

Ileana Varga

Particularități
ale integrării copiilor
proveniți din familii monoparentale
în învățământul preuniversitar

*Cercetare sociologică
în învățământul preuniversitar
bihorean*

Ileana Varga

**Particularități ale integrării copiilor
proveniți din familii monoparentale
în învățământul preuniversitar.
*Cercetare sociologică în învățământul
preuniversitar bihorean***

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2025

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. habil. Floare Chipea

Prof. univ. dr. habil. Florica Orțan

ISBN: 978-606-37-2831-0

© 2025 Autoarea volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autoarei, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Tehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

**Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană**

Director: Codruța Săcelean

Str. B.P. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel.: +40 744 687 884

E-mail: editura@ubbcluj.ro

www.editura.ubbcluj.ro | libraria.ubbcluj.ro

Viața părinților este cartea pe care o citesc copii

(Augustinus Aurelius)

În structura familiei contemporane, familiile monoparentale sunt o realitate tot mai frecvent întâlnită în societatea modernă, iar provocările cu care se confruntă, reprezintă un exemplu de voință și reziliență emoțională, angajându-se să clădească un mediu de creștere pozitiv și stimulant pentru copiii lor, demonstrând că, indiferent de obstacole, își pot atinge aspirațiile.

Dramele sufletești ale acestor copii m-au determinat să realizez un studiu aprofundat cu scopul cunoașterii dimensiunii monoparentalității, a caracteristicilor copiilor proveniți din familii monoparentale, precum și a modalității de atenuare a impactului negativ al acestui tip de familie asupra copiilor.

Mulțumesc pe această cale D-nei prof. univ. dr. habil. Floare Chipea pentru timpul prețios acordat și sfaturile științifice valoroase, întregului colectiv de specialiști ai Școlii Doctorale de Sociologie din cadrul Universității din Oradea – prof. univ. dr. Adrian Hatos, prof. univ. dr. habil. Florica Orțan, conf. univ. dr. Delia Bârle, conf. univ. dr. Claudia Bacter – pentru sprijinul moral și științific în realizarea acestei cercetări.

Doresc să le mulțumesc tuturor acelor oameni minunați care mi-au oferit consultanță științifică și mi-au oferit sprijin și ajutor.

Mulțumesc familiei mele, care a fost alături de mine și m-a înconjurat cu afecțiune și răbdare.

Nu în ultimul rând mulțumesc Lui Dumnezeu că m-a ajutat și mi-a îndrumat pașii în realizarea acestui obiectiv.

Lector univ. dr. ing. Ileana Varga

CUPRINS

Index tabele, figuri și grafice.....	8
INTRODUCERE	12
CAPITOLUL I. Instituția familiei în contextul schimbării sociale globale.....	16
1.1. Familia în perspectivă sociologică	16
1.1.1. Tipuri de familie	18
1.1.2. Funcțiile familiei.....	20
1.2. Teorii privind familia ca grup social fundamental	21
1.2.1. Perspectiva structural-funcționalistă.....	22
1.2.2. Perspectiva interacționist-simbolică	23
1.2.3. Teoria conflictului.....	24
1.2.4. Teoria schimbului social.....	24
1.2.5. Perspectiva feministă	25
1.2.6. Teoria ciclului vieții familiei	27
1.3. Familia în societatea contemporană – tendințe de evoluție.....	28
CAPITOLUL II. Familia monoparentală ca alternativă la familia clasică	36
2.1. Familia monoparentală – abordări conceptuale.....	36
2.2. Tipuri de familie monoparentală	39
2.3. Funcționalitatea familiei monoparentale versus familia nucleară, completă	40
2.4. Probleme cu care se confruntă familia monoparentală.....	47
2.5. Politici de susținere a familiei monoparentale	49
2.5.1. Date la nivel național privind acordarea alocației de susținere a familiilor monoparentale.....	53
2.6.2. Date privind acordarea sprijinului financiar familiilor din județul Bihor	58
2.6. Evoluția familiilor monoparentale.....	64

CAPITOLUL III. Vulnerabilități sociale ale copiilor proveniți din familii monoparentale	66
3.1. Vulnerabilitatea socială și grupurile sociale vulnerabile.....	66
3.1.1. Vulnerabilitatea socială.....	66
3.1.2. Grupurile vulnerabile în UE și în legislația românească.....	67
3.1.3. Tipuri de vulnerabilitate.....	69
3.1.4. Principalele probleme și nevoi ale grupurilor vulnerabile	72
3.2. Excluziune și incluziune socială.....	73
3.3. Elemente ale vulnerabilității sociale a copiilor din familii monoparentale (Studii realizate pe plan internațional)	79
3.4. Integrarea și adaptarea în mediul școlar a copiilor proveniți din familii monoparentale	95
3.4.1. Integrarea copilului în mediul școlar	95
3.4.2. Caracteristici ale procesului de adaptare.....	97
3.4.3. Relația familiei cu școala	100
3.4.4. Relația copilului provenit din familia monoparentală cu societatea	101
CAPITOLUL IV. Metodologia cercetării științifice	103
4.1. Identificarea și analiza problemei de cercetare	103
4.2. Modelul teoretic	103
4.3. Scopul, obiectivele cercetării și activitățile de cercetare.....	108
4.4. Metode și tehnici de investigație	109
4.5. Etapele cercetării	110
4.5.1. Etapa I: Cercetarea cantitativă – <i>Anchetă sociologică în învățământul preuniversitar bihorean</i>	110
4.5.1.1. Prezentarea cercetării cantitative.....	110
4.5.1.2. Analiza și interpretarea datelor de cercetare	114
4.5.1.3. Concluziile cercetării cantitative.....	160
4.5.2. Etapa a II-a: Cercetarea calitativă – Identificarea și analiza percepției actorilor semnificativi asupra vulnerabilității copiilor din familiile monoparentale	171
4.5.2.1. Prezentarea cercetării calitative.....	171

4.5.2.2. Analiza și interpretarea datelor de cercetare	174
4.5.2.3. Concluziile cercetării calitative.....	186
4.5.3. Etapa a III-a: Elaborarea <i>Sistemului integrat pentru identificarea, intervenția și monitorizarea copiilor proveniți din familii monoparentale</i> , a instrumentelor de intervenție și monitorizare. Propunere.....	187
4.5.3.1. Prezentarea <i>Sistemului integrat pentru identificarea, intervenția și monitorizarea copiilor provenind din familiile monoparentale</i>	188
4.6. Limitele cercetării și deschideri spre abordări viitoare	200
CONCLUZII ȘI APRECIERI FINALE.....	202
BIBLIOGRAFIE	208
ANEXE	223

Index tabele, figuri și grafice

Tabele

- Tabelul 1.1. *Familia în societățile tradiționale și moderne*
- Tabelul 2.1. *Ponderea copiilor (cu vârsta sub 18 ani) care locuiesc cu părinții în funcție de tipul de gospodărie. Sondaj EU SUC. Copil care trăiește cu un singur părinte*
- Tabelul 2.2. *Acordarea alocației de susținere a familiei (luna de referință decembrie), perioada 2012–2020, pe plan național*
- Tabelul 2.3. *Efectivele de elevi din învățământul de masă, an școlar 2017–2018 și 2018–2019*
- Tabelul 2.4. *Situația beneficiarilor alocațiilor de susținere a familiei – raportare la elevii din învățământul preuniversitar din județul Bihor, perioada 2015–2019*
- Tabelul 2.5. *Situația beneficiarilor alocațiilor de susținere a familiei – raportare la elevii din învățământul preuniversitar din județul Bihor, perioada 2017–2019*
- Tabelul 2.6. *Acordarea alocației de susținere a familiei (luna de referință decembrie), perioada 2012–2020, în județul Bihor*
- Tabelul 2.7. *Alocația pentru susținerea familiei, perioada 2011–2019*
- Tabelul 2.8. *Familii cu părinte unic susținător plecat la muncă în străinătate, în plan național, perioada 2008–2020.*
- Tabelul 2.9. *Copii cu părinți plecați la muncă în străinătate – Regiunea N-V, perioada 2019–2020*
- Tabelul 2.10. *Copii cu părinți plecați în străinătate, ani școlari 2017–2019*
- Tabelul 2.11. *Alocații de sprijin a familiei în județul Bihor – perioada 2017–2019*
- Tabelul 3.1. *Excluziune socială, incluziune socială, marginalizare socială*
- Tabelul 4.1. *Obiectivele și activitățile de cercetare/ rezultate specifice*
- Tabelul 4.2. *Etapele cercetării*
- Tabelul 4.3. *Ponderea familiilor monoparentale în eșantion*
- Tabelul 4.4. *Statistica familiilor monoparentale în Europa, România și județul Bihor, 2012–2016*
- Tabelul 4.5. *Media generală obținută în anul școlar anterior în funcție de tipul de familie din care face parte*
- Tabelul 4.6. *Participare la olimpiade școlare sau la concursuri pe meserii*
- Tabelul 4.7. *Relația statistică dintre performanțele școlare și structura familiei copilului*
- Tabelul 4.8. *Sinteză a datelor privind performanțele școlare și apartenența la familii complete/ monoparentale*
- Tabelul 4.9. *Implicarea copiilor în activitățile școlare în funcție de tipul de familie. Variabile semnificative dovedite prin teste statistice*

- Tabelul 4.10. *Valoarea testelor de corelație statistică între tipul de familie și variabilele stabilite pentru integrarea în rețelele sociale din școală*
- Tabelul 4.11. *Atitudinea față de sine și tipul de familie de origine. Valoarea testelor de corelație aplicate variabilelor*
- Tabelul 4.12. *Atitudinea față de alții și tipul de familie a subiecților. Valoarea testelor de corelație*
- Tabelul 4.13. *Comportamente de bullying și cyberbullying și tipul de familie de origine a subiecților. Valoarea testelor de corelație*
- Tabelul 4.14. *Valoarea testelor de corelație a variabilelor tipul de familie și nivelul educațional al părinților*
- Tabelul 4.15. *Corelații semnificative statistic între variabile ocupaționale și tipul de familie al subiectului*
- Tabelul 4.16. *Valoarea testelor de corelație între variabilele care operaționalizează stilul educativ al părinților și tipul de familie*
- Tabelul 4.17. *Dotarea cu bunuri a familiei monoparentală și a familiei complete*
- Tabelul 4.18. *Valoarea testelor de corelație între variabilele care operaționalizează bunăstarea și calitatea vieții și tipul familiilor de origine ale copiilor*
- Tabelul 4.19. *Finalitățile cercetării calitative*
- Tabelul 4.20. *Dificultăți și vulnerabilități pentru familia monoparentală*
- Tabelul 4.21. *Percepția comunității față de familia monoparentală*
- Tabelul 4.22. *Percepția actorilor sociali asupra familiei monoparentale din perspectiva mediului educațional, a comportamentului școlar și a riscurilor din societate*
- Tabelul 4.23. *Principalele activități vizate de Sistemul de identificare, intervenție și monitorizare*
- Tabelul 4.24. *Platforma informatică-propunere*
- Tabelul 4.25. *Fișa de monitorizare*
- Tabelul 4.26. *Intenția de a abandona școala*
- Tabelul 4.27. *Intenția de a continua studiile în străinătate*
- Tabelul 4.28. *Relația cu colegii de clasă*
- Tabelul 4.29. *Relația cu profesorii*
- Tabelul 4.30. *Relația cu directorul*
- Tabelul 4.31. *Evaluarea spiritului de echipă*
- Tabelul 4.32. *Percepția asupra siguranței personale*
- Tabelul 4.33. *Încrederea în oamenii pe care nu îi cunoaște personal*
- Tabelul 4.34. *Satisfacția față de viață ca întreg*
- Tabelul 4.35. *Atitudinea pozitivă față de sine*
- Tabelul 4.36. *Sentimentul inutilității*
- Tabelul 4.37. *Amenințare pe internet*
- Tabelul 4.38. *Participare la un program de informare asupra siguranței online*
- Tabelul 4.39. *Cuvinte urâte adresate pe internet.*

Tabelul 4.40. Informarea unui adult despre comportamente negative online

Tabelul 4.41. Ignorarea de către prieteni

Tabelul 4.42. Acordarea de porecle

Tabelul 4.43. Cunoașterea de către părinți a programului copilului

Tabelul 4.44. Cunoașterea de către părinți a anturajului copilului

Tabelul 4.45. Discutarea cu profesorii și cu dirigințele despre activitatea școlară

Figuri

Figura 2.1. Instrumente ale implementării modelelor de politici familiale

Figura 3.1. Dimensiunile excluziunii sociale

Figura 3.2. Indicatori ai adaptării școlare

Figura 4.1. Polii din rețeaua de influență a copilului

Figura 4.2. Factori relevanți ai mediului educogen în familiile monoparentale

Figura 4.3. Nivele de decizie și acțiune privind suportul acordat copiilor din familiile monoparentale

Figura 4.4. Etapele procesului de sprijin pentru copiii din familiile monoparentale

Figura 4.5. Harta actorilor sociali

Figura 4.6. Dimensiunile implicării entităților din Rețeaua instituțională

Grafice

Graficul 2.1. Efectivele elevilor din învățământul de masă din județul Bihor, 2017–2019

Graficul 2.2. Familii cu părinte unic susținător plecat la muncă în străinătate, în plan național, perioada 2008–2020

Graficul 4.1. Structura eșantionului după tipul de familie de proveniență a copilului

Graficul 4.2. Premii și mențiuni obținute de subiecți în clasele V–VII

Graficul 4.3. Percepția copiilor privind importanța obținerii de note mari la școală.

Graficul 4.4. Măsura în care reușesc copiii să își termine zilnic tema pentru acasă.

Graficul 4.5. Implicarea elevilor în consolidarea pregătirii prin meditații particulare

Graficul 4.6. Aspirațiile educaționale ale copiilor în funcție de tipul de familie

Graficul 4.7. Intenția de a pleca la muncă în străinătate

Graficul 4.8. Gradul de încredere în sine al copiilor în raport cu structura familiei de proveniență

Graficul 4.9. Percepția subiecților că sunt ratați în funcție de tipul de familie din care provin (monoparentală sau completă)

Graficul 4.10. Relația dintre structura familiei și generozitate

Graficul 4.11. Relația dintre structura familiei și accesarea unui loc de muncă cu potențial în a sprijini alți oameni

- Graficul 4.12. Frecvența cuvintelor urâte primite pe internet în ultimul an**
- Graficul 4.13. Frecvența actelor de violență fizică**
- Graficul 4.14. Nivelul educațional al mamelor**
- Graficul 4.15. Nivelul educațional al taților**
- Graficul 4.16. Ocupația mamei subiectului**
- Graficul 4.17. Ocupația tatălui subiectului**
- Graficul 4.18. Persoane plecate la muncă în străinătate și tipul de familie**
- Graficul 4.19. Persoana plecată la muncă în străinătate și tipul familiei**
- Graficul 4.20. Participarea părinților la ședințele cu părinții organizate de școală**
- Graficul 4.21. Veniturile familiei**
- Graficul 4.22. Domiciliul părinților: urban/rural**
- Graficul 4.23. Dotarea cu aer condiționat**
- Graficul 4.24. Dotarea cu automobile**
- Graficul 4.25. Dotarea cu laptop/calculator personal**
- Graficul 4.26. Dotarea cu conexiune internet**
- Graficul 4.27. Asigurarea unui loc pentru efectuarea temelor**

INTRODUCERE

În contextul schimbărilor demografice și urmare a celor care au loc la nivelul structural al familiei, studiile de specialitate au abordat problematica instituției familiei, dincolo de tradiție. În spațiul românesc analiza structurii familiale se configurează, fără a fi un exercițiu sistematic și coerent. Cercetările asupra evoluției familiei ca instituție socială evidențiază elementele de schimbare inerente societății globale și impactul acestora asupra familiei. Fenomenul monoparentalității însă nu este abordat din perspectiva evoluției, a diversificării modelelor de viață familială.

Considerăm ca fiind oportună analiza monoparentalității în România, din perspectiva practicilor familiale, a sistemului valoric, a funcționalității familiilor monoparentale în cadrul rețelelor, a elementelor de specificitate în raport cu fenomenul monoparentalității din alte state, al politicilor sociale care privesc acest tip de familie.

Teza abordează o temă care beneficiază de un interes legitim în societatea contemporană și își propune să analizeze familia monoparentală și copiii proveniți din aceste familii ca pe *un grup vulnerabil*, cu toate consecințele acestei abordări. Integrarea copiilor din familiile monoparentale în plan social sau școlar are loc sub semnul unor elemente care provin din specificul acestui tip de familie. Prin urmare, lucrarea prezintă particularitățile demersului de integrare în sistemul educațional, așa cum rezultă din cercetarea realizată în județul Bihor.

Lucrarea este structurată în cinci capitole, primele două prezentând cadrul conceptual privind instituția socială a familiei, caracteristicile acesteia în societatea contemporană și formele alternative ale familiei clasice. Celelalte capitole vor aduce în baza studiilor de specialitate, date despre vulnerabilitățile sociale ale copiilor din familiile monoparentale și dimensiunile monoparentalității. Ultimele două capitole prezintă datele obținute în urma unor cercetări cantitative și calitative realizate în județul Bihor.

În *capitolul I – Instituția familiei în contextul schimbării sociale globale*, am abordat familia, ca instituție socială, în evoluția și dezvoltarea ei. În sprijinul

acestui demers am prezentat contribuțiile teoretice ale diferitelor teorii și perspective: perspectiva structural-funcționalistă, perspectiva interacționist-simbolică, teoria conflictului, teoria schimbului social, perspectiva feministă, teoria ciclului vieții familiale. Societatea contemporană aduce provocări grupului social fundamental, familial, sub raport structural, al modelelor de organizare, al funcțiilor, al complexului de relații sociale, statusuri și roluri sociale.

Al doilea capitol – Familia monoparentală ca alternativă la familia clasică, prezintă una dintre formele structurii familiale care poate fi identificată, pe lângă forma clasică a familiei nucleare. De altfel, varietatea tipurilor de menaj e o caracteristică a societății contemporane, acestea deținând ponderi diferite în cadrul aceleiași societăți în funcție de anumite repere temporare, ori de la o societate la alta, în funcție de gradul de dezvoltare a societăților. Familia monoparentală este prezentată ca o unitate socială care se poate identifica în număr tot mai mare, devenind legitim interesul pentru cunoașterea datelor privind funcționalitatea acesteia, dificultățile cu care se confruntă, calitatea relațiilor cu comunitatea, elementele pozitive și cele negative care amprentează viața copiilor din familiile monoparentale.

Considerând că familiile monoparentale și copiii care provin din aceste familii prezintă suficiente caracteristici specifice grupurilor sociale vulnerabile, fiecare stat trebuie să se implice în elaborarea și implementarea politicilor de susținere a acestora.

Vulnerabilitățile sociale ale familiilor monoparentale constituie premisele intervenției statului în sensul de a oferi un suport social mai mare familiilor monoparentale. Politicile de suport sunt orientate cu precădere spre familiile nucleare, în condițiile în care o analiză a elementelor de specificitate a familiei monoparentale și vulnerabilitățile care sunt asociate, fac ca *membrii familiei monoparentale să fie o categorie dezavantajată*. Astfel, capitolul al doilea prezintă date la nivel național privind acordarea alocației de susținere a familiilor monoparentale, respectiv date privind acordarea sprijinului financiar familiilor din județul Bihor.

Capitolul III – Vulnerabilitățile sociale ale copiilor proveniți din familii monoparentale analizează vulnerabilitatea socială în context larg, așa cum se regăsește în legislația Uniunii Europene și în cea națională, tipurile de vulnerabilitate și fundamentat pe aceste date, principalele nevoi ale grupurilor vulnerabile.

Importanța acestei teme rezidă în efectele pe care le generează la nivel individual, grupal, societal. Am prezentat totodată elemente ale vulnerabilității sociale ale copiilor evidențiind dimensiunile monoparentalității, impactul pe care îl au caracteristicile familiei monoparentale asupra acestora, în planul dezvoltării cognitive și a comportamentelor manifeste, al sănătății mentale și fizice, al comportamentelor deviante înregistrate în rândul copiilor proveniți din familiile monoparentale. Este prezentat un subiect cu mare putere explicativă din perspectiva vulnerabilității sociale, acela al integrării și adaptării în mediul școlar al copiilor din familiile monoparentale, întrucât există elemente specifice, inclusiv în planul relaționării cu societatea și comunitatea școlară.

Capitolul IV – Metodologia cercetării științifice prezintă partea de cercetare aplicativă. Manifestarea fenomenului familiei monoparentale a fost surprinsă într-un studiu aprofundat, realizat prin metode cantitative și metode calitative. Activitatea de cercetare s-a realizat în județul Bihor și a urmărit obiective concrete: investigarea evoluției familiilor monoparentale în spațiul românesc; realizarea unei analize comparative a caracteristicilor familiei monoparentale și a familiilor complete; descrierea percepției actorilor semnificativi asupra familiei monoparentale și copiilor proveniți din aceste familii. Astfel, au fost aplicate chestionare elevilor din clasa a VIII-a din județul Bihor și s-a organizat focus-grupuri cu părinții elevilor (familii complete și familii monoparentale din Bihor), cu specialiști din domeniu și reprezentanți ai instituțiilor și ai comunității locale.

Un alt obiectiv important îl reprezintă elaborarea unor instrumente de identificare și monitorizare și sprijinire a copiilor proveniți din familiile monoparentale. Astfel, caracterul aplicativ al prezentei lucrări se concretizează prin elaborarea unui *Sistem integrat pentru identificarea, intervenția și monitorizarea copiilor proveniți din familii monoparentale, a instrumentelor de intervenție și monitorizare* care are ca și scop implementarea unui management eficient al riscurilor cu care se confruntă aceștia.

Principalele activități vizate de Sistemul de identificare, intervenție și monitorizare constau în: activitate diagnostică/ identificarea vulnerabilităților, acțiuni de prevenție, acțiuni de intervenție (consiliere, activități de socializare, de formare, de voluntariat, de informare, activități de suport educațional, etc), acțiuni de monitorizare și evaluare, acțiuni parteneriale, acțiune de formare a resursei umane. Prin structură și modul de organizare și funcționare, respectiv prin

instrumentele propuse în vederea monitorizării copiilor din familiile monoparentale, sistemul valorizează *acțiunea centrată pe copil* și adună într-un efort concertat, sub forma unui proces consecvent și riguros implicarea fiecărui actor cu atribuții în domeniul intervenției și sprijinului pentru grupul vulnerabil al copiilor proveniți din familiile monoparentale.

Considerăm ca fiind un mesaj important acela că, actorii semnificativi în a căror zonă de interes și acțiune intră problematica copiilor din familiile monoparentale, trebuie, în virtutea responsabilității partajate, să intervină proactiv și activ, în funcție de o serie de elemente de context (familiar, comunitar, social).

CAPITOLUL I.

Instituția familiei în contextul schimbării sociale globale

În acest capitol ne propunem să realizăm o abordare teoretică a ceea ce înseamnă grupul social fundamental familia, în contemporaneitate și de-a lungul timpului. Perspectiva teoretică este importantă în vederea analizei structurii familiale în formele sale actuale, pentru înțelegerea schimbărilor care au avut loc și pentru desprinderea tendințelor de evoluție. Studiarea sistemelor familiale la nivel global este relevantă pentru identificarea elementelor comune, respectiv a celor care le diferențiază, prin raportare la contexte sociale de referință.

1.1. Familia în perspectivă sociologică

Una dintre cele mai vechi dar și stabile forme structurale, cu rol fundamental în perpetuarea speciei umane, în evoluția și continuitatea vieții sale, este unitatea socială a familiei. Cuvântul *familie*, din punct de vedere etimologic, provine din limba latină, unde *famulus* înseamnă servitor, desemnând în sens restrâns, slugă, rob (Chipea, 2001).

Abordând problematica familiei, Engels (1891) arată că primele cercetări în domeniul istoriei structurii familiale au avut loc în anul 1861, fiind realizate de către Bachofen în lucrarea sa „Matriarhatul”, în care erau subliniate următoarele ipoteze: „la început oamenii au avut raporturi sexuale neîngrădite (heterism); raporturile acestea exclud posibilitatea de a stabili paternitatea, iar descendența putea fi adusă numai pe linie feminină, la fel ca în majoritatea popoarelor din antichitate”. Totodată, autorul arată că „femeile se bucurau de un înalt grad de respect, ajungându-se la dominația totală a femeilor (gineocrație)” și „odată cu trecerea la căsătoria monogamă s-a încălcat un obicei străvechi, religios, dreptul mai multor bărbați asupra aceleiași femei” (Engels 1891, p. 2). Este important să precizăm faptul că autorul în abordarea sa s-a centrat pe studii specifice literaturii

clasice și vechi, concluzionând că atât evoluția de la heterism la monogamie, cât și cea de la matriarhat la patriarhat au avut ca punct de plecare Grecia Antică, aceasta datorându-se în principal concepțiilor religioase, unde uniunea familiei se constituie ca sentiment mult mai puternic decât nașterea, reprezentând religia strămoșilor și a căminului.

Studiile de istoria sociologiei pe care Stone (1977) le realizează vor prezenta schimbările semnificative înregistrate în evoluția familiei, în trecerea acesteia de la formele premoderne la cele moderne. Astfel, autorul identifică trei etape importante în acest sens, în perioada de referință 1500–1800. O primă formă a structurii familiale a fost dată de familia nucleară, care avea gospodării mici, nu era separată de comunitate și promova relații puternice în interiorul acesteia, fiind în viziunea autorului, o instituție deschisă. În secolul XVII–XVIII, familia cunoaște o formă de tranziție, are un statut bine conturat în comunitate și valorizează dragostea parentală și maritală. O a treia formă o reprezintă familia bazată pe afectivitate, preocupată de creșterea copiilor.

Boswel (1995) arată că în perioada premodernă, în Europa, căsătoria era legată de proprietate, creșterea copiilor și se finaliza cu dragostea.

Tot pe aceeași direcție a mers și etnologul Murdock (1949, p. 32) care definește familia ca „un grup social ai căror membri sunt legați prin raporturi de vârstă, căsătorie sau adopție și care trăiesc împreună, cooperează sub raport economic și au grijă de copii”.

Dincolo de diversitatea definițiilor, familia se caracterizează prin următoarele elemente comune: membrii familiei sunt uniți prin căsătorie și legături paterne; membrii familiei dezvoltă relații biologice, afective, spirituale etc.; familia presupune acceptarea unor drepturi, obligații și îndatoriri reciproce; fiecare membru îndeplinește anumite funcții specifice, ce determină la rândul lor sarcini specifice asociate rolului social aferent.

Din perspectivă sociologică, familia este definită ca un grup social care are la bază căsătoria, consangvinitatea și rudenia, unde membrii grupului social împărtășesc aceleași sentimente, aspirații și valori comune. Este important să punctăm faptul că, în calitatea de grup primar pe care familia și-a asumat-o, aceasta se evidențiază în demersul de respectare a normelor și regulilor sociale. Nu putem merge mai departe fără a vedea cum este definită familia și din *punct de vedere juridic*. Astfel, aceasta este concepută ca un grup de persoane care au o

serie de drepturi și obligații, reglementate prin legi și acte normative, care stabilesc modul de încheiere a căsătoriei, paternitatea, drepturile și obligațiile soților, modul de transmitere a moștenirii, relația soților cu copiii etc. (Voinea, 2000).

Prin comparația celor două definiții (perspectiva juridică și sociologică) putem observa că multe elemente sunt complementare, însă este important să precizăm că abordarea sociologică este mult mai amplă, incluzând, pe lângă reglementare și alte relații ale grupului familial cu societatea din care face parte, alături de abordările legate de structura și funcționalitatea familiei.

1.1.1. Tipuri de familie

În scopul realizării unei tipologii a familiei vom recurge la o analiză a acesteia prin prisma a două criterii, unul cantitativ, care cuprinde informații privind dimensiunea familiei, tipul statuturilor și rolurilor sociale; al doilea criteriu este calitativ și vizează autoritatea în interiorul familiei, precum și distribuirea rolurilor în familie.

Studierea sistemelor familiale la nivel global a făcut posibilă realizarea unei anumite tipologii în funcție de numărul de generații, criteriul locuinței, poziția unei persoane în cadrul familiei, de criteriul normalității (Chipea, 2001, Mihăilescu, 2003, Iacob și Manea, 2014).

Considerând ca și criteriu numărul de generații, putem opera distincția între familia nucleară și familia extinsă. Familia nucleară este formată din soț, soție și copii, fiind cel mai promovat model, specific societății contemporane. Este important să precizăm că pot exista familii nucleare complete, care cuprind: tată, mamă, copii (relații soț-soție, mamă-copil, tată-copil), respectiv familii nucleare incomplete, în care se desfășoară doar două relații din cele trei. Spre deosebire de societatea tradițională, unde cel mai răspândit tip de familie era familia extinsă, în societatea contemporană este caracteristic modelul familiei nucleare. Familia lărgită sau familia extinsă cuprinde mai multe familii nucleare din generații succesive, realizându-se astfel o continuitate. Practic, în casa bătrânească locuiesc mai multe generații care continuă obiceiurile și tradițiile acumulate în timp. Murdock (1967, p. 28) identifică trei tipuri de familii extinse: familia extinsă propriu/zisă, familia lineară, familia tulpină. În viziunea acestuia, familia lărgită este definită ca: „două sau mai multe familii nucleare afiliate printr-o extindere a relației părinte-copil, în loc de soț-soție, adică prin unirea familiei nucleare a

adultului căsătorit cu cea a părinților săi”. Trebuie să precizăm că societățile au dezvoltat modele familiale în strânsă legătură cu notele de specificitate care le caracterizează, ceea ce a permis manifestarea și identificarea unor modele tradiționale sau modele adaptate.

Dacă ne raportăm la *criteriul locuinței*, au fost identificate *familia de rezidență* și de *interacțiune*. *Familia de rezidență* cuprinde persoanele ce locuiesc în același spațiu și au ca obiectiv desfășurarea unor activități specific comune. În acest caz trebuie să facem o diferențiere între specificul spațiului românesc și ideile enunțate de sociologul american Burch (1976), care consideră că toate persoanele care locuiesc în același spațiu/casă, indiferent dacă au relații de rudenie, sunt membri ai aceleiași familii. *Familia de interacțiune* este caracterizată prin relații intense și ajutor reciproc; este alcătuită din persoanele care, chiar dacă nu locuiesc împreună, au legături de sânge sau rudenie (exemplu: familiile care au membri plecați în străinătate, în scop de muncă, dar mențin o legătură strânsă cu aceștia).

În funcție de poziția unei persoane în cadrul familiei se face distincție între *familia de origine* și *familia proprie*. În familia de origine există legături de sânge cu toți membrii, fiind structura familială de bază, compusă din tată, mamă, frați și surori. Rezultată în urma căsătoriei, familia proprie cuprinde soțul, soția și copiii acestora, fiind cunoscută și sub denumirea de familie conjugală sau de procreere. În acest caz, adultul aparține atât familiei de origine, cât și celei conjugale.

Un ultim criteriu este cel al normalității, în raport cu care sunt descrise două tipuri de familii: familii normale și familii monoparentale. Este considerată familie normală familia formată din soț, soție, copii. „Un fapt social nu poate fi numit normal pentru o specie socială determinată decât în raport cu o fază, determinată și ea, a dezvoltării sociale” (Durkheim, 2002, p. 94). Astfel, ca să utilizăm termenul de normal-patologic, trebuie nu doar să identificăm faptul social în generalitatea societăților, ci se impune analiza în faza corespunzătoare a evoluției acestora. Istoria a demonstrat că structura familială a suferit schimbări ca urmare a celor care au fost înregistrate la nivel societal.

Din punct de vedere juridic este normală familia constituită pe baza unor acte juridice. *Familiile anormale/monoparentale* sunt cele în care unul dintre cei doi soți lipsește. În această categorie au fost incluse și familiile care nu își îndeplinesc datoriile specifice, iar din punct de vedere legal nu sunt unite prin căsătorie.

1.1.2. Funcțiile familiei

Familia, entitate de sine stătătoare și-a arătat încă de la începuturile ei funcționalitatea, atât în raport cu societatea în ansamblul său, dar și cu indivizii care o compun, prin etalarea mai multor funcții. În acest context, este necesar să înțelegem funcția ca deținătoarea unui întreg set de activități care au menirea de a sprijini identitatea, existența și dezvoltarea fiecărui grup într-o bună armonie cu mediul.

Familia are funcții multiple, literatura de specialitate operând cu diverse clasificări. Principalele funcții ale familiei sunt funcția biologică, economică, afectivă sau de solidaritate familială, funcția de socializare (Chipea, 2001; Mihăilescu, 2003). Alți autori includ în clasificarea funcțiilor familiei și funcția etico-juridică (Mitrofan și Ciupercă, 1998).

Cu referire la tema abordată în această lucrare, menționăm că toate funcțiile prezintă aceeași semnificație și pentru familia monoparentală, cu precizarea că unele funcții pot fi afectate tocmai prin faptul că acest tip de familie este o abatere de la tipul de familie normal sub aspectul structurii, ceea ce imprimă și din punct de vedere funcțional anumite limitări, care vor fi descrise în partea a doua a acestui capitol.

Funcția biologică și igienico-sanitară are ca scop atât satisfacerea nevoilor sexuale, cât și procrearea, nașterea copiilor, asigurând în același timp condițiile igienico-sanitare pentru toți membrii familiei. Se constituie ca funcție esențială în asigurarea unității familiale, dar și parte importantă în dezvoltarea societății globale.

Având ca obiectiv asigurarea veniturilor pentru întreaga familie și realizarea unui cămin și a unei gospodării fundamentată pe un buget comun, *funcția economică* are rolul de a asigura atât hrana, îmbrăcămintea și locuința, cât și condițiile pentru susținerea urmașilor. *Funcția de solidaritate familială (de asigurare a suportului și a securității emoționale)* este fundamentală pentru asigurarea dragostei reciproce, a egalității, stimei și susținerii între toți membrii familiei, având menirea de a realiza unitatea și stabilitatea acesteia. Una dintre cele mai importante funcții ale familiei este *funcția de socializare*, care are în prim plan realizarea integrării individului în societate. Familia este structura cu rol de suport în a perpetua valorile, caracteristicile și principiile comunității, facilitând integrarea în societate

a membrilor acesteia. Socializarea constituie un proces definitoriu pentru personalitatea individului, fiind „un proces psiho-social de transmitere-asimilare a atitudinilor, valorilor, concepțiilor, sau modelelor de comportare specifice unui grup sau unei comunități în vederea formării, adaptării, și integrării sociale a unei persoane” (Dicționar de sociologie, 1993, p.555). Pornind de la responsabilitățile și drepturile membrilor familiei, amintim ca funcție a familiei și pe cea *etico-juridică*, vizând perspectiva juridică asupra structurii familiale, stipulate prin lege.

H. Stahl (apud Mihăilescu, 2003, p. 162) identifică următoarele funcții ale familiei:

- *funcții interne* – au rolul de a asigura membrilor familiei condițiile unei vieți intime adecvate, precum și mediul propice în care sunt dezvoltate și incluse securitatea, protecția și afecțiunea. Referindu-ne la funcțiile interne avem în vedere funcții biologice și de sănătate, funcții economice, funcții de solidaritate familială, funcții pedagogice, educative și morale.
- *funcții externe* – care au ca obiectiv asigurarea condițiilor de relaționare a familiei cu mediul extern.

Familia, principalul agent de socializare are, în perioade de timp determinate, anumite funcții, de exercitarea cărora depinzând în foarte mare măsură descendenții, sub raportul formării și dezvoltării lor ca ființe sociale.

1.2. Teorii privind familia ca grup social fundamental

Evoluția și perspectivele teoretice asupra funcționării familiei au cunoscut o recunoaștere unanimă în ceea ce privește rolul central al familiei nucleare în societate, cât și multitudinea modelelor și tipurilor alternative ale familiei. După cel de-al doilea război mondial, teoria dominantă a familiei privea familia nucleară ca fiind singura capabilă să medieze relația individ–societate, ajungându-se ca după anii 80 să asistăm la o diversitate teoretică în domeniul familiei, ce relaționa cu toate sectoarele vieții sociale. Pe acest fundal ne propunem să evidențiem, în mod sintetic, o parte dintre aceste teorii în scopul realizării unei viziuni complexe asupra abordărilor teoretice privind familia, în general și familia monoparentală, în mod special.

1.2.1. Perspectiva structural-funcționalistă

Această perspectivă se constituie ca un corp comun care analizează familia precum un sistem finalist, aflat sub influența societății dar și influențând la rândul său, mediul social. Perspectiva funcționalistă pune în evidență proprietățile structurale, funcțiile sistemelor familiale, precum și relațiile dintre sisteme. Morgan (1985, p. 134) consideră că familia deține majoritatea caracteristicilor unui subsistem, deoarece: „elementele familiei sunt legate între ele, sunt interrelaționate; un element al familiei nu poate fi înțeles izolat de întreg sistemul; funcționarea familiei nu se realizează doar prin înțelegerea fiecărui element în parte; structura și organizarea familiei sunt factori importanți în determinarea comportamentului membrilor familiei; patternurile tranzacționale ale familiei modelează comportamentul membrilor familiei”.

Pe de altă parte, Parsons (1998) consideră că la nivelul familiei există două cerințe și funcții fundamentale:

- *funcția expresivă* – necesară îndeplinirii atributelor emoționale și de dezvoltare;
- *funcția instrumentală* – are ca obiectiv funcționarea la parametri optimi a cerințelor economice în concordanță cu distribuirea echitabilă a resurselor.

Katz și Kahn (1966) consideră familia ca un subsistem ce comunică cu mediul social, propunând următoarea clasificare:

- *familii deschise* – realizează permanent schimburi cu mediul exterior, în urma cărora rezultă intrări de genul resurse, prestigiu, bani, stimă etc., dar și ieșiri de tipul indivizilor specializați în anumite domenii și meserii.
- *familii închise* – nu pot realiza schimbările enunțate anterior, concentrându-se pe sine.

Această perspectivă oferă posibilitatea de a înțelege problematica familiei ca un întreg, din perspectiva structurii, funcțiilor, a relațiilor dintre sisteme și subsisteme, fără a se centra pe membrii familiei.

În această paradigmă de abordare a familiei, tipul de familie monoparentală reprezintă un sistem incomplet, din care lipsește un element fundamental, unul dintre părinți, fie tatăl, care de regulă îndeplinește funcția instrumentală, fie mama, cu un rol predominant emoțional-afectiv, ceea ce va influența toate celelalte elemente ale sistemului familial, inclusiv relațiile cu mediul extern, de tipul resurselor, prestigiului, stimei de sine a membrilor familiei. Din acest punct de vedere studiilor sociologice asupra familiei le revine rolul de a identifica toate

consecințele care derivă din absența unui părinte, care se repercutează atât asupra familiei ca întreg, cât și asupra membrilor săi, în special asupra copiilor.

1.2.2. Perspectiva interacționist-simbolică

Familia este o entitate dinamică, în interiorul căreia indivizii își adaptează constant relațiile, cu scopul susținerii grupului nou constituit. Perspectiva interacționist-simbolică consideră că în urma căsătoriei au loc ample procese de redefinire și restructurare simbolică cu caracter permanent, unde soții își modifică comportamentul și își reevaluează percepțiile și reprezentările atât despre ei, cât și despre noua viață pe care aceștia au hotărât să o aibă împreună. Are loc o reconfigurare a relaționării cu rudele și prietenii, iar noile comportamente sunt conforme așteptărilor fiecărui partener. Cuplul realizat și legalizat prin căsătorie trece de acum de la biografia proprie la biografia comună. În concepția lui Blumer (1969) interacționismul simbolic are ca țintă înțelegerea modului de realizare a semnificațiilor, având ca vehicul suport, interacțiunea. Astfel, autorul consideră că prin studierea interacțiunii sociale putem înțelege mult mai ușor instituțiile și sistemele sociale, iar comportamentul indivizilor nu este ceva nativ, ci acesta se modelează în timp, în funcție de context, adaptat în mod creativ și selectiv. Cu ajutorul interacțiunii și interpretării simbolurilor putem obține noi orizonturi și o înțelegere a lumii, dar și o cunoaștere de sine. În viziunea lui Cooley (1909), care respinge determinismul biologic și social, devin foarte importante concepte precum societatea și ordinea socială, legile care guvernează structura și dezvoltarea socială, astfel că individul se află într-o relație sinergică cu societatea. De altfel, societatea apare ca o entitate, un întreg între elementele căruia sunt interdependențe clare, dinamice, grupul social fiind o structură fundamentală din perspectiva organizării sociale, cadru de realizare a relațiilor sociale și a schimburilor dintre indivizi.

Familia monoparentală apare din perspectiva interacționismului ca o entitate care s-a destructurat prin plecarea unuia dintre pilonii importanți ai grupului familial, ceea ce reconfigurează toate relațiile construite anterior în grup și determină noi strategii comportamentale, revizuirea interpretărilor și semnificațiilor atribuite anterior părinților, rudelor, prietenilor. În astfel de familii vor fi renegociate rolurile, vor fi stabilite noi obiective și moduri de comportament. Cunoașterea acestor noi moduri de comportare și a efectelor lor asupra membrilor familiei prezintă mare relevanță din perspectiva studiilor sociologice.

1.2.3. Teoria conflictului

Familia este prezentată din perspectiva acestei teorii ca unitatea socială care are rolul de a scoate în evidență, la scară redusă, conflictele existente între clasele sociale. În această direcție, Coleman și Cressy (1987, p. 150) îl citează pe Engels care afirma: „familia tradițională este organizată în beneficiul bărbatului, pe seama soției lui. Soțul are mai multă autoritate, prestigiu și independență, în timp ce soția este constrânsă să îndeplinească un rol subordonat”.

Conflictul, elementul central al teoriei conflictualiste, apare datorită unor lipsuri și incompatibilități care se manifestă zilnic; de asemenea, resursele existente în interiorul familiei se constituie ca mijloace ce oferă unuia dintre parteneri mai multă putere și autoritate.

Așa cum se știe, familia este deținătoarea unor funcții care facilitează integrarea și armonizarea acesteia cu mediul social, precum și menținerea coeziunii și ordinii interioare pe baza unor interese și obiective comune. Conflictul apare când soții nu susțin aceleași valori, obiective și interese. În cele mai multe cazuri, nu apare o scindare sau o rupere așa cum ne-am putea aștepta, ci, din contră apar concilieri, împăcări și medieri ale conflictului. Concluzionăm cu aprecierea lui Coleman și Cressy (1987, p. 15), potrivit căreia „soluția la problemele familiale va veni doar odată cu sporirea egalității, atât în cadrul familiei, cât și în societate ca un întreg”.

Conflictele în familia monoparentală pot apărea și ca urmare a diferențelor de status dintre cei doi părinți, care vor disputa copiii și bunurile dobândite împreună, lăsând de cele mai multe ori, familia monoparentală doar cu mamă să se confrunte cu dificultăți de ordin financiar. Pe de altă parte manifestarea conflictelor din interiorul familiei, în special cu ocazia divorțului, vor amprenta puternic personalitatea copiilor, cu efecte adverse asupra afirmării lor ulterioare în societate. Depresia părintelui rămas singur cu copilul, scăderea autorității în cadrul familiei restructurate, stigmatizarea în cadrul grupului de prieteni și în grupul social sunt aspecte care pot afecta noul tip de familie, monoparentală.

1.2.4. Teoria schimbului social

Folosită cel mai des în analizele privind alegerea partenerilor, în analiza calității relațiilor maritale, în studiul privind conflictele maritale sau în cele privind problematica divorțului, această teorie a fost preluată din domeniul economiei

și antropologiei și uzitată în diverse studii sociologice care au ca scop analiza familiei.

În această viziune, divorțul apare atunci când unul sau chiar ambii parteneri nu mai sunt satisfăcuți de recompensele existente în interiorul familiei și iau în calcul alte recompense pe care le-ar putea dobândi în afara căsătoriei. În analiza privind recompensele, partenerii apelează la comparații care, de regulă, sunt grupate astfel: relativ la ceilalți, unde sunt comparate beneficiile lor cu cele ale celorlalte cupluri căsătorite; relativ la alternative posibile, în care sunt analizate beneficiile paternitale în cazul divorțului.

După Coleman (1975) schimbul social constituie un proces guvernat de interes și control în același timp, astfel că se distinge între relațiile sociale orientate spre un scop specific și relațiile sentimentale care au un curs influențat de tipul de interacțiune socială. Grupul social devine un cadru de manifestare a schimbului social care se definește prin „actori, evenimente, structura de control și de structura intereselor actorilor în evenimente” (Coleman, 1975, p. 86).

Familia constituie un grup fundamental care dezvoltă un univers de relații sociale și calitatea acestora este sub semnul interesului manifest al actorilor implicați, gradul și calitatea interacțiunilor. Constituirea familiilor monoparentale prin divorț se poate explica prin prisma acestei paradigme, interesele partenerilor și așteptările acestora după o anumită perioadă de conviețuire în cuplu modificându-se. În aceste context, unul dintre parteneri sau chiar ambii parteneri își reevaluează așteptările, calculează costurile și pot adopta decizia separării, considerând superioare avantajele unei despărțiri în comparație cu beneficiile parentale.

1.2.5. Perspectiva feministă

Feminismul susține necesitatea reevaluării rolurilor sociale și a celor de gen. În această perspectivă, Mihăilescu (1997, p. 209) afirma: „construit social, individul poate fi deconstruit”. Practic, autorul subliniază că indivizii vor putea accepta și femeii în posturi de conducere, la fel cum vor accepta și ideea că și bărbații pot avea grijă atât de treburile gospodărești, cât și de copii. De fapt, aceste stereotipuri de gen le regăsim în toate sectoarele vieții sociale, afectând atât bărbații, cât și femeile.

Cu toate acestea, diviziunea activităților în familie este dezechilibrată, în sensul că femeile muncesc mult mai mult și primesc mult mai puțin. Practic, în societatea contemporană relațiile dintre cei doi parteneri se manifestă ca relații

de dominare, unde bărbatul deține puterea. Elementele determinate biologic, precum rolurile de sex sunt total diferite față de rolurile de gen, care se referă la așteptarea societății. Feminismul evidențiază faptul că rolurile sexuale sunt cele ce plasează femeile în subordinea bărbatului.

Rolurile de gen sunt un răspuns la așteptările societății; feminismul subliniază încercarea că bărbatul este interesat să își păstreze statutul consacrat specific societății patriarhale (Abbot, 1992), iar femeia să îi fie subordonată.

Pe de altă parte, Ștefan (2001) abordează feminismul și din altă perspectivă care trebuie analizată, referindu-se cu precădere la premisa că femeile emancipate vor neglija responsabilitatea față de familie. În urma mai multor studii centrate pe această problematică, autoarea concluzionează că nu numai femeile, ci și orice persoană care s-a bucurat de drepturi și libertăți, își va asuma îndeplinirea responsabilităților pe care le are, și se va implica mai mult deoarece acum este beneficiară a mai multor resurse care o vor ajuta în rezolvarea sarcinilor.

În cazul familiei monoparentale emanciparea este dependentă în foarte mare măsură de atitudinea manifestată în raport cu dificultățile prin care trec, și în funcție de gradul de motivația personală. Astfel, familia monoparentală se poate constitui ca mediu în care se realizează emanciparea femeii în planul vieții personale. Abordând emanciparea femeii prin prisma teoriei de factură liberală, se evidențiază pasul realizat în trecerea de la public la privat, unde femeile participă la o serie de activități din viața publică, care le-au permis să acumuleze venituri și au stat la baza independenței lor economice. Practic abordarea feministă în studiul familiei monoparentale îmbină multe din paradigmele anterior amintite. Este vorba de teoriile conflictualiste, în principal, de teoria interacționismului simbolic, de teoria schimbului și de teoriile funcționaliste. Femeia, ca unul dintre membrii grupului familial își revendică roluri egalitare în familie, pornind de la realitatea potrivit căreia în societatea contemporană majoritatea femeilor desfășoară activități extra-familiale, aducătoare de venit, beneficiază de posibilitatea de a studia și de a-și afirma capacitatea inclusiv în rolurile profesionale. De aici manifestarea tot mai pregnantă pentru egalizarea rolurilor familiale, pentru împărțirea în mod echilibrat a deciziei în familie dar și a implicării în socializarea copiilor. Schimbările produse sub acest aspect în societatea contemporană au produs modificări și în mentalitatea și percepția rolului femeii în societate. Tot mai multe femei decid să-și construiască cariere profesionale solide, dar în același timp să-și crească singure

copiii. Familiile monoparentale devin astfel forme de familii asumate de femei, ceea ce a modificat și percepția socială în raport cu ele. Dacă în societățile tradiționale și chiar în cele moderne, familia monoparentală, în special cea doar cu mamă, constituia obiect al compătimirii sau chiar al stigmei publice, în prezent apare ca o familie normală, fiind acceptată din punct de vedere social.

1.2.6. Teoria ciclului vieții familiei

Viața familiei, ca grup social fundamental, are o dinamică continuă, parcurgând anumite etape specifice de evoluție.

Carter și McGoldrick (1999) susțin următoarea etapizare a vieții de familie: experiențe în familia de origine, desprinderea de familia de origine, stadiul pre-marital, cuplul fără copii, familia cu copii mici, familia cu adolescenți, copiii deveniți adulți, vârsta a treia. Fiecare etapă se remarcă prin elemente clare de specificitate și se disting schimbări la nivelul familiei ca entitate, dar și la nivelul fiecărui membru al familiei.

Mezei (1989) a propus un model standard al ciclului de viață pentru familia românească, care cuprinde 6 etape definitorii, generatoare de mari schimbări: formarea căsătoriei – 1–7 ani; durata între nașterea primului copil și nașterea ultimului copil (extensia) – 5,7 ani; perioada de timp între nașterea primului copil și părăsirea căminului de către primul copil (extensia completă) – 21,5 ani; perioada de timp realizată între plecarea primului copil din cămin și a ultimului (contractia) – 5,7 ani; etapa realizată între părăsirea căminului de către ultimul copil și decesul unuia dintre soți – 0,5 ani; durata medie de timp între decesul primului soț față de al doilea (disoluția) – 1,5 ani.

Această teorie are un caracter dinamic și a cunoscut forme diferite. Evident, fiecare etapă din viața de familie presupune accentuarea sau diluarea anumitor roluri ale partenerilor de cuplu, asociate cu anumite trăiri, cu satisfacții, dificultăți și insatisfacții. Studiile privind ciclul vieții în familiile monoparentale sunt rare, dat fiind și caracterul relativ nou al fenomenului, cel puțin sub aspectul dimensiunilor sale. Ar fi însă interesant să se dezvolte astfel de studii care ar putea surprinde caracteristici interesante ale etapelor de viață din familiile monoparentale. S-ar impune validarea unor ipoteze referitoare la modalitățile de păstrare a relației mamă–copil, după construirea de către copil/copii a familiei proprii; interesantă

ar fi și investigarea momentului conceptualizat în sociologie prin „sindromul cuibului gol”, după plecarea din familie a celui mai tânăr membru etc.

1.3. Familia în societatea contemporană – tendințe de evoluție

Familia tradițională

Finele secolului al XIX-lea are ca model de referință familia extinsă (lărgită), model răspândit în majoritatea țărilor europene, fiind specific societăților agrare tradiționale. În comparație cu alte forme de familii, aceasta oferea posibilitatea de a asigura servicii sociale tuturor membrilor familiei. Tot în acest context se poate identifica capacitatea familiei de a accesa mai multe resurse și de a manifesta un înalt capital de influență asupra comunității locale. Chiar dacă unul dintre membrii familiei dispare, structura familială continua să funcționeze, acest aspect reprezentând o particularitate distinctă a acestui tip de familie (Voinea, 1993).

Majoritatea studiilor efectuate au scos în evidență faptul că familia tradițională se prezintă ca o organizație conservatoare, fiind centrată pe valori religioase și pe păstrarea și perpetuarea obiceiurilor și tradițiilor, prezentându-se în același timp și ca o comunitate închisă, unde primează simțul loialității față de familie, înaintea interesului propriu.

Văzută prin perspectivă economică, familia tradițională se baza pe o economie de subzistență, reprezentând, așa cum sublinia Fukuyama (2002, p. 50) „o unitate fundamentală de producție care furniza nu numai hrana, ci și o mulțime de obiecte necesare în gospodărie”, unde atât producția cât și consumul se derulau în interiorul acesteia, cu participarea tuturor membrilor.

În ceea ce privește importanța funcțiilor, trebuie subliniat faptul că familia tradițională îndeplinea majoritatea necesităților individului, plecând de la funcția de reproducere și cea de educație a copilului, până la funcția de transmitere a obiceiurilor și tradițiilor.

În privința rolurilor, acestea sunt echitabil distribuite, în deplină concordanță cu ierarhia și puterea, definind stilul de viață al familiei în care se evidențiază superioritatea părinților asupra copiilor, dar și a bărbaților asupra femeilor, aceștia din urmă fiind deținătorii statusului privilegiat.

Pe de altă parte, există și alți autori, precum Saxton (1986, p. 368), care afirmă că acest tip de familie nu a fost niciodată reprezentativ, nici pentru Europa

occidentală și nici pentru SUA, fiind mai degrabă un model ideal, unde membrii familiei nu depășeau cinci persoane. După Morgan (1985, p. 162) „părinții, copiii, bunicii sau alte rude colaterale, trăind și muncind împreună reprezintă mai degrabă familia clasică a nostalgiei Vestului, decât o realitate”. Cu toate acestea, autorii arată faptul că, chiar dacă acest tip de familie nu a fost cel mai răspândit, acesta este modelul societății preindustriale, datorită rolului și funcțiilor de bază pe care le-a îndeplinit. Reminiscente ale familiei extinse, cu caracteristicile menționate se regăsesc și în prezent în unele culturi sau comunități tradiționale.

De menționat că în societățile tradiționale, în care interesele familiei surclasau interesele individuale, familiile monoparentale erau excepții, fiind respinse și chiar stigmatizate social. În principal, întrucât divorțul fie era nepermis, fie era o excepție, iar prin decesul unuia dintre soți, neurmat de recăsătorie a soțului supraviețuitor, membrii familiei defunctului erau preluați de familia lărgită.

Familia modernă

Schimbările care au avut loc la nivel macrosocial, determinate în primul rând de dezvoltarea urbană și industrializare au tulburat armonia familiei tradiționale. Aceste elemente s-au constituit ca principali factori care au adus schimbări atât la nivel societal cât și familial, proiectând o nouă structură socială din care vor deriva noi stiluri de viață.

Principalele cauze care au determinat decăderea familiei tradiționale rezidă în creșterea resurselor economice, alături de evidențierea banului ca valoare economică. S-a realizat trecerea de la ferme mari specifice familiei extinse, la ferme mici, individuale. Familia desfășoară activități economice în spații formale, astfel că, depășește statutul de producător în favoarea celui de consumator. Are loc o scădere a autorității parentale în timp ce statul se implică în asigurarea protecției individului, preluând funcții ale familiei. Aceste elemente sunt prezentate și de către Weber (1978), cu sublinierea incidenței lor asupra schimbărilor din familia tradițională. Astfel, familia nucleară este văzută ca model care corespunde cerințelor sociale și așa cum afirmă Iluț (2005, p. 72) „familia nucleară reprezintă unitatea minimală panumană a organizării sociale”.

Dacă familia tradițională se prezenta ca o unitate închisă, unde activitățile se consumau în interiorul acesteia, cu precădere, în schimb familia modernă răspunde cerințelor societății industriale, astfel că indivizii sunt determinați să

devină actori ai vieții publice. Acest fapt este evidențiat și de alți cercetători: „principala distincție între familia tradițională și cea modernă privește primordialitatea obligațiilor și a afecțiunii” (Chipea, 2001, p. 267).

Modelul familiei nucleare specifice perioadei industriale se încarcă de note specifice având în vedere că o parte dintre funcțiile familiei au fost preluate de diverse instituții (funcția economică, de socializare și educativă). Acest aspect este însoțit de tendința evidentă a femeilor de a deveni autonome, implicându-se tot mai mult economic și mai puțin casnic.

Odată cu schimbarea statutului femeii, datorită implicării acesteia în activități economico-profesionale, au loc schimbări în ceea ce privește raporturile dintre cei doi soți. Astfel, putem afirma că piața muncii este cea care a contribuit la intensificarea luptei cu rolurile de gen tradiționale, deoarece femeia a fost nevoită să aleagă între autonomia maritală și dependența economică. Modernizarea și-a pus amprenta asupra familiei provocând ample transformări de tipul: familia nucleară câștigă teren în defavoarea celei tradiționale; un număr de funcții ale familiei sunt preluate de instituții ale statului; rolul economic al familiei scade, rămânând consumul și menajul comun; industrializarea permite femeilor să se integreze tot mai mult pe piața muncii; copiii beneficiază de educație în școli, biblioteci, teatre etc., instituții care vor inocula viitorului adult o anumită cultură net diferită față de cea în care s-a născut.

Transformările enumerate anterior sunt succint redate de Toffler (2000, p. 142) care sublinia: „familia nucleară a devenit modelul ideal deoarece corespundea perfect cerințelor contextului social, fiind influențate de producția în masă, cu valori și stiluri de viață în mare măsură comune, o putere birocratică și ierarhică și o separare netă între viața de acasă și viața profesională”.

În interiorul societății moderne, asociată cu industrializarea masivă au proliferat tipurile de familii monoparentale, principala rațiune de existență și de răspândire a lor fiind angajarea în muncă a femeii, asociată cu posibilitatea de câștig în scopul asigurării confortului material și a educației copiilor.

Familia contemporană (postmodernă)

În ultimele decenii ale sec. XX și în contemporaneitate s-au produs schimbări în majoritatea societăților, fapt care a determinat ca specialiștii în domeniu precum Baudrillard, Lyotard, Giddens, Bauman să afirme că suntem la începutul unei noi

civilizații, total diferită de societatea industrială, aceasta având denumiri precum: societate postindustrială, modernitate târzie, înalt radicalizată etc. Din punct de vedere economic, procesul de globalizare se extinde și consolidează, apar corporațiile multinaționale, alături de un nou sector, cel al serviciilor, unde se va pune accent pe management, marketing, publicitate și informatizare.

Nu numai schimbările enunțate anterior, ci și politica, comunicarea (care a dus la era internetului) au produs ample transformări asupra stilului de viață al oamenilor.

Evoluția societății a fost amprentată de elemente de modernitate, cu impact asupra indivizilor și asupra nevoilor lor, care au dat posibilitatea acestora să se afirme și să acceseze tehnologia. În același timp, o schimbare deosebit de importantă a avut loc asupra familiei care a trecut încet, dar constant, de la familia nucleară la alte modele familiale, neînsemnând însă renunțarea la tipul ideal familial agreat de societate, și anume la familia nucleară, aceasta devenind doar un model alături de celelalte tipuri de familie.

Principalele elemente determinante care au dus la o nouă organizare a familiei au produs inevitabil apariția unor noi modele alternative care au vizat implicarea femeilor în activități extrafamiliale cu scopul de a promova în domeniul social și profesional, ceea ce a făcut ca autoritatea masculină să fie afectată.

Modelele alternative de familie au la bază și creșterea mobilității teritoriale și, implicit, schimbări la nivelul selecției partenerului. Totodată, se înregistrează schimbări semnificative în raport cu rolurile în familie, vârsta intrării pe piața maritală și în general cu atitudinea față de structura familială, urmare a creșterii nivelului de educație al femeilor. Analiza acestor aspecte se regăsește și în lucrările lui Voinea (1996), fiind considerate elemente fundamentale care au generat o nouă organizare a familiei. În această etapă, familia nu mai este cea care reprezintă instituția fundamentală, deoarece unele instituții au preluat încă din perioada modernă un set întreg de funcții specifice familiei tradiționale. Tot acum iau naștere metode noi pentru creșterea copiilor, în care sunt valorizate sensibilitatea și înțelegerea între cei doi părinți, care devin prietenii copiilor, dar în același timp, și confidenții și ocrotitorii lor, deopotrivă.

De asemenea, un rol determinant al familiei contemporane s-a manifestat în contextul diversității culturale, religioase și politice, care au condus inevitabil la toleranțe sociale în domeniile enunțate anterior.

Așa cum susține și Vlăsceanu (2007), în evoluția ei familia a înregistrat mutații semnificative pornind de la schimbările unor elemente specifice: „familia nucleară moștenită de la societatea industrială se transformă odată cu schimbarea a tot ceea ce-i este asociat: practicile și relațiile de gen, căsătoria și sexualitatea, dragostea, relațiile parentale și cele de rudenie” (p. 186). Prinsă între două lumi, familia cunoaște propria istorie și în cadrul acesteia, structura socială actuală aduce elemente noi și le înlocuiește pe cele vechi. Modernizarea familiei este prin urmare un proces complex, astfel că autorul descrie familia modernității reflexive ca fiind diferită semnificativ de familia specifică societății industriale (prima modernitate) din perspectiva a trei abordări (Vlăsceanu, 2007, pp. 188–191):

1. Perioadei preindustriale îi este caracteristică structura socială bazată pe familia extinsă. În societatea industrială însă, structura socială este în relație cu familia nucleară și cu existența diviziunii sexuale dintre femeia implicată în activitățile casnice și bărbatul retribuit de corporațiile în care își desfășura activitățile de muncă. Are loc o corporatizare a multor funcții ale familiei. Odată cu societatea postindustrială au loc schimbări în structura socială. Urmare a instaurării noii structuri sociale, în modernitate apare un tip nou de familie cu relații familiale aferente.
2. Autonomia feminină apărută în contextul individualizării, al egalității femeilor cu bărbații face posibilă anularea dependenței femeilor de bărbați. Totuși, în acest nou context, se configurează parteneriate între femei și bărbați, în plan economic, cultural, sexual, care remodelează familia modernității reflexive.
3. Are loc o diversificare a tipurilor de familii odată cu schimbarea structurii sociale, a „codurilor culturale ale conviețuirii și a diviziunii sexuale a muncii”.

Modernizarea familiei este un proces iminent și implicit, sunt necesare politici publice care să se dovedească adecvate stabilității familiale.

Democratizarea familiei

Până nu demult, democrația era doar atributul zonei publice, însă în ultimii ani aceasta a început să își găsească locul și în interiorul și în intimitatea spațiului privat, acționând prin diverse pârgșii asupra familiei, dar mai ales asupra comportamentelor existente în interiorul acesteia. Democratizarea familiei a făcut posibilă ruperea legăturilor rigide și trecerea spre o flexibilitate și maleabilitate între cei doi soți, oferind autonomie fiecăruia și în același timp terenul pentru o

susținere puternică reciprocă. Giddens (2001, p. 104) afirmă că „familia se democratizează pe căi care imită procesele publice ale democrației; o astfel de democratizare sugerează cum viața de familie poate îmbina opțiunea individuală și solidaritatea socială. Democratizarea în cadrul familiei implică egalitate, respect reciproc, autonomie și luare de decizii prin comunicare și absența violenței”. În abordarea sa, autorul face un pas important în analiza familiei, exprimând principalele trăsături democratice ale acesteia, legate de calitatea relațiilor dintre membri din perspectiva drepturilor și responsabilităților aferente, inclusiv a obligațiilor copiilor; implicarea părinților în demersul de educare și formare a copiilor și manifestarea unor relații de autoritate negociate în raport cu copiii; promovarea egalității în planul dezvoltării emoționale și a egalității sexuale; familia ca structură socială este integrată din punct de vedere social și are un rol recunoscut în societate.

Majoritatea trăsăturilor menționate anterior se constituie ca bază fundamentală pentru realizarea unui patern al familiei monoparentale, mai ales pentru copiii care vor avea sprijinul ambilor părinți în creșterea și educarea lor. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm faptul că familia s-a adaptat la epocile industriale prin care aceasta a trecut, evidențiind aici familia extinsă care a suferit ample mutații și a făcut posibilă tranziția spre familia nucleară. Referindu-se la acest aspect, Fukuyama (2002, p. 120) afirma: „Aceasta pare să fie doar o etapă în procesul evolutiv, fiind foarte probabil ca în viitor ea să fie înlocuită cu familii monoparentale sau alte forme de asociații libere”. Privită astfel, democratizarea familiei este dependentă de cum este văzută și percepută normalitatea acestei familii, care este în măsură să asigure bunăstarea membrilor familiei. Pe de altă parte, democratizarea familiei monoparentale nu se poate realiza fără punerea în practică a unor condiții de viață mai bune, în care sărăcia și marginalizarea socială să se diminueze. De asemenea, respectarea drepturilor omului (cu accent pe dreptul la viață de familie și drepturile copilului în familia sa) care trebuie coroborate cu realizarea unor mijloace de existență demne și civilizate care vor contribui la diminuarea măsurilor de asistență socială și vor crea condiții de dezvoltare și prosperitate.

În viziunea lui Durkheim, care abordează individul ca ființă individuală, dar și ca ființă socială, există două procese importante: interiorizarea și socializarea (Durkheim, 2002).

În relație directă cu ideile de mai sus, prezentăm ceea ce Pasti (2004, p. 286) afirma: „mă întreb dacă în România, la cele trei tranziții, tranziția politică internă,

spre democrație, tranziția internațională spre occident și tranziția economico-socială spre economia de piață, se mai adaugă o a patra: tranziția familiei de la familia patriarhală la familia democratică”.

Familia ca grup social fundamental constituie o entitate dinamică. Schimbările au fost articulate, în planul funcțiilor familiei, indiferent de dimensiunea structurală sau tipul de familie. Devine astfel legitim interesul pentru o cunoaștere aprofundată, în baza teoriilor studiate, dar și a documentelor statistice, a evoluției familiei monoparentale.

O analiză pertinentă a diferitelor tipuri de familie, inclusiv a celei monoparentale, relevă un aspect foarte important: mediul familial oferă în funcție de potențialul educogen specific, un habitus care configurează existența viitoare a copiilor. Consecințele care vin să alimenteze vulnerabilitatea familiilor și a copiilor din familiile monoparentale, generează numeroase efecte negative, astfel că este benefică analiza impactului lor în contextul relației cu școala, cu societatea, ori în interiorul cadrului familial.

În concluzie ne propunem să sintetizăm câteva caracteristici ale familiei, ca unitate socială fundamentală, de-a lungul evoluției societății, care au fost puternic influențate de mutațiile produse în organizarea și funcționarea societății în ansamblul ei.

Tabelul 1.1. Familia în societățile tradiționale și moderne

	1. Societăți tradiționale	2. Societăți moderne	3. Societăți postmoderne (contemporane)
Număr de parteneri conjugali concomitență	Unul (monogamie) Mai mulți (poligamie)	Unul (monogamie)	Unul (monogamie)
Alegerea partenerului sau a partenerilor	Alegerea este făcută de părinți sau rude pentru a întări puterea familiei consangvine, a neamului, a clanului	Alegerea este relativ liberă, făcută de parteneri	Alegere realizată de parteneri
Rezidența	Patrilocală, matrilocală, ambilocală	Neolocală	Neolocală
Relațiile de putere în cuplu	Diferite grade de dominație a bărbatului (patriarhie)	O mai mare apropiere de putere bărbat-femeie	Interacțiunile dintre soți sunt corelate cu rețeaua socială extrafamilială și natura acesteia Negociere de roluri Coparticipare rațională

	1. Societăți tradiționale	2. Societăți moderne	3. Societăți postmoderne (contemporane)
Relația părinți–copii	Autoritate și dominanță părintească	Mai mare toleranță și egalitate părinți–copii	Relații democratice
Funcțiile familiei	Concentrarea pe protecția grupului de rudenie ca întreg (neam)	Specializate în a oferi un mediu de siguranță creșterii copiilor și suport emoțional membrilor familiei conjugale	Supraîncărcarea de rol Numeroase funcții preluate de alte instituții
Structura	Extinsă	Nucleară	Nucleară
Grad de stabilitate	Ridicat	Mult mai scăzut, crește semnificativ divorțialitatea	Relativ scăzut; incidența crescută a divorțialității
Ponderea în ansamblul societal	Foarte mare	Se practică alternative nonmaritale (coabitare, celibat etc)	Numeroase alternative ale familiei, acceptate sau relativ acceptate de societate. Concubinajul și sexualitatea premaritală

Sursa: după Iluț, 2005

Trebuie să precizăm faptul că aceste ample transformări s-au produs pe fondul creșterii nivelului de trai, relaționat cu independența materială și cu posibilitățile de afirmare a individului, ceea ce a permis familiei să devină una democratică.

O sinteză a transformărilor esențiale pe care le înregistrează familia rezidă în următoarele: *dezinstituționalizarea, individualizarea, democratizarea*. În discursul de specialitate, aceste procese au la bază faptul că autonomia indivizilor se manifestă într-o mai mare măsură în societățile moderne. „Individualizarea a condus la eliberarea de responsabilitățile de tip tradițional și la emanciparea personală. Ca rezultat, familia ca model standard de conviețuire a fost înlocuită de o multitudine de stiluri de viață” (Beck, apud Popescu, 2009, p. 27).

CAPITOLUL II.

Familia monoparentală ca alternativă la familia clasică

Acest capitol își propune o abordare a familiei monoparentale din perspectivă teoretică, a precizării sferei și notelor distinctive ale conceptului, a dificultăților cu care se confruntă această structură familială, a evidențierii elementelor sale specifice, prin analiza comparativă cu familia tradițională.

Ne propunem să identificăm actorii care pot avea o contribuție semnificativă în gestionarea situațiilor familiilor monoparentale și a copiilor care provin din acestea, astfel încât să oferim o imagine cât mai adecvată asupra oportunității implementării politicilor sociale care vin în sprijinul acestui grup vulnerabil. Considerăm importantă analiza fenomenului familiei monoparentale sub raportul evoluției acestuia, la nivel național și județean, pentru a prefigura un cadru de referință pentru investigația concretă pe care ne propunem să o realizăm. Totodată, vom prezenta evoluția alocațiilor pentru susținerea familiilor monoparentale în județul Bihor, identificând astfel sprijinul oferit de instituțiile statului în scopul preîntâmpinării unor disfuncționalități în acest segment al socialului.

În acest context ne propunem de asemenea să identificăm posibile riscuri asociate, care sporesc gradul de vulnerabilitate al copiilor din familiile monoparentale.

2.1. Familia monoparentală – abordări conceptuale

Unitate socială care este formată dintr-un părinte și copil/copii, familia monoparentală se distinge de cea nucleară completă prin structură, dar și prin alte aspecte particulare care pot privi „motivul sau experiența care au generat apariția acestei categorii; vârsta mamei; numărul de contacte cu tatăl absent; suportul social care stă la dispoziția mamei; abilitatea acesteia de a face față problemelor (Schaffer, 2005, apud Bonchiș, 2011, p. 25).

Din punct de vedere sociologic, familia monoparentală este „o structură familială asimetrică, formată dintr-un singur părinte și copilul/copiii său/săi, fie prin decesul celuilalt părinte, fie prin divorț, fie prin abandonarea familiei de către un părinte, fie prin decizia de a nu se căsători a părintelui, fie prin adopția realizată de către o persoană singură, fie prin nașterea *întâmplătoare* a unui copil dintr-o relație liberă, în afara căsătoriei, cu referire în special la părinți adolescenți” (Mitrofan și Ciupercă, 1997, p. 41).

O primă particularitate în definirea familiei monoparentale vizează *capacitatea funcțională* a acesteia. Familia nucleară își îndeplinește sau are potențialul de a-și îndeplini atribuțiile care au impact asupra societății (funcția de socializare, biologică, educativă, economică, afectivă) dar familia monoparentală, fiind incompletă structural, se poate situa în diferite ipostaze de dificultate, neputându-se achita de funcțiile care revin în mod firesc structurii familiale.

Studiile sociologice (Stănciulescu, 1997; Mitrofan și Ciupercă, 2002; Pescaru-Băran, 2004) scot în evidență modul diferit de manifestare a *autorității* în cadrul familiei. În cazul familiei monoparentale, aceasta este mai apropiată modelului din sec XX, unde autoritatea era deținută de persoana aducătoare de venit. Ca o consecință a diminuării semnificative a ratei nupțialității, a creșterii numărului de divorțuri, a creșterii numărului de copii născuți în afara căsătoriei, în anii 70 s-a impus termenul de familie monoparentală pentru desemnarea unei noi structuri și stil de viață familial, manifestate tot mai frecvent în spațiul social. Fenomenul se perpetuează și în prezent în toate societățile europene și de cultură europeană, grupul părinte-copil/copii este privit ca o alternativă și devine o practică acceptată în plan social. Alături de termenul de familie monoparentală, pentru aceste unități familiale, care prezintă deficit de structură (în sensul că au un singur părinte), asociat cu carențe materiale, de autoritate și de socializare, se uzitează formule precum: „familii dezorganizate, familii vulnerabile, disfuncționale sau cu un climat nefavorabil” (Mitrofan și Ciupercă, 1997, p. 23).

Dacă în capitolul anterior am analizat familia în ansamblul său, ne vom referi în continuare la familia monoparentală ca grup social primar, format dintr-un părinte unic susținător (bărbat sau femeie) și copilul/copiii acestuia, pe care au datoria de a-i crește, educa și întreține, subliniind faptul că familia monoparentală este acel tip de familie în care copilul trăiește alături doar de unul dintre părinți. În majoritatea cazurilor, familia devine monoparentală atunci când au loc mutații

decisive în structura acesteia, de tipul divorțului sau moartea unuia dintre părinți. Există situații în care, o femeie sau un bărbat adoptă un copil, respectiv cazuri în care se dă naștere copiilor în afara cadrului formal al familiei. În același timp studiile au relevat faptul că sunt multe familii cu un singur părinte, din punct de vedere legal, însă în realitate acestea trăiesc în concubinaj, părintele biologic fiind înlocuit de un părinte vitreg.

Analizele întreprinse de specialiștii în domeniu a evidențiat faptul că multe dintre aceste familii trăiesc în sărăcie, însă sunt și familii monoparentale ale căror venituri depășesc acest nivel, femeia sau bărbatul câștigând suficient pentru asigurarea unui trai relativ decent (Pescaru-Băran, 2004).

Explicația evoluției fenomenului familiei monoparentale are un caracter complex, întrucât necesită o „abordare ideografico-contextuală” (Iluț, 2005, p. 197), bazată pe faptul că nu se poate identifica în toate țările un model unic de structură și funcționalitate a familiei monoparentale. În raport cu anumite perioade de referință, se poate releva o evoluție diferită a aceluiași indicator sau trenduri ascendente ale unor dimensiuni diferite ale fenomenului (Bryjak și Soroka, 2001).

Secolul XX este caracterizat de preocuparea mai multor țări europene de a pune în practică politici publice care au urmărit „acordarea de permisiuni văduvelor pentru a-și crește copiii în afara locuințelor sărace” (Pescaru-Băran, 2004, p. 27). Aplicarea unor politici de acest gen a înregistrat un oarecare succes în ceea ce privește aspectele specifice rezultate în urma divorțului; au fost implementate măsuri care au vizat realizarea divorțului de comun acord, intervenția concretă în sensul prevenirii și eliminării stigmatizării copiilor născuți în afara căsătoriilor legale, măsuri pentru extinderea drepturilor acestora la moștenire. Statele au încercat să aplice politici specifice pentru a diminua rata divorțialității și implicit, a contribui la scăderea numărului familiilor monoparentale. Demersul însă nu s-a dovedit a fi eficient, întrucât s-a constatat că a obliga părinții să rămână căsătoriți, în condițiile în care relațiile dintre aceștia nu sunt adecvate, poate afecta calitatea vieții copilului/copiilor.

Diferența între societățile simple, tradiționale și societățile complexe, specifice țărilor vestice rezidă în următoarele:

- în societățile simple tradiționale principala cauză a existenței familiei monoparentale constă în decesul soțului, această stare fiind de cele mai multe ori

temporară. Multe mame singure se recăsătoresc ceea ce are ca efect scăderea numărului familiilor monoparentale.

- familiile monoparentale din societățile complexe, specifice țărilor vest-europene sau americane, au cunoscut ca pondere valori crescute (în Statele Unite familiile monoparentale în anii 60 reprezentau 9% din totalul familiilor, iar în anii 80 ajungând la 24% (Pescaru-Băran, 2004).

2.2. Tipuri de familie monoparentală

Hill (1986, apud Voinea, 2000, pp. 7–8), plecând de la ideea că, în general, unul dintre părinți poate să se recăsătorească, identifică 8 modele de familii monoparentale, cu statut permanent, respectiv temporar, care generează efecte specifice asupra dezvoltării psihice a copiilor, respectiv a modelelor comportamentale asumate.

- Familiile monoparentale *cu statut temporar* sunt legate de situațiile în care soțul rămas singur prin divorț sau în urma decesului partenerului, se recăsătorește; soții se reunesc după război sau își întemeiază o familie prin căsătorie, după sarcină. Pot fi familii monoparentale cu statut temporar și familii cu părinte necăsătorit care are un copil nelegitim.
- Familiile monoparentale *cu statut permanent* sunt cele rezultate în urma separării definitive, când soțul rămas singur în urma divorțului sau a decesului celuilalt soț, nu se recăsătorește.

Familia monoparentală și factorii care au concurat la formarea acesteia constituie obiect de cercetare pentru numeroase studii, care au identificat cauzele apariției acestei structuri familiale.

Principalele cauze care duc la formarea familiei monoparentale sunt divorțul, separarea, moartea unuia dintre soți (Iluț, 2005, p. 8), rezultând familii monoparentale temporare. Alte cauze însă țin de un aspect regăsit în mai mare măsură la nivelul societății contemporane, acela al procreării în afara căsătoriei (Gherghel, 1999, p. 485), comportament specific femeilor cu vârsta de peste 30 de ani sau nașterea precoce a unui copil în afara căsătoriei legale (fertilitate precoce, mame adolescente).

În societatea contemporană se înregistrează o creștere a numărului familiilor monoparentale pe baza separării soților și a celor care sunt rezultate ca urmare a hotărârii de a da naștere unui copil în afara căsătoriei.

Numeroase alte cercetări s-au centrat pe analiza cauzelor care duc la formarea familiei monoparentale, respectiv pentru care această stare este păstrată (Burns și Scott, 1994; D. Lichter 1992; Lynch 1995). Din perspectivă istorică, în anumite țări, după al doilea război mondial s-a ajuns la așa numita „criză a bărbaților”, iar femeile văduve au întâmpinat greutăți în a se recăsători (*cauze demografice*).

O altă cauză în păstrarea familiei monoparentale o constituie ajutorul acordat de stat în beneficiul acestor familii. Chiar dacă au beneficiat de sprijin, în țări precum Suedia, Islanda, SUA, s-a constatat că acordarea ajutorului social nu a dus la scăderea numărului de copii rezultați în afara căsătoriei. Este evidențiat astfel faptul că în țările dezvoltate economic, femeile care dețin un loc de muncă și câștigă suficient, hotărâsc să aibă copii în afara căsătoriei, sau, datorită ajutorului de care beneficiază, aleg să nu se căsătorească legal. Statele care au o economie de piață dezvoltată, asigură condițiile accesării unor locuri de muncă aducătoare de venituri, dar în același timp asigură și ajutoare de stat, ceea ce, încurajează apariția familiei monoparentale. În schimb, în societățile mai puțin dezvoltate, femeia își menține statutul tradițional, fiind dependentă de existența soțului care asigură resursele financiare și materiale pentru familie. Realitățile sociale au demonstrat că, deși societățile moderne susțin familia monoparentală, aceasta se confruntă cu multe dificultăți, care se răsfâng direct sau indirect asupra copiilor, marea majoritate a acestora renunțând la finalizarea carierelor școlare; fetele rămân însărcinate iar băieții sunt predispuși la comportamente infracționale (Băran-Pescaru, 2004).

2.3. Funcționalitatea familiei monoparentale versus familia nucleară, completă

Încă din antichitate, familia a fost privită ca principala entitate, cu rol deosebit în formarea, dezvoltarea și respectarea normelor sociale, constituindu-se ca mediu propice pentru creșterea și socializarea copiilor. În epoca actuală, dominată de procese globale, de o societate cu mutații și transformări rapide nu se mai respectă vechile modele, având loc ample schimbări în ceea ce privește capacitatea acțională, dar și de gândire a indivizilor. Astfel, familia considerată până de curând ca celula de bază a societății, deținătoarea celor mai stabile relații interumane a ținut pasul cu societatea dinamică, modernizându-se și ea. Acest

context a permis femeii să se implice tot mai mult în activități economico-sociale, ocupând diferite funcții, și devenind independentă financiar, ieșind din vechea cutumă, aceea de a fi doar soție și mamă. Independența financiară și implicarea tot mai activă în viața societății se constituie ca primii factori care au alterat familia tradițională, precum și relațiile dintre cei doi parteneri, dând un nou sens funcțiilor familiei.

Alături de alți factori, implicarea femeii în viața socială a făcut posibilă producerea unor modificări notabile a tipurilor consacrate de familie – unde familia nucleară nu mai reprezenta o prioritate și o condiție. Chiar dacă societatea a manifestat inițial o anumită toleranță în raport cu noile modele și stiluri de viață familială, mentalul colectiv a acceptat treptat noile tipuri de familie. Societatea nu a anticipat însă și nu a fost pregătită pentru soluționarea implicațiilor socio-afective și comportamentale, cu consecințe preponderent negative asupra celor doi parteneri, dar mai ales asupra copiilor. Redefinirea rolurilor celor doi soți, ca urmare a implicării active a femeii în viața profesională și socială, a condus la negocierea permanentă a rolurilor familiale cu efect asupra modificării vechilor tipare și construirea unora noi în concordanță cu așteptările sociale, cu normele și valorile noii societăți de tip democratic. Timpul acordat problemelor familiale este drămuț, fapt ce a dus la o lipsă a comunicării, la frustrări, conflicte sau ruptura familiei.

O abordare interesantă este prezentată de Preda (1999, p. 319) care prezintă familia monoparentală din punct de vedere psihologic și interacțional, în funcție de prezența/absența părinților din interiorul acestei familii, astfel: familii în care părinții, deși separați, au interacțiuni frecvente și intense cu copiii, constituind o prezență activă în viața acestora; familii în care părintele absent păstrează o oarecare legătură psihologică, fără însă să fie o practică curentă; familiile în care părintele separat interacționează sporadic; familiile în care sarcina îngrijirii și educării copilului revine doar unuia dintre părinți, acesta fiind și foarte implicat psihologic în relația cu copilul.

O primă diferențiere între familia monoparentală și completă derivă chiar din definițiile acestora, unde familia este definită ca: „unitate socială constituită din adulți și copii, între care există relații de filiație naturală (de sânge) sau socială, indiferent de orice alte considerente (Stănciulescu, 1998, p. 26), în timp ce familia monoparentală este văzută ca: „un tip de familie formată dintr-un părinte sau copiii

săi, grup de persoane aflate în relații de rudenie, rezultate prin filiație directă, sau adopție” (Ștefan, 2001, p. 6). După cum putem observa, realizăm faptul că familia monoparentală nu mai este unitate socială completă, deoarece unul dintre cei doi actori (soțul sau soția) lipsește din definiție. O a doua diferențiere între cele două tipuri de familie, rezidă în modul de îndeplinire a funcțiilor familiei. În demersul nostru, abordăm funcția ca pe un întreg set de etape și activități care au ca scop asigurarea identității unui grup și o bună dezvoltare, dar și un feedback din partea mediului.

Așa cum arătam în capitolul precedent, principalele funcții ale familiei sunt: funcția biologică, funcția economică, de solidaritate familială, de socializare și funcția etico-juridică. În studiul nostru ne propunem să evidențiem modul diferit în care se exercită funcțiile în cazul celor două tipuri de familie, cu toate efectele care decurg din aceasta. Astfel, dacă luăm în calcul prima funcție, *funcția biologică*, observăm că în cadrul familiei nucleare, aceasta are rolul de a satisface nevoile sexuale ale celor doi actori uniți prin căsătorie. În familia monoparentală, faptul că această funcție nu este îndeplinită, poate explica dorința de a se recăsători sau de a se implica într-o relație de concubinaj, ambele situații având influență asupra copiilor. De asemenea, această funcție, privită și ca funcție de reproducere, afectează însăși evoluția societății, a dimensiunii și a structurii sale pe vârste, cu efecte esențiale asupra șanselor sale de perpetuare. În cazul familiei monoparentale, nu se pune problema perpetuării biologice și sporirii natalității pentru dezvoltarea societății. Se poate anticipa că în contextul creșterii numărului familiilor monoparentale și a neîndeplinirii funcției biologice, are loc o scădere a natalității și, implicit a perspectivelor de dezvoltare socială.

Funcția economică are un impact deosebit în existența familiei, fie ea completă sau monoparentală, deoarece prin aceasta se realizează asigurarea veniturilor pentru întreaga familie, prin constituirea unui buget consolidat al celor doi parteneri pe baza căruia se asigură hrana, îmbrăcămintea, condițiile de locuit, dar și buna creștere și îngrijire a copiilor. Nivelul scăzut al veniturilor familiei monoparentale aduce acest tip de familie în situație de sărăcie și evident înregistrează și alte efecte asociate acesteia. Subliniem faptul că funcția economică reprezintă funcția fundamentală pe baza căreia sunt asigurate și premisele îndeplinirii celorlalte funcții.

Funcția de socializare situează în prim plan copilul/copiii, susținut/susținuți de familie sub toate aspectele, astfel încât membrii familiei să fie ușor integrați

în societate prin transmiterea, valorile sociale ale societății din care fac parte, modul de comportament dezirabil și așteptat de comunitatea în care trăiesc. În cazul familiei monoparentale, din cauza precarității și insuficienței resurselor financiare dar și de timp pe care părintele singur îl poate oferi copilului, procesul de transmitere a valorilor, normelor, și principiilor comunităților din care aceștia fac parte este puternic alterat, ceea ce va genera procese de marginalizare și excluziune socială a copiilor proveniți din astfel de familii.

Funcția de solidaritate familială, având la bază dragostea și suportul afectiv este funcția care creează modele de comportament pe care copiii le vor interioriza și le vor transmite mai târziu propriilor familii. Este una dintre funcțiile care este puternic valorizată în societatea contemporană, fiind practic de neînlocuit. Dovadă, în acest sens sunt copiii socializați în instituțiile de protecție a copilului care rămân cu aceste trebuințe de afecțiune și atașament nesatisfăcute, toată viața. Dacă părți importante din funcțiile de socializare sau chiar a celei economice pot fi suplinite de instituții specializate ale statului, sentimentele de dragoste și de atașament natural, puternic, manifestat prin excelență între membrii familiei este de neînlocuit. Copiii proveniți din familiile monoparentale sunt privați în cea mai mare parte, de dragostea și atașamentul ambilor părinți. În plus, în perioada socializării, în etape diferite, au participat la certuri și poate chiar violențe în familie, de aceea, în comparație cu copiii din familiile nucleare, sunt traumatizați, retrași, introvertiți, cu înclinații spre violență și delincvență, nu au susținerea și atenția ambilor părinți și nu se bucură de căldura căminului părintesc (Chipea, 2001).

Familia are și o funcție *etico-juridică*, centrată pe aspectele juridice importante privind constituirea și funcționarea structurii familiale. Dacă în cazul familiei nucleare, cei doi soți au asigurate drepturile dar și responsabilitățile clar determinate prin norme juridice, în cazul familiei monoparentale această funcție a fost practic anulată – unul dintre parteneri preia responsabilitățile care în familia normală ar fi fost distribuite la nivelul cuplului. Se cuvine să subliniem faptul că astăzi o parte din aceste funcții au dispărut sau și-au pierdut importanța și rolul deoarece anumite funcții au fost preluate de către organizații și instituții, în vederea susținerii familiei monoparentale.

Principalii factori care diferențiază familia monoparentală de cea nucleară, țin nu numai de structura acestora, ci și de calitatea relațiilor de comunicare din interiorul familiei și de comunicarea externă, de regulile și normele care reglementează

relațiile dintre membri: „tipuri de reguli din familie, nivelul încrederii în sine a membrilor familiei; structurile de comunicare; structura relațiilor cu societatea” (Spânu, 1998, pp. 10–26).

De altfel, cercetările în domeniu au realizat o serie de diferențieri între cele două tipuri de familii, axându-se în principal pe concepte cum sunt: *nivelul stimei de sine, a suportului social, cât și a satisfacției privind viața*.

În înțelegerea conceptului de *suport social*, menționăm că un argument esențial îl reprezintă lucrările lui Durkheim (2005), care sublinia că lipsa sau slaba integrare în societate, constând în solidaritatea cu ceilalți membri ai grupului, se constituie ca unul dintre principalii factori ce duc la suicid. Suportul social este analizat și în alte studii în care se evidențiază rolul acestuia în anumite momente din viață. Astfel, un suport social scăzut însoțește de regulă tulburările psihice (depresie, stres, schizofrenie) și non psihice (pesimism, stimă de sine scăzută). Pentru a susține aceste afirmații, facem referire la studiul realizat în anul 2009 de către cercetătorii Brown, Haris, Aldel, din cadrul Universității Bedford – Londra, pe un eșantion de 400 de femei, desfășurat pe parcursul unui an. Cercetarea a scos în evidență faptul că o parte dintre participantele la studiu, care au beneficiat de un puternic suport social, au reușit să treacă mai ușor prin toate greutățile de zi cu zi, au făcut față cu bine problemelor gospodărești și, nu în ultimul rând, nu s-au înregistrat cazuri de depresie. Cealaltă parte a femeilor investigate, care nu au avut un suport social puternic, atât din partea familiei, dar și a colegilor, erau predispuse și manifestau semne ale depresiei, respectiv o stimă de sine scăzută.

Suportul social a început să fie analizat mai intens în anii 70 atribuindu-i-se diverse definiții, cercetătorii evidențiindu-i caracterul multidimensional. Una dintre definițiile utilizate cel mai des aparține lui Walter, Wasserman și Wellman (1983, p. 71), care evidențiază că suportul social se constituie ca: „resursă generală și accesibilă din rețeaua de prieteni și cunoștințe care ajută o persoană să facă față problemelor de zi cu zi sau a crizelor mai serioase”. Suportul social cuprinde dimensiuni specifice, putând evidenția suportul informațional, emoțional sau suportul centrat pe acțiune sau instrumental (Cobb, 1982, pp. 63–76). Observăm complexitatea suportului social și acțiunile specifice fiecărui tip, cu mențiunea că în cele două tipuri de familie: nucleară, completă și cea monoparentală, ele se manifestă diferit, în raport cu caracteristicile acestora și sursele de care dispun. Este importantă structura familială și calitatea relațiilor manifeste din familia

extinsă, comunicarea intergenerațională și cea a membrilor familiei cu mediul extern apropiat, climatul familial.

Cea mai mare parte a cercetărilor întreprinse au scos în evidență faptul că familia se constituie ca sursă de bază, sursă fundamentală, atunci când un membru al acesteia are dificultăți.

Un alt concept care contribuie la diferențierea dintre cele două tipuri de familie este *stima de sine*. Cercetătorii care au analizat evoluția omului au reliefat faptul că ființa umană, încă de la naștere, are anumite trebuințe (nevoi) ce se impun a fi satisfăcute, care sunt ierarhizate după anumite criterii. Pe lângă nevoile fiziologice, de hrană, adăpost, omul dispune și de nevoi de recunoaștere și apreciere din partea semenilor, care-i dă un sentiment de satisfacție, impulsionându-l pentru obiective tot mai înalte. În același timp această ultimă nevoie poate fi înțeleasă ca o dorință de apreciere și aprobare a semenilor în ceea ce privește meritele, competențele și capacitățile, sursă de încredere și putere în forțele proprii. Abraham Maslow poziționează fiecare nevoie umană într-o grilă piramidală, cuprinzând cinci nivele: necesități de subzistență, necesități de securitate, necesități de dragoste și acceptare, necesități de statut social, necesități de autoactualizare (Burcu, 2003).

Stima de sine reprezintă evaluarea caracteristicilor pe care o persoană crede că le are și le manifestă, o măsură exprimată în termeni de valoare, a propriei persoane. Iluț (2001, p. 23) definește stima de sine ca „evaluarea în termeni axiologici a caracteristicilor pe care oamenii cred că le dețin, adică cât sunt de valoroși și se cred oamenii și ce prețuire acordă propriei persoane”. Autorul citat anterior subliniază rolul important al stimei de sine ca factor esențial și reglator al echilibrului psihologic – afectând individul atât în activitățile cotidiene, dar și în cele ce conduc la performanță. Astfel, atunci când stima de sine este ridicată, ne dă posibilitatea să avem rezultate preponderent bune și foarte bune, asigurând condițiile de a face mai ușor față dificultăților inerente ale vieții. La polul opus este stima de sine cu valențe negative care favorizează insuccesele și netezește terenul pentru necazuri și neplăceri, afectând viața noastră de zi cu zi. Abordată din punct de vedere sociologic, Cooley (1922), consideră că stima de sine este „un construct social”, aceasta fiind adesea înțeleasă și confundată cu dezvoltarea conștiinței morale. Încă de la naștere sunt evaluate acțiunile și atitudinea noastră de către cei din jur, astfel că aceștia devin pentru noi „oglină socială”, unde fiecare individ se autoanalizează în scopul identificării opiniilor semenilor despre el și, în unele

cazuri se autocorectează. Fiecare individ are roluri, pe care periodic, la intervale aleatorii, are posibilitatea de a le evalua, respectiv a evalua modul în care își îndeplinește sarcinile. Astfel are loc cunoașterea de sine. Cu ajutorul sentimentului de apartenență, înțelege și identifică locul unde se integrează, cui aparține, cu accent pe identitatea socială, care este parte a conceptului de sine. Stima de sine este puternic influențată de sentimentul de competență, de modalitatea în care fiecare individ este performant în specialitatea și domeniul său de activitate.

Un al treilea concept, în raport cu care se diferențiază familia monoparentală de familia nucleară este cel care vizează *calitatea vieții* (satisfacția privind viața). Calitatea vieții este definită în raport cu sistemele culturale și valorice în care trăiește individul, modul în care acesta își percepe situația în acest context. Cu alte cuvinte, calitatea vieții este un conglomerat în care se regăsesc elemente precum: bunăstarea fizică, psihică și socială, dar și capacitatea fiecărui individ de a-și îndeplini și exercita sarcinile. Constanța (2008, pp. 19–31), a realizat o cercetare pe două direcții metodologice, unde prima direcție metodologică, „bunăstarea subiectivă”, analizează nivelurile în funcție de fericire, plăcere și împlinire, iar cea de-a doua direcție metodologică vizează măsurarea „obiectivă” a calității vieții, pe baza unor indicatori socio-economici și de sănătate. Trebuie să precizăm că *necesitățile umane* au în vedere aspectele legate de trai, reproducere, afecțiune și securitate, în timp ce *bunăstarea subiectivă* se referă la răspunsurile fiecărui individ la întrebări care urmăresc satisfacția vieții, fericire, bunăstare etc.

Nu am făcut referire la toate domeniile ce amprentează cele două tipuri de familie, dar considerăm că cele prezentate anterior susțin ideea identificării elementelor de diferențiere și pe parcursul evoluției viitoare a acestora.

Ideea dominantă ce rezultă din analiza noastră este că familia monoparentală întrunește punctaje scăzute la toți factorii și indicatorii analizați (începând de la implicarea activă a femeii în viața socială și terminând cu calitatea vieții) însă în ultimul timp au apărut și studii care încearcă să abordeze dintr-o altă perspectivă familia monoparentală. Dincolo de diferențe, familia monoparentală este considerată ca un întreg din care „lipsește un element, nu încetează să funcționeze ca un sistem, în care întregul este mai mult decât suma părților” (Scutaru, 2006, p. 14).

2.4. Probleme cu care se confruntă familia monoparentală

În orice societate, fie ea cu o economie de piață stabilă sau mai puțin dezvoltată, femeile sunt cele care se confruntă în mai mare măsură comparativ cu bărbații, cu dificultatea de a se recăsători în situația în care divorțează sau rămân văduve, mai ales în situația în care au și copii în întreținere. Având în vedere această realitate, trebuie subliniată starea de vulnerabilitate a femeii care rămâne unic întreținător al familiei și se confruntă cu o multitudine de probleme: probleme de ordin medical, singurătatea care duce la depresie, probleme și dificultăți financiare, este afectată viața de zi cu zi, în cazurile în care copiii rămân cu celălalt partener, apare dorul și suferința determinată de lipsa copiilor, criza de autoritate determinată de faptul că (de obicei mama) își va crește singură copiii, cu repercursiuni directe asupra acestora; se ivesc numeroase conflicte cu copiii; sunt afectate interacțiunile pe care familia monoparentală le are cu mediul social (Popescu, 2009; Stănciulescu, 2002; Stănoiu și Voinea, 2000).

Starea de vulnerabilitate a femeilor, părinte unic, va afecta viața copiilor. În familiile monoparentale au loc cele mai multe cazuri de abandon școlar al copiilor, fapte de delincvență, nașteri ilegite etc., copiii având de cele mai multe ori „fotografia” familiei în care trăiesc, fiind tentați de a experimenta același model și în viitor (Bawin Legros, 1988 apud Voinea, 2000, p. 16). Familiile monoparentale, rezultate în urma divorțului, amprentează puternic partenerul care crește singur copiii, și pentru faptul că din cauza solicitărilor suplimentare sau ca urmare a deprivării materiale, relaționale, emoționale, părintele nu acordă aceeași atenție copiilor, având foarte puțin timp rămas la dispoziție. În ceea ce privește solicitările emoționale, considerăm că acestea sunt determinate de efectele rezultate în urma clivajului între cei doi parteneri, cât și de o comunicare mai redusă cu copiii, fapt ce influențează comportamentul și afectivitatea acestora. La rândul lor, copiii proveniți din familiile monoparentale, manifestă diferite comportamente (diferențiate pe vârste), având ca punct de plecare momentul în care s-a produs ruptura între părinții lor, dar nu în ultimul rând, relația pe care aceștia au avut-o cu cei doi părinți.

Cercetările efectuate scot în evidență faptul că cei mai afectați de despărțirea părinților sunt copiii cu vârste relativ mici, care manifestă stări de agresivitate, confuzie, tristețe, frustrare, chiar anxietate. (Chipea, 2001, Ștefan, 2001). În acest

context, devine foarte importantă pentru copii, relația cu părintele pe care nu îl mai are aproape. În schimb, copiii cu vârste mai mari sunt de cele mai multe ori furioși și supărați pe părintele care a decis să plece de lângă ei, fiind neliniștiți de ceea ce le oferă viitorul, simțindu-se singuri și neprotejați. În majoritatea familiilor monoparentale, rata sărăciei este mult mai mare având implicații majore, în primul rând asupra copiilor, care, în cele mai multe cazuri, vor înregistra abandon școlar și alte efecte care decurg din starea de fapt. Dacă este să facem un paralelism între societatea tradițională și cea modernă, constatăm că în prima, familia monoparentală a fost dintotdeauna stigmatizată, indiferent de cauzele care au dus la constituirea ei. În schimb, în societatea modernă, a apărut o nouă percepție asupra acestui tip de familie, în sensul că, se consideră că pentru copii este mai benefică o familie monoparentală, decât una nucleară normală, dar în care au loc certuri și probleme frecvente (Popescu, 2009).

Cercetările efectuate până în prezent, dar și cunoașterea comună au demonstrat și certificat o realitate bine cunoscută, în sensul că marea majoritate a copiilor care au suportul ambilor părinți biologici se bucură de toate condițiile unei creșteri armonioase. În același timp, evidențiază faptul că, creșterea copilului alături de cei doi părinți biologici nu este întotdeauna posibilă, iar copiii aflați în această situație se confruntă cu o serie de dificultăți de genul: copiii manifestă anxietate, agresivitate și un comportament deviant în mai mare măsură decât cei care au sprijinul ambilor părinți; manifestă un comportament școlar deficitar și înregistrează cazuri de abandon școlar în mai mare măsură; experiența trăită în familia de proveniență înainte de disoluția acesteia amprentează comportamentul copiilor; controlul parental scăzut, relațiile tensionate dintre părinți influențează în mod negativ copiii (în special adolescenții); scăderea nivelului de trai, ca urmare a înjumătățirii veniturilor, duce inevitabil la apariția bolilor; se căsătoresc mai devreme, dar și divorțează mai devreme, lăsând copiii rezultați exact ca în situația lor, adică posibilitatea de a crește în familie monoparentală; relaționarea dintre copil și părinte este tensionată; manifestările de anxietate și agresivitate se datorează și faptului că aceștia nu simt mediul ca fiind securizat și înalt protector; relaționarea și comunicarea cu copiii din familii monoparentale este deficitară; copiii resping în cele mai multe cazuri relația și apropierea cu noii părinți.

Acestea sunt o parte dintre dezavantajele copiilor care cresc în familii monoparentale, dar pe lângă acestea sunt și o serie de *avantaje*. Datorită capabilităților

lor, copiii pot trece mai ușor peste acest episod greu din viața lor, neîntâmpinând probleme mai târziu; își iau modele de la persoane care au și manifestă perseverență și forță interioară; dau dovadă de multă responsabilitate; vor deveni foarte atenți în momentul în care vor hotărî să-și aleagă partenerul de viață; copilul/copiii rămăși alături de unul dintre părinți își unesc forțele cu acesta pentru a depăși momentele critice, iar părintele rămas (de cele mai multe ori mama), se ocupă intens de educația acestora; chiar dacă copiii aflați în această situație se maturizează mai repede, aceștia vor reuși să-și gestioneze viața mai ușor și de multe ori mai bine (De Lange, Dronkers și Wolers, 2014). Pe lângă avantajele și dezavantajele prezentate, observăm că majoritatea funcțiilor familiei monoparentale sunt puternic afectate, având ca rezultat degradarea accentuată a condițiilor economico-sociale a noii celule rămase. Așa cum se știe, mediul familial, mediul în care ne naștem are o influență majoră asupra formării și dezvoltării copilului astfel că, lipsa unuia dintre părinți, crește riscul implicării acestuia în acte de delincvență și pe termen lung scade riscul integrării sociale adecvate.

2.5. Politici de susținere a familiei monoparentale

În contextul diminuării rolurilor familiei ca instituție socială și al transformării acestora, în cadrul larg al răspândirii formelor alternative ale familiei, se pot identifica elemente generatoare ale vulnerabilității acesteia.

Numeroase cercetări susțin că familia își pierde tot mai mult statutul de instituție socială, iar „cuplul familial este tot mai interesat de satisfacerea propriilor interese și mai puțin de realizarea funcțiilor pe care le atribuie societatea instituției familiale” (Mihăilescu, 1999, p. 115). Este un punct de vedere susținut de numeroase cercetări și care promovează un mesaj ferm al necesității intervenției statului în sensul diminuării vulnerabilității familiei și acordării unui sprijin adecvat. Contextul în care se abordează problematica familiei și a susținerii acesteia de către stat, este caracterizat de elemente precum: modificarea structurilor familiale, a modelelor familiale, noua repartitie a rolurilor de gen, diminuarea funcției economice a familiei, emanciparea femeii și creșterea dorinței de emancipare a acesteia, scăderea solidarității familiale între generații. Acest complex de elemente vin să fundamenteze necesitatea intervenției statului, prin politici sociale, în sensul susținerii familiei.

Există și abordări care arată că politica familială se raportează la anumite standarde, în funcție de tipul ideal de familie agreat de societate într-un moment dat, reprezentat în mare măsură de familia nucleară. Programele deservește familiei nucleare, fără a fi în măsură să acționeze asupra problemelor specifice ale altor tipuri de familii care există în societatea actuală.

Având un *caracter integrator*, politica familială constituie acele opțiuni politice care sunt centrate pe problematica familială care are incidență la nivel societal, fiind specifică anumitor domenii. Putem identifica politici care un *caracter implicit sau explicit*, cu acțiune directă asupra familiei, sau generatoare ale unor măsuri indirecte. Măsurile în această zonă trebuie să fie centrate pe problemele familiei, ale tipurilor de familie, pentru a avea eficiență și pentru a permite intervenții punctuale, adecvate (Zamfir, Voicu și Stoenescu, 2020).

Cum răspunde societatea unei astfel de situații, constituie un subiect interesant pentru studiu, care trebuie să abordeze această problematică pornind de la condițiile de viață specifice din societate, mentalități, aspirații, orientări. Politicile familiale au configurare specifică, fiind elaborate în contexte socio-istorice diferite, și sub influența unor elemente culturale specifice. În țările occidentale, sistemul de suport se bazează pe „susținerea constituirii și stabilității familiei, a calității vieții familiale și a relațiilor parentale, asigurarea unui nivel de trai pentru toate familiile, susținerea familiei în realizarea efectivă a funcțiilor ce o privesc” (Popescu, 2009, p. 142). Alături de aceste obiective specifice, pot sta la baza politicilor de susținere a familiilor, obiective cu caracter general: armonizarea obligațiilor familiale cu cele profesionale, asigurarea/compensarea veniturilor pentru sănătate, educație, locuire. Predictorii funcționării unor tipuri de familii, inclusiv a familiilor monoparentale, au la bază câțiva factori semnificativi: veniturile, condițiile sociale, a unui loc de muncă, accesul la servicii medicale, nivelul de educație, mediul de rezidență”, reprezintă caracteristici semnificative pentru funcționarea familiei (Oșvat, 2012, p.162).

Instrumentele pentru aplicarea politicilor familiale vizează dimensiuni și modele specifice de aplicare a acestor politici, așa cum sunt redate în Figura 2.1.

Există premisele intervenției statului în sensul de a oferi un suport social mai mare în cazuri specifice, pentru diferite tipuri de familie, cum ar fi *famiiliile monoparentale*.

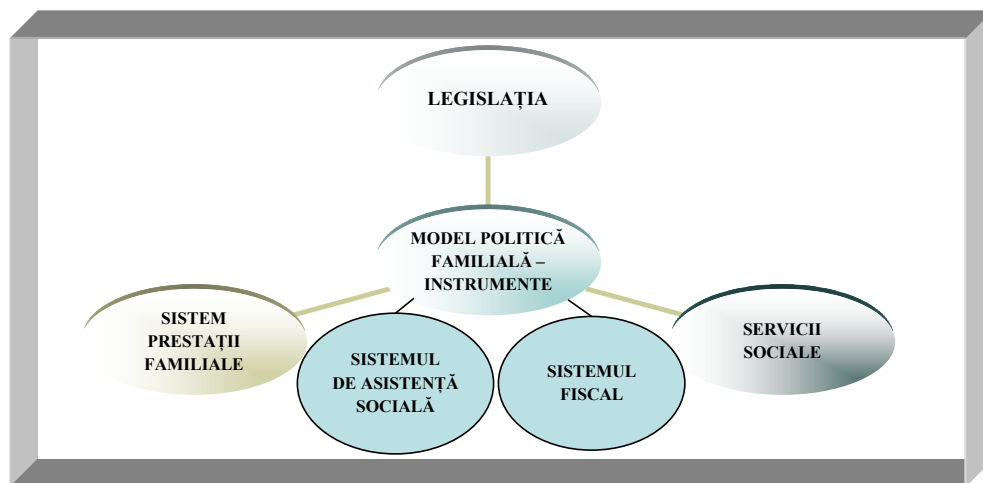

Figura 2.1. Instrumente ale implementării modelelor de politici familiale

Sursa: Popescu, 2009, pp. 142–143

La nivelul Uniunii Europene, asigurarea măsurilor și intervențiilor concrete de sprijin a copiilor se subordonează unor obiective dezirabile care pot consolida dezvoltarea socială, economică, culturală a țărilor. Potrivit Eurochild, în UE, „19% din copii sunt în marja de risc de sărăcie, comparativ cu media de 16% din populația totală.(...). *Grupurile cele mai importante de copii cu risc de a fi la limita de sărăcie sau excluderii sociale sunt în special: copiii din familiile monoparentale, cei din familiile cu mulți copii, cei cu părinți neangajați sau care lucrează puțin, copiii din familiile de imigranți și minorități etnice, precum și cei cu dizabilități* (Child Poverty in the EU, 2012).

Copiii care provin din familii monoparentale sunt considerați ca făcând parte din categoria grupurilor de risc, existând preocupări de elaborare și implementare a politicilor de susținere a acestora, atât la nivel național, cât și la nivelul Uniunii Europene: „Investițiile realizate în primele stadii ale educației aduc beneficii mai mari decât cele din toate etapele ulterioare, în special pentru copiii defavorizați. Cheltuielile cu educația și îngrijirea copiilor preșcolari prezintă cea mai mare rentabilitate a investițiilor timpurii în capitalul uman” (Comisia Europeană, Recomandare a Consiliului privind sisteme de înaltă calitate de educație și îngrijire a copilului preșcolar, 2018, p. 12).

Se poate constata că multe țări din Uniunea Europeană nu au elaborat și implementat politici speciale pentru sprijinul familiilor monoparentale. Astfel de

demersuri s-au realizat cu precădere acolo unde numărul de familii monoparentale este mare. În Norvegia, Austria, Finlanda, Grecia, Italia, nu s-a stabilit o alocație anume pentru familia monoparentală, dar se aplică majorarea alocației familiale cu 10%, în baza principiului de testare a mijloacelor. În Islanda familia monoparentală este beneficiara alocației doar după nașterea celui de-al doilea copil. O altă practică este cea întâlnită în Irlanda, țară în care familia monoparentală beneficiază de alocație de sprijin în funcție de vârsta părintelui: 10% din salariul minim dacă susținătorul legal este sub 66 de ani, respectiv 12% din salariul minim pe economie dacă are peste 66 de ani (Ștefan, 2001).

Potrivit datelor EUROSTAT (actualizare 2020) există diferențe în ceea ce privește ponderea copiilor care locuiesc cu un singur părinte (copil cu vârsta sub 18 ani), dar această situație nu constituie un argument suficient pentru ideea ca politicile sociale de protecție a copiilor din familiile monoparentale (grup considerat vulnerabil) să nu fie consistente și consecvente. Analiza este necesar a fi realizată însă în raport cu contextul socio-economic specific al fiecărei țări.

Tabelul 2.1. Ponderea copiilor (cu vârsta sub 18 ani) care locuiesc cu părinții în funcție de tipul de gospodărie. Sondaj EU SUC. Copil care trăiește cu un singur părinte

Anul	UE	RO
2011	15,9	9,7
2012	16,4	10,4
2013	16,4	9,8
2014	16,8	10,8
2015	17,1	10,2
2016	17,0	11,0
2017	16,8	11,6
2018	16,5	11,0
2019	16,8	11,9

Sursa: EUROSTAT, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, accesat aprilie 2021

Faptul că ponderea copiilor sub 18 ani care trăiesc cu un singur părinte este constant mai mică în România comparativ cu media la nivelul UE, în perioada 2011–2019, nu poate fi interpretat în sensul că în România ar exista mai puțini copii în stare de vulnerabilitate și, implicit că ar fi necesare eforturi mai reduse pentru familiile monoparentale. Situația familiilor monoparentale și a copiilor

care trăiesc în aceste medii educaționale este necesar să fie analizată în contextele concrete, analizându-se nivelul lor de viață comparativ cu familiile normale.

Situația prezentată poate sugera însă faptul că familiile monoparentale cu copii reprezintă o pondere mai redusă în România comparativ cu media europeană. Dacă la nivelul UE, în perioada analizată ponderea copiilor de sub 18 ani care trăiesc cu un singur părinte se situează în jur de 16%, în România această pondere se situează în jur de 11%.

2.5.1. Date la nivel național privind acordarea alocației de susținere a familiilor monoparentale

Există în spațiul românesc un sistem de ajutor social funcțional pentru familiile aflate în dificultate din punct de vedere economico-social și se poate constata că beneficiază de astfel de sprijin și alte categorii de familii: monoparentale, familii cu mulți copii etc. Este important să subliniem că la nivel național este acordată o singură alocație care are un caracter universal, celelalte fiind oferite în baza testării mijloacelor. Deși există politici de suport, se poate constata că acestea sunt orientate spre familiile nucleare, deși, o analiză a elementelor de specificitate a familiei monoparentale și vulnerabilitățile care sunt asociate, fac ca *membrii familiei monoparentale să fie o categorie dezavantajată*.

Prin Hotărârea de Guvern nr. 38 din 2011 au fost aprobate Normele metodologice de aplicare a Legii nr. 177 din 2010 privind *alocația de susținere a familiei*. Din perspectiva legii, este considerată *persoană singură*, cea care se încadrează în una din următoarele situații: „a) este necăsătorită; b) este văduvă; c) este divorțată; d) are soțul/soția declarat/declarată dispărut/dispărută prin hotărâre judecătorească; e) are soțul/soția arestat/arestată preventiv pe o perioadă mai mare de 30 de zile sau execută o pedeapsă privativă de libertate și nu participă la întreținerea copiilor; f) nu a împlinit vârsta de 18 ani și se află în una dintre situațiile prevăzute la lit. a–e; g) a fost numită tutore sau i s-au încredințat ori i s-au dat în plasament unul sau mai mulți copii și se află în una dintre situațiile prevăzute la lit. a–c.”

Alocația este acordată în condițiile în care copiii *sunt înscriși într-o formă de învățământ* organizată în condițiile legii, frecventând cursurile fără întrerupere, astfel că nu înregistrează absențe nemotivate care să ducă la scăderea notei la purtare sub 8. Stabilirea alocației se face în baza unei cereri depuse la primărie.

Este important să subliniem că în acordarea sprijinului pentru familie sunt implicate diferite instituții, cu rol în verificarea și procesarea dosarelor depuse în vederea accesării acestor forme de sprijin din partea statului, în realizarea bazei de date cuprinzând beneficiarii, respectiv în a oferi date despre absenteism (unitățile de învățământ), numărul absențelor nemotivate fiind un aspect care duce la sistarea totală sau parțială a formei de sprijin familial.

Alocăția de susținere pentru familia monoparentală se acordă în condițiile în care veniturile lunare pe membru de familie sunt mai mici decât salariul minim pe economie. Privind retrospectiv, din 1990 și până în prezent, au fost derulate o serie de acțiuni cu caracter strategic, care au vizat reducerea sărăciei și promovarea incluziunii sociale, acțiuni care s-au adresat cu preponderență grupurilor vulnerabile. În acest sens, subliniem că cele mai importante acțiuni au fost: constituirea Comisiei de prevenire și combatere a sărăciei, sub patronajul președenției României în 1998 (menționăm faptul că acesta a fost contextul în care a fost elaborată „Strategia de prevenire și combatere a sărăciei”, care, chiar dacă nu a fost pusă în practică, s-a constituit ca prim document în cuprinsul căruia au fost stipulate principiile politicilor sociale; înființarea Comisiei Antisărăcie și Promovarea Incluziunii Sociale (CASPIIS)). Precizăm că în cazul acestei comisii (2001–2006) a fost elaborat Planul Național Antisărăcie și de Promovare a Incluziunii Sociale, precum și planurile la nivel județean, care au preluat și și-au adaptat obiectivele de la nivel național, la nivel local; elaborarea Memorandum-ului comun de Incluziune Socială de către Guvernul României, alături de Comisia Europeană în anul 2005; crearea mecanismului național pentru promovarea incluziunii sociale, prin adoptarea HG nr. 1217 din 2006; aprobarea Strategiei în domeniul asistenței sociale; adoptarea Legii nr. 202 din 2011, care definește persoanele fără adăpost și stabilește măsuri concrete pentru aceștia.

Identificarea nevoilor grupurilor vulnerabile se constituie ca element fundamental pentru punerea în practică a politicilor sociale și a celor de incluziune socială. În același timp, trebuie să ținem cont că, datorită problemelor specifice grupurilor vulnerabile, nu trebuie aplicate politici sociale cu caracter general, ci se impune identificarea acelor soluții particularizate pentru a asigura participarea socio-economică a indivizilor din structura grupurilor de risc. În acest sens, Strategia Națională privind Incluziunea Socială și Reducerea Sărăciei (2015–2020) și-a propus ca obiectiv major, ca alocarea resurselor să fie în concordanță

cu distribuția necesităților prin aplicarea unor politici zonale, ca urmare a faptului că există decalaje mari între zonele urbane și cele rurale. Propunerile de intervenție pentru reducerea sărăciei și promovarea incluziunii sociale au în vedere dezvoltarea economiei sociale, în vederea asigurării oportunităților de angajare a grupurilor vulnerabile, insistându-se asupra direcțiilor: sprijin pentru formarea profesională, consiliere și consultanță, necesare finanțării unor noi întreprinderii sociale; sprijin financiar pentru implementarea măsurilor de îmbătrânire activă (angajarea vârstnicilor în întreprinderile sociale); consolidarea parteneriatului cu actorii principali de pe piața muncii pentru o implicare mai mare în furnizarea serviciilor pentru grupurile vulnerabile. Evoluția politicilor sociale publice de prevenire a riscurilor, de marginalizare a grupurilor vulnerabile a evidențiat interesul asupra principiilor politice și ideologice ce stau la baza unor politici, de tip integrat, atât de necesare creșterii calității vieții. Grupurile vulnerabile trebuie să stea în atenția decidenților politici și problemele lor, inclusiv modalitățile de acordare a suportului social specific, să fie vizate de politici sociale coerente, focalizate. „Persoanele juridice cu scop nelucrative care furnizează servicii sociale în România sunt: asociațiile, fundațiile și instituțiile de stat. Scopul lor este non-profit.” (Neamțu, 2011, pp. 614–660).

După aderarea României la UE s-a avut în vedere realizarea unor schimbări în plan administrativ, instituțional și legislativ care să fie în concordanță cu obiectivele europene. Cu toate acestea, majoritatea programelor antisărăcie și de incluziune socială au fost inserate ca declarații, neregăsindu-se în măsuri concrete. Finanțarea politicilor publice în spațiul românesc este analizată de specialiști (Stănculescu și Marin, 2020) având în vedere că acestea au fost influențate de resurse financiare insuficiente care au dus la situarea României pe unul dintre ultimele locuri la nivel european. România ocupă aceleași poziții în ceea ce privește inegalitatea veniturilor și persistența sărăciei în rândul copiilor cât și a familiilor cu mulți copii (Eurostat, 2017). Țara noastră se clasează pe unul dintre ultimele locuri din Europa în ceea ce privește o serie de dimensiuni precum: educație, locuire, standard de viață, viață de familie etc., toate acestea constituindu-se ca părți componente ale echilibrului și armoniei de viață ale fiecărui individ. Ineficiența politicilor sociale a fost de cele mai multe ori asociată cu lipsa fondurilor financiare și a resurselor umane calificate. Analizând obiectiv evoluția acestora, sociologii au invocat, în mod argumentat, intervenția și a altor factori,

precum: incompetența decidenților politici, corupția, lipsa de profesionalism, ducând la ineficiența reformelor sociale. Este necesară elaborarea și implementarea politicilor sectoriale integrative. Sunt exemple de bună practică și în alte țări, precum Irlanda, unde s-a apelat la „programe integrate de recuperare a familiilor monoparentale” (Zamfir, Voicu și Stoenescu, 2020, p. 46). A fost folosită Metoda Better of calculation, care a avut ca obiectiv asigurarea unor locuri de muncă pentru cei neintegrați pe piața forței de muncă.

Putem afirma că în spațiul românesc factorul politic nu s-a implicat în suficientă măsură în implementarea unor politici sociale deoarece fiecare guvernare nouă a anulat măsurile guvernării precedente, rezumându-se în a aduce critici guvernelor înlocuite, propunând modele proprii care au afectat reforma sistemului social și coerența acestuia. Fiecare guvernare și-a luat propriile măsuri de protecție morală, politică și chiar juridică, ceea ce a avut un impact negativ asupra vieții cetățenilor. Măsurile specifice grupurilor vulnerabile nu s-au evidențiat în politicile sociale publice, acestea fiind centrate doar pe urgențe, de unde rezultă că statul s-a implicat prea puțin în optimizarea sistemului.

În România, există tendința de a focaliza sistemul de beneficii, astfel încât se acordă alocația de stat pentru copii (ajutor cu caracter universal), iar celelalte beneficii se acordă prin testarea mijloacelor. În acest context, au fost multiplicat familiile care beneficiază de alocații: familiile cu mulți copii, familiile monoparentale.

Dintre transferurile financiare constituite în baza sistemului de ajutor social funcțional, alocațiile pentru copii și familiile lor au cel mai mare număr de beneficiari, iar cei 220.000 de familii primesc alocația pentru familii monoparentale, dețin o pondere importantă din PIB la nivelul anului de referință, 2007.

Potrivit datelor cuprinse de Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale în *Studiul de impact asupra măsurilor promovate prin Legea nr. 416 din 2011 privind venitul minim garantat, la nivelul anului 2011*, referitoare la numărul și ponderea familiilor monoparentale beneficiare de alocație de susținere (sem. II, 2011), este relevat faptul că dintr-un număr mediu lunar de 64.731 familii monoparentale, 65,3% din total (42.289 familii) au domiciliul în mediul rural. La nivelul mediului rural, 82,73% (34987 familii) reprezintă familii al căror reprezentant legal este de gen feminin. În mediul urban, ponderea familiilor care au reprezentant legal de gen feminin este de 91,05%. Prin urmare, cele mai multe

familii monoparentale provin din mediul rural, iar cea mai mare pondere a familiilor monoparentale doar cu mamă trăiesc în mediul urban în anul 2011.

În Studiul de impact asupra măsurilor promovate prin Legea nr. 416 din 2011 privind venitul minim garantat, la nivelul anului 2011 (Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale), datele arată că numărul familiilor monoparentale beneficiare de alocație de susținere este de 22.442 în mediul urban și de 42.289 familii în mediul rural, adică 34,67% ponderea familiilor beneficiare din mediul urban, respectiv 65,33% ponderea familiilor beneficiare ale alocației de susținere pentru familiile monoparentale din mediul rural.

În plan național se pot identifica măsuri concrete pentru intervenția în sensul prevenirii sau înlăturării situațiilor concrete care duc la excluziunea persoanelor, a familiei, a anumitor grupuri sau comunități. Astfel, se acordă atât beneficii universale cât și beneficii care privesc anumite categorii de indivizi, prin ajutoare, indemnizații, alocații.

Alocația de susținere a familiei se acordă în baza Legii nr. 277 din 2010, cu modificările și completările ulterioare, orientată fiind spre familiile care au în îngrijire copii și care au venituri situate sub pragul precizat de cadrul legal specific. Alocația de susținere pentru familia monoparentală se acordă lunar cu respectarea condiției de a realiza venituri sub salariul minim pe economie. Statisticile prezintă în ansamblu date privind acordarea alocației pentru susținerea familiilor, atât pentru familiile cu doi părinți cât și pentru familiile monoparentale.

**Tabelul 2.2. Acordarea alocației de susținere a familiei
(luna de referință decembrie), perioada 2012–2020, pe plan național**

Anul	Beneficiarii plătiți
2012	277.577
2013	250.588
2014	253.283
2015	281.640
2016	264.704
2017	246.891
2018	208.181
2019	169.060
2020	163.462

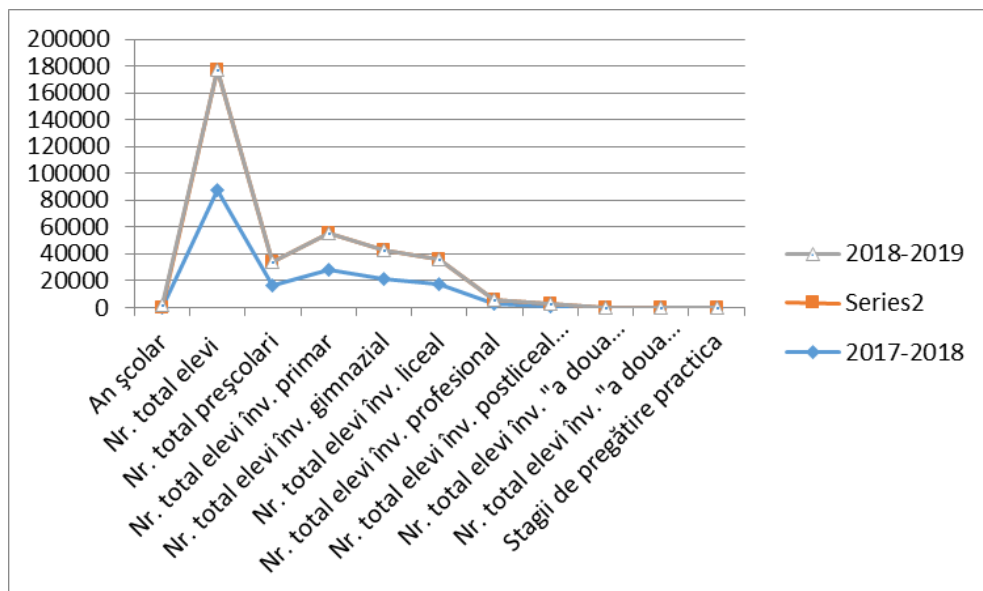
Sursa: prelucrare Buletine statistice ale Ministerului Muncii și Protecției sociale, <http://mmuncii.ro/j33/index.php/ro/transparenta/statistici/buletin-statistic>, accesat aprilie 2021

În 2017 s-a înregistrat o scădere cu 5,8% a beneficiilor acordate pentru susținerea familiei și cu 4,7% a sumelor aferente, comparativ cu anul 2016. Față de anul 2017, în anul 2018 se constată o scădere cu 12,9% a beneficiilor acordate și cu 11,5% a sumelor aferente. În anul 2019, comparativ cu anul 2018, se înregistrează o scădere cu 17,8% a numărului beneficiarilor alocațiilor de susținere a familiilor și cu 16,5% a sumelor aferente.

Este foarte interesant faptul că numărul beneficiarilor de alocații de sprijin se situează cam la același nivel, respectiv în jur de 250.000 în perioada 2013–2017, după care aceștia scad treptat, ajungând în anul 2020 ca numărul lor să fie mai mic cu cca 100.000 comparativ cu 2012–2013, fenomen care suscită explicații.

2.6.2. Date privind acordarea sprijinului financiar familiilor din județul Bihor

Pentru a avea o imagine de ansamblu a ponderii elevilor care beneficiază de alocația de susținere a familiei, prezentăm evoluția populației școlare din județul Bihor, pe învățământ de masă și învățământ special.

Graficul 2.1. Efectivele elevilor din învățământul de masă din județul Bihor, 2017–2019

Sursa: Inspectoratul Școlar Județean Bihor

Tabelul 2.3. Efectivele de elevi din învățământul de masă, an școlar 2017–2018 și 2018–2019

An școlar	Nr. total elevi	Nr. total preșcolari	Nr. total elevi înv. primar	Nr. total elevi înv. gimnazial	Nr. total elevi înv. liceal	Nr. total elevi înv. profesional	Nr. total elevi înv. postliceal și maiștri	Nr. total elevi înv. "a doua șansă" primar	Nr. total elevi înv. "a doua șansă" gimnazial	Stagii de pregătire practică
2017–2018	87.258	16.570	27.655	21.148	17.899	2.601	1.150	72	143	20
2018–2019	89.932	17.552	28.216	21.561	17.649	2.906	2.048	92	148	93

Sursa: Inspectoratul Școlar Județean Bihor

Potrivit datelor de la Inspectoratul Școlar Județean Bihor, numărul beneficiarilor alocației pentru susținerea familiei, conform Legii nr. 277/2010, în perioada 2015–2018 este în scădere.

Bazele de date puse la dispoziție de AJPIS Bihor sunt transmise de către inspectoratul școlar către unitățile de învățământ; se realizează astfel o reactualizare a acestora și prin precizarea numărului de absențe nemotivate pentru fiecare elev, se asigură aplicarea corectă a legii mai sus invocate, care precizează condițiile de diminuare a alocației sau de retragere a acesteia.

Tabelul 2.4. Situația beneficiarilor alocațiilor de susținere a familiei – raportare la elevii din învățământul preuniversitar din județul Bihor, perioada 2015–2019

Perioada	An școlar 2015–2016		An școlar 2016–2017		An școlar 2017–2018		An școlar 2018–2019	
	Solicitanți AJPIS Bihor	Elevi regăsiți în școală	Solicitanți AJPIS Bihor	Elevi regăsiți în școală	Solicitanți AJPIS Bihor	Elevi regăsiți în școală	Solicitanți AJPIS Bihor	Elevi regăsiți în școală
SEM. I.II	19.721	17.902	18.348	16.984	15.828	15.192	15.731	14.005

Sursa: Inspectoratul Școlar Județean Bihor

Tabelul 2.5. Situația beneficiarilor alocațiilor de susținere a familiei – raportare la elevii din învățământul preuniversitar din județul Bihor, perioada 2017–2019

An școlar 2017–2018			An școlar 2018–2019		
Total elevi înscriși	Solicitanți AJPIS Bihor	Elevi regăsiți în școală	Total elevi înscriși	Solicitanți AJPIS Bihor	Elevi regăsiți în școală
87.258	15.828 (18,1%)	15.192 (17,4%)	89.932	15.731 (17,4%)	14.005 (15,5%)

Sursa: Inspectoratul Școlar Județean Bihor

Pornind de la datele din tabelul de mai sus, constatăm câteva aspecte:

- În primul rând că în anul școlar 2018–2019 sunt mai mulți elevi în învățământul bihorean cu 2.674 comparativ cu anul școlar anterior 2017–2018
- Din numărul total de elevi, o pondere de 18,1% în anul 2017–2018 și de 17,4% în anul următor au solicitat alocație pentru sprijinul familiei monoparentale. Faptul că ponderea copiilor care solicită alocație de sprijin este mai mare (18,1 și 17,4%) comparativ cu ponderea familiei monoparentale din totalul familii care este de cca 14% la nivelul județului Bihor, consideră că poate fi explicată prin faptul că o familie monoparentală are mai mult de un copil.
- Se observă de asemenea că nu toate cererile de alocație de sprijin adresate AJEPIPS sunt eligibile, probabil nu toți copiii au frecventat școala în perioada respectivă ceea ce a făcut ca doar 17,4% în 2017–2018 și doar 15,5% în 2018–2019 au beneficiat de alocația de sprijin.

Facem precizarea că aceste date fac referire la totalitatea populației școlare care beneficiază de susținerea familiei, atât a familiei nucleare, cât și a familiei monoparentale. Considerăm acest aspect o limită în studiul nostru, dar, datele relevă un număr foarte mare de copii ai căror familii beneficiază de alocații de susținere a familiei, aflându-se într-o stare de vulnerabilitate evidentă: în anul școlar 2017–2018, din totalul de 87.258 de elevi, 15.828 au solicitat alocația de susținere la AJPIS, regăsindu-se 15.192 în unitățile de învățământ; la nivelul anului școlar 2018–2019, din totalul de 89.932 de elevi din învățământul de masă, 15.731 au solicitat alocația de susținere la AJPIS, regăsindu-se în școală 14.005.

Tabelul 2.6. Acordarea alocației de susținere a familiei (luna de referință decembrie), perioada 2012–2020, în județul Bihor

Anul	Populația	Beneficiarii plătiți	Suma totală plătită drepturi curente
2012	549.752	5.067	343.950
2013	549.752	4.896	452.399
2014	590.068	5.206	939.466
2015	590.068	5.830	1.045.323
2016	619.102	5.032	913.621
2017	618.582	4.659	871.305
2018	618.582	3.986	757.902
2019	616.724	3.305	642.136
2020	559.992	9.799	685.171

Sursa: prelucrare după Rapoartele statistice lunare privind beneficii de asistență socială, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, accesat aprilie 2021

Așa cum precizăm, datele statistice fac referire la alocația de susținere a familiei complete și monoparentale, nu în mod distinct pe sprijinul acordat doar familiilor monoparentale. Observăm, potrivit datelor Institutului Național de Statistică, o scădere anuală a numărului mediu lunar de beneficiari ai alocației de susținere a familiei, atât la nivel național cât la nivel regional (Regiunea N-V) și al județului Bihor, ceea ce confirmă datele prezentate anterior.

Ponderea beneficiarilor alocațiilor de susținere a familiei monoparentale din județul Bihor, din totalul beneficiarilor alocațiilor de susținere a familiei (complete și monoparentale) la nivel național este de 3% în anul 2011, 2,66% în anul 2012, 2,68% în anul 2013, 2,71% în anul 2014 și 2,73% în anul 2015. Nu sunt înregistrate fluctuații semnificative în această perioadă.

Tabelul 2.7. Alocația pentru susținerea familiei, perioada 2011–2019

		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Număr mediu lunar beneficiari	Total	325.120	301.586	260.416	247.620	277.624	273.337	257.538	224.437	184.563
	Regiunea N-V	37.563	345.102	27.841	25.638	27.843	27.450	26.556	23.453	19.936
	Bihor	7.080	5.753	4.881	4.973	5.736	5.525	4.899	4.276	3.846
Din total familii mono-parentale	Total	60.400	55.623	51.882	52.042	57.012	-	-	-	-
	Regiunea N-V	7.422	7.070	6.372	6.253	6.674	-	-	-	-
	Bihor	1.812	1.482	1.391	1.413	1.559	-	-	-	-

Sursa: Institutul Național de Statistică, <http://statistici.inssse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/inssse-table>, accesat aprilie 2021

O altă perspectivă de analiză este cea a identificării copiilor din familii monoparentale, al căror părinte, unic susținător, a plecat la muncă în străinătate, generând un risc asociat crescut.

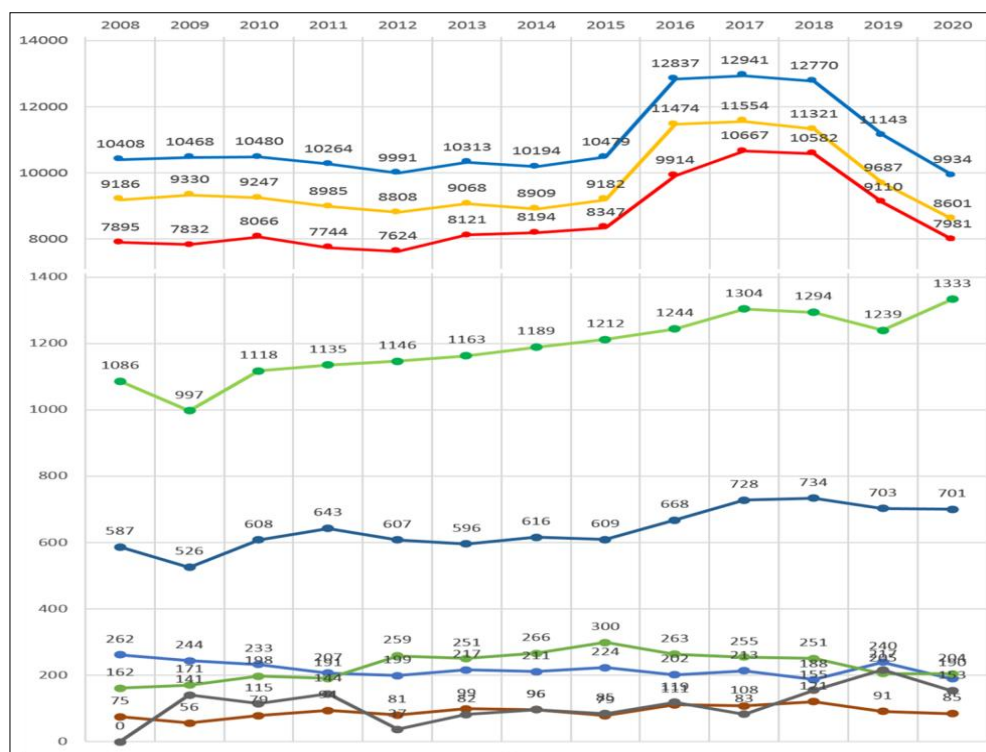
Potrivit statisticilor realizate în baza rapoartelor Direcțiilor Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului, în perioada 2008–2020 există o dinamică a numărului de familii cu părinte unic susținător plecat la muncă în străinătate atât sub aspectul amplitudinii fenomenului, cât și din perspectiva încredințării copiilor rămași acasă.

Tabelul 2.8. Familii cu părinte unic susținător plecat la muncă în străinătate, în plan național, perioada 2008–2020

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Familie cu părinte unic susținător plecat la muncă în străinătate	7.895	7.832	8.066	7.744	7.624	8.121	8.194	8.347	9.914	10.667	10.582	9.110	7.981

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Număr total copii rămași acasă care provin din familii în care părintele unic susținător este plecat la muncă în străinătate	10.408	10.468	10.480	10.264	9.991	10.313	10.194	10.479	12.837	12.941	12.770	11.143	9.934
Număr copii rămași acasă în îngrijirea rudelor până la gradul IV, fără măsură de protecție	9.186	9.330	9.247	8.985	8.808	9.068	8.909	9.182	11.474	11.554	11.321	9.687	8.601
Număr copii rămași acasă care se află în sistemul de protecție specială, din care:	1.086	997	1.118	1.135	1.146	1.163	1.189	1.212	1.244	1.304	1.294	1.239	1.333
- la asistent maternal	262	244	233	207	199	217	211	224	202	213	188	240	190
- în centre de plasament	162	171	198	191	259	251	266	300	263	255	251	205	204
- la rude până la gradul IV	587	526	608	643	607	596	616	609	668	728	734	703	701
- la alte familii/persoane	75	56	79	94	81	99	96	79	111	108	121	91	85
- alte situații (vecini, alte familii/persoane fără măsură de protecție)	136	141	115	144	37	82	96	85	119	83	155	217	153

Sursa: Prelucrare după statisticile elaborate de către Direcțiile Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului, perioada 2008–2020

Graficul 2.2. Familii cu părinte unic susținător plecat la muncă în străinătate, în plan național, perioada 2008–2020

Sursa: Prelucrare după statisticile elaborate de către Direcțiile Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului, perioada 2008–2020

Statisticile relevă faptul că în perioada 2013–2020 s-a înregistrat o creștere anuală a numărului familiilor monoparentale (în care părintele pleacă la muncă în străinătate), astfel că dacă în anul 2013 erau 8121 familii, în anul 2017 s-au înregistrat 10.667 familii, iar în anul 2018, un număr de 10.582 familii. În ceea ce privește ponderea din totalul familiilor care au plecat în străinătate la muncă, dacă în anul 2008, ponderea familiilor în care părintele unic întreținător a plecat la muncă în străinătate este de 12%, în anul 2020 ponderea este de 13,10%, pondere apropiată de altfel de cea a familiilor monoparentale în totalul familiilor, de cca 14%.

O analiză la nivel regional arată că în regiunea N-V s-au înregistrat la nivelul anului 2019 un total de 8940 de copii rămași singuri acasă, din care 852 (9,53%) provin din familii cu părinte unic susținător. În anul 2020, numărul total al copiilor rămași acasă a fost de 9.373, în creștere față de anul 2019; dintre aceștia, 792 provin din familii monoparentale, în care părintele unic susținător a plecat la muncă în străinătate. Ponderea copiilor cu părinte unic susținător plecat la muncă în străinătate este de 9,53% la nivelul anului 2019, respectiv de 7,77% la nivelul anului 2020.

Tabelul 2.9. Copii cu părinți plecați la muncă în străinătate – Regiunea N-V, perioada 2019–2020

Regiunea N-V	Copii cu părinți plecați la muncă în străinătate, din care			
	Total	cu ambii părinți plecați	cu un singur părinte plecat	cu părinte unic susținător plecat
Anul 2019	8.940	1.911	6.177	852
Anul 2020	9.373	1.608	7.036	729

Sursa: Direcțiile Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului

Tabelul 2.10. Copii cu părinții plecați în străinătate, ani școlari 2017–2019

Mediu de rezidență	Copii cu ambii părinți plecați în străinătate	Copii cu părintele unic susținător plecat în străinătate	Copii cu un singur părinte plecat în străinătate	Copii reveniți în țară după o perioadă de ședere în străinătate alături de părinți mai mare de un an
2017–2018	385	339	2.602	104
2018–2019	516	374	2.747	125

Sursa: Inspectoratul Școlar Județean Bihor

Considerăm, în acest punct al cercetării, că rolul autorităților locale și ale unităților de învățământ este strict administrativ. Este de așteptat, ca, dincolo de

referințele explicite din cadrul legislativ invocat, acestea să își asume, pe fondul responsabilității partajate, o intervenție mult mai aplicată, pe linia prevenției, respectiv a intervenției în sensul ameliorării.

Care sunt elementele care vin să susțină o astfel de implicare și să fundamenteze legitimitatea demersului de a cerceta problematica familiei monoparentale, caracteristicile și vulnerabilitățile copiilor proveniți din astfel de familii? Care este răspunsul instituțional așteptat în vederea gestionării acestor situații?

Aceste întrebări au stat la baza prezentului studiu și au permis prezentarea unei imagini de ansamblu asupra problematicii, cu aplicații concrete în spațiul comunitar al municipiului Oradea.

2.6. Evoluția familiilor monoparentale

Potrivit datelor prelucrate în urma Recensământului populației și al gospodăriilor realizat în anul 2011, publicat de Eurostat, schimbările demografice înregistrate la nivelul Europei au determinat „schimbarea caracteristicilor familiilor și au generat o scădere a dimensiunii medii a gospodăriilor; forme diferite de conviețuire (uniuni consensuale sau parteneriate înregistrate) și un număr record de persoane care trăiesc singure”. Datele recensământului din anul 2011 arată că „existau 15,5 milioane de familii monoparentale cu cel puțin 1 copil sub 25 de ani care locuia împreună cu părintele; acest număr reprezintă 11,0% din totalul familiilor din UE +28”.

La nivelul statelor din Uniunea Europeană au existat diferențe semnificative în ceea ce privește ponderea familiilor monoparentale din fiecare regiune. În 2011, cele mai mari ponderi ale familiilor monoparentale s-au înregistrat în regiunile urbane din Regatul Unit, în toate regiunile letone și un procent semnificativ de ridicat (cel puțin 18%) a fost înregistrat în patru regiuni belgiene. Nivelul cel mai scăzut al familiilor monoparentale s-a înregistrat în zonele rurale și slab populate. S-au înregistrat cote procentuale scăzute ale familiilor monoparentale în Grecia, două regiuni din Bulgaria, o regiune din Germania, două regiuni din Italia (Eurostat, 2015).

Datele privind evoluția familiilor monoparentale arată că acest fenomen are trendul înregistrat și în alte țări europene, diferențele fiind în planul măsurilor luate.

Agenția Județeană pentru Plăți și Inspecție Socială Bihor oferă beneficii pentru asistență socială pentru diferite categorii de populație, asigură implementarea

politicilor familiale în vigoare, utilizând instrumente specifice. Potrivit datelor furnizate de AJPIS, în perioada 2017–2019, se înregistrează un trend ascendent în planul acordării alocațiilor de susținere a familiei în județul Bihor, diferențele nefiind semnificative.

Tabelul 2.11. Alocații de sprijin a familiei în județul Bihor – perioada 2017–2019

Anul	Familii biparentale	%	Familii monoparentale	%	Total	%
2017	3.568	3,26%	1.386	1,27%	109.462	100
2018	3.055	2,88%	1.221	1,55%	105.924	100
2019	2.404	2,29%	1.082	1,03%	105.187	100

Sursa: Inspectoratul Școlar Județean Bihor

Prin compararea datelor în perioada de referință 2017–2019, se observă că la nivelul anului 2018, chiar dacă numărul familiilor monoparentale a scăzut, ponderea din totalul familiilor beneficiare de alocații de susținere este mai mare.

Am prezentat în acest capitol importanța politicilor sociale și necesitatea centrării lor pe diferite categorii de familii, precum familia monoparentală. Nu doar trendul ascendent al fenomenului familiilor monoparentale impune interesul și preocuparea pentru cunoașterea și gestionarea acestuia, ci și lipsa de coerență a măsurilor implementate pentru acordarea sprijinului adecvat și gradul de scăzut de implicare și cooperare a unor instituții cu atribuții în domeniu.

CAPITOLUL III.

Vulnerabilități sociale ale copiilor proveniți din familii monoparentale

În cadrul acestui capitol vom aborda la nivel teoretic vulnerabilitatea, în special vulnerabilitatea socială, întrucât efectele acesteia se pot identifica la nivelul individului, al grupurilor, al comunităților, al societății. Vom realiza analiza în raport cu grupurile vulnerabile, pornind de la un aspect actual: familiile monoparentale și copiii din familiile monoparentale trebuie să se regăsească ca și grup vulnerabil în toate documentele legislative, astfel încât sprijinul de care se bucură rămâne la un nivel minimal și unilateral.

Fenomenul familiilor monoparentale înregistrează tendințe de creștere și același trend este identificat și la nivelul gradului de vulnerabilitate în care se află ca structură familială. În acest context, ne propunem să prezentăm tipurile de vulnerabilitate și efectele pe care acestea le au, din perspectiva studiilor de specialitate, în viața socială, profesională a membrilor familiei monoparentale.

În continuare vom prezenta câteva studii realizate la nivel internațional și la nivel național care au avut ca obiective de cercetare tipurile de vulnerabilități ale familiilor monoparentale și, în special ale copiilor care cresc și sunt socializați în aceste familii.

Menționăm că scopul consultării și al prezentării rezultatelor studiilor a vizat cunoașterea modului de manifestare a și a tipurilor de probleme cu care se confruntă astfel de familii în vederea formulării unor ipoteze pe care ne propunem să le testăm prin intermediul cercetărilor proprii realizate și care vor fi prezentate în capitolul următor al tezei.

3.1. Vulnerabilitatea socială și grupurile sociale vulnerabile

3.1.1. Vulnerabilitatea socială

Ce este vulnerabilitatea? Conform UNEP (2002) vulnerabilitatea are un caracter multidimensional care trebuie analizat în raport cu elemente ale contextului economic

și cu gradul de acces la resurse. Astfel, vulnerabilitatea este identificată și analizată atât la nivel individual, colectiv cât și la nivel societal. Vulnerabilitatea se manifestă în raport cu o serie de factori care concură la producerea și întreținerea acesteia, astfel că grupurile vulnerabile sunt mai mult sau mai puțin afectate. Mediul social, cu dimensiunea economică, culturală, politică, poate stimula vulnerabilitatea socială, respectiv poate contribui la perpetuarea ei. Este importantă în acest context conștientizarea rolului barierelor sociale care acționează în raport cu procesul de schimbare.

Prin lege, „grupul vulnerabil desemnează persoane sau familii care sunt în risc de a-și pierde capacitatea de satisfacere a nevoilor zilnice de trai, din cauza unor situații de boală, dizabilitate, sărăcie, dependență de droguri sau alcool, ori a altor situații care conduc la vulnerabilitate economică și socială (Legea nr. 292 din 2011, art. 6 lit. P).

Considerăm familia monoparentală ca un grup vulnerabil și vom realiza analiza ei din această perspectivă (Stanciu, 2008).

Vulnerabilitatea socială reprezintă „o stare de potențialitate care se poate transforma în defavorizare în condițiile neutilizării oportunităților pentru schimbare” (Cojocaru, 2005, p. 13). În acest sens, populația vulnerabilă se definește în contexte sociale similare, prezentând anumite tipuri de vulnerabilitate.

3.1.2. Grupurile vulnerabile în UE și în legislația românească

Chiar dacă nu există o definiție unanim acceptată a acestor grupuri vulnerabile, U.E. uzitează acest termen împreună cu un alt concept, acela de *incluziune socială*. În conformitate cu documentul European Commission Employment Social Affairs and Inclusion (2010, p. 23), „promovarea egalității și a incluziunii sociale presupune depunerea de eforturi, pentru ca toți indivizii, inclusiv *grupurile vulnerabile*, să poată juca un rol activ în câmpul muncii și în societate, și să beneficieze de șanse egale în acest sens”. De altfel, obiectivele politicilor sociale ale Uniunii Europene au în centrul atenției eliminarea sărăciei care afectează familiile cu mulți copii, accesul acestora pe piața muncii, educația și formarea, combaterea discriminării și a excluziunii sociale. Pentru aceasta, anul 2010 a fost declarat Anul European pentru combaterea sărăciei și excluziunii sociale, având ca obiectiv fundamental conștientizarea de către actorii sociali a dificultăților din viața grupurilor sociale, punând un accent deosebit asupra mai multor categorii precum: familiile numeroase, vârstnicii, familiile monoparentale, copiii și tinerii etc.

Grupurile vulnerabile sunt prezentate în legislația din România alături de alte concepte și termeni care sunt în directă relaționare, atât cu excluziunea, dar și cu incluziunea socială. În principiu, acestea se referă la persoane marginalizate, persoane defavorizate, persoane supuse riscurilor de excluziune socială sau *persoane vulnerabile* (Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectivă europeană comparată, Ministerul Muncii, 2010; Legea nr. 129/1998, HG nr. 829/2002). În lipsa unei definiții oficiale a grupurilor vulnerabile, acestea au fost identificate pe baza anumitor indicatori, precum: existența veniturilor, accesul pe piața muncii, nivelul de trai și al sărăciei, accesul locuirii și al educației, sănătate, tipul de gospodărie, exploatare, trafic sau consum de droguri. Este important să subliniem faptul că la nivel U.E., grupurile vulnerabile sunt evidențiate prin indicatori specifici incluziunii sociale, de genul: rata deprivării materiale și a sărăciei relative, șomajul pe termen lung, numărul de indivizi din gospodărie care nu sunt angajați, abandonul școlar, speranța de viață la naștere și peste 65 de ani.

După perioada și intensitatea stării de risc, pot fi identificate două categorii de grupuri vulnerabile: o primă categorie este cea reprezentată de grupurile lipsite de mijloace, aflate într-o stare de sărăcie ce se întinde ca durată pe o perioadă mare de timp și care, din păcate, nu poate fi ajustată ușor – în această categorie sunt incluse persoanele cu dizabilități, anumite minorități etnice, copii abandonți, familii monoparentale, vârstnicii etc.; cea de-a doua categorie include indivizii care au o bunăstare la un nivel acceptabil, iar starea de risc este trecătoare, fiind generată în principal, de factori externi cărora indivizii nu le-au putut face față, aici incluzându-se indivizii care migrează pentru căutarea unui loc de muncă, femeile în perioada maternității și debutanții pe piața muncii.

Trebuie să subliniem faptul că, în anumite documente oficiale (Plan Național de Dezvoltare, 2007–2013), grupurile vulnerabile sunt prezentate ca și categorii de genul: grupuri de risc, grupuri defavorizate, grupuri vulnerabile pe piața muncii, grupuri excluse social etc. Majoritatea cercetătorilor care au studiat aceste grupuri și-au pus întrebarea de ce aceste grupuri sunt vulnerabile? Grupurile sunt considerate vulnerabile din cauza unor situații reale, precum: integrarea socio-economică redusă, dependența de anumite servicii puse la dispoziție de comunitate, lipsa locuinței, a veniturilor sau a unor abilități, precum și din cauza unor situații dificile de genul privării de libertate, migrația sau traficul de persoane. Anumite grupuri, precum romii, femeile sau tinerii instituționalizați se regăsesc în situații vulnerabile

din cauza resurselor precare de care dispun, precum și riscuri de discriminare și acces la resurse, ca urmare a unor prejudecăți. Nu de puține ori vulnerabilitățile creează condiții de dependență. Un exemplu elocvent vine din domeniul educației, unde lipsa acestora asigură puține șanse de reușite pe piața muncii și, inevitabil, venituri scăzute.

Abordând principalele caracteristici ale grupurilor vulnerabile, pot fi identificate anumite caracteristici în plan personal, psihologic și motivațional (Cojocaru, 2005).

Caracteristici de ordin personal

Membrii care compun grupurile vulnerabile sunt indivizi aflați într-o stare continuă de sărăcie, lipsiți de suport. Aceste grupuri sunt incapabile să acceseze anumite facilități în scopul protejării și al apărării față de diversele probleme. Aceste persoane se constituie în categorii care de-a lungul vieții acumulează riscuri, neputând să le gestioneze. Familiile monoparentale au și ele, ca grupuri vulnerabile, aceste caracteristici și dificultățile aferente.

Caracteristici de ordin psihologic și de ordin motivațional

Aceste caracteristici își au originea în stima de sine scăzută și nivelul de inteligență redus care sunt în corelație cu nefrecventarea școlii. În cazul motivației, aceasta este strict determinată de recompense sau daruri din partea membrilor comunității. De asemenea, grupurile vulnerabile dețin o caracteristică definitorie, aceea de dependență. Se poate vorbi de dependența de ajutoare materiale sau de dependența de sistemul de protecție. Această dependență a modelat în mod negativ atât dezvoltarea personală, cât și dezvoltarea profesională a membrilor grupurilor vulnerabile, deoarece, în acest context s-a redus interesul pentru muncă și preocuparea de a câștiga independență. Unele familii monoparentale promovează un model comportamental și atitudinal care limitează integrarea adecvată a copiilor în contextul extrafamilial.

3.1.3. Tipuri de vulnerabilitate

Abordată dintr-o perspectivă largă, vulnerabilitatea poate fi identificată la nivelul comunicării, al cogniției, la nivel instituțional, la nivel relațional, economic și social.

Vorbim de vulnerabilitate socială atunci când starea de *potențialitate* duce la *defavorizare* tocmai pentru nevalorificarea oportunităților necesare schimbării. Problemele sociale ale grupurilor vulnerabile, adică a populațiilor la care vulnerabilitatea a trecut de la starea de potențialitate la cea de realitate, sunt abordate de unii autori din perspectiva *construcționismului social*, o orientare sociologică care valorizează ideea că oamenii construiesc realitățile în cadrul interacțiunilor:” Ancheta construcționismului social se concentrează în principal asupra explicării proceselor prin care oamenii descriu, explică sau interpretează lumea în care trăiesc (incluzându-se pe ei înșiși)” (Gergen, 1985, p. 266).

Vulnerabilitatea socială este analizată în mod diferențiat, din perspectiva construcționismului, în funcție de relațiile semnificative care sunt construite de individ în cadrul interacțiunilor cu mediul social. Cojocaru (2005, p. 5), propune astfel o tipologie a vulnerabilității care cuprinde: vulnerabilitatea utilitaristă, teleologică, axiologică, tradițională, cognitivă.

Vulnerabilitatea utilitaristă se referă la situațiile în care un individ sau grup nu conștientizează interesul propriu și nu își configurează acțiunile în vederea urmării acestuia. În condițiile inadecvării acțiunilor propriului interes, individul poate ajunge în situația pierderii prestigiului social și a identității sociale, dezvoltând uneori dependență de serviciile sociale. Interesele sunt în percepția individului, responsabilitatea unei entități, iar el manifestă doar o atitudine pasivă; devine un ineficient social în așteptarea rezolvării intereselor din exterior. *Vulnerabilitatea teleologică* are la bază relația dintre scopul propus de individ și mijloacele de realizare a acestuia. Pot fi situații în care mijloacele nu sunt potrivite pentru a îndeplini scopul, sau situații în care scopul nu este adecvat resurselor de care dispune persoana. Acțiunile individului sunt orientate în funcție de această relație: mijloace-scop. Persoanele vulnerabile consideră mijloacele ca fiind scopuri în sine, de cele mai multe ori; manifestă pasivitate socială și așteaptă ajutoare de la diferite instituții, condiții în care vulnerabilitatea crește. Uneori, starea de vulnerabilitate este considerată un ajutor în sine, practica socială înregistrând cazuri în care (de exemplu) copiii sunt considerați o sursă de venit, întreaga familie trăind din alocațiile primite de aceștia. Atunci când fără o evaluare corectă a mijloacelor de care dispune, persoana vulnerabilă își proiectează scopuri inadecvate, aceasta va înregistra nemulțumire, complexe, neîncredere. Pot fi și situații în care individul nu are capacitatea de a gestiona resursele de care dispune, nu este conștient că poate să își rezolve

probleme singur; se complăce în a se situa într-un context social determinat. *Vulnerabilitatea axiologică* face referire la situația în care persoana vulnerabilă acționează într-un câmp social care susține credințe, valori, principii, chiar incompatibile. Bourdieu (1979, p. 199–202) arată că se poate vorbi despre câmp religios, economic, politic, științific, artistic. Fiecare câmp social are un set specific de valori, norme și reguli, și individul trebuie să le respecte; devine o persoană vulnerabilă atunci când propriile valori sunt în contradicție cu cele ale câmpului social în care acționează. De asemenea, există situația în care un individ apelează la sprijin social pentru că respectă anumite norme și reguli fără să le accepte, să le internalizeze, ca urmare doar a constrângerii sociale; nu se implică în acțiuni și joacă rolul unui neînțeles care îi accentuează situația de vulnerabilitate în așteptarea sprijinului extern. *Vulnerabilitatea tradițională* se referă la persoane vulnerabile care acționează sub influența obișnuinței, a hărților mentale, a influenței mediului. Vulnerabilitatea rezidă tocmai în această stare de pasivitate socială, în lipsa de flexibilitate și în lipsa activării hărții mentale de câte ori e nevoie. În percepția lui Bourdieu (1979, p. 190) individul se află continuu sub influența habitusului ca: „ansamblu de dispoziții de a acționa, a percepe și a simți de o manieră determinată”. Aceste dispoziții sunt interiorizate, ca și când ar face parte din natura fiecăruia. Istoria personală aduce predispoziții de a gândi, a acționa, a simți, a comunica. Acest punct de vedere este prezentat și de Berger și Luckman (1966–1999, p. 66), care consideră că „orice activitate umană este supusă obișnuinței, deprinderii, habitudinii. Orice acțiune ce se repetă frecvent se încheagă într-un tipar, o matriță, poate fi apoi reprodușă cu economisire de efort și ipso facto, este percepută de cel care o execută, ca fiind acel tipar.” Se consideră că aceste tipare sunt activate în viața socială.

De ce sunt importante aceste precizări? Habitusul unei persoane „ce provine dintr-o familie vulnerabilă se reproduce și devine, la rândul său, un principiu generator de practică socială” (Cojocaru, 2005, p. 38). Funcția educativă a familiei se prezintă și în acest context ca fiind foarte importantă. Astfel, un individ care provine dintr-o familie dezavantajată va prelua habitusul acesteia, chiar dacă e mai puțin elaborat și îl va folosi, manifestându-se ca atare.

Un habitus mai elaborat al unei persoane care provine dintr-o categorie socială din vârful piramidei sociale va face dificilă adaptarea acesteia, într-un anumit context, la un habitus specific unei categorii sociale mai slab valorizate; această stare de fapt va genera vulnerabilitatea persoanei, care se va integra și

adapta foarte greu. Prin urmare, putem vorbi de vulnerabilitate în contextul în care un individ care provine dintr-o familie dezavantajată și are tendința de a reproduce habitusul categoriei aflate la baza piramidei sociale. Putem presupune astfel că există în mare măsură probabilitatea ca un copil care face parte dintr-o familie monoparentală, marcată de problemele specifice, care o și încadrează în categoria grupurilor vulnerabile, să manifeste aceeași atitudine față de viață, respectiv același tip de relaționare în mediul social.

Vulnerabilitatea cognitivă este manifestă în cazul persoanelor care, în virtutea cunoștințelor pe care le dețin, nu pot genera interpretări individuale corespunzătoare unei teorii verificate sau nu cred în aceste teorii. Teoriile, corpus de cunoștințe, sunt transmise din generație în generație și vor modela gândirea, acțiunea, simțirea individului, în urma interiorizării. Atunci când, în virtutea teoriei dependenței, de exemplu, individul așteaptă ca statul (o entitate exterioară) să îi rezolve problemele, fără ca el să se implice în viața socială și în construirea propriei vieți. În astfel de situații, persoana va fi inactivă social, marginalizată și implicit, va fi în situația de a nu exercita roluri sociale. Se poate vorbi despre vulnerabilitate cognitivă și în cazul în care un individ se conformează unei teorii, dar nu este de acord cu ea.

Vulnerabilitatea poate genera dependență. Totodată, vulnerabilitatea trebuie analizată în relație cu defavorizarea și marginalizarea socială. După Barker (1995, p. 103), *dezavantajul* este „o situație a unui individ sau a unui grup de indivizi care sunt privați de resursele materiale necesare, de capacitățile mentale, emoționale și de dezvoltare socială sau de posibilități de a le obține”. În această ordine de idei, atunci când se înregistrează la nivelul unui individ sau grup, o probabilitate ridicată de a deveni defavorizați sau marginalizați, discutăm despre starea de *vulnerabilitate*.

3.1.4. Principalele probleme și nevoi ale grupurilor vulnerabile

Evidențierea principalelor probleme ale grupurilor vulnerabile se constituie ca element important, deoarece numai prin identificarea acestora putem cerceta, ajuta și oferi răspunsuri, membrilor grupurilor vulnerabile. Problemele cu care se confruntă grupurile vulnerabile vizează sărăcia, educația și ocupabilitatea. Demersul nostru de a le analiza împreună pleacă de la faptul că acestea se constituie ca factori fundamentali ai excluziunii sociale dar și datorită efectului de interrelaționare

dintre acestea. În acest context, familia monoparentală este considerată ca fiind un grup expus în foarte mare măsură excluziunii și marginalizării sociale.

Sărăcia este efectul desființării mai multor ramuri economice pe de o parte, dar și a ofertelor pe piața muncii, la care o parte din membrii grupurilor vulnerabile nu pot adera. Elevii care provin din astfel de grupuri, educația și sărăcia, conduc la riscul de a abandona școala și la rezultate slabe la învățătură, absenteism. Datorită faptului că educația implică anumite costuri, copiii din familiile sărace sunt cei mai dezavantajați, în sensul că nu au resursele necesare pentru frecventarea școlii (Zamfir, 2005).

Șomajul și dezechilibrele de pe piața muncii reprezintă alte probleme specifice grupurilor vulnerabile, constituindu-se ca forme fundamentale de impact pe piața muncii, și elementele pregătitoare către excluziunea socială, deoarece conduc la venituri diminuate și o mai slabă legătură cu comunitatea. Șomajul este un factor principal în determinarea scăderii încrederii în sine,

Interacțiunea resurselor disponibile indivizilor și totodată comunităților face posibilă apariția vulnerabilității. În funcție de valorile sociale promovate la un moment dat, vulnerabilitatea intră într-o măsură sau alta, în zona de interes și acțiune a factorilor de decizie. Cauzele care o provoacă sau o întrețin pot fi regăsite atât la nivelul individului, cât și al comunității, sau la nivel societal (Chipea, 2001).

Un alt punct de vedere în competiția socială este egalitatea de șanse. Pasti (2003, p. 43) analizează apariția diferențelor de gen sau inegalități. Aceste inegalități au ca o primă cauză sărăcia, fenomen ce duce la o stare socială de marginalizare, de discriminare (Mitrofan, 1991, p.145) ducând la o izolare socială, ceea ce poate provoca comportamente agresive, deviante, infracțiuni. Acestea reprezintă cauzele vulnerabilității pe care copiii le manifestă, vulnerabilități care își pun amprenta asupra evoluției lor, comportamentului și integrării în mediul social.

3.2. Excluziune și incluziune socială

Discursul politic centrat pe problematica grupurilor vulnerabile cuprinde și termenii excluziune socială și incluziune socială, care, în mod frecvent erau legați de tema sărăciei și a dezvoltării umane. Desigur, termenii trebuie analizați în relația de determinare care se manifestă în realitatea socială. Sărăcia și excluziunea

socială sunt termeni utilizați în paralel. O analiză a cauzelor problemelor sociale poate releva faptul că nu doar sărăcia și inegalitățile de șanse duc la excluziune socială. Aceasta din urma este frecvent invocată întrucât are o putere explicativă a problemelor sociale mult mai mare, susține analiza evoluției factorilor structurali care vizează grupurile dezavantajate, face referire la numeroase drepturi sociale și este o sintagmă accesibilă opiniei publice.

Prin urmare, discursul despre problematica grupurilor dezavantajate uzitează trei termeni importanți:

Excluziune socială → **Sărăcie** → **Subclasa/clasa de jos**

Există o tendință la nivel instituțional de a aborda cu precădere problematica excluziunii sociale, și mai puțin a sărăciei. Sărăcia constituie o lipsă de venituri, iar excluziunea socială vizează mai multe probleme sociale; în acest context, grupurile dezavantajate sunt identificate și definite în mod diferit de societăți, prin raportare la mai multe probleme sociale. În funcție de neimplicarea și ne-participarea la viața socială, se poate vorbi despre excluziune socială (gradul de activare pe piața muncii, accesul la serviciile publice, implicarea în viața politică, discriminarea).

După Arpinte et al. (2008), atunci când se susține caracterul recesiv al excluziunii față de sărăcie se are în vedere faptul că guvernele, prin opoziția față de sărăcie, nu mai au obligația explicită de a interveni pentru combaterea acestei probleme sociale. Obiectivul de combatere a excluziunii sociale în schimb creează premisa retragerii beneficiilor sociale, cu scopul de a stimula indivizii și grupurile vulnerabile de a depăși situația de excluziune și de a fi o prezență activă în societate.

Excluziunea socială „poate fi înțeleasă ca o acumulare de procese confluente cu rupturi succesive din centrul economiei, vieții politice și al societății, care distanțează gradual și plasează persoane, grupuri, comunități și teritorii într-o poziție de inferioritate în relația cu centrul de putere, resurse și valori predominante (Estivil, 2003, p. 19). Modelele de excluziune socială în contextul a numeroase definiții ale acesteia, surprind următoarele categorii: piața muncii, bunuri și servicii, securitate, proprietate funciară, drepturile omului, relația excluziune/strategii de dezvoltare economico-socială. După Estivil (2003) modelul excluziunii sociale cuprinde trei dimensiuni:

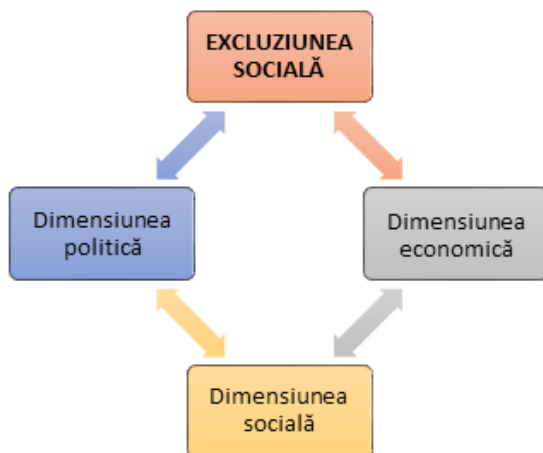

Figura 3.1. Dimensiunile excluziunii sociale

Sursa: Adaptare după Estivil, 2003

Complexitatea excluziunii sociale este susținută de numeroși cercetători (Figueiredo și Gore, 1997). Proces complex care este experimentat de indivizi, excluziunea socială explică marginalizarea lor în cadrul societății, urmare a privării economice.

De asemenea, este relevant faptul că excluziunea socială generează fragmentarea relațiilor de natură socială și creează un cadru care facilitează scăderea nivelului coeziunii sociale.

Paradigmele explicative ale socialului și caracteristicile mediului cultural promovate de societate influențează semnificativ definirea excluziunii sociale. Aceasta poate fi privită ca un atribut al societății caracterizate prin tipare recurente ale relațiilor sociale dezvoltate, în cadrul cărora indivizii și grupurile vulnerabile nu au acces la servicii, bunuri, resurse, activități specifice.

Viziunea integratoare asupra vulnerabilității sociale face trimitere la nivelul de bunăstare pe care îl au indivizii, comunitățile, respectiv care se înregistrează la nivelul societății.

Preda (2002) consideră, dintr-o *perspectivă practică*, că o parte dintre mecanismele de excluziune socială sunt legate de privarea de anumite resurse; în acest context, sărăcia poate genera o formă specifică: excluziunea financiară. Din *perspectivă politică*, autorul precizează că discursul politic al țărilor în această zonă prezintă elemente de diferențiere prin raportare la filonul axiologic pe care îl agreează societatea la un moment dat.

Demersul de eficientizare a mecanismelor presupune un sistem de asistență socială eficient, racordat la realitățile actuale și relevant pentru nevoile beneficiarilor. Sistemul național de asistență socială se compune din beneficii de asistență socială și sistemul de servicii sociale. „Beneficiile de asistență socială reprezintă o formă de suplimentare sau de substituie a veniturilor individuale/familiale obținute din muncă, în vederea asigurării unui nivel de trai minimal, precum și o formă de sprijin în scopul promovării incluziunii sociale și creșterii calității vieții anumitor categorii de persoane ale căror drepturi sociale sunt prevăzute expres de lege” (Raport privind incluziunea socială în România în anul 2018, p. 62). Aceste beneficii sunt acordate cu scopul prevenirii și limitării efectelor resimțite ale unor situații dificile, care pot genera excluziunea socială a unor persoane, grupuri sau comunități.

La nivel național este realizată o abordare globală asupra incluziunii sociale și a reducerii numărului de indivizi aflați în risc de sărăcie, avându-se în vedere elemente din viața socio-economică, aspecte privind locuirea, serviciile de sănătate, ocupare, educație, respectarea drepturilor omului.

Odată cu problemele de natură socio-economică specifice anilor 70, este introdus în discursul public termenul de *marginalizare*, făcând referire la tinerii care manifestau atitudine de respingere a acceptării sociale. Ulterior, marginalizarea este asociată procesului prin care unele grupuri sunt îndepărtate din viața socială. Atunci când la nivel european a fost acceptat termenul de excluziune socială, acesta l-a înlocuit pe cel de marginalizare socială. În ceea ce privește *underclass*, acest termen face trimitere la „persoane care se autoexclud social, prin faptul că nu încearcă să participe pe deplin în societate” (Murray, 1989, apud Arpinte et al., 2008, p. 5). Aceste persoane sunt din categoria celor cu un nivel ridicat de sărăcie și își asigură resursele necesare existenței prin mijloace mai puțin agreeate, sunt inactive în câmpul muncii și nu fac eforturi pentru ca această situație de vulnerabilitate evidentă să fie depășită.

Apărute într-un anumit context european, excluziunea și incluziunea socială sunt în strânsă legătură cu valorile sociale agreeate și promovate la nivel societal. În mod evident, problematica excluziunii sociale este influențată de cultura politică a fiecărei țări.

În Planul Național Antisărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale (CASPI, Guvernul României, 2002, p. 7) este evidențiată distincția dintre excluziunea socială, marginalizarea socială și incluziunea socială.

Tabelul 3.1. Excluziune socială, incluziune socială, marginalizare socială

Concept	Definiție
Excluziunea socială	„Plasarea unei persoane în afara formelor normale de viață socială, ca rezultat al unei depriveri multiple, cu șanse reduse de reinsertie în viața socială normală. Rezultat al discriminărilor, lipsei de oportunități, cumulării de privațiuni, degradării/nedezvoltării capacităților de funcționare socială normală sau al unui stil de viață individual sau colectiv care marginalizează”.
Marginalizarea socială	„Termen folosit în mare cu același conținut ca și excluziunea socială, referindu-se la poziția unor persoane/grupuri în afara (la marginea) vieții sociale normale a comunității. În ultimii ani el tinde să fie chiar înlocuit de acesta din urmă, care accentuează mai mult responsabilitatea colectivă pentru starea de marginalizare/excluziune”.
Incluziunea socială	„Procesul de reinsertie în formele de viață normale, într-o funcționare socială normală a persoanelor aflate în situația de excluziune /marginalizare socială sau cu risc ridicat de marginalizare, prin dezvoltarea capacităților și construcția de oportunități”.

Sursa: Planul Național Antisărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale (CASPI), Guvernul României, 2002

Teoriile privind excluziunea socială și sărăcia, se încadrează în categoria teoriilor individualiste și culturale, respectiv a teoriilor de tip conflictualist. Setul de explicații cauzale și sistematice vizează înțelegerea și perceperea corectă a realității în diverse contexte culturale și sociale în raport cu problematica excluziunii sociale, care poate fi identificată în forme specifice la mai multe nivele: la nivel de individ (vârstă, etnie, dizabilitate); la nivel de familie (copiii, responsabilități de îngrijire); la nivel de comunitate (mediu, serviciile sociale); local (transport, piața muncii); național (asigurări sociale); global (migrație, schimbare climaterică), (Burchard, Le Grand și Pichaudau, 2002).

La fiecare nivel acționează forțe interne și externe care produc efecte diferite ca termen, intensitate. Considerăm legitim interesul diferiților actori sociali pentru analiza problematicii excluziunii și incluziunii sociale, cu atât mai mult cu cât presupune cunoașterea elementelor de context economic și social, a condițiilor de viață ale indivizilor. Fie că vorbim de factori de decizie sau de execuție, este importantă concentrarea eforturilor acestora de a-și asuma responsabilitatea unui management eficient al riscurilor sociale și al intervențiilor pe care le implică. Totodată, subliniem necesitatea implicării într-un cadru formal, organizat, cu mecanisme și instrumente unitare agreate, a principalilor actori cu atribuții în domeniu.

În acest sens, în strânsă legătură cu tema abordată în lucrare, unul dintre actorii importanți îl reprezintă *familia*. Structura familială îndeplinește o funcție importantă în fiecare societate: majoritatea copiilor din țările dezvoltate cresc într-o familie, deși forma acelei familii s-ar putea schimba pe parcursul vieții. În general, o familie oferă copilului oportunități de a se transforma într-o persoană stabilă și independentă, de exemplu, permițându-i copilului să urmeze școala. Succesul viitor al copiilor depinde foarte mult de gospodăria în care cresc. Cu toate acestea, un copil nu este în măsură să-și aleagă propria familie și este determinat să accepte și o eventuală situație în care familia sa nu este capabilă să-i ofere cele mai bune oportunități. Structura familială s-a schimbat foarte mult în a doua jumătate a secolului XX. A doua tranziție demografică care a avut loc din anii '60 până la sfârșitul anilor '80 în țările dezvoltate, a implicat scăderea ratei fertilității, scăderea căsătoriilor, creșterea ratelor de divorț și creșterea numărului de nașteri în cazul femeilor necăsătorite, implicit contribuind direct la creșterea numărului de familii monoparentale. Modelul tradițional care se referă la un cuplu căsătorit cu unul sau mai mulți copii, presupunând că tatăl muncește pentru familie în timp ce mama rămâne acasă pentru a conduce gospodăria și pentru a avea grijă de copii nu mai este atât de evident în țări dezvoltate. Aceasta implică faptul că din ce în ce mai mulți copii cresc într-o familie instabilă (DeLange, Dronkers și Wolbers, 2014, 329–350).

Într-o amplă lucrare de sinteză (McLanahan și Sandefur, 2009) rezultată în urma unui deceniu de cercetări, se demonstrează legătura dintre structura familiei și perspectivele de succes ale copilului. Ne este relevat modul în care divorțul, în special asociat cu scăderea veniturilor, părinți neimplicați și accesul scăzut la resursele comunității, diminuează șansele copiilor pentru bunăstare. Se dezvăluie că acei copii ai căror părinți care locuiesc separat sunt de două ori mai susceptibili să renunțe la liceu decât cei din familiile cu doi părinți. De asemenea au șanse semnificative să fi inactivi la vârsta adultă tânără și este de două ori mai probabil să devină ei înșiși părinți singuri. În plus, datele arată că minoritățile sunt de obicei mai vulnerabile în astfel de situații și că multe dintre avantajele asociate cu faptul că părinții sunt educați în familia completă, se diminuează atunci când aceștia se separă.

3.3. Elemente ale vulnerabilității sociale a copiilor din familii monoparentale (Studii realizate pe plan internațional)

Influența structurii familiei asupra formării copilului este un subiect mult studiat și dezbătut în literatura de specialitate, familia monoparentală fiind considerată un grup vulnerabil, cu efecte potențial adverse dezvoltării normale a propriilor copii. În acest capitol ne propunem să prezentăm câteva studii internaționale realizate pe această temă cu scopul identificării unor ipoteze, posibil de testat la realitatea românească.

Dimensiuni ale monoparentalității

Datele statistice relevă faptul că în SUA se înregistrează cea mai mare incidență în rândul țărilor dezvoltate (Woessman, 2015). În același timp, diferența dintre rezultate educaționale ale copiilor crescuți în familii monoparentale și ale celor cu doi părinți, deși poate fi consemnată practic în toate țările, în S.U.A este deosebit de pronunțată. Aceeași cercetare arată că în 2012, o pondere apropiată a familiilor monoparentale se identifică în Noua Zeelandă, de 20%, în Republica Cehă de 18%, iar Polonia, Regatul Unit, Finlanda, Mexic, Danemarca și Franța au ponderi între 15% și 17%. În Grecia, Coreea, Italia, și Suedia ponderea este cuprinsă între 8,8% și 9,6% iar Spania, Islanda, Norvegia, Irlanda și Olanda înregistrează fiecare procente între 10% și 11,3%.

Barajas (2011) indică faptul că familia monoparentală continuă să fie o realitate și că *aproape 50% dintre copiii născuți astăzi vor petrece timp semnificativ trăind doar cu un singur părinte*. Cvasiunanimitatea cercetărilor pe această temă atestă că marea majoritate a familiilor monoparentale sunt familii cu mamă singură. În medie, în țările cuprinse în studiul realizat de Woessmann (2015), 86% dintre familiile monoparentale sunt formate din mame singure. În Statele Unite, cifra este de 84%.

Implicații educaționale ale familiilor monoparentale

Pentru a compara realizările elevilor din diverse țări, cercetările s-au concentrat pe scorurile PISA a testelor la matematică, care sunt cel mai ușor comparabile (rezultatele la științe și limbă și literatură sunt destul de similare).

Cercetarea invocată anterior (Woessmann, 2015) a evidențiat faptul că în aproape toate țările, elevii care trăiesc în familii monoparentale au rezultate mai mici, în medie, decât elevii care trăiesc în familiile cu doi părinți. În Statele Unite,

diferența medie la matematică între elevii care trăiesc în familii cu doi părinți și elevii care trăiesc în familii monoparentale este de 27 de puncte. Belgia are cea mai mare diferență în gradul de învățare a matematicii în raport cu structura familiei, de 35 de puncte, urmată de Olanda (29 de puncte) și Polonia, Japonia și Statele Unite Regatul Unit (27–28). În medie, în cele 28 de țări analizate de către Woessmann, elevii care trăiesc în familii monoparentale obțin cu 18 puncte mai puțin decât *elevii care trăiesc în familii cu doi părinți*. Există însă excepții. În Mexic se evidențiază o diferență mică în rezultate în funcție de structura familiei, diferența nefiind semnificativă statistic, situație similară manifestându-se și în Portugalia. Diferența în ceea ce privește rezultatele este sub 10 puncte în Portugalia (6 mai exact), Italia (7), Austria (8) și Germania (9). Statele Unite se remarcă în ceea ce privește prevalența rezultatelor slabe în cazul copiilor din cadrul familiilor monoparentale, alături de Belgia și Olanda care prezintă cele mai mari disparități în privința rezultatelor. Țările din sudul Europei (Grecia, Italia, Portugalia și Spania) ies în evidență ca zone cu disparități scăzute de performanțe (rezultate școlare). Țările germanofone (Austria, Germania și Elveția) prezintă disparități în privința performanțelor la fel de scăzute în ciuda prevalenței lor mai mari în ceea ce privește parentalitatea unică. Țările asiatice luate în considerare (Coreea de Sud și Japonia) au număr mai mic de familii monoparentale, dar disparități mai mari de performanțe. Țările nordice (Danemarca, Finlanda, Islanda, Norvegia și Suedia) au aceleași disparități între performanțe în ciuda diferitelor niveluri ale incidenței familiilor monoparentale. În cele din urmă, țările Europei de Est (Cehia, Republica Ungaria și Polonia) prezintă disparități destul de diferite de succes, în ciuda consecvenței incidenței ridicate a familiilor monoparentale (Woessmann, 2015).

Cercetările lui De Lange, Dronkers și Wolbers (2014) evidențiază și rolul școlii în performanțele copiilor, atestând faptul că participarea la *o școală cu mulți copii din familii monoparentale influențează negativ performanța educațională* a copiilor, chiar și după luarea în considerare a *stării socioeconomice a școlii, a mărimii școlii și a mediului* (urban/rural). Relația negativă între familiile monoparentale și performanța educațională a copiilor, pe care au identificat-o cercetătorii pentru cazul S.U.A., nu este un caz particular, ci dimpotrivă, poate fi găsită în aproape toate țările occidentale. În consecință, posibilele explicații pentru această relație negativă ar trebui să fie suficient de generale pentru a fi aplicabile în toate

țările și nu numai în SUA. Aceasta înseamnă că pe lângă variabila clasică a *compoziției socioeconomice* a școlilor (care au fost frecvent evidențiate), există și alți indici, cum este și cel care privește *ponderea familiilor monoparentale* care evidențiază o relație interdependentă și substanțială cu performanța educațională. Cercetarea atestă de asemenea, că *deficitul de profesori de calitate* influențează negativ performanțele educaționale ale elevilor, ceea ce este puternic asociat cu familiile monoparentale, în sensul că acestea sunt nevoite adesea să se mute în case și cartiere mai modeste după un divorț sau despărțire. În unele țări, precum S.U.A., resursele școlare sunt corelate semnificativ cu resursele fiscale ale cartierelor și districtelor.

Ratele mai mici de absolvire a liceului, scăderea rezultatelor școlare și un risc mai mare de abuz de droguri sunt doar câteva dintre rezultatele negative asociate cu socializarea într-o familie monoparentală (Barajas, 2011). Cu toate acestea, în ciuda statisticilor, mulți copii din căminele monoparentale înregistrează succes academic, ceea ce indică prezența și a altor variabile cu impact semnificativ.

Cercetările au argumentat necesitatea extinderii investigațiilor despre familiile monoparentale dincolo de clasa mijlocie, ca un demers esențial pentru fundamentarea unor politici de sprijin pentru a putea răspunde nevoilor tuturor indivizilor din cadrul societății și a asigura egalitatea de șanse. În plus, pe măsură ce în multe țări, legislația va permite ca tot mai mulți bărbați gay și femei lesbiene să devină părinți, devin tot mai necesare și de interes și cercetările privind dinamica familiilor monoparentale constituite de minorități sexuale.

Impactul caracteristicilor familiei monoparentale asupra copiilor

Dincolo de constatarea potrivit căreia proveniența dintr-o familie monoparentală influențează negativ rezultatele academice ale elevilor, indiferent de modul de măsurare a acestora (rezultatele obținute la testul PISA; mediile obținute la învățătură; absolvirea liceului; lungimea rutei școlare parcurse) cercetătorii au vizat și evaluarea impactului anumitor caracteristici ale familiei monoparentale asupra comportamentului copiilor, dintre care vom examina în continuare câteva: părintele care se ocupă de creșterea și educarea copilului; copiii care cresc în familii monoparentale; implicarea părinților în activitățile academice ale elevilor.

Astfel, unele studii (Lee, Kushner și Cho, 2007), indică faptul că nu au existat diferențe semnificative în ceea ce privește realizările academice între adolescenții

care trăiau în gospodării monoparentale cu mame și adolescenții care locuiau în gospodării monoparentale cu tata, infirmând practic rezultatele unor studii anterioare care au semnalat că cei mai mulți copii care au trăit cu mame singure au înregistrat scoruri mai mari de succes academic (Featherman, Hauser, 1978), după cum alte studii au evidențiat, copiii care au trăit cu tați singuri au obținut un nivel mai ridicat de succes academic (Mulkey, Crain și Harrington, 1992).

În al doilea rând, cercetând asocierea între genul părinților și genul copilului, studiul reliefează faptul că nu au existat diferențe semnificative în ceea ce privește realizările academice între adolescenții care au trăit *cu părintele de același sex și adolescenții care au trăit cu părintele de sex opus*. În al treilea rând, rezultatele lui Lee, Kushner și Cho indică faptul că nu au existat diferențe semnificative între adolescenții care au trăit *cu părinții singuri extrem de implicați și adolescenții care au trăit cu părinții singuri mai puțin implicați*. Fiii care au trăit cu tați singuri, fiii care au trăit cu mame singure și fiicele care au trăit cu mame singure, au înregistrat același scor sau un scor mai mic de succes academic, indiferent dacă nivelul de implicare al părinților a fost scăzut sau ridicat, doar *fiicele care trăiau cu tați singuri au înregistrat scoruri academice mai mari de succes atunci când tații singuri au fost implicați mai mult în activitățile lor școlare*. Adică, fiicele care au trăit *cu părinți singuri extrem de implicați au avut scoruri mai mari decât* oricare alt grup la cele patru variabile de succes academic pe care le-au studiat cercetătorii. Se pune atunci întrebarea de ce fiicele care au trăit cu părinți singuri extrem de implicați sunt mai bune decât alte grupuri în ceea ce privește realizarea academică?

Explicațiile pentru aceste rezultate, avansate de autorii menționați argumentează că, atunci când copiii și adolescenții își văd *părinții într-un rol de prieten, autoritatea părintească este compromisă*, riscând să fie identificată excesiv cu părintele de același sex, fie prea dezactivată cu părintele de sex opus, așa cum sugerează literatura de specialitate din dezvoltarea identității de gen. Între părinți și copii trebuie să existe anumite granițe, pentru a-i distinge pe aceștia de prieteni sau cunoscuți, menționează autorii. Cercetările anterioare indică faptul că tații sunt mai puțin înclinați să se împrietenească cu fiicele lor comparativ cu fiii, raportând disconfort legat de debutul caracteristicilor sexuale secundare în perioada adolescenței. Părinții tați sunt mai compatibili cu fiii, deoarece sunt mai capabili să se identifice cu debutul adolescenței masculine, din propria experiență. Efectul

de modelare al părinților, diferențiat de distanța dintre genuri, poate oferi o explicație a faptului că fiicele care au trăit cu tați singuri, extrem de implicați au înregistrat scoruri academice mai înalte, respectiv în acest caz tații pot prezenta simultan caracteristicile părintelui și „antrenorului”, spre deosebire de un prieten și confident. Părinții tați s-ar putea să nu se identifice cu fiicele din punct de vedere al preocupărilor lor sociale și interpersonale, la fel ca mamele. Atenția taților este mai orientată spre sarcină, în acest caz spre performanță școlară, în timp ce mamele acționează mai holistic, fiind mai tolerante și mai puțin solicitante în raport cu sarcina. Cu alte cuvinte, în raport cu fetele poate apărea mai evident rolul „instrumental” al tatălui și cel „socio-afectiv” al mamei.

Probleme frecvente în familiile monoparentale cu influență directă/indirectă asupra copiilor

Famiiliile monoparentale se constituie în cele mai multe cazuri prin divorț sau prin decesul unui părinte, ceea ce generează probleme psihosociale pentru cei doi soți, în caz de divorț sau pentru soțul care rămâne, după decesul celuilalt.

Un studiu realizat de Kotwal și Prabhakar (2009), pe populația americană analizează *starea psihică a părintelui care crește singur copiii* deoarece își pune amprenta și asupra acestora. În acest sens autorii evidențiază că mamele singure tind să sufere de un *sentiment de dezrădăcinare și lipsă de identitate după divorț/după ce devin văduve*. Situația menționată este valabilă mai ales în cazul femeilor a căror identitate era anterior asociată cu cea a soților lor. În cazul multor femei, sentimentele de vinovăție, rușine, resentimente, furie și anxietate în raport cu viitorul lor și al copiilor sunt atât de puternice și stabile, încât generează schimbări semnificative de personalitate. Cercetările au vizat colectarea de informații cu privire la experiența mamelor în urma decesului soțului, a *problemelor emoționale* cu care se confruntă mamele singure și a *strategiilor adoptate pentru a depăși problemele emoționale*. În acest sens, datele au relevat faptul că 62% dintre mamele singure au fost deprimare sau au fost afectate de durere traumatică din cauza morții precoce a soțului lor, 44% dintre respondenți au intrat în șoc atunci când au primit vestea despre soții lor decedați și doar 4% dintre respondenți au declarat că au fost pregătiți psihic pentru această situație, ca urmare a bolilor prelungite ale soțului lor. S-a constatat de asemenea că mamele singure și-au pierdut *sentimentul de încredere în sine*.

Pentru a depăși stările emoționale și traumatice cu care s-au confruntat, femeile intervievate au utilizat diverse soluții: 50% dintre mamele singure s-au confruntat cu încordarea, petrecând mai mult timp cu copiii lor; 44% au încercat să se mențină ocupate, implicându-se mai mult în treburile gospodărești; 40% obișnuiau să citească, să se uite la televizor și să asculte muzică pentru a se detașa de realitate; 38% meditează; 34% își depășesc problemele psihologice vorbind cu prietenii/rudele; 14% își eliberează emoțiile plângând. Prin urmare, majoritatea femeilor confruntate cu moartea soțului trec prin momente dramatice care le afectează psihic și emoțional, fiecare încercând să identifice soluții pentru a depăși crizele

Crizele financiare reprezintă o situație des întâlnită de asemenea în majoritatea familiilor monoparentale. Soțul care rămâne singur cu copiii se confruntă cu dificultăți în asigurarea nevoilor de bază ale copiilor, cum ar fi mâncare, îmbrăcăminte, taxe școlare, menținerea nivelului de trai anterior și suportarea cheltuielilor personale. Din cercetare reiese clar faptul că, cea mai frecventă problema financiară imediată după moartea soțului este aceea că soția trebuie să asigure nevoile de bază (adică hrana, îmbrăcăminte și adăpostul) ale familiei și cheltuielile personale.

Majoritatea (80%) dintre mamele singure se confruntă încă cu probleme în *asigurarea educației de bază copiilor* lor. 60% dintre respondenți au declarat că le este greu să *ofere copiilor lor facilități medicale adecvate*; 40% dintre mame singure s-au confruntat cu probleme în *satisfacerea nevoilor de hrană și îmbrăcăminte ale familiei*, 50% dintre mame au găsit probleme în *plata energiei electrice/ apă, facturi* și 6% din mame s-au confruntat cu probleme legate de *plata chiriei pentru casă*. Pentru soluționarea acestor tipuri de probleme au fost adoptate măsuri diferite, de la caz la caz: 36% dintre mamele singure *au apelat la ajutorul rudelor* în momentul crizei financiare; 22% dintre ele *nu au solicitat nici un sprijin* deoarece au considerat că aceasta le-ar putea afecta respectul de sine, încercând să rezolve problemele singure, consecința fiind căderea lor în depresie; 20% dintre ele s-au apropiat de părinți, 16% de vecini, 6% de prieteni și 6% au apelat la O.N.G.-uri. Doar 2% au declarat că *au solicitat ajutor autorităților în timpul crizelor financiare*. Mamele singure descoperă de asemenea că relațiile de socializare cu cuplurile căsătorite sunt mai dificile. Cea mai mare parte a vieții sociale a mamei singure este centrată pe activități de relaționare cu alte femei. Dacă femeia se confruntă cu probleme economice, atunci *scade gradul de implicare a acesteia în activități sociale comunitare*.

O problemă invocată de 60% dintre mamele singure a constatat în *dificultatea de a se impune și de a menține disciplina în rândul copiilor* din cauza absenței bărbaților, de a impune o rutină și a deține controlul comportamentelor în familie. O pondere mai redusă de femei (cca 40%) au declarat că nu au întâmpinat dificultăți din acest punct de vedere, reușind să stăpânească situația, menținând controlul, beneficiind de copii ascultători, care au încercat să ajute mama, suplinind rolul părintelui absent. 88% dintre mamele singure au declarat că *au fost epuizate de rolurile duale*. Femeile au declarat că exercitarea rolului de mamă singură, presupune asumarea și a rolului de tată, de responsabil major în casă, alături de exercitarea sarcinilor gospodărești și altor sarcini dificile. Cu toate acestea, majoritatea femeilor s-au declarat satisfăcute de rolurile lor duale, fiind conștiente că acestea sunt în beneficiul copiilor lor (Kotwal și Prabhakar, 2009).

În concluzie, analizele efectuate au atestat faptul că pe lângă problemele cu care se confruntă majoritatea familiilor, cele cu un singur părinte experimentează și altele, suplimentare, care afectează climatul familial, puterea economică a familiei, precum și integrarea acesteia în comunitatea din care face parte. Astfel de vulnerabilități sunt trăite ca traume ce afectează puterea de mobilizare a copiilor, sănătatea acestora, influențând negativ șansele de acces la poziții sociale importante. Principalele probleme care afectează familiile monoparentale și care au fost evidențiate de studiile menționate constau în: afectarea psihică a soțului care rămâne cu copiii, fie ca urmare a divorțului, fie a decesului celuilalt. Durerea traumatică provocată, însoțită de regulă de depresie afectează puternic climatul familial, implicarea în activitatea educațională a copiilor și, implicit, șansele acestora de succes educațional.

Considerăm că societatea trebuie să conștientizeze faptul că familiile monoparentale se confruntă cu vulnerabilități suplimentare, comparativ cu familiile complete, că fenomenul monoparentalității este în creștere și, prin urmare se impun politici speciale, de sprijin pentru a surmonta dificultățile de creștere și educare a copiilor în scopul asigurării egalității de șanse pentru toți copiii.

Dezvoltarea cognitivă și evoluția comportamentului copiilor proveniți din familii monoparentale

Pornind de la realitatea conform căreia monoparentalitatea este într-o ascensiune continuă, în special după anii 1960, mulți analiști au estimat că circa jumătate

dintre copiii născuți în anii 80 vor trăi în familii monoparentale până la vârsta de 18 ani (Carlson și Corcoran, 2001) încercând să identifice vulnerabilitățile acestui tip de familie și să descifreze mecanismele prin care astfel de vulnerabilități generează rezultate educaționale mai slabe ale copiilor comparativ cu cei proveniți din familii normale.

Au fost efectuate și studii longitudinale asupra rezultatelor cognitive și comportamentale ale copiilor proveniți din diferite tipuri de familii monoparentale. Carlson și Corcoran (2001) au explorat patru mecanisme posibile prin care structura familiei ar putea influența copiii. Rezultatele copiilor, constată ei, variază în funcție de *resurse economice, socializarea parentală, stres în copilărie și starea psihologică maternă*. Acest studiu extinde cercetările anterioare în patru dimensiuni. În primul rând, s-a folosit o *definiție mai amplă și mai completă a structurii familiei* decât au folosit majoritatea cercetătorilor din domeniu până la data respectivă. În al doilea rând, s-a focalizat în detaliu pe *rezultatele cognitive* folosind date mai recente din evaluările naționale, ceea ce le-a permis cercetătorilor să includă și copiii mamelor cu vârste mai mari, astfel încât au beneficiat de un eșantion mai reprezentativ în raport și cu vârsta mamei. În al treilea rând, s-au explorat mai multe *meccanisme prin care structura familiei ar putea afecta rezultatele copilului*. În al patrulea rând, s-a examinat modul în care *structura familiei afectează rezultatele comportamentale, precum și cele cognitive*, ceea ce le-a permis să compare și să pună în contrast efectele structurii familiei.

Dintre rezultatele obținute, le sintetizăm pe următoarele: copiii care petrec mai mult timp într-o familie monoparentală au un risc mai mare de a înregistra rezultate *comportamentale și cognitive slabe, comparativ cu copiii* care petrec mai puțin timp într-o astfel de familie monoparentală; copiii formați în structuri familiale monoparentale prezintă încă de la naștere și mențin continuu cel mai mare risc de a dezvolta *comportamente inadecvate* și să obțină rezultate școlare situate sub medie; în comparație cu copiii din familii cu doi părinți, copiii din toate celelalte tipuri familiale, au un nivel mai mare de probleme de comportament și scoruri de teste cognitive semnificativ mai scăzute; *genul* este un predictor important al comportamentului – fetele au mai puține probleme de comportament; *sănătatea mentală a mamelor* este importantă pentru comportamentul copiilor; *riscul de depresie este asociat cu un nivel mai mare de probe de comportament*, iar *gestionarea propriei vieți în mod adecvat* (control) este asociată cu mai puține

probleme pentru copii; *Venitul este asociat puternic și negativ cu probleme de comportament*, iar *calitatea căminului* (inclusiv climatul familial) este asociată cu mai puține probleme de comportament; rezultatele cognitive ale copiilor sunt reflectate semnificativ din punct de vedere statistic doar prin scorurile matematice. Copiii din medii defavorizate au un scor general mai mic decât copiii din medii normale; *statutul economic al mamelor este un predictor puternic al ambelor rezultate cognitive* (citire și matematică), dar *educația mamelor și sănătatea mintală nu arată nicio asociere*; *venitul are un efect pozitiv semnificativ asupra scorurilor obținute la matematică și lectură*, iar *calitatea mediului de acasă* are un efect puternic asupra abilității de matematică și un efect semnificativ asupra capacității de citire; *scorul educațional al mamelor este un predictor puternic al rezultatelor cognitive*, după cum și *venitul* este un predictor pentru scorurile la lectură, în special.

Acest studiu subliniază importanța examinării mai multor categorii de structuri familiale, analizei efectelor pe mai multe dimensiuni și a *evaluării unei serii de mecanisme teoretice care pot media între structura familiei și bunăstarea copilului*.

Sănătatea mentală și fizică a copiilor proveniți din familii monoparentale

Bramlett și Blumberg (2007), folosind Studiul național din S.U.A. asupra sănătății copiilor examinează sănătatea fizică și psihică a copiilor în funcție de structura familiei. Copiii aflați în plasament, cei din familii monoparentale sau care trăiau numai cu bunicii *au o sănătate mai slabă decât copiii care trăiesc cu doi părinți biologici*. Ajustarea diferențelor demografice a redus disparitățile observate, deși copiii care trăiesc în familii cu mamă singură sau numai cu bunici aveau încă o sănătate mai slabă decât copiii care trăiau cu doi părinți biologici. Structura familiei poate avea un impact profund asupra experiențelor și traiectoriilor de viață ale copiilor. Multe cercetări au arătat în mod constant disparitățile structurii familiale în rezultatele copilului care sunt legate de realizarea educațională, probabilitatea de a deveni un părinte unic și bunăstarea generală. Deși indicatorii de bunăstare ai copilului studiați au inclus adesea sănătatea mintală, cercetările s-au concentrat mult mai mult asupra stării de sănătate fizică a copiilor din Statele Unite ale Americii din diferite structuri familiale.

În cercetarea lui Bramlett și Blumberg se prezintă estimări ale stării de sănătate fizică și mentală pentru copii din *șase structuri familiale diferite*. *Copiii*

care trăiau cu ambii părinți biologici erau în primul rând mai activi decât copiii din alte structuri familiale. Acești copii erau concentrați mai mult în gospodării cu venituri mari și gospodării în care cel puțin un membru e absolvent de facultate și aveau mai multe șanse să trăiască în suburbii pentru cei înstăriți (într-o zonă metropolitană bună, dar nu în centrul orașului). Pentru majoritatea indicatorilor de sănătate, copiii din familiile cu mamă singură aveau o stare de sănătate mai slabă decât copiii care trăiau cu doi părinți biologici. În schimb, copiii din familiile cu un singur părinte au avut scoruri mai bune la unii indicatori și mai rele de alții, în raport cu copiii care trăiesc cu doi părinți biologici. După ce datele demografice au fost ajustate, sănătatea mentală a copiilor din familiile cu un singur părinte nu a fost comparabilă cu cea a copiilor care trăiesc cu ambii părinți biologici. Se pune astfel întrebarea „De ce sunt mai sănătoși copiii din familiile cu doi părinți?” Caracterul transversal al datelor studiului național asupra sănătății, pe care se bazează cercetarea celor doi autori menționați, împiedică investigarea cauzalității absolute între structura familiei și sănătatea copilului. Sănătatea precară a unui copil ar fi putut fi un factor care contribuie la divorțul părinților sau la deciziile de custodie ale instanțelor. De asemenea, dizolvarea conjugală sau regimul de viață actual ar fi putut duce la circumstanțe care diminuează sănătatea copiilor. În multe cazuri, o consecință directă a divorțului este venitul mai mic al gospodăriei, ceea ce s-a dovedit că reprezintă una dintre disparitățile critice observate în starea de bine între copiii din familiile cu doi părinți și copiii din familiile monoparentale. Constatările cercetării demonstrează că, caracteristicile socioeconomice și demografice exercită influențe similare asupra sănătății copilului. Cu toate acestea, copiii din familiile cu mamă singură și familiile doar cu bunici aveau încă o sănătate fizică și psihică semnificativ mai slabă decât copiii care trăiesc cu ambii părinți biologici. Diferențele de structură ale sănătății copilului ar putea fi legate de probabilitatea diferențială de asigurare de sănătate bazată pe loc de muncă stabil și asigurare medicală implicită. Datele privind angajarea și prestațiile parentale nu au fost disponibile din sursele folosite de către cercetători dar datele privind acoperirea asigurărilor de sănătate pentru copii arată că cei care trăiesc cu doi părinți biologici sunt mai susceptibili decât alți copii să aibă o asigurare privată de sănătate care să acopere mult mai multe situații medicale. Copiii din familii monoparentale ar putea avea o sănătate mai precară, deoarece nu au asigurare de sănătate, dar persoanele care-i îngrijesc ar

putea fi mai motivate să caute o acoperire de asigurări de sănătate pentru copiii mai săraci. Cercetătorii au prelucrat date longitudinale și s-au orientat spre examinarea mai intensă a *rolului moderator al ocupării forței de muncă și al asigurării în relația dintre structura familiei și sănătatea copilului*. Copiii care trăiesc cu *tați singuri au avut o sănătate mai bună decât copiii care trăiesc cu doi părinți biologici* pentru cei mai mulți indicatori ai stării de sănătate fizică și au o sănătate fizică și mentală mai bună *decât copiii care trăiesc cu mame singure*. Autorii studiului consideră însă că ar fi prematur să fie formulată concluzia care confirmă prejudecata tradițională de custodie, conform căreia ideea că mamele sunt mai capabile să aibă grijă de copii decât tații este incorectă. Constatarea, consideră ei, s-ar putea datora unui efect de selecție: părinții ar putea avea mai puțin șanse de a cere custodia copiilor în situații de sănătate precară, sau instanțele ar putea fi reticente să acorde custodie părinților copiilor aflați în situații de sănătate precară. Înainte de a acorda custodia, instanțele ar putea porni de la presupunerea că părinții tați pot oferi un mediu sigur și de susținere pentru copil decât mamele, încredințându-le alternativ custodia copilului. Familiile cu tată singur ar putea fi constituite, pe de altă parte, cel mai probabil ca urmare a văduviei, mai degrabă decât a divorțului. În acest caz, ar fi explicabil de ce sănătatea fizică este comparabilă cu cea a copiilor din familiile cu doi părinți, în timp ce sănătatea mintală ar putea fi mai precară, deoarece mama copilului a murit. De aceea sunt necesare mai multe cercetări pentru a identifica precis efectele menționate. Autorii menționează că nu există nicio cercetare anterioară care examinează legătura dintre paternitatea unică și sănătatea fizică a copiilor și care să cuprindă toate variabilele. Rezultatele cercetării demonstrează cu certitudine un fapt, respectiv că, copiii din familiile cu mamă singură și familiile doar cu bunici au o sănătate fizică și psihică mai slabă decât copiii care trăiesc cu doi părinți biologici, chiar și atunci când diferențele socioeconomice și demografice sunt menținute constante. Astfel de rezultate vor fi utile celor implicați în programe care promovează căsătoria și consolidează altfel sistemele familiale. Cu toate acestea, concluziile redată sunt neconcludente cu privire la sănătatea copiilor din familiile adoptive, luate împreună cu cele din familiile cu regim mixt, ceea ce sugerează că ar putea exista limite în măsura în care consolidarea sistemelor familiale poate afecta sănătatea copiilor. Mecanismele care conduc la o mai bună sănătate fizică a copiilor din familiile cu un singur tată ar trebui, de asemenea, să fie studiate în continuare.

Sunt interesante rezultatele cercetărilor care se referă la copii crescuți de bunici, care susțin rezultatele altor cercetări și care întăresc ideea că acești copii sunt vulnerabili, inclusiv sub aspectul sănătății fizice și mentale și că serviciile sociale orientate spre această categorie de persoane ar trebui să reprezinte priorități pentru politicile sociale.

Studiile de sociologia sănătății și a sănătății mintale au relevat faptul că femeile, ca părinți unici susținători, înregistrează un nivel ridicat al suferinței în plan psihologic, factorul venituri fiind un dezavantaj semnificativ. Sunt importante, atât „valoarea psihologică a familiei (climatul afectiv familial, stabilitatea grupului familial, sănătatea mintală a familiei)” cât și „statutul socio economic și socio cultural al familiei (mediul socio profesional și dezvoltarea intelectuală a copilului, statutul socio economic și reușita școlară)” (Avison, 2002). Numeroase cercetări au evidențiat că familia monoparentală e o structură de stabilitate relativă și stresul maternității unice are foarte mare influență asupra mamelor singure (Benzeval, 1998; Brown și Moran, 1997; Demo, 1996).

Bunăstarea copiilor în familiile monoparentale

Unele studii au vizat analiza bunăstării copiilor proveniți din familiile monoparentale, ajungând la concluzia că instabilitatea structurii familiei este asociată negativ cu bunăstarea copiilor, generând inclusiv scăderi ale dezvoltării cognitive, creșteri ale problemelor de comportament și scăderea sănătății fizice (Lee și McLanahan, 2015). Aceștia au descoperit că instabilitatea familiei în timpul copilăriei a crescut riscul de naștere în afara căsătoriei.

O întrebare critică este dacă toate schimbările în structura familiei sunt la fel de importante sau dacă anumite tipuri de schimbări sunt mai importante decât altele. În timp ce studiile anterioare sugerează că toate schimbările sunt la fel de dăunătoare, Lee și McLanahan sugerează că lucrările mai recente evidențiază faptul că modificările care implică *plecarea unui părinte din familie* sunt mai dăunătoare pentru bunăstarea și rezultatele comportamentale ale copiilor, în timp ce modificările care implică *intrarea unui personaj cu rol de părinte* în familie sunt mai benefice sub aspectul bunăstării copiilor. Autorii sunt de părere că efectul unor modificări de acest tip în interiorul familiei sunt importante nu doar pentru a observa modul în care dezvoltarea cognitivă și socio-emoțională a copiilor este modelată de mediul familial, ci și pentru abordarea politicilor de îmbunătățire a bunăstării copilului.

Studiile, de altfel de mare anvergură, au reliefat faptul că rezultatele (bunăstarea copiilor, dezvoltarea lor cognitivă și socioemoțională) sunt dependente de mulți factori implicați în tranzițiile familiale, dintre care menționăm: tipurile de tranziții de structură a familiei; asocierea tipurilor de tranziții cu alți factori (de exemplu variații ale veniturilor familiale, nivelul de studiu al părinților); reacții diferite ale copiilor în funcție de grupurile din care fac parte (*grupuri rasiale* – se pare că minoritățile răspund mai puțin negativ instabilității familiei decât albi, deoarece au dezvoltat sisteme de asistență mai adecvate pentru a face față acestor schimbări, *grupuri de gen* – întrucât tranziția presupune câștigul sau pierderea unui model de rol masculin, băieții sunt mai susceptibili decât fetele să fie afectați negativ de astfel de tranziții, rezultatele sunt diferite și când variabila rezultată este diferită. De exemplu copiii albi manifestă o sensibilitate mai mare atunci când rezultatul se referă la probleme de comportament iar copiii negri care prezintă o sensibilitate mai mare atunci când rezultatul reprezintă anumite realizări cognitive/academice etc).

Privite în ansamblu, concluziile subliniază importanța eterogenității populației cercetate pentru o mai bună înțelegere a asocierii dintre instabilitatea familiei și dezvoltarea copilului, având în vedere faptul că fiecare variabilă poate interveni în schimbarea sensului modificărilor intervenite în comportamentul copiilor, dincolo de schimbarea structurii familiei de-a lungul timpului.

Delincvența juvenilă în cazul copiilor proveniți din familii monoparentale

O cercetare de referință asupra delincvenței manifestate în cazul copiilor proveniți din familii monoparentale (Anderson, 2002) a urmărit să stabilească ce tip de relație există între structura familiei și delincvență. Această cercetare pornește de la premisa teoretică, conform căreia adolescenții prezintă un risc mai ridicat spre delincvență dacă trăiesc într-o familie monoparentală, dar și dacă se formează într-un context social și educațional în care predomină adolescenții care trăiesc cu un singur părinte. Cercetările lui Anderson au utilizat analize pe mai multe niveluri pentru a testa aceste ipoteze despre structura familiei și au surprins argumente ale ambelor tipuri de efecte de structură familială. Rezultatele înregistrate sugerează efecte similare atât pentru tinerii proveniți dintr-o familie monoparentală, cât și pentru cei care frecventează mediile educaționale cu o pondere mai mare de adolescenți care trăiesc cu un singur părinte.

Copiii din familiile monoparentale au probabilitatea de a comite mai multe *infracțiuni asupra proprietății* (furt) decât cele din familiile cu doi părinți, dar

adolescenții care au urmat școli unde o proporție mare de elevi trăiesc cu un singur părinte aveau mai puține șanse să comită infracțiuni de furt decât cei care au fost socializați în școli unde frecventează o proporție mare de elevi cu doi părinți. Aceste cercetări indică faptul că perturbarea familiei este asociată cu ratele de delincvență.

Există multe cercetări asupra educației care sugerează *importanța tipului școlii în viața copiilor*, inclusiv scăderea timpului petrecut cu familia în favoarea prietenilor, creșterea importanței relative a prietenilor în școală și funcția școlilor în sine de a coopta copiii de aceeași vârstă cu sisteme de valori similare. Cu toate acestea contextul școlar în sine nu poate fi considerat punctul central al delincvenței. Mai degrabă școlile servesc ca un factor important pentru gruparea copiilor, precum și oferirea unui grup de potențiali prieteni cu care împart același sistem de valori. Cercetarea lui Anderson a examinat doar efectele de ansamblu ale familiilor monoparentale asupra delincvenței și nu a răspuns la întrebarea referitoare la variabilele concrete care determină efectele respective.

Abuzul de substanțe și devianța în cazul copiilor proveniți din familii monoparentale

Hemovici și Crano (2009) relevă faptul că în ciuda tendințelor recente de ameliorare, consumul ilicit de droguri în rândul adolescenților continuă să persiste la niveluri relativ ridicate. În ciuda consecințelor asupra sănătății, drogurile „ușoare” inhalante sau marijuana sunt adesea indicatori ale unui comportament deviant periculos și ai implicării în consumul de droguri periculoase, odată cu trecerea timpului.

Unele studii leagă consumul de droguri de creșterea comportamentului violent. Chiar și după izolarea variabilelor aferente vârstei, educației și etniei, cercetările arată că utilizatorii de inhalanți cronici manifestă niveluri mai mari de afectare cognitivă și de memorie mai slabă (Rosenberg, Grigsby, Dreisbach, Busenbark și Grigsby, 2002).

De asemenea, s-a stabilit că, consumul de țigarete și alcool în rândul adolescenților prezice cu fermitate consumul de marijuana, mai târziu. S-a constatat că utilizatorii de droguri inhalante, cu debut precoce, au avut de nouă ori mai multe șanse să adopte consumul de heroină. Deși contribuția diversilor factori individuali și contextuali, inclusiv dinamica familiei, motivația academică, percepțiile

asupra pericolelor asociate cu utilizarea, delincvența și apartenența la grupuri de consumatori influențează *inițierea și utilizarea substanțelor, consumul mai frecvent de droguri în perioadele timpurii ale adolescenței* pare să conducă la o dependență accentuată, la vârsta adultă.

Hemovich și Crano (2009) evidențiază de asemenea faptul că tendințele actuale semnalează că în general consumul de droguri este în scădere. Conform unui sondaj menționat de autorii citați, percepția tinerilor despre pericolul asociat cu consumul ilicit de substanțe (de exemplu, marijuana) rămâne scăzută, în timp ce abuzul de inhalante este în creștere. În 2004, în S.U.A., aproximativ 1,4 milioane de adolescenți au raportat consumul de amfetamină și aproape 2,1 milioane de tineri au consumat marijuana pentru prima dată. Ca urmare a acestor tendințe, cercetătorii au vizat tot mai mult consumatorii de substanțe la vârsta adolescenței.

Cercetările au arătat că adolescenții din familiile monoparentale sunt mai predispuși la comportamente delincvente, inclusiv consumul de droguri și alcool (Eitle, 2006). Deși unii cercetători susțin că structura gospodăriei are o utilitate predictivă relativ mică în ceea ce privește comportamentul problemelor adolescentului, observațiile lor sunt invalidate de multe alte studii care indică faptul că acești copii care trăiesc cu un singur părinte sunt mai predispuși la stres emoțional, comportament negativ, delincvență și consum de droguri. În raport cu familiile formate din ambii părinți, copiii din familii monoparentale sunt în general mai privați de resurse adecvate, în special în familiile cu mame singure și beneficiază de o monitorizare mai puțin intensă și mai puțin consistentă, elemente care sunt asociate cu consumul de droguri la adolescenți.

Totuși Hemovich și Crano (2009) menționează că deși cercetările s-au concentrat în principal pe efectele negative asupra tinerilor, asociate cu statutul monoparental al familiei, și rezultatele pozitive pot fi asociate și cu astfel de structuri familiale. În urma dizolvării căsătoriilor cu conflicte puternice și distructive, copiii raportează adesea sentimente de ușurare și niveluri mai scăzute de stres, depresie și anxietate. În astfel de circumstanțe post-divorț, evoluția structurii monoparentale rezultată, poate constitui un mediu pozitiv pentru bunăstarea copiilor, expunându-i într-o mai mică măsură pericolului de a dezvolta probleme emoționale sau alte disfuncționalități.

Analizele celor doi cercetători (Hemovich, Crano, 2009) au indicat statistic faptul că acei copii din familii complete au folosit semnificativ mai puțin inhalanți,

marijuana și amfetamine decât copiii din familii monoparentale. Copiii cu vârste mai mari au raportat un consum mai mare de marijuana și amfetamină, spre deosebire de cei cu vârste mai mici care au manifestat preferință pentru inhalanți. Rezultatele menționate sunt în concordanță cu tendințele ciclice raportate de sondajele naționale din S.U.A., care atestă o creștere a utilizării consumului încă din clasa a VIII-a. În același sens, cercetările recente indică faptul că respondenții mai în vârstă sunt reticenți în a admite că folosesc droguri inhalante, întrucât inhalanții sunt considerați ca fiind un „medicament pentru puști”.

În concordanță cu așteptările, analiza a arătat de asemenea că elevii din familiile monoparentale au folosit semnificativ mai mult inhalanți, marijuana și amfetamine decât colegii din familii complete. De asemenea copiii din familiile cu tată singur au raportat o utilizare substanțial mai ridicată a inhalantelor, marijuana și amfetamină decât copiii din gospodăriile cu mame singure sau cu ambii părinți. Examinarea atentă a interacțiunii dintre sexul copilului și cel al familiei monoparentale a demonstrat că numărul fetelor care provin din familie monoparentală cu tată și care consumă droguri ilicite este semnificativ mai mare decât în cazul fetelor care trăiesc cu mamele lor sau în gospodăriile cu ambii părinți. Poate că și mai demn de remarcat este constatarea că utilizarea inhalantelor la fetele care locuiau în familiei numai cu tatăl a depășit-o pe cea a băieților în contexte de viață similare și a fost în concordanță cu consumul de marijuana a băieților care trăiau în structuri familiale monoparentale doar cu tatăl. Însă, în mod general, consumul ilicit de droguri la băieți nu a avut legătură semnificativă cu sexul părintelui custodial în familiile monoparentale.

Pe baza celor relevate de către cei doi cercetători, este evident că elevii aflați între clasele a VIII-a și a XII-a proveniți din familiile monoparentale au un risc considerabil mai mare pentru utilizarea inhalanților, marijuana și amfetamine. Deși sexul părintelui pentru băieții din familiile monoparentale este relativ irelevant statistic în ceea ce privește consumul de droguri, o constatare cheie din datele cercetărilor indică faptul că fetele care trăiesc doar cu tații au un risc semnificativ mai mare de consum ilicit de droguri decât fetele care trăiesc doar cu mamele lor. În toate categoriile – inhalanți, marijuana și amfetamine – fetele din familiile de care se ocupă doar tatăl au folosit substanțe ilicite semnificativ mai mult decât fetele din familiile cu mame sau cu ambii părinți. Deși cercetările anterioare au descoperit că tinerii din familii monoparentale ar putea fi mai

predispuși la un comportament deviant precum consumul de droguri, rafinarea categoriei monoparentale este o abordare inedită și importantă în același timp, care nu este comună cu alte studii de această natură. Există puține cercetări care evidențiază diferența dintre diferitele familii monoparentale, numai mamă, tată, fără părinți, văduve monoparentale, părinți unici și care nu sunt căsătoriți niciodată. După cum nu toate familiile biparentale sunt aceleași, se poate argumenta și faptul că nu toate familiile monoparentale sunt la fel. După cum sugerează datele, variații importante apar de fapt între diferite familii monoparentale. În ciuda interesului îndelungat pentru structura familiei, cercetările continuă să treacă cu vederea natura diversă a familiilor monoparentale.

3.4. Integrarea și adaptarea în mediul școlar a copiilor proveniți din familii monoparentale

3.4.1. Integrarea copilului în mediul școlar

Integrarea socială este un concept important al sociologiei durkheimiene care face referire la identificarea cu grupul în termeni de armonie, prin interiorizarea valorilor și a normelor dominante (Ferrel et al., 1995).

Integrarea școlară reprezintă un proces complex, cu atributele unei acțiuni sociale organizate care are ca deziderat o conformare activă a elevului la mediul școlar și social. Este important ca integrarea să parcurgă etapele firești ale adaptării și angajării, acest aspect reprezentând un rezultat al creării condițiilor optime pentru proces, atât a condițiilor obiective cât și a celor subiective. Considerăm ca fiind necesară abordarea integrării și adaptării la mediul școlar a copiilor proveniți din familii monoparentale, în contextul larg și generos al managementului clasei de elevi. Acesta se află în corelație cu „factori psihologici, sociologici, ergonomici și comunicaționali care intervin în dinamica grupului educat, între aceștia și climatul educațional oferit de școală, de familie și de mediul social în ansamblu” (Iucu, 2006, p. 3).

Este susținută astfel ideea unui model explicativ al comportamentului școlar și social al copiilor din familii monoparentale, de natură multifactorială. Nu se pune problema asumării întregii responsabilități de către unul dintre factori (școală, familie etc.), ci mai degrabă de efortul concentrat al factorilor educogeni. În partea de cercetare cantitativă și calitativă vom investiga existența acestei percepții la

nivelul actorilor semnificativi: asumarea partajată a responsabilității și implicarea activă acestora în intervențiile educative și de suport al copiilor proveniți din familiile monoparentale.

Copiii sunt supuși la numeroase surse de influență și învățare socială în cadrul comunității de origine, al comunității școlare. „Norme, valori, atitudini și comportamente vehiculate la nivelul comunității sau chiar al societății, transpar în școală și intră uneori în contradicție cu cele promovate – explicit sau implicit – de instituțiile de învățământ” (Cuciureanu, 2014, p. 5). Mediul școlar apare astfel ca un cadru formal în care are loc învățarea, se formează și dezvoltă comportamente.

Elementele care marchează existența, viața cotidiană a elevilor sunt diverse și într-o acțiune concomitentă cu aspecte din viața școlară, au efecte care se cer a fi cunoscute, monitorizate, gestionate de către familie, școală, alți actori cu atribuții în educație. În acest context se configurează cultura elevilor, o sursă importantă de informații pentru cadrele didactice și pentru modalități concrete de ajustare a intervențiilor educaționale adecvate. Este importantă cunoașterea elevului și a vieții lui familiale întrucât școala se implică în construirea identității acestora și în intervenții specifice atunci când e cazul. De altfel, școala trebuie să se angajeze în eforturi concertate alături de alți actori: „A delega numai școala să facă educație este un pericol pentru vitalitatea și profilul spiritual al unei societăți. (...) De aceea trebuie să acceptăm și forme complementare de edificare a persoanei și colectivităților” (Cucuș, C., 2008, p.92). Ne putem întreba în ce măsură școala este pregătită să ofere un răspuns instituțional potrivit, și dacă familia, alt actor semnificativ poate armoniza eforturile cu ale școlii.

Comportamentul școlar și social este sub semnul familiei și școlii, cei mai importanți actori educaționali.

O perspectivă de analiză și interpretare interesantă o oferă și percepția interpersonală. Teoriile implicite ale personalității (Hayes și Orrel, 2003, p. 298) arată că oamenii au tendința de a grupa caracteristicile atribuite unei persoane și pornind de la una dintre acestea, pe care o cunoaștem sau ne este comunicată, atribuim alte caracteristici implicite. Cu alte cuvinte, putem fi foarte ușor influențați de descrierea unor persoane. Opiniile predeterminate și inconștiente despre alte persoane sunt analizate de teoriile implicite ale personalității.

În viața curentă se creează acel efect „hallo” și pornind de la un anumit fapt, caracteristică se generalizează și rezultă o imagine de ansamblu asupra unei

persoane, fără ca aceasta să fie elaborată pe baza unor evaluări și cunoașteri aprofundate. Simpla apartenență a unui copil la familia monoparentală, mai ales la cele rezultate în urma divorțului, generează o atitudine de rezervă asupra acestuia, uneori ajungându-se la stigmatizare și marginalizare.

Așa cum precizăm, procesul de integrare și adaptare școlară a copiilor stă sub semnul unui complex de factori, fiecare cu incidența specifică. „Pe parcursul școlarității, diverși factori fizici, afectivi, caracteriali, morali, familiali, sociali sau pedagogici, mai mult sau mai puțin perturbatori ai echilibrului dinamic elev-școală, se pot combina în mod specific, paralizând capacitatea de învățare, educabilitatea elevului, respectiv dezvoltarea acestuia” (Kulcsar, 1978, p. 85).

Nu numai că fiecare factor explică într-o anumită măsură integrarea și adaptarea școlară, dar în perioade diferite, puterea explicativă este diferită. Unele schimbări din viața copilului, cum ar fi disoluția familiei de proveniență sau transformarea familiei în una monoparentală datorită unor cauze specifice, generează efecte în diverse planuri ale existenței acestuia.

3.4.2. Caracteristici ale procesului de adaptare

Adaptarea reprezintă o proprietate specifică a organismului de a răspunde provocărilor mediului înconjurător, schimbărilor de ordin calitativ și cantitativ. Din perspectiva lui Piaget, adaptarea constituie în esență rezultatul armonizării și echilibrării între acomodare și asimilare, în cadrul larg al interacțiunilor specifice care se realizează între om și mediul în care trăiește: „Adaptarea este însă un echilibru între două mecanisme indisociabile – asimilarea și acomodarea, echilibru a cărui cucerire durează în tot cursul copilăriei și adolescenței (...)” (Piaget, 1972, p. 136).

În acest context, putem considera adaptarea școlară ca fiind o dimensiune a adaptării sociale. Raportată strict la procesul de învățământ, putem spune că adaptarea școlară exprimă „calitatea și eficiența realizării concordantei relației dintre personalitatea elevului și cerințele școlare” (Coașan și Vasilescu, 1988, p. 11). În condițiile perioadei de școlaritate, „școala trebuie să asiste pe elev în eforturile de adaptare la viața școlară, la munca de învățare, la schimbările din ambianța socio-culturală (a familiei, a comunei etc.) (Jurcău și Niculescu, 2002, p. 35).

Fiecare caz de dificultate de adaptare școlară și de insucces școlar reprezintă o poveste aparte, de istorie personală, sub incidența unui complex cauzal specific.

Eficiența acțiunilor educative este corelată cu stabilitatea psihomotorie și emoțională. Dincolo de calitatea activităților educaționale trebuie să fie manifest nivelul de activare al elevului, „exprimat în gradul de mobilizare și de concentrare, cu o coloratură emoțională” (Kulcsar, 1978, p. 114). Emoțiile au un rol important de aceea actorii educaționali au în vedere: „atitudinea elevilor pro sau contra instituției școală și rosturilor acesteia; emoțiile pozitive sau negative pe care elevii le trăiesc în clasă/la școală; raportul învățare-performanțe, evidențiat și în anchete PISA (Neacșu, I., p.33).

Autori precum Mauco (1971) și Eck (1973) vorbesc despre instabilitatea familială (apud Kulcsar, 1978, p. 115) care are la bază carențe ale educației parentale „administrarea dură sau fără fermitate, precoce sau întârziată a normelor de comportare, pe fondul variațiilor permanente ale relațiilor intrafamiliale și ale exigențelor educative”. O idee importantă susținută de autorii mai sus citați este că una dintre cauzele instabilității copilului o reprezintă instabilitatea familiei, a căminului. Stările puternic emoționale și instabilitatea părinților influențează echilibrul copilului și implicit comportamentul școlar și social al acestuia. Se poate spune că o familie aflată în soluție sau o familie monoparentală aflată sub semnul a numeroase dificultăți de ordin financiar, social, relațional, oferă situații de dezechilibru și instabilitate.

Nu întotdeauna dificultatea de integrare va atrage și insuccesul școlar și performanța școlară scăzută. Cunoașterea acestor situații de către cadrele didactice va fi însă un punct de pornire în oferirea unui sprijin formal eficient în mediul școlar. Climatul familial influențează semnificativ gradul de adaptare a copilului la cerințele mediului școlar. Este important să se înregistreze un nivel adecvat al adaptării școlare, întrucât efectele neadaptării sunt manifeste în diferite planuri, inclusiv sub forma insuccesului școlar care poate fi generalizat sau specific, având atât o dimensiune intelectuală, cât și afectiv-motivațională. Inadaptarea la mediul școlii trebuie analizată din perspectiva factorilor care țin de implicarea școlii dar și a familiei, a altor actori semnificativi, alături de factori care țin de caracteristicile elevului.

Faptul că un copil nu se poate adapta în mod adecvat la mediul social va determina o inadaptare la mediul școlar, va genera o conduită neconformă, se va răsfrânge și asupra relațiilor interpersonale și a celor din grupul familial. Studiile privind anamneza copiilor cu o conduită deviantă evidențiază ca factor explicativ

„carențele afective și conflicte emoționale familiale, carențe socio-culturale și educative de natură familială (...) (Kulcsar, 1978, p. 126).

Indicatorii relevanți pentru adaptarea școlară pot fi încadrați în următoarele categorii (Coasan, 1988): asimilarea conținutului de către elevi și dobândirea de cunoștințe aplicabile în diverse domenii; calitatea reușitei școlare, existența corelației dintre adaptare și înregistrarea performanței/reușitei în plan școlar; indicatori în plan valoric și relațional (de integrare, perceperea pozitivă a elevului de către grupul școlar, respectiv perceperea pozitivă a grupului, însușirea unor valori adecvate categoriei de vârstă; indicatori comportamentali.

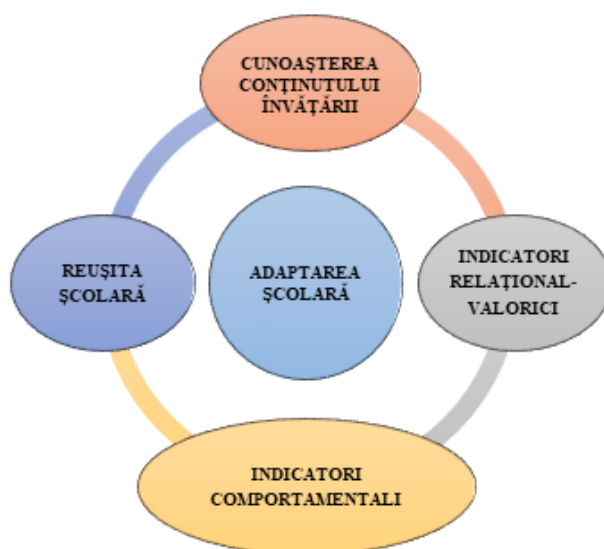

Figura 3.2. Indicatorii ai adaptării școlare

Sursa: Coasan, 1988, pp. 14–16

Prin urmare, adaptarea școlară se află sub acțiunea cumulată a factorilor interni și externi. Conținuturile învățării pot fi valorizate în contexte de învățare autentice, și în funcție de calitatea, accesibilitatea lor și a metodelor de transmitere către elevi, aceștia pot înregistra rezultate școlare și chiar reușită școlară. Desigur, puterea explicativă a acestor factori este și sub semnul elementelor de mediu organizațional și al registrului relațional-valoric pe baza căruia se configurează demersul paideutic în general, inclusiv al adaptării școlare. Totodată, fiecare elev are un potențial propriu și caracteristici comportamentale care susțin o anumită configurare a procesului de adaptare la cerințele școlare.

3.4.3. Relația familiei cu școala

În comunitatea școlară se configurează o lume pe care cei mai mulți copii o percep ca fiind sigură, având așteptări foarte mari în sensul asigurării unui mediu educațional stimulator și protector. Studiile susțin relația dintre apartenența copilului la familia parentală și rezultatele la învățătură. Tot atât de important este însă gradul de integrare în comunitatea școlară și structurile ei, care stă la baza comportamentului școlar. Rezultatele școlare înregistrate de copiii din familiile monoparentale (Carlson și Corcoran, 2001) sunt mai slabe decât ale celor care provin din familiile complete, acest lucru fiind condiționat și de măsura în care se implică părinții în viața școlii și în viața școlară a copilului. Numeroase studii (Christenson, 2004; Kerbov, Bernhaerd, Rioux și Berla apud Darter-Lagos, 2003) demonstrează că implicarea parentală reprezintă un predictor al rezultatelor școlare, făcând referire la mai multe tipuri de implicare: în procesul educațional, în activități extrașcolare propuse de școală, proiecte, programe, care presupun interacțiunea directă cu școala și elevii. Este benefică participarea părinților la lectorate sau ateliere tematice, la întâlniri frecvente cu profesorii pentru cunoașterea comportamentului școlar al elevului, vulnerabilitățile și dificultățile pe care acesta le prezintă.

În acest context, se arată importanța implicării parentale atât în mediul familial, cât și cel formal, al parteneriatului cu școala, fiind generate efecte pozitive nu doar în planul rezultatelor școlare, ci și în cel al dezvoltării socio-emoționale.

Potrivit Teoriei învățării sociale, comportamentul copilului se dezvoltă în cadrul și sub influența interacțiunii sociale. Interacțiunea cu părinții își pune amprenta asupra dezvoltării copilului, fiind una dintre interacțiunile sociale importante, sursă de învățare prin procesele de imitare și modelare. Primele cunoștințe despre lume le însușește copilul prin observarea comportamentelor diverse ale părinților. Disponibilitatea de a învăța și de a se manifesta în raport cu influențele sociale duc la un proces activ de învățare socială (Jurcău și Niculescu, 2002).

Analiza caracteristicilor familiei monoparentale, a interacțiunilor specifice din interiorul acesteia, a elementelor care definesc climatul familial, aduce un alt element important: stresul psihic la care este supus copilul. Perioadele premergătoare divorțului sunt de regulă tensionate și afectează echilibrul copilului și implicarea lui în activități școlare și sociale. Dificultățile pe care le întâmpină

părintele unic întreținător duc uneori la realizarea parțială sau nerealizarea unor sarcini și roluri de părinte care pot suprasolicita copilul; tensiunea emoțională și stresul pot modifica substanțial conduita și comportamentul copiilor din familiile monoparentale. Stresul psihic este un pericol pentru fiecare membru al familiei monoparentale, fiind evidentă necesitatea intervenției și sprijinului formal al școlii și al altor actori cu atribuții în educație. Divorțul reprezintă una dintre cauzele cele mai frecvente care duc la constituirea familiei monoparentale. Recăsătorirea generează efecte asupra copilului, efecte care sunt foarte greu de gestionat de către adulți în efortul de a sprijini și proteja copilul. O astfel de familie are de înfruntat o perspectivă pe care încă din copilărie se conturează, când apare personajul controversat al tatălui vitreg. Așa se explică faptul că toți membrii familiei reconstruite intră în această structură cu „temeri întărite inconștient de descrieri, mituri sau povești despre familiile vitrege” (Decsei-Radu, 2011, p. 369).

3.4.4. Relația copilului provenit din familia monoparentală cu societatea

Familia monoparentală beneficiază de o percepție negativă, considerându-se că este o abatere de la familia nucleară completă, astfel că un copil provenit din familia monoparentală va avea de înfruntat și această prejudecată. Desigur, nu este o percepție generalizată dar ea face trimitere la dificultățile de ordin material, biologic, afectiv (Voinea, 1996, p. 79) care amprentează semnificativ viața copilului.

În acest caz, are loc o pierdere în planul capitalului social, urmare a faptului că are de suferit comunicarea parentală și cea la nivelul comunității. Nici părintele singur nu este în măsură să gestioneze eficient această dimensiune a vieții sociale, întâmpinând aceeași dificultate și în interiorul familiei, alterând calitatea relației și comunicării parentale. Profilul familiei monoparentale intervine aici ca un factor de influență foarte puternică (nivel de educație, comportamentul specific al mamei sau tatălui, statusul socio-profesional al părintelui unic întreținător etc) asupra capitalului social al familiei și al copilului care provine din familia monoparentală (Ștefan, 2001; Mitrofan și Ciupercă, 1997).

„Capitalul social reprezintă un set de resurse proprii relațiilor de familie și organizațiilor sociale ale comunităților și care sunt utile pentru evoluția cognitivă ori socială a unui copil” (Coleman, 1990, p. 300). Putem aborda această problematică

din perspectiva integrării comunitare a familiei monoparentale, respectiv din perspectiva integrării copiilor în mediul social și școlar.

Copiii care provin din familiile monoparentale întrețin relații sporadice la nivelul comunității și se află de multe ori în situația de a fi marginalizați, afectându-le încrederea în sine și stima de sine. Stigmatul acesta poate influența pe termen lung dezvoltarea personalității copiilor, care, la vârsta adultă vor reproduce comportamente și vor întreține anumite atitudini față de societate și structurile acesteia. Desigur, comunitatea aprobă sau dezaproabă anumite moduri de viață, fiind uneori incluzivă. Unele studii (Ștefan, 2001) arată că, departe de a marginaliza copiii din familiile monoparentale, comunitățile care nu sunt tributare tradițiilor manifestă receptivitate la nevoile membrilor din familiile monoparentale. O comunitate înalt conservatoare va sancționa un copil născut în afara căsătoriei sau o femeie divorțată. Cu cât este mai deschisă, cu atât comunitatea va avea o altă atitudine de acceptare, fără a atribui membrilor familiei monoparentale un statut inferior în comparație cu cei ai familiilor complete și constituite legal.

Putem concluziona că familiile monoparentale și copiii care provin din aceste familii se configurează ca fiind un grup vulnerabil, și din această perspectivă, trebuie să fie beneficiarii unor măsuri de protecție socială. Legitimitatea acestor aspecte este susținută de ceea ce studiile de specialitate prezintă ca și consecințe asupra vieții membrilor acestui grup vulnerabil familiile cu mulți copii, familiile sărace, familiile monoparentale, familiile de romi și familiile cu copii cu dizabilități (Stanciu și colab., 2008)

Ne propunem ca în cadrul cercetării cantitative și calitative să investigăm în ce măsură sunt vulnerabili copiii proveniți din familiile monoparentale în raport cu următoarele dimensiuni: *rezultatele școlare ale elevilor, expectanțele școlare și profesionale ale elevilor, satisfacția față de relațiile cu colegii și profesorii, implicarea elevilor în activităților școlare, intenția de a abandona școala, stilul educativ al părinților, acte de predelincvență, acte de violență, încrederea în persoanele din jur, atitudinea față de sine, acțiuni bullying și cyberbullying, reacții ale subiectului la situații anormale, grad de încredere în cei din jur, implicarea în relațiile cu ceilalți, date personale.*

CAPITOLUL IV.

Metodologia cercetării științifice

4.1. Identificarea și analiza problemei de cercetare

Familia monoparentală reprezintă un tip de familie care se extinde tot mai mult în societățile postmoderne, incidența cea mai ridicată înregistrându-se în SUA, dar și în unele state europene, în special în Ungaria, unde ponderea lor în totalul familiilor reprezintă peste 20% (Woessmann, 2015). Alte sinteze critice (Barajas, 2011, p. 4) indică faptul că familia monoparentală continuă să fie o realitate și că aproape 50% dintre copiii născuți astăzi vor petrece timp semnificativ trăind doar cu un singur părinte.

Dimensiunea fenomenului și viteza de extindere a sa au suscitât atenția specialiștilor care au analizat efectele acestui tip de familie incompletă asupra copiilor care trăiesc într-un climat familial cu un singur părinte, identificând vulnerabilitățile acestora din mai multe puncte de vedere.

Manifestarea fenomenului și creșterea sa și în cadrul social al județului Bihor ne-a determinat să realizăm un studiu aprofundat asupra familiilor monoparentale, recurgând la *metode cantitative* (concretizate în analiza statistică a datelor oficiale privind familiile monoparentale și în ancheta sociologică realizată în învățământul preuniversitar din județul Bihor) și *metodelor calitative* (interviuri aprofundate vizând părinții singuri și specialiștii care interacționează cu copiii provenind din acest tip de familie), intenționând realizarea dezideratului de completare a metodelor pozitivistice de cercetare a socialului cu cele postpozitivistice (Sandu, 2012).

4.2. Modelul teoretic

O problemă situată în centrul atenției studiilor referitoare la familiile monoparentale este cea care se referă la *incidența fenomenului*, majoritatea studiilor constatând faptul că fenomenul globalizării, însoțit de profunde transformări care se produce în structurile sociale și în comportamentele indivizilor sub impactul

modificărilor în domeniul tehnologiei și în economie, scot în evidență creșterea spectaculoasă a formelor alternative la viața de familie tradițională. Familiile monoparentale constituie una din structurile familiale care au luat o amploare tot mai mare în societățile contemporane, ele fiind constituite, așa cum am arătat anterior, ca urmare a numeroaselor divorțuri, a decesului unuia dintre parteneri și a schimbărilor de mentalitate, influențate și de creșterea gradului de acceptare socială a familiilor monoparentale, care devin tot mai frecvent o decizie asumată de mame singure care, având cariere solide își permit să crească singure proprii copii. Pornind de la aceste constatări ne-am propus să analizăm dimensiunea fenomenului la nivel național și al județului Bihor, comparativ cu situațiile internaționale.

Efectul structurii *familiei asupra performanțelor copilului* este un subiect mult studiat și dezbătut în literatura de specialitate, familia monoparentală fiind considerată un grup vulnerabil, cu efecte potențial adverse dezvoltării normale a propriilor copii. Majoritatea studiilor realizate în S.U.A, Canada, Germania, Suedia și Regatul Unit converg spre concluzii asemănătoare: părinții singuri tind să aibă mai puține resurse financiare, limitându-și capacitatea de a investi în dezvoltarea copiilor lor; dispun de mai puțin timp pentru a petrece cu copiii lor; instabilitatea parteneriatului generează un nivel de stres psihologic și emoțional ridicat pentru părintele singur – ceea ce agravează mediul existențial pentru copii; consecințele creșterii copiilor de către un singur părinte se materializează în rezultate școlare mai slabe și o suferință psihologică mai accentuată, o carieră profesională de nivel scăzut, cu venituri mici și stare conjugală precară (Woessmann, 2015). Elevii din familii monoparentale au performanță școlară semnificativ mai scăzută decât elevii din familii cu doi părinți, concluzie semnalată de toate cercetările pe această temă. În mare măsură însă, acest decalaj de realizare reflectă și diferențele de natură socioeconomică de fundal, măsurată în S.U.A. prin numărul de cărți existente în casă și educația parentală, mai degrabă decât structura familiei. Statele Unite aparțin grupului de țări cu cele mai mari lacune de realizare a copiilor în funcție de structura familiei. Teza predominant împărtășită se referă la faptul că dacă se îmbunătățește calitatea mediului familial, există șansa unei dezvoltări sănătoase a copilului.

Sunt cercetări care atestă că structura familiei se asociază și cu alte variabile, de tipul socializării copilului într-un mediu școlar precar, caracterizat prin resurse socio-economice scăzute, de regulă în școli mari, cu număr excesiv de copii, *cu*

o mare pondere a copiilor care provin din familii monoparentale, cu deficit de profesori de calitate, cu situarea școlilor în cartiere mărginașe sau în mediul rural. Toate aceste caracteristici se asociază cu familiile monoparentale, care după divorț sau deces, sunt nevoite să schimbe domiciliul în favoarea unor cartiere care presupun cheltuieli mai reduse dar care oferă și resurse educaționale mai scăzute, inclusiv compania unor copii proveniți din același tip de familii din punct de vedere al statusului socio-economic (De Lange, Dronkers și Wolbers, 2014; Barajas, 2011). Cercetătorii au vizat și evaluarea impactului anumitor caracteristici ale familiei monoparentale asupra comportamentului copiilor, respectiv genul părintelui care se ocupă de creșterea și educarea copilului; sexul copiilor care cresc în familii monoparentale; implicarea părinților în activitățile academice ale elevilor. Din această perspectivă, rezultatele obținute au fost foarte variate. Unele studii au semnalat că cei mai mulți copii care au trăit cu mame singure au înregistrat scoruri mai mari de succes academic (Featherman și Hauser, 1978), după cum alte studii au raportat că, copiii care au trăit cu tați singuri au obținut un nivel mai ridicat de succes academic (Mulkey, Crainși Harrington, 1992.). Pe de altă parte, alți cercetători (Lee, Kushner și Cho, 2007) au constatat că nu au existat diferențe semnificative în ceea ce privește realizările academice între adolescenții care trăiau în gospodării monoparentale cu mame și adolescenții care locuiau în gospodării monoparentale cu tata, infirmând practic rezultatele studiilor anterioare.

Analizele efectuate pe populația americană (Kotwal și Prabhakar, (2009).), au atestat faptul că pe lângă problemele cu care se confruntă majoritatea familiilor, cele cu un singur părinte experimentează și altele, suplimentare, care afectează *climatul familial, puterea economică a familiei, precum și integrarea acesteia în comunitatea din care face parte*. Astfel de vulnerabilități sunt trăite ca traume care afectează puterea de mobilizare a copiilor, sănătatea acestora, influențând negativ șansele de acces la poziții sociale importante. Principalele probleme care afectează familiile monoparentale și care au fost evidențiate de studiile menționate constau în: afectarea psihică a soțului care rămâne cu copiii, fie ca urmare a divorțului, fie a decesului celuilalt. Durerea traumatică provocată, însoțită de regulă de depresie afectează puternic climatul familial, implicarea în activitatea educațională a copiilor și, implicit, șansele acestora de succes educațional.

O altă problemă cu care se asociază situația de familie monoparentală, constituită de cele mai multe ori din mamă singură, analizată de autorii menționați,

este *criza financiară*. Prin moartea soțului sau prin divorț resursele financiare ale familiei se diminuează, ceea ce afectează puterea mamei de a asigura nevoile de bază ale copiilor, constând în asigurarea alimentației adecvate, a îmbrăcăminte, a cheltuielilor de școlarizare. Resursele diminuate generează și alte constrângeri, de tipul dificultăților de plată a cheltuielilor curente, a chiriei, în general a asigurării pentru toți membrii familiei a unui trai la nivelul anterior.

Elementele menționate afectează întreaga viață a membrilor familiei. Mama adoptă un *nou stil de viață*, începând cu modul în care se îmbracă, adoptând culori șterse, pentru a se pierde în anonim, evită contactul cu alte familii și grupuri sociale, izolându-se, pierzând încrederea în sine și optimismul.

În interiorul familiei, mama singură este determinată să adopte *roluri duale*, cel de mamă dar și pe cel de tată. În multe situații nu este în măsură să-și exercite autoritatea și să asigure disciplina în cadrul familiei, scăpând de sub control comportamentul propriilor copii, cu efecte negative asupra evoluției personalității și comportamentului copiilor.

Considerăm că societatea trebuie să conștientizeze faptul că familiile monoparentale se confruntă cu vulnerabilități suplimentare, comparativ cu familiile complete, că fenomenul monoparentalității este în creștere și, prin urmare se impun politici speciale, de sprijin pentru a surmonta dificultățile de creștere și educare a copiilor în scopul asigurării egalității de șanse pentru toți copiii.

Cercetările au arătat că adolescenții din familiile monoparentale sunt mai predispuși la *comportamente delincvente, inclusiv consumul de droguri și alcool* (Eitle, 2006). Copiii care trăiesc cu un singur părinte sunt mai predispuși la distres emoțional, comportament negativ, delincvență și consum de droguri. În raport cu familiile formate din ambii părinți, copiii din familii monoparentale sunt în general mai privați de resurse adecvate.

Un reper teoretic foarte important pe care l-am valorizat este cel promovat de James Coleman, care consideră că performanțele în învățare ale copilului sunt în mare măsură influențate de *capitalul social intrafamiliar* și *capitalul social extrafamiliar*. În percepția lui Coleman (1988, p.96), „capitalul social este o resursă a structurii sociale care servește ca un capital pentru individ și facilitează anumite acțiuni și rezultate pentru cei ce ocupă poziții într-o anumită structură socială”. Dezvoltând acest punct de vedere, Hatos, (2006, p. 187), arată că forme manifeste ale capitalului social se regăsesc sub forma „încrederii interpersonale, a obligațiilor

și a așteptărilor din raporturile dintre oameni, a normelor, a relațiilor de autoritate și a accesului la informații împărtășite. Structurile sociale favorabile acestui tip de capital sunt rețelele sociale închise”.

Capitalul social intrafamiliar, care poate fi destructurat (în cazul familiei monoparentale, a familiilor în care părintele pleacă la muncă în străinătate sau lipsește foarte mult din alte cauze) are efecte negative asupra dezvoltării copilului, asupra rezultatelor obținute și a comportamentului școlar și social al acestuia. Deficiențele structurale ale familiei, relațiile familiale care nu corespund unui mediu familial optim, duc la efecte pe termen mediu și lung asupra dezvoltării copilului.

Prin urmare, două variabile puternice care influențează eficiența parcursului școlar al copilului și formarea lui sunt: *structura familiei și implicarea părinților în educația copilului*.

Capitalul social extrafamiliar se manifestă în „relațiile dintre părinți, în închiderea relațiilor dintre copii și părinți – părinții unor copii care sunt prieteni sunt la rândul lor prieteni, și în relațiile dintre părinți și instituțiile comunității” (Hatos, 2006, p. 188). În fapt, se consideră că această închidere a structurii familiale în rețele sociale închise asigură un control social care poate preveni situații de risc educațional al copilului.

În acest context devine importantă referirea la managementul parental prin care Oswald, Baker și Stevenson (1988, p.190) identifică principalele dimensiuni ale capitalului social, din perspectiva extrafamiliară și intrafamiliară: „activități casnice, frecvența întrebărilor privind temele, frecvența ajutorului la rezolvarea temelor, discutarea alegerii cursurilor cu copilul, angajarea de tutori, activități școlare, frecvența participării la ședințele cu părinții, frecvența discuțiilor cu profesorii, deținerea de funcții în consiliile școlii”.

Din perspectiva teoriei rețelelor, copilul se află sub acțiunea unei rețele formate din instituții și persoane. Kohn (1994, apud Stănculescu, 2002, p. 24) propune trei nivele de analiză tipologică a rețelelor: *constelația personală* (rețeaua egocentrică) cuprinde polii, actorii sociali cu care intră în contact un individ/grup/instituție în virtutea unui interes specific; *rețeaua personală* (relațiile directe dintre individ/grup/instituție și rețea, precum și relațiile dintre poli și semnificația atribuită de individ/grup/instituție); *realitatea socială supraindividuală* (relațiile fiecărui pol cu fiecare, fără să fie un centru unic). Potrivit lui Kohn (1994),

schimburile care se realizează între poli trebuie analizate din două perspective: *dimensiunea logistică* – se referă la suportul material de care se dispune (instituțional, tehnic, organizațional); *dimensiunea relațională* – se referă la relațiile interpersonale.

Putem concluziona că teoria rețelilor este o variantă a teoriei capitalului și rețelele se constituie în ansambluri de resurse (materiale, relaționale).

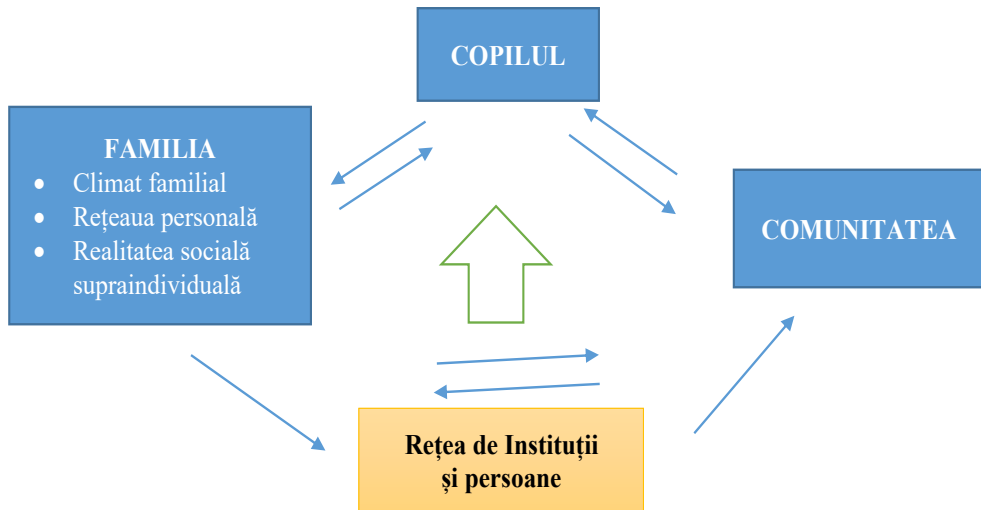

Figura 4.1. Polii din rețeaua de influență a copilului

Sursa: Construcție proprie

Vom analiza problematica copiilor proveniți din familii monoparentale din perspectiva rețelelor sociale, în care actorii sociali sunt copilul–familia–comunitatea, fiecare pol având un potențial structurat și dezvoltat/limitat de propriile resurse.

4.3. Scopul, obiectivele cercetării și activitățile de cercetare

Scopul cercetării întreprinse la nivelul județului Bihor l-a constituit cunoașterea dimensiunii monoparentalității, a caracteristicilor copiilor proveniți din familii monoparentale, a percepțiilor actorilor sociali asupra fenomenului precum și a modalităților de atenuare a impactului negativ al acestui tip de familie asupra copiilor.

Tabelul 4.1. Obiectivele și activitățile de cercetare/ rezultate specifice

OBIECTIVE	ACTIVITĂȚI DE CERCETARE/ REZULTATE
1. Investigarea evoluției familiilor monoparentale în spațiul românesc și al județului Bihor;	Realizarea/ prelucrarea unor statistici relevante pentru evoluția familiei monoparentale;
2. Realizarea unei analize comparative a caracteristicilor copiilor proveniți din familiei monoparentale și a celor proveniți din familiilor complete;	Aplicarea chestionarului elevilor din județul Bihor, analiza și prelucrarea datelor de cercetare;
3. Descrierea percepției actorilor semnificativi asupra familiei monoparentale și copiilor proveniți din aceste familii;	Organizarea focus-grupurilor cu părinții elevilor (familii complete și familii monoparentale din Bihor), cu specialiști din domeniu și reprezentanți ai instituțiilor și ai comunității locale;
4. Elaborarea unor instrumente de identificare, monitorizare și sprijinire a copiilor proveniți din familiile monoparentale.	Fișa de identificare și monitorizare a copiilor din familii monoparentale; Construirea unui proiect de Sistem integrat de monitorizare a copiilor din familiile monoparentale, cu implicarea actorilor comunitari și instituționali; Strategie privind susținerea copiilor din familii monoparentale în viața școlară și social.

Sursa: Construcție proprie

4.4. Metode și tehnici de investigație

a) *Ancheta pe bază de chestionar*

Am optat pentru a utiliza ancheta pe bază de chestionar, fiind cea mai des utilizată metodă de culegere a datelor și a informațiilor din teren. Cu ajutorul chestionarului se pot explica nu numai comportamentele umane, dar și factorii care stau la baza acestora și așa cum afirmă Singly (1998, p. 21), ancheta pe bază de chestionar „servește la producerea unor date explicative”.

Chestionarul utilizat de noi a cuprins diferite tipuri de întrebări, atât de date factuale, cât și de opinii, de atitudini.

b) *Focus-grup*

Am organizat focus-grupuri pentru obținerea anumitor date rezultate din analiza percepțiilor, opiniilor și sentimentelor celor intervievați (vezi Anexa 1), focus grupul fiind definit ca „tehnica de cercetare în care suportul pentru culegerea datelor este interacțiunea de grup, pe o temă dată de cercetători” (Morgan, apud Cojocaru, 2003, p.88).

Am procedat la aplicarea chestionarelor pentru elevii din clasa a VIII-a din județul Bihor, în anul școlar 2019–2020, realizând astfel cercetarea cantitativă.

Cercetarea calitativă a constat în organizarea unor *focus-grupuri*, cu participarea părinților (atât din familii monoparentale, cât și din familii complete), reprezentanți ai instituțiilor specializate din comunitate, cu atribuții în problematica copiilor proveniți din familii monoparentale, directori, profesori din învățământul preuniversitar, diriginți.

4.5. Etapele cercetării

Demersul de cercetare cuprinde **trei etape**, după cum urmează:

Tabelul 4.2. Etapele cercetării

1. Cercetarea cantitativă (realizarea anchetei pe bază de chestionar) – aplicarea chestionarului pentru elevi, analiza și interpretarea datelor de cercetare.
2. Realizarea cercetării calitative – organizarea și desfășurarea focus grupurilor
3. Elaborarea Sistemului integrat pentru identificarea, intervenția și monitorizarea copiilor preveniți din familii monoparentale, a instrumentelor de intervenție și monitorizare.

Sursa: Construcție proprie

4.5.1. Etapa I: Cercetarea cantitativă – *Anchetă sociologică în învățământul preuniversitar bihorean*

4.5.1.1. Prezentarea cercetării cantitative

Am realizat o analiză statistică a datelor pentru a surprinde evoluția fenomenului familiilor monoparentale la nivel național și al județului Bihor. Prima etapă a cercetării a constat în analiza documentelor sociale și realizarea anchetei sociologice pe bază de chestionar.

Scopul anchetei realizate în școlile din județul Bihor l-a constituit caracterizarea familiilor monoparentale precum și identificarea caracteristicilor elevilor din clasa a VIII-a din județul Bihor, proveniți din familii monoparentale, prin comparație cu cei care provin din familii complete, semnalând factorii care generează diferențele și modalitățile de intervenție în scopul eliminării vulnerabilităților.

Obiectivele cercetării constau în:

- *Estimarea numărului de copii care provin din familii monoparentale;*
- *Măsurarea comportamentelor și atitudinilor elevilor din clasa a VIII-a proveniți din familii monoparentale și compararea lor cu cele ale elevilor proveniți din familii normale;*

- **Identificarea caracteristicilor familiilor monoparentale comparativ cu familiile complete.**

Operaționalizarea conceptelor în scopul construirii instrumentului de investigație pentru atingerea obiectivelor propuse, a dus la identificarea următoarelor dimensiuni de cercetare și indicatori:

1. **Estimarea numărului de copii care provin din familii monoparentale** (*indicatori*: familia din care provine subiectul – completă sau monoparentală; tipul de familie monoparentală în funcție de părintele cu care rămâne copilul).
2. **Măsurarea comportamentelor și atitudinilor elevilor din clasa a VIII-a proveniți din familii monoparentale și compararea lor cu cele ale elevilor proveniți din familii normale, urmărind:**
 - **Performanțele școlare ale elevilor** (*indicatori*: media notelor din anul școlar anterior; premii obținute în gimnaziu pentru rezultatele la învățătură; percepția copiilor privind importanța obținerii de note mari la școală; participarea la olimpiade școlare și concursuri pe meserii);
 - **Implicarea elevilor în activităților școlare** (*indicatori*: Preocuparea pentru efectuarea în întregime a temelor pentru acasă; Aprofundarea cunoștințelor dobândite la școală prin participarea la meditații suplimentare, în ore plătite și exprimarea intenției de a abandona școala; Nivelul până la care dorește să continue studiile; Percepția asupra importanței continuării școlii pentru viață; Intenția de continuare a studiilor în străinătate; Intenția de a căuta un loc de muncă în străinătate);
 - **Integrarea în rețelele sociale din școală** (*indicatori*: Relația cu colegii de clasă; Relația copiilor cu profesorii; Relația cu directorul școlii; Evaluarea spiritului de echipă; Percepția asupra siguranței personale în școală; Satisfacția față de viața luată ca un întreg);
 - **Atitudinea față de sine** (*indicatori*: Atitudine pozitivă față de sine; Sentimentul inutilității; Sentimentul că nu e bun de nimic; Sentimentul că e un ratat);
 - **Atitudinea față de alții** (*indicatori*: Acordarea de sprijin ca formă a generozității și Dorința de a avea un loc de muncă prin intermediul căruia să-i ajute pe alții);
 - **Comportamente de bullying și cyberbullying** (*indicatori*: În ultimul an s-a întâmplat să fii amenințat pe internet; În ultimul an s-a întâmplat să se

spună cuvinte urâte pe internet despre tine? Ai participat la un program de informare asupra siguranței online? Când observi un comportament negativ care are loc asupra cuiva, online, informezi un adult, persoană de încredere? În ultimul an, cât de des s-a întâmplat ca – un elev/elevă să spună cuvinte urâte despre tine? În ultimul an, cât de des s-a întâmplat ca – să fii împrâncit sau lovit de un coleg. În ultimul an, cât de des s-a întâmplat ca – un elev (o elevă) să te ignore atunci când era cu prietenii lui/ei. În ultimul an, cât de des s-a întâmplat – să îți se dea porecle care nu-ți plac);

3. Identificarea caracteristicilor familiilor monoparentale comparativ cu familiile complete, urmărind următoarele dimensiuni și indicatori:

- **Capitalul educațional al familiilor de origine al copiilor** (*indicatori:* Nivelul educațional al mamei subiectului; Nivelul educațional al tatălui subiectului);
- **Statutul ocupațional al părinților subiecților** (*indicatori:* Ocupația mamei subiectului; Ocupația tatălui subiectului);
- **Stilul educativ al familiei de origine a subiecților** (*indicatori:* Cunoașterea de către părinți a programului copilului; Reguli pentru cunoașterea anturajului; Participarea la ședințele cu părinții; Discutarea situației școlare cu profesorii; Discutarea problemelor școlare cu părinții elevilor/colegilor);

4. Bunăstarea și calitatea vieții familiilor de origine ale copiilor (*indicatori:* nivelul veniturilor familiei; rezidența rural/urbană a familiei, dotarea locuinței cu bunuri utile).

Ipotezele cercetării:

1. Chiar dacă familiile monoparentale sunt în creștere și în județul Bihor ca urmare a schimbărilor profunde produse în viața economico-socială și în mentalități, dimensiunea fenomenului va fi mai redusă comparativ cu cea specifică țărilor dezvoltate ale lumii.
2. Performanțele școlare ale elevilor proveniți din familiile monoparentale sunt inferioare celor înregistrate de elevii care provin din familii complete.
3. Unul dintre factorii explicativi ai performanțelor școlare constă într-o mai mică implicare a elevilor în activitățile școlare.
4. Stima de sine a copiilor din familiile monoparentale este mai scăzută decât a celor care provin din familii complete.

5. Generozitatea și atitudinile altruiste se vor manifesta în proporții mai reduse în rândul elevilor proveniți din familii monoparentale comparativ cu cei proveniți din familii complete.
6. Acțiunile de bullying și cyberbullying vor fi mai intense în rândul copiilor proveniți din familiile monoparentale comparativ cu copiii care provin din familii complete.
7. Nivelul de educație al părinților din familiile complete, (măsurat prin ultima școală absolvită) va fi mai ridicat comparativ cu cel al părinților din familiile monoparentale.
8. Stilul educativ al familiei monoparentale diferă din perspectiva cunoașterii și controlului comportamentului elevilor față de cel din familiile complete în sensul constituirii unui stil educativ specific familiilor monoparentale, mai puțin angajat și suportiv.
9. Bunăstarea familiei (măsurată prin veniturile obținute în familie, rezidența urban/rurală și dotarea locuinței cu bunuri) este mai ridicată în familiile complete comparativ cu cele monoparentale.

Eșantion și eșantionare

Referitor la *eșantion și eșantionare*, menționez că cercetarea a fost proiectată și realizată de Școala Doctorală de Sociologie a Universității din Oradea, în parteneriat cu Inspectoratul Școlar Județean Bihor și Centrul Județean de Resurse și Asistență Educațională Bihor (CJRAE), în cadrul anchetei sociologice MERPAS (Monitorul Educațional al Rezultatelor, Practicilor și Atitudinilor în școlile din Bihor), sub coordonarea prof. univ. dr. Hatos Adrian¹, pe un *eșantion construit aleatoriu* asupra populației de elevi din clasa a VIII-a cuprinși în anul școlar 2018–2019 în învățământul din județul Bihor (Total = 5.360 elevi, cuprinși în 278 clase).

Eșantionul realizat a fost constituit din 4.708 elevi din 155 școli, iar cel analizat, rezultat în urma validării răspunsurilor a cuprins 4.261 elevi, neponderat.

Instrumentul de investigație și modul de administrare

Chestionarul², ca principal instrument de investigație cuprinde un număr de **119 întrebări**, grupate pe teme de interes precum: școala și performanțele școlare

¹ Menționez că am participat la realizarea cercetării în calitate de operator culegere date, precum și în prelucrarea datelor

² Raportul anchetei poate fi descărcat de la adresa: <http://socioumane.ro/blog/ccs/2019/05/07/rezultatele-anchetei-merpas/>

ale elevului, orientarea școlară, gradul de satisfacție personală în privința rezultatelor școlare, satisfacția cu privire la viața personală, rețelele de socializare, preocupări în timpul liber, accesul la internet, educația non-formală, opțiuni în orientarea școlară, despre familie. Chestionarul a fost transpus în forma chestionarului online tip google forms.

Modalitatea de aplicare a chestionarului

Chestionarul tip extemporal a fost administrat fiecărei clase de elevi incluse în eșantion prin:

- *Aplicare online* – Chestionar online – 3.709 răspunsuri înregistrate.
- *Aplicare creion-hârtie* – Eșantion aleatoriu – 999 chestionare completate.

Culegerea datelor s-a realizat în perioada 22.11.2018–13.02.2019, cu întrerupere în perioada vacanței 21.12.2018–14.01.2019.

Metode și instrumente de prelucrare a datelor de cercetare

Prelucrarea datelor s-a realizat cu ajutorul programului SPSS, vizând calculul frecvențelor și a corelațiilor dintre variabile (Testul Pearson Chi-Square, testul T pentru egalitatea mediilor).

Cu ajutorul testelor statistice se verifică veridicitatea ipotezelor propuse.

Testul Pearson reprezintă un coeficient de corelație dintre variabile cantitative sau calitative a unei populații statistice. Pentru a fi semnificative corelațiile trebuie să aibă valori de $<0,05$; în situațiile în care rezultatele au valori de $>0,05$, corelațiile sunt considerate ne semnificative.

Testul T se utilizează pentru compararea a două medii când abaterile standard sunt egale. Testul Fischer reprezintă un test de semnificație statistică folosit mai ales în analiza tabelelor de contingență și permite calculul exact al semnificației abaterii de la ipoteza nulă sau pentru a verifica dispersiile a două variabile independente.

4.5.1.2. Analiza și interpretarea datelor de cercetare

Am structurat prezentarea analizelor realizate în funcție de obiectivele formulate și prezentate în capitolul de metodologie, discutând în cadrul fiecărui obiectiv despre testarea ipotezelor formulate pe baza literaturii de specialitate.

Menționez că în cazul fiecărui obiectiv propus am analizat relațiile dintre tipul de structură familială (monoparentală și completă) și indicatorii pe care i-am ales și i-am inclus în întrebările din chestionar, calculând frecvențele înregistrate

și aplicând în fiecare caz în parte teste de semnificație statistică a relațiilor în cauză. Am reținut astfel, în cazul fiecărui obiectiv, acei indicatori în cazul cărora au fost evidențiate relații semnificative statistic cu tipul de familie al copilului, considerându-i ca factorii care diferențiază copiii proveniți din cele două tipuri de familii analizate și care ar putea fi răspunzători de performanțele școlare ale copiilor și, în general, de integrarea elevilor în mediul școlar și cel comunitar. Pe această bază am construit, în final, ca o sinteză a cercetării, un model grafic în care sunt evidențiați factorii pe care îi considerăm relevanți pentru evidențierea diferențelor dintre copiii proveniți din familiile monoparentale și cele complete.

Obiectivul 1. Estimarea dimensiunii grupului de copii care provin din familii monoparentale din eșantionul analizat

Din totalul eșantionului constituit din 4.260 elevi din clasa a VIII, 514 elevi, respectiv o pondere de 13,7% reprezintă copiii care provin din familii monoparentale și 3.227 (86,3%) copii care provin din familii complete. De menționat, de asemenea este că din eșantionul total (4.260), restul de 519 copii, fie aparțin altei structuri familiale fie nu au răspuns la această întrebare.

Tabelul 4.3. Ponderea familiilor monoparentale în eșantion

Tipul de familie	Frecvență	Procent (%)
Monoparental cu mama	418	9,8
Monoparentale cu tata	96	2,3
Total familii monoparentale	514	12,1
Alte tipuri de familii	3.746	87,9
Total eșantion	4.260	100,0

Sursa: Prelucrare – cercetare MERPAS

Constatăm, pe baza datelor înregistrate, că ponderea familiilor monoparentale din cadrul eșantionului nostru se situează la nivelul ponderii înregistrate la nivel european (vezi Tabelul 4.4) fiind doar cu 0,3 puncte procentuale sub ponderea medie, de 14%, înregistrată la nivelul Europei în cadrul celor 28 de țări analizate prin studiul internațional consultat și menționat de noi, ceea ce infirmă așteptările noastre formulate prin prima ipoteză. Ca suport al ipotezei formulate de noi am inclus pe lângă datele statistice menționate și informațiile și presupuzițiile privind mentalitatea mai tradițională a spațiului nostru social, persistența într-o măsură

mai accentuată a valorilor conservatoare, ceea ce ar include și comportamentele familiale (Chipea, 2001; Hatos, 2006; Stănciulescu, 2002; Mitrofan și Ciupercă, 2002). De altfel, după cum am prezentat deja, sunt țări în care ponderea familiilor monoparentale se situează sub media celor 28 de țări cuprinse în studiu: Grecia, Italia, și Suedia cu ponderi cuprinse între 8,8% și 9,6% iar Spania, Islanda, Norvegia, Irlanda și Olanda înregistrează fiecare procente între 10% și 11,3%, iar Ungaria și SUA înregistrează ponderi în jur de 20%. Considerăm că una dintre explicațiile acestor diferențe poate fi identificată în sistemul de valori din respectivele culturi.

Dacă am păstra această explicație, înseamnă că mentalitatea și valorile specifice culturii românești sunt mult mai mobile și că sub impulsul schimbărilor care s-au produs în toate domeniile vieții, mentalitatea și comportamentele specifice familiilor tinere s-au modificat în concordanță cu procesele și fenomenele actuale, iar globalizarea pătrunde cu mare viteză și în spațiul românesc, în special prin contactele frecvente cu alte culturi, determinate mai ales de fenomenul migrației internaționale în scop de muncă a românilor.

În aceeași paradigmă explicativă am putea raționa că Bihorul se constituie, din acest punct de vedere, ca o zonă mai tradiționalistă, dacă luăm în considerare ecartul dintre ponderea familiilor monoparentale din Bihor (14,14%) și media națională (16,70%), ceea ce depășește și media înregistrată la nivel european (13,70%).

Tabelul 4.4. Statistica familiilor monoparentale în Europa, România și județul Bihor, 2012–2016

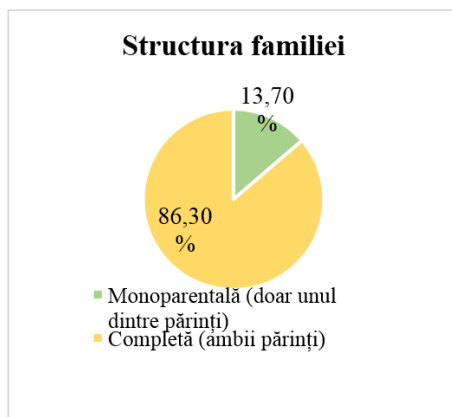
Zona Geografică	Procent din totalul populației	Familie monoparentală Mama	Familie monoparentală Tata
Europa	13,70%	12,90%	0,80%
România	16,70%	36,40%	0,30%
Bihor	14,14%	14,05%	0,90%

Sursa: <https://ec.europa.eu/>, prelucrare proprie (accesat: aprilie 2019)

Datele statistice arată că în perioada 2012–2016, ponderea familiilor monoparentale în județul Bihor se situează în jur de 14%, sub nivelul mediei naționale (16,70%) și aproape de media europeană (13,70%).

Faptul că la nivelul eșantionului nostru constituit din elevii din clasa a VIII-a, ponderea familiilor monoparentale reprezintă 13,7%, situat sub media de la nivel județean poate sugera că familiile mai deschise spre postmodernitate sub aspect

comportamental pot fi familiile tinere, care au copii mai mici, ipoteză care ar putea fi verificată de studii viitoare.

Graficul 4.1. Structura eșantionului după tipul de familie de proveniență a copilului

Sursa: Prelucrare proprie – sursa MERPAS

Din numărul total al familiilor monoparentale (514), cele mai multe familii sunt cele constituite din mamă și copil, adică 418, ceea ce reprezintă 81,30% *din total*. Tendința este similară cu cea manifestată la nivel mondial, așa cum am prezentat și în capitolul anterior, pe baza literaturii de specialitate consultate. În medie, în țările cuprinse în studiul realizat de Woessmann, 86% dintre familiile monoparentale sunt formate din mame singure, în Statele Unite, ponderea fiind sub medie, de 84% (Woessmann, 2015). Situația este similară și conform datelor statistice în sensul că ponderea cea mai mare o reprezintă familiile monoparentale cu mamă.

Ponderea familiilor monoparentale cu mamă singură din cadrul eșantionului investigat de noi este ușor mai redusă (cu 4,70 puncte procentuale) comparativ cu media celor 26 de țări cuprinse în studiul menționat. *O posibilă explicație a numărului mai mare de familii monoparentale cu tată în județul Bihor comparativ cu țările europene și de cultură europeană ar putea fi dată de fenomenul migrației femeilor din județul Bihor în scop de muncă (locurile de muncă specifice femeilor fiind mai atractive), copiii rămânând acasă cu tatăl.*

În concluzie, datele de cercetare prezentate și care reflectă situația de la nivelul județului Bihor, arată că ponderea familiilor monoparentale ale elevilor

din eșantion se situează la nivelul ponderii medii înregistrate la nivel european, infirmând ipoteza de la care a pornit studiul nostru. Considerăm că explicația constă tocmai în faptul că în societatea postmodernă, accelerarea schimbărilor în comportamente sub influența altor culturi se produc și în societatea românească, generând în același timp modificări de mentalități și în structura valorilor.

Pe de altă parte, referitor la tipul de familie monoparentală, reținem că și la nivelul județului Bihor predomină *familia monoparentală cu mamă*, ponderea fiind mai redusă, de 81,30%, comparativ cu media înregistrată de țările cuprinse în studiul invocat, de 86%. Specificul migrației românești în scop de muncă este dat de faptul că favorizează forța de muncă feminină spre Italia, Germania și Marea Britanie, locurile de muncă disponibile fiind mai ales cele ocupate de femei (menajere, îngrijitoare de copii, bătrâni, lucrătoare în comerț etc). În aceste situații, în multe cazuri, au loc negocieri în familie, apreciindu-se ca variantă avantajoasă migrarea în scop de muncă a soției, soțul ocupându-se de copii.

Obiectivul 2. Măsurarea comportamentelor și atitudinilor elevilor din clasa a VIII-a proveniți din familii monoparentale și compararea lor cu cele ale elevilor proveniți din familii complete

Acesta este obiectivul de bază al cercetării, care a fost operaționalizat în mai multe dimensiuni, fiecare cu indicatori specifici, pe care i-am analizat sub aspectul relației lor cu tipul de familie de origine a elevilor investigați. Dimensiunile care au fost stabilite în proiectarea studiului nostru și care vor fi analizate în continuare sunt: Performanțele școlare ale elevilor; Implicarea elevilor în activităților școlare; Integrarea în rețelele sociale din școală; Atitudinea față de sine; Atitudinea față de alții; Comportamente de bullying și cyberbullying, fiecare dimensiune având indicatori specifici care vor fi analizați și prezentați în continuare.

2.1. Performanțele școlare ale elevilor în funcție de tipul de familie din care provin

După cum am prezentat în modelul teoretic, toate studiile consultate pe această temă au reliefat faptul că rezultatele obținute la învățătură de copiii proveniți din familiile monoparentale (indiferent de indicatorul folosit) sunt inferioare copiilor care provin din familii complete. Acesta a fost motivul pentru care ne-am propus să investigăm acest aspect și la nivelul eșantionului nostru.

În vederea realizării acestui obiectiv am supus analizei relațiile dintre variabila dependentă: structura familiei și variabilele independente: notele obținute la învățătură (media generală din ultimul an); premii sau mențiuni obținute în clasele V–VIII pentru rezultatele la învățătură; percepția copiilor privind importanța obținerii de note mari la școală; participarea la olimpiade școlare și concursuri pe meserii; premii sau mențiuni obținute la olimpiade și concursuri pe meserii.

a) Notele obținute la învățătură (media generală din ultimul an)

Răspunsurile copiilor la întrebarea din chestionar privind media generală obținută în anul anterior arată că există diferențe între mediile obținute de copiii proveniți din familii monoparentale, a căror *media generală* în anul școlar anterior a fost de 8,08, cu o abatere standard de 1,233, comparativ cu copiii care provin din familii complete care au obținut media de 8,48, cu o abatere standard de 1,278 (Tabelul 4.5, Anexa 2).

Valoarea testului Levene $F=7,274$, cu un prag de semnificație $p<0,05 \rightarrow$ varianțele egale nu sunt asumate (variabilitatea în cele două condiții este semnificativ diferită). Valoarea testului $T=-7,326$, cu un prag de semnificație $p<0,05$. Putem concluziona că există diferențe semnificative statistic între cele 2 modalități. Diferențele sunt datorate, cel mai probabil, manipulării variabilei independente (familia monoparentală/completă).

Prin urmare, atât datele de observație, cât și calculele statistice ne îndreptătesc să formulăm concluzia, potrivit căreia copiii din familiile monoparentale au media generală din anul școlar anterior mai mică decât copiii ai căror părinți fac parte din familii complete, ceea ce confirmă ipoteza avansată.

b) Premii sau mențiuni obținute în clasele V–VIII pentru rezultatele la învățătură

O altă întrebare relevantă privind rezultatele obținute la învățătură al copiilor din clasa a VIII-a este cea privind obținerea unui premiu sau mențiuni la învățătură în clasele anterioare, respectiv V–VII. Corelând aceste răspunsuri cu tipul de familie din care provin subiecții putem constata existența unei corelații semnificative între cele două variabile.

Datele prezentate în graficul în care am realizat analize de frecvențe (Anexa 2, Graficul 4.2) arată că cei mai mulți elevi care nu au obținut niciodată un premiu sau o mențiune se regăsesc între copiii proveniți din familii monoparentale (29,9%),

comparativ cu cei care provin din familii complete (26,5%). De asemenea, frecvențele atestă că cei care au primit premii sau mențiuni de trei ori sunt majoritar reprezentați de copiii proveniți din familii complete: 40,60% față de 33,30%. Cei proveniți din familii monoparentale se plasează în categoria celor care au primit premii o singură dată (19,0% din familii monoparentale și 17,30% din familii complete) și de două ori (17,70% din familii monoparentale și 15,60% din familii complete).

Calculul testului de semnificație Pearson a cărui valoare este de 8,824 la un prag de semnificație $p < 0,05$ ne permite să formulăm concluzia potrivit căreia *există o asociere/corelație pozitivă între variabilele testate: structura familiei și premiile la învățătură.*

Prin urmare, se poate constata că performanța școlară, măsurată prin notele și premiile obținute reprezintă proiecte la care au acces în mai mare măsură copiii din familiile complete, care sunt formați într-un mediu înalt motivant și stimulat, iar părinții prezintă aspirații concrete pentru aceștia. Controlul parental realizat în mod constant influențează calitatea pregătirii elevilor, susținerea acestora în activitățile școlare. Presupunem și intenționăm să testăm în continuare ipoteza privind modul în care se distribuie controlul parental în funcție de cele două tipuri de familie luate în analiza noastră (completă și monoparentală).

c) Percepția copiilor privind importanța obținerii de note mari la școală

Pornim de la prezumția că obținerea unor rezultate bune la învățătură se asociază pozitiv cu percepția privind importanța notelor mari obținute la școală. De aceea ne așteptăm ca elevii care provin din familiile monoparentale (care am arătat că au note mai mici) să perceapă într-o mai mică măsură decât cei care provin din familii complete importanța notelor de la școală pentru care, evident se depune un efort suplimentar. Percepția importanței notelor, în sine, nu prezintă o relevanță deosebită fără a lua în considerare legătura dintre percepție și capacitatea ei de a mobiliza copiii pentru activități susținute în scopul obținerii respectivelor rezultate. 86,7% dintre elevii ai căror părinți sunt singuri consideră adevărată afirmația conform căreia e important să ia note bune, în timp ce 13,3% o consideră falsă. În același timp o proporție mai mare, de 91,1% dintre copiii, ai căror părinți nu sunt divorțați/separați consideră adevărată afirmația conform căreia e important să ia note bune, în timp ce doar 8,9% o consideră falsă. (Anexa 2, Graficul 4.3.)

Aceeași asociere/corelație calculată prin aplicarea testului statistic chi-square arată o valoare de 10,784, la un prag $p < 0,05$, ceea ce ne permite să concluzionăm că există o asociere/corelație pozitivă între variabilele testate, copiii care provin din familii monoparentale acordă o importanță mai mică notelor bune de la școală.

Este posibil ca această percepție diferențiată a semnificației notelor obținute în școală să fie indusă și de familia copilului, în sensul că familiile monoparentale care conștientizează rolul implicării părinților în activitatea competitivă din școală și, în același timp știu că resursele lor de timp și de efort complementar sunt limitate, devin mai tolerante în raport cu notele obținute de propriii copii, lăsându-le și lor impresia că notele nu sunt semnificative.

d) Participarea la olimpiade școlare și concursuri pe meserii

Există percepția potrivit căreia măsura pregătirii și a cunoașterii elevilor, este dată de gradul de participare a acestora la diferite competiții, concursuri, olimpiade școlare (Tabelul 4.6, Anexa 2). În numeroase cazuri, părinții întrețin atitudinea responsabilă față de învățare și implicarea copiilor în activitățile competitive, nefiind însă singurul factor determinant.

Calculul testului de corelație dintre variabilele structura familiei de proveniență și participarea la olimpiade sau concursuri pe meserii, arată că nu există o corelație semnificativă între ele. În concluzie, tipul de familie din care provine copilul nu influențează participarea sa la olimpiade școlare sau la concursuri pe meserii, chiar dacă se evidențiază o preocupare mai ridicată sub acest aspect a copiilor care provin din familii complete.

Tabelul 4.7. Relația statistică dintre performanțele școlare și structura familiei copilului

Variabile	Test	P
Structura familiei – mediile obținute în ultimul an	F = 7,274 T = -7,326	$p < 0,05$ $p < 0,05$
Structura familiei – premii sau mențiuni obținute în clasele V–VIII pentru rezultatele la învățătură	Pearson Chi Square = 8,824	$p < 0,05$
Structura familiei – percepția privind importanța notelor obținute în școală	Pearson Chi Square = 10,784	$p < 0,05$
Structura familiei – premii, mențiuni	Pearson Chi Square = 8,824	0,032
Structura familiei – participarea la olimpiade	Pearson Chi Square = 1,188	0,276

Sursa: Baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Prin urmare, se poate reține că indicatorii care iau în calcul notele obținute la învățatură în ultimul an și premiile obținute de elevi în anii anteriori (V–VII) sunt cei mai relevanți pentru măsurarea performanței școlare a copiilor proveniți din familiile monoparentale în comparație cu cei proveniți din familii complete. (Tabelul 4.7).

De asemenea există o corelație semnificativă statistic între variabilele testate: structura familiei și premiile la învățatură, precum și importanța acordată notelor obținute. Nu a fost evidențiată o relație semnificativ statistic între variabilele: structura familiei și: participarea la olimpiade și concursuri, precum și pentru premii obținute la olimpiade și concursuri pe meserii. (Tabelul 4.8).

Tabelul 4.8. Sinteză a datelor privind performanțele școlare și apartenența la familii complete/ monoparentale

	Participare la olimpiadă școlară sau la un concurs de meserii		E importantă obținerea notelor bune		Primirea unei mențiuni sau a unui premiu			
	DA, am participat	NU, nu am participat	DA	NU	De 2 ori	De 3 ori	niciodată	1 dată
Copii din familii monoparentale	47,2%	52,8%	86,7%	13,3%	17,7%	33,3%	29,9%	19%
Copii din familii complete	49,9%	50,1%	91,1%	8,9%	15,6%	40,6%	26,5%	17,3%

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Datele de cercetare analizate confirmă ipoteza noastră în sensul că elevii care provin din familii complete au șanse mult mai mari de a obține performanțe școlare superioare celor care provin din familii monoparentale. Am putea spune din acest punct de vedere că, în general, familiile monoparentale creează un climat educațional care nu favorizează performanța școlară a copiilor, chiar dacă există și anumite excepții, utilizând o terminologie uzuală familiile monoparentale sunt „familii slab educogene” (Mitrofan, Ciupercă, 2002).

2.2. Implicarea copiilor în activitățile școlare

Obținerea unor performanțe școlare înalte sunt condiționate cel puțin de doi factori: în primul rând de efortul și implicarea personală a elevului și în al doilea rând de sprijinul acordat de familia proprie. Menționăm că la acest nivel de analiză, chiar dacă nu luăm în studiu și rolul altor factori care țin de rolul școlii, al colegilor, comunității, mass-media, nu înseamnă că îi excludem.

Pentru conturarea gradului de implicare a elevilor în activitățile școlare am inclus în analiza noastră următorii *indicatori*: preocuparea pentru efectuarea în întregime a temelor pentru acasă; aprofundarea cunoștințelor dobândite la școală prin participarea la meditații suplimentare, în ore plătite; exprimarea intenției de a abandona școala înainte de obținerea unei diplome; nivelul până la care dorește să continue studiile; percepția asupra importanței continuării școlii pentru viață; Intenția de continuare a studiilor în străinătate; Intenția de a căuta un loc de muncă în străinătate.

a) Efectuarea în întregime a temelor pentru acasă

Gradul de implicare în activitățile de pregătire a temelor pentru acasă este diferit pentru elevii care provin din familiile monoparentale, respectiv din familiile complete (vezi Graficul 4.4, Anexa 2).

Astfel, în privința elevilor din familii monoparentale: 67,2% declară că reușesc să își termine zilnic tema pentru acasă, în mare și foarte mare măsură și 32,8% în mică și foarte mică măsură. În același timp elevii din familii complete raportează situații diferite: 74,7% reușesc să-și termine zilnic temele în mare și foarte mare măsură și doar 24,3% în mică și foarte mică măsură.

Datele sugerează că factorii explicativi țin de prezența părintelui (unic susținător), de disponibilitatea acestuia de a acorda sprijin copiilor în efectuarea temelor, de timpul fizic de care dispune pentru această categorie de activități.

Valoarea testului statistic Pearson Chi Square este de 18,815, cu un prag de semnificație $p < 0,05$. Putem concluziona că există o corelație între variabilele testate: *structura familiei* (monoparentală/completă) și *măsura în care reușesc copiii să își termine zilnic tema pentru acasă*.

Prin urmare, datele de cercetare și calculele statistice furnizează suficiente premise care să întemeieze ipoteza noastră inițială referitoare la posibilitatea invocării unui factor explicativ al rezultatelor mai slabe la învățătură ale copiilor proveniți din familiile monoparentale comparativ cu cei proveniți din familii complete. Copiii proveniți din familii monoparentale reușesc să-și finalizeze toate temele pentru acasă într-o măsură mai mică față de cei care provin din familii complete, unul dintre factorii care generează acest fenomen fiind suportul parental precar de care dispun copiii care provin din familii cu un părinte, ale cărui resurse de timp, de energie, de competențe și autoritate sunt mai reduse.

b) Meditații particulare

Educația paralelă (meditațiile) poate avea următoarele obiective: „promovarea examenelor care decid alocarea în cadrul sistemului de învățământ, achiziționarea de cunoștințe *vandabile*, acoperirea unor handicapuri sau sporirea competitivității în anumite domenii” (Hatos, 2006, p.220). Educația paralelă reprezintă un element al managementului parental, „un set de activități educaționale desfășurate în afara școlii formale și care au menirea de a spori șansele elevilor de a promova cu succes diferitele trepte ale carierei școlare” (Stevenson și Baker, 1992, apud Hatos 1999, p. 61). Considerăm ca fiind foarte important aspectul privind meditațiile particulare, având în vedere că, în contextul dependenței de resursele financiare, așa cum susține autorul mai sus citat, „tind să întărească inegalitățile de șanse educaționale” (Hatos, 1999, p. 60).

Copiii din familii monoparentale iau meditații particulare mai puțin decât copiii din familii complete (vezi Graficul 4.5, Anexa 2). La nivelul eșantionului nostru, se poate observa că iau lecții plătite cu profesorii în particular 47,3% dintre elevi, în timp ce 52,7% nu beneficiază de meditații. Pe de altă parte, se observă că cei mai mulți elevi dintre cei care iau meditații provin din rândul copiilor care fac parte din *familii complete* (diferența fiind de 6,9 puncte procentuale).

Considerăm că, în cazul specific al apartenenței la familia monoparentală, precaritatea resurselor poate fi un impediment în recurgerea la meditații plătite, chiar și în contextul dorinței și interesului părinților pentru a-și sprijini copilul.

Disparitățile dintre familia monoparentală și familia completă, sunt astfel stimulate și de aspectul de ordin financiar, care amplifică deficitul de resurse și disponibilități emoționale și de timp ale părintelui unic. Implicarea copiilor în activități școlare curente, precum realizarea temelor pentru acasă, respectiv a activităților suport pentru învățare/evaluare în cadrul meditațiilor plătite, sunt practici curente manifeste în mai mare măsură la nivelul familiilor complete. Pe termen lung, consecvența în realizarea temelor pentru acasă va întreține profilul și comportamentul școlar centrat pe muncă și seriozitate; rolul familiei este în acest sens, foarte important. Familia completă își îndeplinește mai eficient funcția economică, fiind în mai mare măsură aptă să aloce resursele financiare pentru a susține meditații particulare pentru copii.

Prin urmare datele de cercetare sugerează că participarea copiilor la meditații particulare reprezintă un predictor al performanțelor școlare, la care are acces într-o mai mare măsură copiii din familiile complete.

c) Intenția de a abandona școala înainte de obținerea unei diplome

„**Abandonul școlar** reprezintă conduita de evaziune definitivă ce constă în încetarea frecventării școlii, părăsirea sistemului educativ, indiferent de nivelul la care s-a ajuns, înaintea obținerii unei calificări sau pregătiri profesionale complete sau înaintea încheierii ciclului de studii început (Neamțu, 2003, p.199). Așa cum prezintă literatura de specialitate, fenomenul abandonului școlar este văzut de școala tradițională ca responsabilitate a elevului, fiind considerat un act individual care se află sub influența unor factori precum: „comportamentul elevilor, rezultatele lor școlare, starea psihologică și parametrii socio-culturali ai familiei” (Idem, p. 200).

Din perspectiva noastră, este importantă analiza parametrilor socio-culturali, fiecare familie având propriul profil și propriul potențial educogen. Calitatea și natura experiențelor școlare sunt puternic impregnate de aspecte care derivă din caracteristicile familiei de proveniență, ale familiei monoparentale îndeosebi. Există și perspectiva responsabilității instituției școlare pentru abandonul școlar, iar din acest punct de vedere, prezenta cercetare a adus date și despre modul și gradul de integrare a elevilor în mediul școlar, despre relațiile sociale care se stabilesc între elevi și membrii comunității școlare.

În funcție de rezultatele școlare, elevii au un anumit statut școlar, se realizează o ierarhizare a acestora, intervenind anumite mecanisme de excludere. Desigur, cercetarea a evidențiat doar intenția de a abandona școala, și nu fenomenul, dar e importantă abordarea fenomenului de abandon școlar în vederea înțelegerii premiselor apariției acestuia. Marea majoritate a elevilor cuprinși în cercetarea noastră declară că nu au avut în ultimul an, intenția de a abandona școala. Structura familiei influențează în mică măsură decizia de a abandona ciclul de studii fără a obține o diplomă. Cu toate acestea se observă că și din acest punct de vedere elevii care provin din familiile monoparentale manifestă o anumită tendință de a se înscrie în mai mare măsură în rândul celor care manifestă intenția de a nu continua traseul de școlaritate pe care l-au stabilit inițial. Calculul testului de semnificație a relației dintre cele două variabile (Pearson Chi Square=0,379, la $p=0,945$) arată de asemenea că relația nu este semnificativă statistic (Tabelul 4.26, Anexa 2).

d) Nivelul până la care dorește să continue studiile

Nu există o asociere semnificativă între structura familiei și forma de învățământ pe care elevul dorește să o urmeze, dar putem observa o diferență între

procentul elevilor din familii monoparentale, respectiv familii complete, care doresc să urmeze liceul, respectiv școala profesională, (de peste 3 puncte procentuale). Elevii care provin din familii monoparentale sunt interesați să termine studiile liceale, fără a obține însă și diploma de bacalaureat; diferență semnificativă se înregistrează și la nivelul opțiunii elevilor din familii monoparentale, respectiv familii complete, pentru obținerea unei diplome de master. Cei din familiile monoparentale au o abordare pragmatică, pentru trasee de școlaritate mai scurte, care să le permită intrarea pe piața forței de muncă și obținerea unui venit.

Urmărind modul în care se structurează opțiunile copiilor proveniți din familiile complete și cele monoparentale privind lungimea carierei școlare (vezi Graficul 4.6, Anexa 2), reținem în primul rând faptul că elevii proveniți din familii monoparentale exprimă în mai mare măsură intenția de stopa ruta școlară la nivelul liceului cu diplomă de bacalaureat (32,20% comparativ cu 25,9% – 6,1 puncte procentuale). De asemenea și ponderea celor pentru care nu contează diploma de bacalaureat este mai ridicată în rândul copiilor proveniți din familii monoparentale (18,8% comparativ cu 15,5%, deci cu 3,3 puncte procentuale în plus). Diferența se amplifică în continuare între copiii proveniți din cele două structuri familiale dacă luăm în considerare și faptul că expectanțele școlare ale celor care vor fi absolvenți de liceu se distanțează în favoarea copiilor proveniți din familii complete (cu 1 punct procentual în cazul studiilor superioare de licență, 4,20 puncte, în cazul masteratului și 4,5 puncte în cazul doctoratului).

Concluzia derivată din simpla urmărire a frecvențelor este consolidată și de rezultatele aplicării testului de corelație Pearson Chi Square a cărui valoare este de 20,367, cu un prag de semnificație $p < 0,05$. Putem concluziona că există o corelație între variabilele testate: *structura familiei (monoparentală/completă) și aspirațiile educaționale ale copiilor*.

e) Percepția asupra importanței continuării școlii pentru viață

Datele de cercetare arată că în ierarhia elementelor care construiesc percepția asupra importanței pentru viață a continuării carierei școlare (dorința de câștig, planurile proprii de viitor, așteptările părinților, pasiunea pentru o anumită profesie), pe primele locuri se situează planurile de viitor, în cadrul cărora un traseu de școlaritate complet este foarte important. Deși se evidențiază, la nivelul calcului de frecvențe, o anumită diferență (2,6 puncte procentuale) între copiii proveniți din familii monoparentale și cei din familii complete, în favoarea celor dintâi,

sub aspectul motivării continuării carierei școlare pentru câștig, nu există asocieri semnificative statistic între cele 2 variabile testate (structura familiei de proveniență și importanța continuării școlii pentru viață).

f) *Intenția de continuare a studiilor în străinătate*

Proiectul continuării studiilor în străinătate nu este unul dezirabil nici pentru copiii din familiile monoparentale, nici pentru cei din familiile complete, ceea ce nu exclude însă posibilitatea de a fi luat în calcul la altă vârstă – subiecții sunt elevi în clasa a VIII-a, și probabilitatea ca proiecția asupra viitorului traseu de școlaritate și profesional să nu fie bine conturată, este mare.

Pe de altă parte, *din punctul de vedere al exprimării intenției de a continua studiile în străinătate nici testele de semnificație nu au evidențiat diferențe semnificative între cele două tipuri de familii luate în analiză* (Tabelul 4.27, Anexa 2).

g) *Intenția de a căuta un loc de muncă în străinătate*

Copiii din familii monoparentale sunt cei care își exprimă, în cea mai mare pondere, intenția de a a-și căuta un loc de muncă în străinătate: 63,6% consideră că este destul de probabil și foarte probabil să plece la muncă în străinătate în viitor, comparativ cu doar 54,6% dintre copiii proveniți din familii complete. În același sens se poate reține că doar 9,8% dintre copiii proveniți din familiile monoparentale consideră că este deloc probabil să plece la muncă în străinătate în viitor, comparativ cu 16,8% din familiile complete. (Graficul 4.7, Anexa 2).

Valoarea testului statistic Hi-Pătrat este de 23,617 cu un prag de semnificație $p < 0,05$. Putem concluziona că există o corelație între variabilele testate: *structura familiei (monoparentală/completă) și probabilitatea de a pleca la muncă în străinătate*.

Prin urmare, dacă plecarea la studii în străinătate nu este un proiect în atenția copiilor din familii monoparentale, este agreată în schimb accesarea pieței forței de muncă în străinătate. Obiectivul este cel al unui câștig mai consistent și mai rapid, chiar dacă munca nu este una care să răspundă profilului de formare.

În concluzie, referitor la implicarea elevilor în activitățile școlare se poate reține că s-au constatat, atât la nivelul frecvențelor observate, cât și al testelor de corelație statistică, faptul că elevii din clasa a VIII-a cuprinși în eșantion care provin din familii monoparentale manifestă un grad mai scăzut de implicare în activitățile școlare comparativ cu cei proveniți din familii complete. Corelațiile

semnificative s-au evidențiat între structura familiei de proveniență a copiilor și: efectuarea temelor pentru acasă, lungimea carierei școlare, participarea la meditații particulare plătite și intenția de a căuta un loc de muncă în străinătate. Nu au fost evidențiate relații statistice semnificative între structura familiei și forma de învățământ pentru care optează, percepția asupra importanței pentru a viață a continuării studiilor, respectiv intenția continuării studiilor în străinătate.

În sinteză, Tabelul 4.9 prezintă variabilele analizate în cadrul dimensiunii implicarea copiilor în activități școlare, care au fost supuse testelor statistice și care au evidențiat corelații/asociații semnificative statistic cu tipul de familie de origine a subiecților: preocuparea pentru efectuarea în întregime a temelor pentru acasă; participarea la meditații suplimentare; lungimea rutei școlare și intenția de a căuta un loc de muncă în străinătate, toate fiind tipuri de comportamente ale copiilor din familiile monoparentale care sunt influențate de mediul familial specific acestui tip de familie.

Tabelul 4.9. Implicarea copiilor în activitățile școlare în funcție de tipul de familie. Variabile semnificative dovedite prin teste statistice

Variabile	Test	P
Structura familiei – preocuparea pentru efectuarea în întregime a temelor pentru acasă	Pearson Chi Square = 18,815	0,000.
Structura familiei – aprofundarea cunoștințelor dobândite la școală prin participarea la meditații suplimentare,	Pearson Chi Square = 8,073	0,004
Structura familiei – intenția de a abandona școala înainte de obținerea unei diplome	Pearson Chi Square = 0,379	0,945
Structura familiei – nivelul până la care dorește să continue studiile (aspirațiile școlare)	Pearson Chi Square = 20,367	0,000
Structura familiei – intenția de a căuta un loc de muncă în străinătate.	Pearson Chi Square = 23,617	0,000
Structura familiei – intenția de a continua studiile în străinătate	Pearson Chi Square = 1,289	0,732

Sursa: Prelucrarea datelor – cercetare MERPAS

2.3. Integrarea în rețelele sociale din școală

În viziunea psihologiei moderne, omul este considerat „o entitate concretă într-un cadru relațional dat” (Tucicov, Chelcea, 1984, p.188, apud Voinea, Apostu, 2008, p. 9), ceea ce sugerează că socializarea și integrarea socială reprezintă două procese care au o influență semnificativă asupra vieții copiilor, a omului în general.

În literatura de specialitate este subliniată importanța interacțiunilor sociale, întrucât în cadrul acestora copiii își formează conduitele și comportamentele specifice care le permit integrarea în comunitatea școlară: „relațiile elevului cu profesorul și colegii influențează foarte mult evoluția atitudinilor, a conduitei și a cunoștințelor învățate” (Wittmer, 1978, apud Iucu, 2006, p. 15). Calitatea mediului educațional reprezintă un factor de influență asupra copilului, iar relațiile sociale pe care le întreține sunt definatorii (cu precădere în cadrul socializării primare și secundare): „comportamentul său diferă după cum trăiește solitar sau în colectiv și depinde, într-o oarecare măsură, de natura relațiilor cu partenerii (Leroy, 1974, p.35).

Pentru a măsura integrarea în mediul școlar am utilizat următorii *indicatori*: relația cu colegii de clasă; relația copiilor cu profesorii; relația cu directorul școlii; evaluarea spiritului de echipă; percepția asupra siguranței personale în școală.

a) Relația cu colegii de clasă

Calitatea grupului școlar (coeziune, solidaritate, sodalitate) reprezintă un element important în construirea comunității școlare. Construirea relațiilor colegiale întreține sentimentul de apartenență la grup și influențează în mare măsură comportamentul în cadrul grupului clasei. De aceea pentru organizația școlară și cadrele didactice, această stare de fapt trebuie să constituie un subiect de analiză.

Din această perspectivă, am încercat să identificăm eventuale diferențe dintre elevii proveniți din familii monoparentale și complete, adresând întrebări privind încrederea în colegii de clasă și gradul de mulțumire în raport cu colegii de clasă. Datele de cercetare au arătat că nu există diferențe semnificative între elevii proveniți din cele două tipuri de familie din acest punct de vedere. Copiii din familiile monoparentale au declarat că au foarte multă și puțină încredere în colegii lor de clasă, în proporție de 49,9% și puțină și foarte puțină în proporție de 51,1%. Copiii din familiile complete au declarat că au foarte multă și puțină încredere în colegii lor de clasă, în general, în proporție de 50,7% și puțină și foarte puțină, în proporție de 49,3%.

Nu există asocieri semnificative între cele 2 variabile testate. Considerăm că în primul rând este de semnalat faptul că *relațiile bazate pe încredere* între colegii din clasa a VIII-a sunt relativ slabe, doar cca 50% (jumătate) din elevii unei clase interrelaționează pe bază de încredere reciprocă, capitalul social fiind o resursă nevalorificată suficient în stimularea activității clasei de elevi. Profesorii și diriginții,

în special dispun din acest punct de vedere de rezerve consistente pentru impulsivizarea activităților în scopul atingerii obiectivelor școlii.

Pe de altă parte, trebuie subliniat, chiar dacă nu sunt diferențe semnificative între percepția copiilor din familiile monoparentale, respectiv complete, copiii proveniți din familii complete tind să-și construiască rețele sociale bazate pe încredere într-o măsură mai mare decât cei care provin din familii monoparentale, diferența fiind de cca 0,8% (Tabelul 4.28, Anexa 2). Pentru organizația școlară și cadrele didactice, această realitate trebuie să constituie un subiect de analiză, capitalul social al elevilor reprezentând un element important în construirea comunității școlare (Iucu, 2006). Un element important al integrării elevilor în mediul școlar și climatul școlar, îl reprezintă *gradul de mulțumire în raport cu colegii de școală*, care este exprimat în deplină concordanță cu exprimarea încrederii în colegii de clasă. Și din acest punct de vedere, rezultatele cercetării nu au indicat diferențe semnificative între elevii proveniți din cele două tipuri de familii supuse analizei, cu precizarea că și în acest caz apare o tendință ușor mai accentuată de a fi mai satisfăcuți de relația cu colegii a copiilor proveniți din familiile complete, media fiind de 8,40, cu o abatere standard de 1,938, comparativ cu copiii proveniți din familiile monoparentale, cu o medie de 8,33, cu o abatere standard de 2,027.

b) Relația copiilor cu profesorii

În plan teoretic, dar și în cel al cercetărilor, se arată că în numeroase cazuri, copiii din familii monoparentale manifestă tendința de a se abate de la cadrele regulamentare și normative, în contextul controlului parental scăzut, nu reușesc să obțină rezultate foarte bune la învățătură, acestea fiind doar câteva elemente care ar putea să altereze relația elevi-profesori.

Nu există asocieri semnificative între cele 2 variabile testate.

În planul relațiilor formale dintre elevi și cadre didactice, există diferențe în sensul că 18,8% elevii care provin din familii monoparentale susțin că elevii se înțeleg în mică și foarte mică măsură cu profesorii, în timp ce copiii din familii complete susțin acest lucru în proporție de 20,30%, diferența fiind de 1,5 puncte procentuale. Prin urmare, deși între variabilele analizate nu există diferențe semnificative din punct de vedere statistic, în privința relațiilor cu profesorii, copiii din familiile monoparentale au tendința de a se înțelege mai bine cu profesorii comparativ cu cei proveniți din familii complete. O explicație posibilă ar putea fi legată tocmai de faptul că deoarece relația cu părintele unic nu este suficient

de satisfacătoare, copiii proveniți din familii monoparentale să caute, în mai mare măsură, în compensare, sprijin din partea profesorilor (Tabelul 4.29, Anexa 2).

c) Relația cu directorul școlii

O comunitate școlară care funcționează în cadrul organizat și bine ancorat într-o cultură organizațională de calitate și promovează un climat educațional optim, asigură premisele exercitării unei autorități naturale, acceptate de toți membrii. Relația elevilor cu managerul unității de învățământ este complexă; are la bază comunicare, înțelegere, receptivitate, implicarea în deciziile privind aspecte de interes comun și alte elemente care țin de personalitatea actorilor din mediul școlar.

Calculul testelor de semnificație au arătat că nu există asocieri semnificative între cele 2 variabile testate.

Din analiza frecvențelor înregistrate putem observa că se înregistrează un procent ridicat al elevilor care manifestă încredere în managerul unității de învățământ (peste 70%), ceea ce constituie un indicator puternic al nivelului de management realizat în unitățile de învățământ din care provin subiecții. Totuși, încrederea în directorul școlii este mai scăzută comparativ cu încrederea în profesori, probabil și pentru faptul că elevii intră în contact mai frecvent cu profesorii decât cu managerul instituției. Cu toate că nu s-au evidențiat diferențe semnificative statistic la nivelul gradului de încredere în directorul școlii, între copiii care provin din cele două tipuri de familie analizate, datele din tabelele de frecvență semnalează o tendință ușoară de a declara relații de încredere în director mai mare în rândul copiilor proveniți din familiile complete, comparativ cu cei din familii monoparentale (Tabelul 4.30, Anexa 2).

d) Evaluarea spiritului de echipă

Școala promovează o cultură organizațională specific și un climat organizațional; în funcție de finalitățile și setul axiologic pe care îl are în vedere, comunitatea școlară prezintă un mediu propice pentru constituirea și funcționarea echipei.

Nu au fost înregistrate asocieri semnificative între cele 2 variabile testate.

Cu ocazia analizei de frecvență se înregistrează diferențe între percepția subiecților: 66% dintre copiii din familiile complete percep existența spiritului de echipă în unitatea de învățământ ca fiind în foarte mare/ în mare măsură, comparativ cu 64,4% dintre copiii provenind din familii monoparentale (Tabelul

4.31, Anexa 2). Se poate pune problema următoare: în ce măsură socializarea copiilor din familiile monoparentale și din familii complete influențează participarea la activitățile de grup/echipă astfel încât să aibă percepție diferită asupra spiritului de echipă, în baza experiențelor proprii. Se observă de altfel o corelație între relațiile bazate pe încredere între colegi și percepția privind funcționarea spiritului de echipă, în sensul că elevii care provin din familii monoparentale declară într-o proporție mai mare decât cei proveniți din familii complete că desfășoară relații cu colegii, bazate pe încredere (diferența fiind de 0,8 puncte procentuale), percepția privind spiritul de echipă manifestându-se în același sens, chiar cu diferențe mai mari, de 1,6 puncte procentuale.

În opinia noastră, un obiectiv important al managementului din învățământul preuniversitar ar trebui să îl constituie mobilizarea tuturor resurselor educaționale și de management astfel încât să se creeze un capital social cât mai ridicat prin stimularea relațiilor de cooperare, bazate pe încredere și sprijin reciproc între elevi, pe de o parte și între elevi și profesori, pe de altă parte. După cum am arătat anterior, rezerve de rezolvare în acest sens există, de vreme ce doar jumătate dintre elevii din clasa a VIII-a declară că interacționează într-o relație colegială bazată pe încredere.

e) Percepția asupra siguranței personale în școală

Dincolo de efectele regulamentelor, normelor implementate în organizația școlară, dincolo de măsurile concrete de asigurarea a siguranței în școală, rămâne ca fiind foarte importantă, percepția asupra siguranței personale în școală. Toți indicatorii analizați vin să susțină sentimentul de siguranță pe care elevul îl trăiește în școală (încrederea în colegi, în profesori, directorul școlii etc.).

Calcululele statistice nu au evidențiat asocieri semnificative între cele 2 variabile testate.

Se simt în mare/foarte mare măsură în siguranță în școală, 80,7% dintre copiii din familii complete, comparativ cu 75,4% a celor proveniți din familii monoparentale, chiar dacă nu se înregistrează diferențe semnificative față de copiii din familii monoparentale, putem avea în vedere faptul că, în condițiile în care au un sentiment al apartenenței la comunitate mai mare, încredere în membrii comunității școlare, este firesc să considere că există siguranță în școală. Percepția față de aceste aspecte este fundamentată pe trăirile și experiențele din viața de elev, pe cele dezvoltate ca membru al comunității școlare (Graficul 4.32, Anexa 2).

f) Încrederea în oamenii pe care nu îi cunoaște

În ceea ce privește încrederea pe care o au copiii din familii monoparentale în oamenii pe care nu îi cunosc personal, pe o scală de la 0 la 10, media este de 2,82, cu o abatere standard de 2,859, iar pentru copiii din familii complete, pe o scală de la 0 la 10, media este de 3,20, cu o abatere standard de 2,938 (Tabelul 4.33, Anexa 2).

Valoarea testului Levene $F=1,238$, cu un prag de semnificație $p>0,05$, de unde rezultă că varianțele egale sunt asumate. Valoarea testului $T=-2,671$, cu un prag de semnificație $p<0,05$. Putem concluziona că *există diferențe semnificative statistic între cele 2 modalități*. Diferențele sunt datorate cel mai probabil manipulării variabilei independente (structura familiei). Copiii care provin din familii complete (ambii părinți prezenți) *au mai multă încredere în oamenii pe care nu îi cunosc personal decât copiii care provin din familii monoparentale*.

g) Satisfacția față de viața luată ca un întreg

Calitatea vieții este un concept multidimensional, complex care presupune utilizarea unor „indicatori de stare, indicatori de evaluare și indicatori de satisfacție” (Mărginean, I. 2005, că p. 12). În opinia autorului, familia este domeniul semnificativ pentru români, astfel că, oferă mulțumire mai mare în raport cu celelalte domenii ale vieții. Alber și Fahey (2004) consideră calitatea vieții de familie și calitatea relațiilor sociale din grupul fundamental al familiei, ca fiind cel mai important factor al calității vieții. O abordare mai complexă a calității vieții este cea în care aceasta este considerată: „ansamblul elementelor care se referă la situația fizică, economică, socială, culturală, politică și de sănătate etc., în care trăiesc oamenii, conținutul și natura activităților pe care le desfășoară, caracteristicile relațiilor și proceselor sociale la care participă, bunurile și serviciile la care au acces, modelele de consum adoptate, modul și stilul de viață, evaluarea împrejurărilor și rezultatele activităților din perspective în care acestea corespund așteptărilor populației, precum și stările subiective de satisfacție/insatisfacție, fericire, frustrare” (Mărginean și Bălașa, 2005, p. 33).

Iată deci o paradigmă evaluativă asupra calității vieții, în care percepția fiecărui actor devine foarte important, implicit potențialul și resursele de care dispune. Având în vedere vârsta subiecților, trebuie privit cu prudență răspunsul privind mulțumirea față de viața personală, față de profunzimea și capacitatea de cuprindere a acestuia.

Valoarea testului Levene $F=32,174$, cu un prag de semnificație $p<0,05$ → varianțele egale nu sunt asumate – scorurile variază mult între cele 2 modalități. Valoarea testului $T=-4,531$, cu un prag de semnificație $p<0,05$. Pe această bază putem concluziona că există diferențe semnificative statistic între cele 2 modalități. Diferențele sunt datorate cel mai probabil manipulării variabilei independente (structura familiei). Putem însă concluziona că, copiii care provin din familii complete sunt mai mulțumiți de viața lor luată ca întreg decât copiii care provin din familii monoparentale (Tabelul 4.34, Anexa 2).

Tabelul 4.10. Valoarea testelor de corelație statistică între tipul de familie și variabilele stabilite pentru integrarea în rețelele sociale din școală

Variabile	Test	P
Structura familiei – relația cu colegii de clasă	Pearson Chi Square = 0,280	0,964
Structura familiei – relația copiilor cu profesorii	Pearson Chi Square = 4,709	0,194
Structura familiei – relația cu directorul școlii	Pearson Chi Square = 4,549	0,208
Structura familiei – încrederea în oamenii pe care nu îi cunoaște	T = 2,671	0,008
Structura familiei – satisfacția față de viața luată ca un întreg	T = 4,531	0,000
Structura familiei – percepția privind siguranța în școală	Pearson Chi Square = 1,886	0,596
Structura familiei – spiritul de echipă	Pearson Chi Square = 3,650	0,302

Sursa: Prelucrare baza de date MERPAS

Comunitatea școlară reprezintă prin urmare un cadru de formare și dezvoltare a elevului, un management instituțional și educațional adecvat configurând atitudini, conduite, comportamente care vor fi replicate de-a lungul vieții. Este importantă cultivarea sentimentului de apartenență la grupul social al clasei, la organizația școlară, astfel încât și relațiile sociale din cadrul organizației să constituie un factor de integrare școlară și socială.

2.4. Atitudinea față de sine

Imaginea de sine reprezintă totalitatea reprezentărilor, ideilor și a credințelor pe care o persoană o are despre propria personalitate (Zlate, 1997). Construirea imaginii de sine este un proces subiectiv și are ca elemente importante percepția celorlăți. Mediul și interacțiunile sociale își spun cuvântul în formarea imaginii de sine. Înțelegem prin sine „o colecție organizată de credințe și simțăminte despre noi înșine, o reprezentare organizată despre noi înșine” (Bonchiș, 2004, p. 427),

astfel că experiența pe care o trăim și o memorăm va constitui o pârghie în vederea evaluării unor situații sociale (Iluț, 2001). Sinele reprezintă în esență o „colecție de crezuri despre noi înșine” (Taylor et al., 1994, p. 137). Prin identificările sociale, sinele este legat foarte mult de viața socială.

În evaluarea atitudinii elevului față de sine am inclus *indicatorii*: Atitudine pozitivă față de sine; Sentimentul inutilității; Sentimentul că nu e bun de nimic; Sentimentul că e un ratat.

a) Atitudine pozitivă față de sine

Este binecunoscută importanța mediului familial în formarea și dezvoltarea copilului, importanța realizării funcțiilor familiei: de socializare, educativă, afectivă. O viață echilibrată, într-un mediu securizant, atingerea obiectivelor propuse, inclusiv a celor referitoare la școală și rezultatele școlare contribuie la dezvoltarea sentimentului de încredere în sine, ca o garanție a succeselor următoare. Dimpotrivă, o stimă de sine scăzută va constitui o frână semnificativă în realizarea de performanțe în activitatea ulterioară. (Lemeni și Miclea, 2004).

Cercetarea a relevat faptul că nu există asocieri statistice semnificative între variabila structura familiei și atitudinea pozitivă față de sine (Tabelul 4.35, Anexa 2). Considerăm că ponderea copiilor care au o atitudine total negativă în raport cu propria persoană este una destul de ridicată la nivelul clasei a VIII-a, chiar dacă nu se poate asocia strict cu una dintre categorii: copil din familia monoparentală, copil din familia completă. Influențele educative ale școlii trebuie să se concentreze pe dezvoltarea socio-emoțională a elevilor, cunoașterea și autocunoașterea acestora, construirea imaginii și stimei de sine. Școala are în această zonă a dezvoltării personalității copilului, sarcini specifice dar și instrumentele necesare. Imaginea pozitivă în raport cu propria persoană constituie unul din elementele pe care se poate miza în construirea personalității tânărului (Hayes și Orrell, 2003; Bonchiș, 2004).

b) Sentimentul inutilității

Gradul de valorizare al fiecărui copil în viața grupului școlar sau a altor grupuri sociale semnificative pune amprenta asupra încrederii în sine, asupra cultivării sentimentului de utilitate/inutilitate ca persoană (Jigău, 2001; Bonchiș, 2004). Cercetarea nu a relevat o asociere semnificativă între structura familiei și gradul de manifestare a sentimentului inutilității exprimat de copii din familiile monoparentale, respectiv familiile complete. Chiar dacă nu se evidențiază diferențe semnificative

din punct de vedere statistic între cele două categorii de copii, tabelele de frecvență arată că cei proveniți din familii monoparentale au șanse sporite să exprime sentimentul că se simt inutili comparativ cu copiii care provin din familii complete (Tabelul 4.36, Anexa 2).

c) Sentimentul că nu e bun de nimic

Percepția copiilor față de sine ca despre o persoană care nu este bună de nimic e un indicator al faptului că este generalizat sentimentul inutilității. Desigur, această percepție se formează și sub influența mediului familial, școlar, social. Stima de sine se află sub semnul idealurilor pe care le are o persoană, al valorilor promovate în mediul social și în mod cert, al modului în care percepem ce așteptări au ceilalți față de noi (Iluț, 2001).

Încrederea în sine se evidențiază în mod diferit, în funcție de structura familiei de proveniență. Resping ideea că simt că nu sunt buni de nimic, 53,8% dintre copiii care provin din familiile monoparentale, în raport cu 61,1% dintre copiii din familii complete (vezi Graficul 4.8, Anexa 2). Cu cât familia își exercită funcțiile mai eficient, în mod constant și în firescul unui mediu familial adecvat, cu atât sunt mai mari șansele ca un copil să manifeste încredere în sine în mai mare măsură.

Valoarea testului statistic Hi-Pătrat este de 9,199 cu un prag de semnificație $p < 0,05$. Putem concluziona că *există o corelație între variabilele testate: structura familiei (monoparentală/completă) și încrederea în sine – câteodată simt că nu sunt bun de nimic.*

d) Sentimentul că e un ratat

Alături de sentimentul inutilității, al faptului că simt că nu sunt buni de nimic, că nu au încredere în sine, unii dintre elevii investigați trăiesc sentimentul de a fi un ratat. Această trăire are la bază o nemulțumire generalizată față de realizările din diferite domenii ale vieții; diferența dintre aspirații și îndeplinirea lor practică poate întreține sentimentul de a fi ratat, în paralel cu gradul în care sunt valorizate prestațiile individuale de către ceilalți.

Analiza de frecvență a arătat că 20,6% dintre copiii din familii monoparentale sunt de acord/total cu afirmația „În total, înclin să cred că sunt un ratat”, față de 16% dintre cei care provin din familii complete. (vezi Graficul 4.9 din cadrul Anexei 2). În condițiile unui control parental consecvent și eficient, al susținerii

motivaționale și a unui sprijin acordat elevilor în viața școlară sau socială, șansele de evitare a trăirii acestui sentiment toxic, sunt mult reduse. Este evident că elevii care provin din familii complete, dintr-un mediu familial cu potențial în exercitarea funcțiilor care revin grupului social fundamental familia, sunt mai puțin expuși la aceste trăiri.

Valoarea testului statistic Hi-Pătrat este de 10,165 cu un prag de semnificație $p < 0,05$. Putem concluziona că există o asociere/corelație între variabilele testate: structura familiei (monoparentală/completă) și încrederea în sine – în total, înclin să cred că sunt un ratat.

Analiza dimensiunii privind atitudinea față de sine exprimată de subiecți prin intermediul indicatorilor cuprinși în analiză ne permit să verificăm ipoteza nr. 4 formulată în partea de metodologie a cercetării, respectiv: *Stima de sine a copiilor din familiile monoparentale este mai scăzută decât a celor care provin din familii complete.*

**Tabelul 4.11. Atitudinea față de sine și tipul de familie de origine.
Valoarea testelor de corelație aplicate variabilelor**

Variabile	Test	P
Structura familiei – atitudine pozitivă față de sine	Pearson Chi Square = 0,423	0,935
Structura familiei – sentimentul că nu e bun de nimic	Pearson Chi Square = 9,199	0,027
Structura familiei – sentimentul că e un ratat	Pearson Chi Square = 10,165	0,017
Structura familiei – sentimentul inutilității	Pearson Chi Square = 6,274	0,099

Sursa: Baza de date MERPAS

Datele supuse analizei au atestat existența unor corelații semnificative în funcție de tipul de familie din care provin copiii, mai evidente și explicite în cazul ultimilor doi indicatori prezentați, respectiv încrederea în sine și exprimarea sentimentului că este un ratat. Copiii care provin din familii monoparentale exprimă în proporții mai ridicate sentimentul neîncrederii în sine și al percepției că sunt ratați și nu au posibilitatea să-și atingă obiectivele, comparativ cu cei care provin din familiile complete. Pe de altă parte, este de subliniat faptul că deși calculele statistice nu au evidențiat corelații semnificative între tipul de familie și primii doi indicatori supuși analizei (atitudinea pozitivă față de sine și sentimentul inutilității), s-au identificat unele tendințe mai pronunțate în rândul copiilor proveniți din familii monoparentale de a fi mai puțini pozitivi în relația cu ei înșiși și de a avea

un sentiment al inutilității mai pronunțate comparativ cu cei proveniți din familii complete.

Pornind de la aceste date de analiză, considerăm că ipoteza nr. 4, avansată de noi, pe baza datelor oferite de literatura de specialitate, a fost confirmată.

Datele confirmă faptul că familiile complete, oferă copiilor un mediu educativ optim, oferindu-le modele de comportament și suport material, emoțional și afectiv corespunzător care le conferă în mai mare măsură sentimente de încredere în sine, în capacitatea de a face față împrejurărilor cu care se confruntă în viață, sentimentul că deși la un moment dat pot eșua, au capacitatea să depășească momentul și pot reveni la normalitate. O pondere mai ridicată însă dintre copiii care provin din familii monoparentale nu au capacitatea și puterea de a se autoevalua pozitiv și de a găsi suport adecvat în părinți și în cei din jur pentru depășirea dificultăților cu care se confruntă și manifestă tendința de a renunța la luptă, autoetichetându-se ca ratați.

În aceste situații există mari rezerve de acțiune în care școala, prin factorii educativi de care dispune (profesori, diriginți, psihologi, asistenți sociali) poate interveni. Este necesar să cunoască, în primul rând copiii cu diferite grade de vulnerabilitate, inclusiv pe cei care provin din familii monoparentale și să le acorde sprijin adecvat.

2.5. Atitudinea față de alții

Sinele este social (Iluț, 2001) iar imaginea și stima de sine se configurează în relația cu ceilalți, în cadrul interacțiunilor sociale. Comportamentul copiilor se formează și dezvoltă în mediul familial dar și în mediul extern, unde manifestă și aplică cu precădere modelele preluate din familie. Familia constituie un factor social (Bonchiș, 2004) asigurând socializarea primară și integrarea socială a copilului. În funcție de implicarea ei în formarea personalității copilului și în asigurarea inserției sociale, acesta va dezvolta relații sociale pozitive pentru sine și pentru ceilalți, pornind de la valorile învățate în familie. Rolurile pe care copilul le are în familie vor orienta de asemenea comportamentul și relaționarea acestuia. Generozitatea poate constitui un instrument în construirea relațiilor sociale, un mijloc de schimb pentru a câștiga afecțiunea sau suportul celorlalți.

Am încercat să surprindem atitudinea față de alții utilizând doi indicatori pe care i-am considerat relevanți: acordarea de sprijin ca formă a generozității și dorința de a avea un loc de muncă prin intermediul căruia să-i ajute pe alții.

a) Acordarea de sprijin, formă a generozității

Datele de cercetare reliefează faptul că există diferență între copiii care provin din cele două tipuri de familie și manifestarea generozității. Dintre copiii care provin din familii monoparentale, 84,1% consideră că afirmația „De obicei îi ajut pe cei care au într-adevăr nevoie de sprijin” li se potrivește în mare măsură și întrucâtva, iar 15,8% consideră că afirmația li se potrivește în mică și foarte mică măsură. În ceea ce îi privește pe copiii din familii complete, 88,4% dintre ei (cu 4,3 puncte procentuale mai mult) apreciază că afirmația „De obicei îi ajut pe cei care au într-adevăr nevoie de sprijin” li se potrivește în mare măsură și întrucâtva și doar 11,6% apreciază că li se potrivește puțin și foarte puțin. (vezi Graficul 4.10, Anexa 2).

Valoarea testului statistic Hi-Pătrat este de 12,897 cu un prag de semnificație $p < 0,05$. Putem concluziona că *există o asociere/corelație între variabilele testate: structura familiei (monoparentală/completă) și generozitate* – de obicei îi ajut pe cei care au într-adevăr nevoie de sprijin. Copiii din familiile monoparentale, având background-ul lor existențial specific, puternic amprentat de mediul familial destructurat, nu sunt la fel de deschiși realizării actelor de generozitate, poate nu dispun, în cele mai multe cazuri, nici de resursele necesare.

b) Dorința de a avea un loc de muncă prin care să ajute oamenii

Opțiunile pentru ruta de școlaritate și cea profesională sunt mai rezervate la copiii care provin din familiile monoparentale. Poate tocmai incertitudinea viitorului îi face mai sceptici în a dori să acceseze locuri de muncă din care să poată ajuta alți oameni. Copiii din familiile complete se pronunță pentru accesarea unui loc de muncă în mai mare măsură decât cei din familiile monoparentale.

Analiza de frecvențe arată că dintre copiii din familii monoparentale, 26,9% consideră că afirmația „Mi-ar plăcea să am un loc de muncă în care să ajut cât mai mulți oameni” li se potrivește foarte puțin și doar într-o mică măsură; 73,1% consideră că li se potrivește în mare măsură și întrucâtva. În cazul copiilor proveniți din familii complete, răspunsurile se structurează diferit: 25,1 dintre ei consideră că afirmația „Mi-ar plăcea să am un loc de muncă în care să ajut cât mai mulți oameni” li se potrivește foarte puțin și într-o mică măsură, iar 74,8% consideră că li se potrivește în mare măsură și întrucâtva. (vezi Graficul 4.11, Anexa 2).

Valoarea testului statistic Hi-Pătrat este de 8,383 cu un prag de semnificație $p < 0,05$, ceea ce ne permite să concluzionăm că există o corelație între variabilele testate: structura familiei (monoparentală/completă) și generozitate – mi-ar plăcea să am un loc de muncă în care să ajut cât mai mulți oameni.

Prin urmare, atât calculul frecvențelor înregistrate cât și al testelor de semnificație atestă că elevii care provin din familii complete manifestă un grad de generozitate mai mare comparativ cu cei care provin din familii monoparentale. Este posibil ca generozitatea celor cu familii complete să derive și din situația lor materială, care fiind una corespunzătoare, uneori oferindu-le chiar bunuri și suport excedentar, să le confere posibilitatea de a fi generoși cu alții, comparativ cu subiecții provenind din familii monoparentale, care la rândul lor să se confrunte cu dificultăți, care să nu le permită manifestarea unor acte generoase. Pe de altă parte, poate fi avansată și o altă explicație care poate aduce în discuție apariția unor sentimente de frustrare în rândul copiilor proveniți din familii monoparentale, generate de insuficiența resurselor și a suportului afectiv și emoțional care, prin comparație, pot genera atitudini de indiferență, mergând până la invidie și ură împotriva celor care beneficiază de resurse financiare și emoționale. Considerăm că una din soluțiile care ar putea estompa diferența dintre cele două categorii de subiecți din punctul de vedere al manifestării atitudinilor de generozitate ar consta în extinderea preocupărilor de implicare a copiilor în acțiuni de voluntariat, de cunoaștere a unor situații sociale cât mai diversificate și de experimentare a unor trăiri pozitive prin remarcarea impactului favorabil al activităților asupra beneficiarilor.

Tabelul 4.12. Atitudinea față de alții și tipul de familie a subiecților. Valoarea testelor de corelație

Variable	Test	P
Structura familiei – atitudine pozitivă față de sine	Pearson Chi Square = 0,423	0,935
Structura familiei – acordarea de sprijin ca formă a generozității	Pearson Chi Square = 12,897	0,005
Structura familiei – dorința de a avea un loc de muncă prin intermediul căruia să-i ajute pe alții	Pearson Chi Square = 8,383	0,039
Structura familiei – sentimentul inutilității	Pearson Chi Square = 6,274	0,099

Sursa: Baza de date MERPAS

2.6. Comportamente de bullying și cyberbullying

Cyberbullying-ul trebuie analizat în contextul larg al relației semnificative dintre climatul școlar și viața trăită online de copii și tineri, respectiv impactul

acesteia asupra vieții școlare. El transcende varianta clasică de violență, bullying-ul, prin elemente specifice care generează efecte la nivel individual și organizațional. În acest context, promovarea unei culturi a securității de către organizația școlară, este un obiectiv foarte important, dar care rămâne un simplu proiect dacă nu este cunoscut și măsurat.

Cyberbullying-ul reprezintă „folosirea tehnologiilor digitale de către un individ sau grup de persoane pentru a face rău, în mod repetat și intenționat, unei alte persoane sau grup de persoane care are sau au dificultăți în a se apăra” (Smith et al., 2008; Belsey, 2006, apud Velicu și Blaya, 2018, p. 3). Bullying-ul fizic, verbal, psihologic reprezintă forma „clasică” a violenței, fiind însă mai puțin important, cu consecințe majore asupra persoanei. Bullying-ul școlar are loc în contextul în care școala este un sistem în care elevul are un rol social de îndeplinit, iar comportamentul de tip bullying vine să se manifeste în relație directă cu anumite caracteristici ale sistemului și ale persoanei.

Cercetarea a cuprins în analiză următorii indicatori: apartenența la familia monoparentală și amenințarea pe internet; adresarea în spațiul online a unor cuvinte urâte; participarea la un program de informare asupra siguranței online; atitudinea față de o situație de bullying cibernetic; bullyingul verbal prin cuvinte și porecle; bullyingul cibernetic care au fost corelate cu tipul de familie de origine a subiectului.

a) În ultimul an s-a întâmplat să fiu amenințat pe internet?

Deși nu există o asociere semnificativă între cele două variabile: apartenența la familia monoparentală și amenințarea pe internet, datele de cercetare arată următoarele arată că fenomenul cuprinde un număr însemnat de elevi, aproximativ o treime declarând că au fost supuși amenințărilor pe internet. 29,2% dintre copiii din familiile monoparentale declară că au fost amenințați pe internet, comparativ cu 26,5% dintre copiii proveniți din familii complete (Tabelul 4.37, Anexa 2).

Se poate presupune că în condițiile în care nu sunt aplicate în școli strategii pentru prevenirea și ameliorarea bullying-ului și a cyberbullying-ului, comunicarea despre acest subiect nu beneficiază neaparat de implicare și deschidere, încredere din partea elevilor. Familia are rolul cel mai important în informarea, prevenirea și intervenția în această problematică, în funcție, evident, de potențialul ei educogen.

b) În ultimul an s-a întâmplat să se spună cuvinte urâte pe internet despre tine?

Datele de cercetare arată că unei ponderi de 9,7% dintre copiii din familiile monoparentale li s-a întâmplat des să se spună cuvinte urate despre ei pe internet în ultimul an (bullying verbal); 7,1% afirmă că li s-a întâmplat foarte des acest lucru (total = 16,8%); 56,7% foarte rar sau deloc; 26,4% li s-a întâmplat rar. În ceea ce-i privește pe copiii din familii complete, situația este foarte apropiată: 9,0% declară că li s-a întâmplat des să se spună cuvinte urâte despre ei pe internet în ultimul an; 5,9% afirmă că li s-a întâmplat foarte des acest lucru (total = 14,9%); 61,3% foarte rar sau deloc; 23,9% li s-a întâmplat rar.

Nu există asocieri semnificative între cele 2 variabile testate, observându-se o tendință de manifestare mai accentuată a cyberbullying-ului în raport cu copiii proveniți din familiile monoparentale.

c) Ai participat la un program de informare asupra siguranței online?

Din analizele de frecvențe a rezultat că 44,9% dintre copiii din familii monoparentale declară că au participat la un program de informare asupra siguranței online, comparativ cu 43,8% dintre copiii proveniți din familiile complete (Tabelul 4.38, Anexa 2).

Calculul testelor de corelație a arătat că nu există asocieri semnificative între cele 2 variabile testate, participarea la programe de informare asupra siguranței online nefiind influențată de tipul familiei din care provine elevul.

d) Când observi un comportament negativ care are loc asupra cuiva, online, informezi un adult, persoană de încredere?

Atitudinea și comportamentul copiilor din familia monoparentală în raport cu diverse comportamente negative online nu sunt foarte diferite de cele manifestate de copiii din familii complete. Cei mai mulți dintre ei susțin însă că nu au observat astfel de situații: 31,8% dintre copiii din familii monoparentale declară că informează un adult, persoana de încredere când observă un comportament negativ care are loc asupra cuiva online, 27,9% nu informează, iar 40,2% spun că nu au observat așa ceva; 34,8% dintre copiii din familii complete spun că informează un adult, persoana de încredere când observă un comportament negativ care are loc asupra cuiva online, 26,4% nu informează, iar 38,7% spun că nu au observat așa ceva.

Nu există asocieri semnificative între cele 2 variabile testate (Tabelul 4.40, Anexa 2).

e) În ultimul an, cât de des s-a întâmplat ca – un elev/elevă să spună cuvinte urâte despre tine?

Referitor la bullyingul verbal datele de cercetare au arătat diferențe semnificative între copiii proveniți din cele două tipuri de familie.

În ceea ce privește analiza de frecvență s-a reținut că 48,00% dintre copiii proveniți din familiile monoparentale au declarat că li s-a întâmplat des și foarte des să se spună cuvinte urâte despre ei, în timp ce aceeași afirmație se regăsește doar în cazul a 38,7% dintre copiii care provin din familii complete, ceea ce reprezintă o diferență de 9,3 puncte procentuale (Tabelul 4.39, Anexa 2).

Valoarea testului statistic Hi-Pătrat este de 15,669 cu un prag de semnificație $p < 0,05$, ceea ce permite să concluzionăm că *există o corelație între variabilele testate: structura familiei (monoparentală/completă) și bullyingul verbal – un elev să spună lucruri urâte despre mine.*

În consecință reținem că mediul familial destructurat poate constitui un factor explicativ al comportamentului copiilor din familia monoparentală și a unui anumit tip de relații sociale care sporește vulnerabilitatea în raport cu alți elevi. Victimele violenței verbale sunt cu precădere copiii care nu au capacitatea de a se impune în relațiile formale sau nonformale.

f) În ultimul an, cât de des s-a întâmplat ca – să fiu îmbrâncit sau lovit de un coleg?

Și în ceea ce privește violența fizică, din analiza datelor de cercetare a rezultat existența unei diferențe semnificative între copiii care provin din cele două tipuri de familie analizate.

Analizele de frecvențe au arătat că o pondere de 24,3% dintre copiii din familii monoparentale au declarat că li s-a întâmplat des și foarte des să fie îmbrânciți sau loviți de un coleg, în ultimul an, comparativ cu 19,4% dintre copiii din familii complete cărora li s-a întâmplat așa ceva (Graficul 4.13, Anexa 2).

Valoarea testului statistic Hi-Pătrat este de 10,284 cu un prag de semnificație $p < 0,05$. Putem concluziona că există o asociere/corelație între variabilele testate: structura familiei (monoparentală/completă) și bullying – să fiu îmbrâncit sau lovit de un coleg.

g) În ultimul an, cât de des s-a întâmplat ca – un elev (o elevă) să mă ignore atunci când era cu prietenii lui/ei?

Capitalul relațional este foarte important pentru copii. Grupul social al clasei este o construcție vie, cu reguli, norme, structuri de autoritate, persuasiune, mod specific de a valoriza anumite aspecte din viața școlară și socială. Dincolo de rolurile sociale care revin fiecărui elev, există preocuparea, în virtutea apartenenței la grup, dorința de a beneficia de o anumită imagine socială. Atunci când relațiile cu ceilalți covârșnici nu sunt satisfăcătoare, aceste situații sunt percepute de copil ca fiind de impact și generatoare de schimbări comportamentale. Opțiunea pentru apartenența la un grup sau cel puțin pentru a face parte din anturajul unui alt elev/elevă, nu este suficientă, sunt necesare relații sociale adecvate care să ofere această oportunitate. Desigur, evitarea sau neglijarea sunt forme de comportament care duc la trăiri specifice, emoții negative, scăderea stimei de sine, dacă se întâmplă în mod repetat.

S-a constatat că nu există asocieri semnificative între cele 2 variabile testate, cu toate că și în acest caz se manifestă o tendință de afectare într-o mai mare măsură de acest fenomen a copiilor care provin din familiile monoparentale (Tabelul 4.41, Anexa 2).

h) În ultimul an, cât de des s-a întâmplat – să mi se dea porecle care nu-mi plac?

Nu există asocieri semnificative între cele 2 variabile testate, deși și în acest caz tendința este mai pronunțată în cazul copiilor proveniți din familii monoparentale (Tabelul 4.42, Anexa 2).

În funcție de autoritatea de care se bucură în grupurile sociale din care face parte, copilul este în măsură să contracareze comportamentul inadecvat al altor colegi. Dacă nivelul imaginii și al stimei de sine este ridicat, dacă deține în rețeaua lui socială o persoană de încredere căruia să îi transmită ce trăiește sau să solicite sprijin, această formă a violenței verbale se poate gestiona. Școala are de asemenea pârghiile necesare pentru prevenția și intervenția acestor situații care pot genera efecte negative asupra formării copilului. Este de reținut că și din acest punct de vedere cei mai vulnerabili sunt copiii din familii monoparentale.

Datele de cercetare analizate și prezentate atestă faptul că fenomenul de bullying, atât a celui verbal cât și a celui fizic este destul de prezent în cadrul

populației școlare analizate. Faptul că aproximativ o treime dintre subiecți declară că au fost agresați verbal și că un sfert au suferit chiar violențe fizice este în măsură să pună probleme serioase în fața școlii și a familiei copiilor.

Pentru tema cercetării noastre este relevant și faptul că între variabilele bullying verbal și fizic, pe de o parte și tipul de familie din care provin copiii, pe de altă parte, au fost evidențiate relații semnificative, arătând că elevii care provin din familiile monoparentale sunt expuși în mai mare măsură acțiunilor de bullying comparativ cu cei care provin din familii complete. În ceea ce privește cyberbullyingul, deși valorile declarate sunt aproximativ la fel de ridicate, nu s-au evidențiat diferențe semnificative din punct de vedere statistic între copiii proveniți din cele două tipuri de familii de origine ale elevilor, deși anumite tendințe de afectare mai intensă a copiilor proveniți din familiile monoparentale comparativ cu cele normale reies din frecvențele înregistrate.

Este important ca școala să cuprindă în oferta educațională inclusiv programe de consiliere a elevilor care au devenit victime ale violenței fizice și mai ales a cyberbullying-ului. Elevii trebuie să cunoască și să aplice strategii de coping în gestionarea situațiilor de bullying și cyberbullying. Actorii comunității școlare și familia au responsabilități în sensul prevenirii, gestionării situațiilor de bullying. Un aspect important și care încă nu a devenit o practică consecventă este dat de consilierea copiilor post-bullying, o perioadă pe care ei pot să o gestioneze cu dificultate și o percep ca fiind la fel de apăsătoare, putând fi marcată de gesturi extreme.

Legea Educației Naționale nr.1 din 2011, cu modificările și completările ulterioare cuprinde prevederi specifice privind violența fizică și cea cibernetică. Se asigură astfel un cadru pentru prevenirea, gestionarea, intervenția în cazurile de violență în cadrul comunității școlare sau în raport cu elevii școlii. Prin OMEC 4243/IUNIE 2020 sunt aprobate normele metodologice de aplicare a art.7 și art 56 din anexa LEN, privitoare la violența psihologică-bullying. În unitățile de învățământ se constituie grup de acțiune antibullying, formată din director, cadre didactice, consilier școlar, reprezentanți ai elevilor, părinților, comunității locale. Există obligativitatea, în acest context metodologic, de a elabora și implementa programe pentru elevi și părinți, de a derula activități de prevenire și intervenție în cadrul echipelor multidisciplinare.

Tabelul 4.13. Comportamente de bullying și cyberbullying și tipul de familie de origine a subiecților. Valoarea testelor de corelație

Variabile	Test	P
Structura familiei – Frecvența cuvintelor urâte primite în ultimul an	Pearson Chi Square = 15,669	0,001
Structura familiei – Frecvența actelor de violență fizică	Pearson Chi Square = 10,284	0,016
Structura familiei – Frecvența cuvintelor urâte primite pe internet	Pearson Chi Square = 3,707	0,295
Structura familiei – amenințări pe internet	Pearson Chi Square = 0,305	0,581
Structura familiei – participarea la un program online de prevenire a bullyingului	Pearson Chi Square = 0,175	0,675
Structura familiei – informarea despre un caz de bullying	Pearson Chi Square = 1,767	0,413
Structura familiei – ignorare din partea celorlalți		
Structura familiei – atribuirea de porecle	Pearson Chi Square = 3,670	0,299

Sursa: Prelucrare – Baza de date MERPAS

Tabelul 4.13 prezintă, în sinteză, doar variabilele între care s-a dovedit că există relații semnificative statistic. Reținem astfel faptul că între variabilele bullying verbal și fizic, pe de o parte și tipul de familie din care provin copiii, pe de altă parte, au fost evidențiate relații semnificative, arătând că elevii care provin din familiile monoparentale sunt expuși în mai mare măsură acțiunilor de bullying comparativ cu cei care provin din familii complete. În ceea ce privește cyberbullyingul, nu s-au evidențiat diferențe semnificative din punct de vedere statistic între copiii proveniți din cele două tipuri de familii de origine ale elevilor, deși anumite tendințe de afectare mai intensă a copiilor proveniți din familiile monoparentale comparativ cu cele normale reies din frecvențele înregistrate.

Obiectivul 3. Analizarea familiilor monoparentale comparativ cu celelalte tipuri de familii din punct de vedere al nivelului educațional și profesional, al nivelului de bunăstare și stilului educativ al familiei

În prima parte a cercetării, analizând performanțele școlare ale subiecților am constatat faptul că există diferențe semnificative atât la nivelul frecvențelor înregistrate cât și prin realizarea corelațiilor statistice între variabilele – performanțe școlare și tipul de familie din care provin copiii, în sensul că elevii care provin din familii monoparentale au avut performanțe școlare inferioare celor care provin din familii complete. Analizând în continuare comportamentele elevilor am consemnat

rezultate care au confirmat ipotezele formulate pe baza literaturii de specialitate, în sensul identificării unor comportamente diferite și mai puțin implicate ale copiilor care provin din familiile monoparentale, conturând concluzia potrivit căreia aceștia constituie un grup vulnerabil care necesită o preocupare specială din partea actorilor educaționali.

Pornind de la rezultatele amintite, am încercat să analizăm ipoteza conform căreia factorul principal al performanțelor inferioare ale copiilor care provin din familiile monoparentale este tocmai mediul familiar disfuncțional, slab educogen specific acestui tip de familie. În scopul cunoașterii mediului familiar de origine al elevilor am utilizat următoarele dimensiuni și indicatori: capitalul educațional al părinților, profesia părinților, nivelul bunăstării familiei și stilul educativ familial.

3.1. Capitalul educațional al familiilor de origine al copiilor

Ansamblu al capacităților pe care un individ le dobândește și le aplică în orice context de viață, capitalul uman „este format din *capital educațional* (abilități dobândite de indivizi în procesul de instruire școlară, dar și în afara acestuia) și *capital biologic* (abilități fizice ale indivizilor, sintetizate, cel mai adesea, prin starea de sănătate” (Di Bartolo, 1999, în Voicu, 2004, p.138). De altfel, capitalul uman este în relație cu resursele materiale, astfel că, putem urmări din această perspectivă în ce măsură familiile monoparentale dețin un anumit capital educațional și dacă nivelul acestuia influențează bunăstarea familiilor, în special a celor monoparentale.

Nivelul de instrucție al părinților este considerat de către cercetători (Stevenson și Baker, 1992) un factor care determină implicarea parentală în educația copiilor, inclusiv prin sprijin financiar. Totodată, părinții care „au dobândit un nivel de instrucție ridicat au aspirații educaționale înalte pentru copiii lor, ceea ce determină o mai mare acceptare și asumare a responsabilităților față de instrucția acestora (Steelman și Powel, 1991, apud Hatos, 2016, p.184).

Am analizat astfel nivelul educațional (măsurat prin studiile absolvite) al mamei și al tatălui elevului, urmărind de fiecare dată comparația dintre aceste variabile și tipul de familie din care provine subiectul (monoparentală și completă). Am analizat nivelul de instrucție al mamei și al tatălui subiecților, obținând următoarele rezultate:

Tabelul 4.14. Valoarea testelor de corelație a variabilelor tipul de familie și nivelul educațional al părinților

Variabila	Test	P
Structura familiei – nivelul de studii al mamei	Pearson Chi Square = 16,277	0,003
Structura familiei – nivelul de studii al tatălui	Pearson Chi Square = 154,635	0,000

Sursa: Prelucrare – Baza de date MERPAS

a) Nivelul educațional al mamei subiectului

În raport cu nivelul de școlarizare al mamei, s-au înregistrat diferențe (vezi Graficul 4.14, Anexa 2), în cadrul tipului de familie complete existând mai multe mame cu studii superioare (cu cca 5%) comparativ cu familiile incomplete, în favoarea celor cu studii medii care se regăsesc într-o pondere mai mare în familiile monoparentale (cu 2,70%).

b) Nivelul educațional al tatălui subiectului

A fost relevată corelația dintre variabilele: structura familiei și nivelul de școlarizare al tatălui (Graficul 4.15, din cadrul Anexei 2).

Analizele de frecvențe au evidențiat existența unor diferențe între nivelul de instrucție al părinților celor două categorii de copii supuși analizei, în sensul că părinții din familiile complete au un capital educațional mai ridicat comparativ cu cei din familiile monoparentale, ceea ce confirmă ipoteza formulată inițial.

Având în vedere faptul că, așa cum s-a argumentat în capitolul anterior, copiii din familiile monoparentale au performanțe școlare mai reduse comparativ cu cei din familii complete, putem presupune că unul dintre factorii care generează astfel de rezultate poate fi și nivelul de educație al părinților.

3.2. Statutul ocupațional al părinților subiecților

Influența mediului socio-economic din familie este unul dintre cele mai bine documentate aspecte în studiile referitoare la performanțele școlare. Indiferent de modul de măsurare a performanței – rezultate la teste, note sau lungimea carierei școlare, statusul socioeconomic din familie explică cel mai mult din variația acesteia” (Scheerrens, 1999, apud Hatos, 2006, p. 179). Nu este suficient să constatăm că mediul socio-economic influențează rezultatele școlare, întrucât dificultatea de a asigura costurile educației generează efecte psihosociale care amprentează puternic copilul. Prezentând studii cantitative (Coleman, 1966, Halsey, 1979; Jencks, 1973) care s-au centrat pe problematica inegalității de șanse educaționale, autorul

evidențiază concluziile acestora: „toate aceste studii au constatat faptul că șansele școlare sunt corelate pozitiv cu ocupația, nivelul de instrucție sau stilurile de consum cultural al părinților” și astfel, copiii din clasele modeste au un handicap cumulativ: „sărăcie, cămin sărăcăcios, familii monoparentale sau familii cu mai mult de cinci copii, istorie medicală scăzută, lipsa accesului la creșe și grădinițe” (Hatos, 2006, p. 180)

Tabelul 4.15. Corelații semnificative statistice între variabile ocupaționale și tipul de familie al subiectului

Variabila	Test	P
Structura familiei – statutul ocupațional al mamei	Pearson Chi Square = 3,456, la un prag de 0,969	0,969
Structura familiei – statutul ocupațional al tatălui	Pearson Chi Square = 30,593	0,001
Structura familiei – plecarea unui părinte în străinătate	Pearson Chi Square = 158,474	0,000
Structura familiei – părintele care a migrat	Pearson Chi Square = 8,926	0,030

Sursa: Prerlucrare – Baza de date MERPAS

a) Ocupația mamei subiectului

Menționăm că din analiza comparației dintre ocupația mamei elevilor proveniți din familii monoparentale și a celor proveniți din familii complete a rezultat că nu există corelații statistice semnificative între cele două variabile. Deși nu se configurează o corelație semnificativă din punct de vedere statistic în privința ocupației mamei elevilor proveniți din familii monoparentale și complete, (Pearson Chi Square=3,456, la un prag de 0,969) la nivelul frecvențelor înregistrate apar unele diferențe care constau în primul rând într-o proporție mai ridicată a muncitorilor și a șomerilor, pe de o parte și mai scăzută a casnicilor în rândul familiilor monoparentale, comparativ cu cele complete (vezi Graficul 4.16, Anexa 2).

b) Ocupația tatălui subiectului

Aplicarea testelor statistice de corelație a evidențiat existența unor *asocieri semnificative între variabila ocupația tatălui subiectului și tipul de familie din care face parte* (valoarea testului statistic Pearson este de 30,593 cu un prag de semnificație $p < 0,05$). În cazul tatălui, profesia cu ponderea cea mai mare este cea *de muncitor*, cu precizarea că în cazul familiei complete ponderea este de 43,0%, mai mare cu 5,6 puncte procentuale comparativ cu cea evidențiată în cazul familiei monoparentale; diferențe mai semnificative apar și în cazul statutului de

pensionar, în sensul că dacă în familia completă aceasta reprezintă 3,6%, în familia monoparentală este de doar 2%; tații cu studii superioare reprezintă 9,8% în total familii de acest tip în timp ce în familiile complete reprezintă doar 8%, tehnicienii, maștrii și funcționarii reprezintă 10,4% în familiile monoparentale și doar 6,8% în familiile complete, lucrătorii în comerț, servicii/turism din familia monoparentală îi devansează de asemenea pe cei din familia completă cu 16,8% la 12,9%. În ceea ce privește statutul de șomer, sunt afectați în mai mare proporție tații din familiile monoparentale, comparativ cu cei din familiile normale (2,3% comparativ cu 0,4%). Patronii/întreprinzătorii sunt mai prezenți în familiile monoparentale (10,0%) comparativ cu cele complete (8,5%) (Graficul 4.16, Anexa 2)

În concluzie, tații elevilor din familiile monoparentale se regăsesc în cea mai mare măsură în rândul persoanelor cu studii superioare, a tehnicienilor, maștrilor și funcționarilor, a lucrătorilor din servicii și turism și a patronilor/întreprinzători proprii dar și a șomerilor. Pe de altă parte, tații prezenți în familiile complete sunt mai frecvent reprezentați în categoria muncitorilor, a pensionarilor și a casnicilor.

c) Persoane din familie plecate la muncă în străinătate

O altă variabilă care s-a dovedit a fi într-o relație semnificativă cu tipul de familie este cea referitoare la existența în familie a unor persoane care au plecat la muncă în străinătate (vezi Graficul 4.18, Anexa 2). Testul statistic Fisher are un prag de semnificație $p < 0,05$.

În cazul copiilor din familii monoparentale se întâmplă mai des ca unul din membri familiei să fi plecat la muncă în străinătate decât în cazul copiilor proveniți din familii complete.

d) Persoana care a plecat la muncă în străinătate

Frecvențele înregistrate arată că: În ambele tipuri de familie persoana care pleacă cel mai frecvent la muncă în străinătate este tatăl, cu precizarea că ponderea cea mai ridicată o reprezintă *tații din familiile complete*, în 69,6% cazuri, comparativ cu tații din familiile monoparentale, în care tatăl este plecat doar în 60,0% din cazuri. În schimb *mamele care pleacă la muncă în străinătate au ponderea cea mai ridicată în familiile monoparentale*, în 32,9% din cazuri, comparativ cu doar 24,0% din cazuri în structura familiei complete. De asemenea mama vitregă pleacă, în proporție de 1,9%, din familiile complete și doar 1,2% în familiile monoparentale, iar tatăl vitreg, invers, 5,8% în familiile monoparentale și doar 4,4% din familiile complete.

Valoarea testului statistic Pearson este de 8,926, la un prag de semnificație $p < 0,05$, ceea ce indică *existența unei corelații între variabilele testate: structura familiei și persoana din familie care a plecat în străinătate.*

Considerăm legitim interesul pentru identificarea copiilor a căror unic întreținător legal a plecat la muncă în străinătate, întrucât controlul parental, oricum deficitar în tipul familiei monoparentale (după cum se va vedea în continuare), devine o problemă care, alături de alte elemente, duc la un *risc asociat*. Plecarea la muncă în străinătate poate fi simptomatică și pentru situația financiară a familiei. Faptul că în familia monoparentală, mama este cea care pleacă mai frecvent la muncă în străinătate poate sugera dificultăți financiare mai accentuate în cazul familiei monoparentale cu mamă. În familia completă, tatăl este cel care își asumă rezolvarea problemelor financiare ale familiei, el fiind și cel care se angajează în demersuri de obținere a unor câștiguri mai mari, prin deplasarea la muncă în străinătate.

Analizele realizate în scopul conturării profilului ocupațional al familiilor subiecților au arătat că variabilele care au înregistrat asociații semnificative cu tipul de familie al copilului sunt doar cele care se referă la: ocupația tatălui, migrarea în scop de muncă a unui părinte și părintele (mama sau tata) care migrează (Tabelul 4.15).

3.3. Stilul educativ al părinților

Stilul este dependent de persoană, subliniind unicitatea și individualitatea persoanei. Actele, comportamentele, sentimentele sunt configurate într-un cadru social determinat. În contextul determinării sociale „cele două structuri ale personalității umane, individualitatea și sociabilitatea, deși sunt dimensiuni opuse, coexistă, aflându-se în căutarea unor soluții de echilibru de tipul „și-și” (și individualul și socialul), neexcluzându-se una pe cealaltă. Atunci când aceste elemente orientează sau sprijină acțiunea educativă în familie, ele se constituie în stiluri educative sau stiluri de parenting” (Bonchiș, 2011, p. 68). Majoritatea studiilor abordează influența combinată a individualului și a socialului. Pe de o parte sunt vizate metode și strategii care contribuie la configurarea perspectivei individuale, prin dezvoltarea sentimentului de împlinire personală, a încrederii și a spiritului de independență, în timp ce perspectiva socială vizează promovarea respectului și a asumării responsabilității de realizare a ceea ce înseamnă obligații la nivelul individului.

Sunt și autori care trec dincolo de nișa culturală în care copilul trăiește și care îl influențează în devenirea sa, considerând copilul ca un individ complet în devenirea sa. Astfel, stilurile parentale trebuie să ia în considerare ambele perspective, atât cea individualistă, cât și interdependența. După Harwood, Miller și Vasta (2010, p. 37) copilul este „ființă independentă, izolabilă care înaintea dezvoltare ca un individ complet și independent. Alte persoane, la fel de independente – părinții și profesorii, pot influența în mod cert dezvoltarea copilului, dar elementul propice pentru analiza culturală și studiul dezvoltării copilului este doar copilul”. Mai mult, autorii mai sus citați susțin că studiul practicilor parentale trebuie să integreze viziunea individualism – independență, pentru a putea permite orientarea spre dezvoltarea copilului din perspectiva: „dobândirii încrederii în propria persoană, autoconstruirii unei identități pozitive, atingerii independenței psihologice și construirea rețelelor sociale care vor contracara singurătatea” (Harwood, Miller și Vasta, 2010, p. 37). Abordând problema parentingului, Bonchiș (2011, pp. 74–76), prezintă patru stiluri parentale: parenting exigent, parenting autoritar, parenting permisiv, parenting neimplicat. În funcție de copil, de dinamica relațiilor sociale, de context, patternul este diferit în opțiunea părinților.

În scopul analizării stilului educativ al părinților subiecților cercetării, în funcție de familia din care provin am utilizat următorii *indicatori*: Cunoașterea de către părinți a programului copilului; Reguli pentru cunoașterea anturajului; Participarea la ședințele cu părinții; Discutarea situației școlare cu profesorii; Discutarea problemelor școlare cu părinții elevilor.

Tabelul 4.16. Valoarea testelor de corelație între variabilele care operaționalizează stilul educativ al părinților și tipul de familie

Variabila	Test	P
Structura familiei – Cunoașterea de către părinți a programului copilului	Pearson Chi Square = 5,085	0,279
Structura familiei – Reguli pentru cunoașterea anturajului	Pearson Chi Square = 3,039	0,551
Structura familiei – Participarea la ședințele cu părinții	Pearson Chi Square = 29,411	0,000
Structura familiei – Discutarea situației școlare cu profesorii	Pearson Chi Square = 5,787	0,216
Structura familiei – Discutarea problemelor școlare cu părinții elevilor (colegilor)	Pearson Chi Square = 4,698	0,320

Sursa: Prelucrare – Baza de date MERPAS

a) Cunoașterea de către părinți a programului copilului

Există percepția că în familiile monoparentale, controlul parental este redus în raport cu cel manifestat în familia completă, având în vedere stilul parental utilizat. O potențială explicație rezidă în gradul de manifestare a controlului parental în cele două tipuri de familie, respectiv calitatea comunicării părinte–copil, a relațiilor stabilite între aceștia, tipul stilului de parenting.

Managementul parental nu prezintă diferențe semnificative statistic între familia monoparentală și cea completă, sub aspectul cunoașterii programului copilului. (Pearson Chi Square=3,039, la un prag de 0,279).

Analiza de frecvență arată că 84,9% dintre părinții din familiile monoparentale cunosc adeseori și întotdeauna unde se află copiii când lipsesc de acasă, comparativ cu 88,9% dintre părinții din familiile complete. O pondere de 12,6% dintre copiii din familii monoparentale nu își informează niciodată sau arareori părinții despre locul unde sunt când lipsesc de acasă; această situație se înregistrează la 9,9% dintre copii proveniți din familii complete, ceea ce indică și în acest caz valori sensibil diferite (Tabelul 4.43, Anexa 2) O potențială explicație rezidă în gradul de manifestare a controlului parental în cele două tipuri de familie, respectiv calitatea comunicării părinte–copil, a relațiilor stabilite între aceștia, tipul stilului de parenting.

b) Reguli pentru cunoașterea anturajului

Din aceeași perspectivă am analizat cât de des părintele cunoaște anturajul în care se află copilul. Deși din punct de vedere al frecvențelor înregistrate apar ușoare diferențe (84,7% dintre părinții din familii monoparentale cunosc *adeseori și întotdeauna* cu cine sunt aceștia când nu sunt acasă, respectiv pentru 86,3% dintre copiii din familii complete (Tabelul 4.45, Anexa 2), de doar 2 puncte procentuale între ponderea părinților din familiile monoparentale și cei din familii complete, în favoarea celor din familii complete.

Aplicarea testelor de corelație statistică a arătat că relația este nesemnificativă din punct de vedere statistic între variabila structura familiei și cunoașterea anturajului copilului (Pearson Chi Square=3,039, la un prag de 0,551).

Calitatea comunicării și în general a relației părinte–copil este foarte importantă indiferent de structura familiei. Anturajul, grupurile sociale de apartenență reprezintă medii de învățare a comportamentelor, uneori indezirabile. O bună cunoaștere a influențelor la care sunt supuși copiii, asigură un minim de condiții pentru un management parental eficient.

c) Participarea la ședințele cu părinții

Literatura de specialitate dar și observațiile realizate la nivelul cunoașterii spontane arată că părinții care sunt preocupați de educația propriilor copii sunt cei care țin permanent legătura cu școala și cu profesorii, monitorizând progresul copiilor. Am apreciat din această perspectivă că implicarea părinților în acțiunile școlii ar putea fi un indicator relevant al unui climat educațional favorabil.

Datele din graficul de analiză a frecvențelor (vezi Graficul 4.20, Anexa 2) dovedesc că părinții care fac parte din familii monoparentale au o participare mai slabă la ședințele cu părinții decât cei din familiile complete (cei din familii complete nu participă niciodată sau rareori la ședințe în pondere de 12,40%, iar cei din familii monoparentale în pondere de 19,90%). În schimb, cei care participă întotdeauna la ședințe se selectează într-o mai mare pondere (63,40%) din rândul familiilor complete, comparativ cu doar 52,10% din rândul familiilor monoparentale.

Valoarea testului statistic Pearson este de 29411 cu un prag de semnificație $p < 0,05$, datele întemeind concluzia că există o asociere/corelație între variabilele testate: *structura familiei și implicarea părinților – participă la ședințele cu părinții*. Prin urmare, *părinții din familii monoparentale participă într-o măsură mai mică la ședințele cu părinții, ceea ar putea fi unul din factorii explicativi și ai rezultatelor mai slabe la învățatură a acestei categorii de copii*.

d) Discutarea situației școlare cu profesorii

Chiar dacă nu există asocieri semnificative între cele 2 variabile testate. Între variabilele structura familiei și frecvența comunicării situației școlare părinți–profesori nu au fost identificate asocieri semnificative (deși, la nivelul analizei de frecvențe există o diferență de 3,4 puncte procentuale între părinții din cele două structuri familiale care discută întotdeauna și adesea cu profesorii și diriginții despre situația școlară a propriilor copii). Considerăm însă că conform căruia 31,5% dintre părinții unici susținători vorbesc rareori sau nu vorbesc cu profesorii despre rezultatele școlare ale copiilor, respectiv 28,2% dintre părinții care formează familii complete, reprezintă o situație problematică (Tabelul 4.45, Anexa 2).

Comunicarea dintre cei doi actori cu influență semnificativă în formarea și educarea elevului, este necesar să fie promovată și susținută în mod constant. Parteneriatul familie–școală se vrea a fi unul viabil, iar comunicarea frecventă a rezultatelor școlare este una dintre cele mai importante acțiuni; de calitatea

comunicării depinde cea a cooperării, depinde operativitatea identificării și implementării unor măsuri la nevoie, în vederea ameliorării sau dezvoltării unor aspecte din viața școlară.

e) Discutarea problemelor școlare cu părinții elevilor (colegilor)

Viața școlară este influențată de numeroși factori: personali, organizaționali, familiali. Organizațiile școlare care au conștientizat că acești factori trebuie să acționeze sub semnul realizării unor scopuri și obiective comune și implicit, în cadrul unor activități comune, identifică modalități de colaborare eficientă a acestora. Părinții constituie o resursă suport importantă în activitatea educativ-formativă a elevilor, beneficiind în numeroase cazuri de consiliere, de asigurarea cadrelor de comunicare și împărtășire a experiențelor parentale. Constituirea grupurilor de părinți, cu un anumit grad de coeziune, poate fi pentru școală un suport important, sau o construcție care trebuie gestionată atent, cu respect, deschidere, pentru analiza diferitelor probleme din viața copiilor sau a părinților.

Chiar dacă nu există asocieri statistice semnificative între cele două variabile testate, putem observa că părinții din familii complete sunt mai deschiși spre dialog și discută cu alți părinți probleme școlare, diferența fiind de patru puncte procentuale (Tabelul 4.46, Anexa 2); un factor explicativ ar putea fi faptul că, spre deosebire de părinții unici susținători, cei din familia completă au disponibilitate, implicare, interes și timp fizic în mai mare măsură. De aceea o analiză mai fină asupra gradului de influențare a comportamentului școlar, al integrării/adaptării elevilor la mediul școlar, al performanțelor școlare, constituie un subiect de interes.

Referitor la testarea ipotezei conform căreia *Stilul educativ al familiei monoparentale diferă din perspectiva cunoașterii și controlului comportamentului elevilor față de cel din familiile complete, în sensul constituirii unui stil educativ specific familiilor monoparentale mai puțin angajant și suportiv*, considerăm că datele de cercetare sunt în măsură să confirme enunțul exprimat prin ipoteză.

Parteneriatul școală–familie, mai puțin prezent în cazul familiilor monoparentale comparativ cu cele complete, ar putea fi unul dintre factorii care au condus la rezultatele mai slabe la învățatură ale acestei categorii de copii.

După Christenson și Sheridan (2001, apud Bonchiș, 2011, p.133), rolul parteneriatului școală–familie este centrat de obiective educaționale comune, fiind orientat spre „a crea o cultură a succesului care să încorporeze valori, una care să dezvolte experiențe educaționale, progresul și succesul educațional al elevilor”.

Prin urmare, implicarea parentală are un rol foarte bine conturat în construirea unui mediu colaborativ, cu incidență asupra succesului elevilor în plan academic, emoțional, comportamental și social.

O resursă foarte importantă pentru obținerea unui rezultat este capitalul, indiferent la ce categorie de resurse face referire. Pentru Bourdieu (1988, p.46), capitalul social este „suma tuturor resurselor reale sau potențiale legate de deținerea unei rețele durabile de relații mai mult sau mai puțin instituționalizate de intercunoaștere sau apreciere reciprocă”. Legătura dintre capitalul social și performanțele școlare este analizată de Coleman (1988, p.96), în viziunea căruia, „capitalul social este o resursă a structurii sociale care servește ca un capital pentru individ și facilitează anumite acțiuni și rezultate pentru cei ce ocupă poziții într-o anumită structură socială”.

3.4. Bunăstarea și calitatea vieții familiilor de origine ale copiilor

Familia constituie un element cheie în analiza calității vieții, inclusiv a vieții copiilor, alături de alte elemente precum: ocupare, resurse economice, sănătate, viață comunitară și educație (Fahey și alții, 2003).

Conform Teoriei managementului parental (Oswald, Baker și Stevenson, 1988) și Teoriei capitalului uman (Coleman, 1988) există un mod diferit în care părinții hotărăsc să susțină cariera școlară a copiilor, inclusiv financiar. Cu cât resursele financiare și materiale ale părinților sunt mai mari, cu atât mai mare este deschiderea acestora spre susținerea parcursului de dezvoltare personală și școlară a copiilor.

Concept multidimensional, calitatea vieții este ca „gradul în care nevoile obiective ale individului sunt satisfăcute în relație cu percepția subiectivă, individuală sau de grup, asupra bunăstării” (Constanza, 2008). În viziune mai complexă, calitatea vieții este: „ansamblul elementelor care se referă la situația fizică, economică, socială, culturală, politică și de sănătate etc., în care trăiesc oamenii, conținutul și natura activităților pe care le desfășoară, caracteristicile relațiilor și proceselor sociale la care participă, bunurile și serviciile la care au acces, modelele de consum adoptate, modul și stilul de viață, evaluarea împrejurărilor și rezultatele activităților din perspectiva în care acestea corespund așteptărilor populației, precum și stările subiective de satisfacție/insatisfacție, fericire, frustrare” (Mărginean și Bălașa, 2005, p. 33).

a) Estimarea veniturilor familiei

Copiii proveniți din familii monoparentale consideră, în proporție de 33,70%, că reușesc să aibă tot ceea ce le este necesar, însă cu eforturi, față de 34,40% din copiii proveniți din familii complete, ceea ce nu reprezintă o diferență mare (doar 0,70 puncte procentuale). În schimb, la întrebarea dacă reușesc să cumpere tot ce le este necesar, dar fără eforturi mari, copiii din familii monoparentale răspund, în proporție 28,90%, afirmativ, în raport cu 39,10% copiii din familii complete, diferența în acest caz fiind de 10,2 puncte procentuale. 9,80% din copiii proveniți din familii monoparentale au răspuns că nu le ajung veniturile nici pentru strictul necesar, față de 4,60% din copiii din familii complete – diferența de 5,30 procente (Graficul 4.21, Anexa 2).

Calculul testelor de corelație a evidențiat o valoare la un prag ($p < 0,05$) ceea ce arată că există o corelație semnificativă statistic între veniturile familiei și tipul de familie din care provin copiii.

În concluzie atât frecvențele observate cât și testele de semnificație au arătat că *Veniturile familiilor monoparentale sunt mai scăzute decât cele ale familiilor complete*, ceea ce ar putea constitui un factor generator al comportamentelor diferite ale copiilor, așa cum au fost prezentate mai sus.

b) Domiciliul părinților: urban/rural

Analiza datelor arată că, 35,30% din părinții din familiile monoparentale domiciliază în Oradea sau alt oraș mare, în raport cu un procent de 29,20% de părinți din familii complete; 14,20% din părinții din familiile monoparentale domiciliază într-un oraș mai mic, iar cei din familii complete sunt 12,30%. Copiii proveniți din familii monoparentale domiciliază într-o pondere mai mare în mediu urban, decât cei din familii complete, care domiciliază într-un procentaj mai mare în mediul rural (vezi Graficul 4.22, Anexa 2).

c) Dotarea locuinței

Dotarea locuinței cu produse/aparatură arată în ce măsură familia dispune de resurse financiare pentru a asigura un anumit nivel de trai și pentru a susține copilul în proiectele sale (Tabelul 4.17).

Prin aplicarea testelor de corelație dintre variabilele luate în analiză s-a constatat că nu există asocieri semnificative între variabilele: structura familiei – dotare cu mașină de spălat vase; structura familiei – dotare cu telefon inteligent.

Tabelul 4.17. Dotarea cu bunuri a familiei monoparentală și a familiei complete

Dotare (aparatură, produse)	TIPUL DE FAMILIE			
	Familia monoparentală		Familia completă	
	DA	NU	DA	NU
1. Mașina de spălat vase	79,7%	55,3%	46,8%	53,2%
2. Telefon inteligent	93,8%	6,2%	95,3%	4,7%
3. Aer condiționat	31,0%	69,0%	40,4%	59,6%
4. Automobil	64,5%	35,5%	79,9%	20,1%
5. Calculator/laptop	79,7%	20,3%	83,1%	14,9%
6. Internet	91,0%	9%	93,5%	6,5%
7. Loc special pentru efectuarea temelor	88,4%	11,6%	91,5%	8,5%

Sursa: Prerlucrare – Baza de date MERPAS

În schimb testele de corelație au arătat că există relații semnificative statistic între tipul de familie și:

- dotarea locuinței cu aer condiționat (31,0% dintre copiii din familii monoparentale și 40,4% dintre copiii din familii complete au aparat de aer condiționat (vezi Graficul 4.23, Anexa 2). Valoarea testului statistic Hi-Pătrat este de 15,682 cu un prag de semnificație $p < 0,05$, ceea ce ne permite să concluzionăm că *există o corelație între variabilele: structura familiei (monoparentală/completă) și posesia unui aparat de aer condiționat*. Testul Fisher are de asemenea un prag de semnificație $< 0,05$.
- dotarea cu automobile, (64,5% dintre copiii din familii monoparentale, comparativ cu 79,9% dintre copiii din familii complete au automobil (vezi Graficul 4.24, Anexa 2). Valoarea testului statistic Hi-Pătrat este de 58,579 cu un prag de semnificație $p < 0,05$. Putem concluziona că *există o asociere/corelație între variabilele testate: structura familiei și posesia de automobil*. Testul Fisher are de asemenea un prag de semnificație $< 0,05$.
- dotarea cu laptop/calculator personal: analizele de frecvențe arată că 79,9% dintre copiii din familii monoparentale în comparație cu 85,1% dintre copiii din familii complete au calculator personal/laptop (vezi Graficul 4.25, Anexa 2). Valoarea testului statistic Hi-Pătrat este de 9,322 cu un prag de semnificație $p < 0,05$, ceea ce întemeiază concluzia că *există o corelație între variabilele testate: structura familiei și posesia de calculator personal/laptop*. Testul Fisher are de asemenea un prag de semnificație $< 0,05$.

- existența conexiunii la internet, a relevat de asemenea diferențe între situația copiilor din familiile monoparentale și cele complete, susținute de următoarele date: 91,0% dintre copiii din familii monoparentale comparativ cu 93,5% dintre copiii proveniți din familii complete au conexiune la internet (vezi Graficul 4.26, Anexa 2). Valoarea testului statistic Hi-Pătrat este de 4,080 cu un prag de semnificație $p < 0,05$, ceea ce ne permite să formulăm concluzia că există o asociere/corelație între variabilele testate: structura familiei și posesia existența conexiunii la internet. Testul Fisher are de asemenea un prag de semnificație $< 0,05$
- amenajarea în locuință a unui loc liniștit în care copiii să-și facă temele. Analizele de frecvență au reliefat că 88,4% dintre copiii proveniți din familii monoparentale, în comparație cu 91,5% dintre copiii proveniți din familii complete au un loc liniștit unde să își facă lecțiile (vezi Graficul 4.27, Anexa 2). Valoarea testului statistic Hi-Pătrat este de 5,012, cu un prag de semnificație $p < 0,05$. Putem concluziona că există o corelație între variabilele testate: structura familiei și existența în locuință a unui loc liniștit unde copiii își pot face temele. Testul Fisher are de asemenea un prag de semnificație $< 0,05$.

Tabelul 4.18. prezintă în sinteză corelațiile dintre variabilele testate de noi și prezentate mai sus în funcție de tipul de familie din care provin subiecții.

Tabelul 4.18. Valoarea testelor de corelație între variabilele care operaționalizează bunăstarea și calitatea vieții și tipul familiilor de origine ale copiilor

Variabile	Test	P
Structura familială – dotare mașina de spălat vase	Pearson Chi Square = 0,804	0,370
Structura familială – dotare telefon	Pearson Chi Square = 2,149	0,143
Structura familială – dotare aer condiționat	Pearson Chi Square = 15,682	0,000
Structura familială – dotare automobil	Pearson Chi Square = 58,579	0,000
Structura familială – dotare laptop	Pearson Chi Square = 9,322	0,002
Structura familială – dotare internet	Pearson Chi Square = 4,080	0,043
Structura familială – asigurare loc teme	Pearson Chi Square = 5,012	0,025

Sursa: Prerlucrare – Baza de date MERPAS

Datele prezentate mai sus arată că există corelație între structura familiei și rezultatele școlare. Am pornit în cercetare de la premisa că tipul de familie poate influența rezultatele școlare ale propriilor copii, prin mai multe mecanisme (nivel de instrucție, ocupația, migrația părinților, stilul educativ al familiei și nu, în

ultimul rând, prin veniturile familiei și asigurarea unei baze materiale necesare desfășurării activității).

Datele oferite de cercetare și prezentate mai sus au atestat faptul că locuințele familiilor monoparentale au o dotare inferioară familiilor complete, în strânsă legătură și cu veniturile declarate de subiecți și, în ultimă instanță, cu rezultatele școlare ale copiilor.

Calculul testelor de semnificație dar și analizele de frecvențe arată că există o relație semnificativ statistic între structura familiei și nivelul veniturilor precum și domiciliul familiilor monoparentale, sugerând că veniturile familiilor monoparentale sunt mai reduse, iar ponderea celor cu domiciliul în mediul rural este mai mare comparativ cu cea a familiilor complete. Poate acest fapt influențează și datele privind diferențele de dotare a locuinței celor două tipuri de familii. De asemenea, s-a constatat că familiile monoparentale dispun de un nivel mai redus de bunăstare economică și materială, fapt reliefat prin evidențierea unei relații semnificative statistic între structura familiei și dotarea cu aer condiționat, posesia unui automobil, laptop, conexiune internet, loc pentru efectuarea temelor.

4.5.1.3. Concluziile cercetării cantitative

La acest nivel al analizei, am considerat oportun să extrag câteva concluzii care au rezultat din testarea ipotezelor extrase din literatura de specialitate parcursă, așa cum s-a menționat pe larg în partea de metodologie a cercetării, pe baza datelor oferite de ancheta sociologică pe bază de chestionar.

1. Prima ipoteză, ***Chiar dacă familiile monoparentale sunt în creștere și în județul Bihor ca urmare a schimbărilor profunde produse în viața economico-socială și în mentalități, dimensiunea fenomenului va fi mai redusă comparativ cu cea specifică țărilor dezvoltate ale lumii***, este infirmată de datele cercetării.

Datele statistice analizate arată că în perioada 2012–2016, ponderea familiilor monoparentale în județul Bihor se situează în jur de 14%, sub nivelul mediei naționale (16,70%) și aproape de media europeană (13,70%). Faptul că la nivelul eșantionului nostru constituit din elevii din clasa a VIII-a, ponderea familiilor monoparentale reprezintă 13,7%, situat sub media de la nivel județean poate sugera că familiile mai deschise spre postmodernitate sub aspect comportamental pot fi familiile tinere, care au copii mai mici, ipoteză care ar putea fi verificată de studii viitoare.

Prin urmare datele de cercetare infirmă ipoteza inițială. Ne așteptam ca ponderea familiilor monoparentale să fie mai mică la nivel național și al județului Bihor comparativ cu nivelul european și comparativ cu alte state ale lumii, pornind de la datele altor studii românești care atestau că societatea românească este o societate mai tradițională care manifestă o anumită inerție în adoptarea unor tipuri noi de comportamente și de mentalități.

Diferențierea ponderii familiilor monoparentale pe grupe de țări cu caracteristici relativ similare, ca și faptul că țările din estul Europei se înscriu într-un pattern similar sugerează ideea că factorul care influențează tipul familiei este sistemul de valori predominant într-o cultură. Considerăm că explicația fenomenului constă tocmai în faptul că schimbările accelerate care se produc în lume se resimt puternic și în cultura românească, mai ales sub impactul amplului fenomen de migrație internațională a românilor care sunt puși în situația de a se adapta noilor contexte de viață. Realitățile în continuă schimbare modifică și mentalitățile și comportamentele indivizilor, ceea ce face ca noile moduri de viață, alternative la familia tradițională, sunt tot mai rapid tolerate și acceptate în spațiul social românesc.

Pe de altă parte, referitor la tipul de familie monoparentală, reținem că și la nivelul județului Bihor predomină *familia monoparentală cu mamă*, ponderea fiind mai redusă, de 81,30%, comparativ cu media înregistrată de țările cuprinse în studiul invocat, de 86%. (Woessmann, 2015) Specificul migrației românești în scop de muncă este dat de faptul că favorizează forța de muncă feminină spre Italia, Germania și Marea Britanie, locurile de muncă disponibile fiind mai ales cele ocupate de femei (menajere, îngrijitoare de copii, bătrâni, lucrătoare în comerț etc). În aceste situații, în multe cazuri, au loc negocieri în familie, apreciindu-se ca variantă avantajoasă migrarea în scop de muncă a soției, soțul ocupându-se de copii.

Referitor la relația dintre comportamentele copiilor și caracteristicile familiilor acestora, pe de o parte și tipul de familie analizat (monoparentală și completă), pe de altă parte vom încerca să surprindem într-un grafic (Model explicativ) variabilele care înregistrează relații semnificative statistic cu tipul de familie, din cadrul fiecărei dimensiuni analizate de noi.

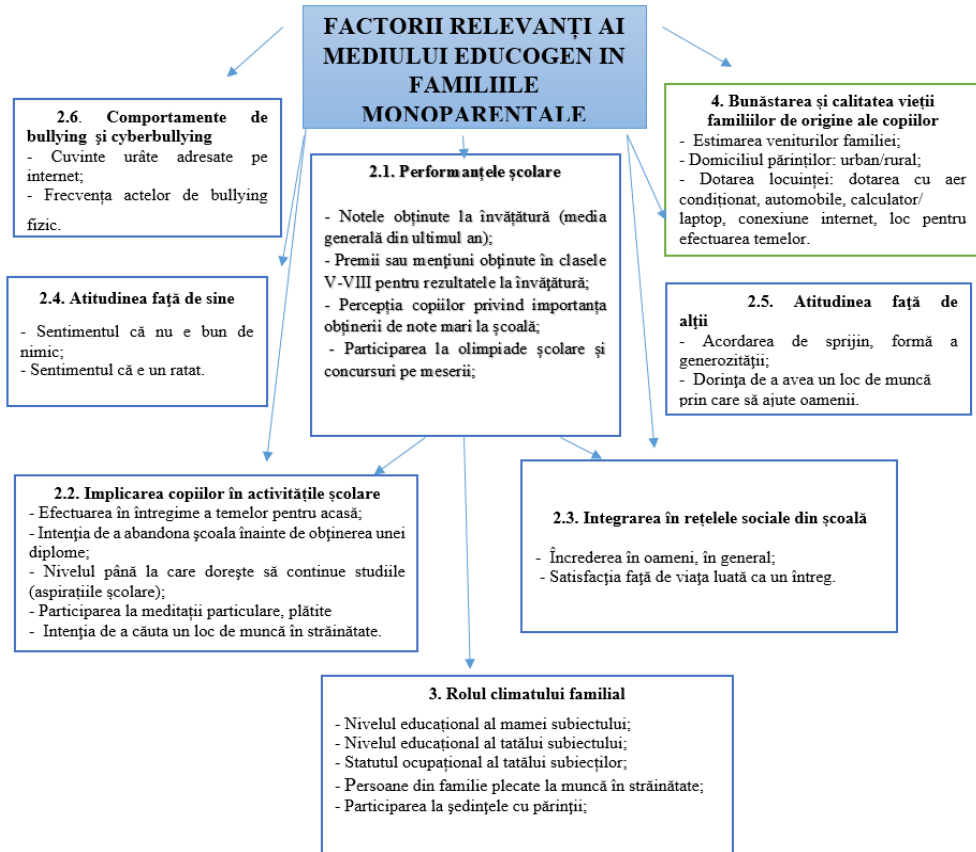

Figura 4.2. Factori relevanți ai mediului educogen în familiile monoparentale

Sursa: Contribuție proprie pe baza interpretării datelor de cercetare

2. Datele de cercetare confirmă și ipoteza potrivit căreia **Performanțele școlare ale elevilor proveniți din familiile monoparentale sunt inferioare celor înregistrate de elevii care provin din familii complete.**

Ipoteza a fost sugerată de literatura de specialitate consultată care a arătat că toate cercetările, indiferent de indicatorii pe care i-au luat în calcul, (note, medii, rezultatele la testele Pisa etc.) rezultatele la învățătură obținute de copiii proveniți din familii monoparentale sunt inferioare celor care provin din familii complete. Indicatorii pe care noi i-am cuprins în analiză s-au referit la mediile obținute în anul anterior, premii obținute de elevi în clasele gimnaziale (V–VII, percepția privind importanța rezultatelor la învățătură pentru viață, participarea la olimpiade și concursuri pe meserii și premii sau mențiuni obținute la olimpiade și concursuri pe meserii.

Analizele de frecvențe și testele de corelație aplicate pentru testarea relațiilor dintre variabile a permis confirmarea ipotezei formulate, atestând relații semnificative statistic între: media obținută în anul anterior (calculul frecvențelor a arătat că media mediei obținută de copiii din familiile monoparentale a fost de 8,08, comparativ cu 8,48 obținută de copiii din familiile complete); premii sau mențiuni obținute în clasele V–VIII pentru rezultatele la învățătură (29,9% dintre copiii care nu au obținut niciodată un premiu sau o mențiune se regăsesc între copiii proveniți din familii monoparentale, comparativ cu 26,5 din familii complete; percepția copiilor privind importanța obținerii de note mari la școală (86,7% dintre elevii ai căror părinți sunt singuri consideră adevărată afirmația conform căreia e important să ia note bune, în timp ce 91,1% dintre cei proveniți din familii complete exprimă această opinie).

Participarea elevilor la activități competitive, concursuri școlare, olimpiade și obținerea de premii pentru astfel de activități nu s-au diferențiat semnificativ în funcție de tipul de familie din care provin copiii.

Prin urmare, se poate constata că performanța școlară, cuantificată în mediile obținute în anii anteriori și în percepția privind importanța notelor obținute ca modalitate de atestare a performanțelor reprezintă proiecte la care au acces în mai mare măsură copiii din familiile complete, care sunt formați într-un mediu înalt motivant și stimulat, iar părinții din aceste familii induc copiilor aspirații înalte și constante. Controlul parental realizat în mod constant influențează calitatea pregătirii elevilor, susținerea acestora în activitățile școlare, din acest punct de vedere familiile monoparentale devenind medii slab educogene (Mitrofan, Ciupercă, 2002).

3. Ipoteza *Unul dintre factorii explicativi ai performanțelor școlare constă într-o mai mică implicare a elevilor în activitățile școlare*, este surprinsă prin indicatorii: exprimarea intenției de a abandona școala înainte de finalizarea rutei școlare, expectanțe privind lungimea carierei școlare, dorința de a studia în străinătate, dorința de a-și căuta loc de muncă în străinătate, efectuarea în întregime a temelor pentru acasă, percepția importanței asupra studiilor, participarea la aprofundarea cunoștințelor prin participarea la meditații.

Copiii din familiile monoparentale reușesc să termine în mai mică măsură temele pentru acasă decât cei din familiile complete. Părintele unic susținător nu are disponibilitate, respectiv posibilitate, în contextul preluării funcțiilor familiei, de a se implica în sprijinul copiilor pentru a învăța. De asemenea, nu dețin spații

destinate pentru efectuarea temelor în liniște, ceea ce alterează gradul de concentrare în actul învățării și, implicit, atrage posibilitatea obținerii unor rezultate școlare slabe. Prin urmare, indicatorii vizați de cercetare vin să susțină realitatea: copiii din familii monoparentale nu reușesc să își efectueze temele decât în mică măsură; ca un element de context specific este și acela că elevii din familiile monoparentale, din cauze *obiective* (precaritatea resurselor financiare și materiale, lipsa de disponibilitate și timp fizic, asumarea de către părintele unic întreținător a tuturor funcțiilor familiei), respectiv cauze *subiective* (aspirații scăzute ale părinților din familiile monoparentale pentru opțiunile școlare ale copiilor), nu beneficiază decât în mică măsură, de meditații particulare care să îi sprijine în obținerea performanțelor școlare.

În acest context, copiii din familiile monoparentale au opțiunea unor trasee de școlaritate mai scurte, care să le permită integrarea cât mai rapidă pe piața forței de muncă și obținerea unui câștig. Nu au fost relevate diferențe semnificative în raport cu percepția copiilor din familia monoparentală, respectiv a celor din familia completă, în ce privește importanța educației pentru viață, intenția de continua studiile în străinătate.

Educația paralelă, sub forma meditațiilor, nu reprezintă o șansă pentru copiii din familiile monoparentale, întrucât aceștia nu au, de cele mai multe ori, acces la astfel de forme de pregătire, în comparație cu elevii din familii complete. Totuși, nu este exprimată intenția copiilor de a abandona școala, atitudinea pozitivă față școală fiind manifestă atât la copiii din familiile monoparentale cât și la cei din familiile complete, cel puțin sub acest aspect.

Cercetarea a relevat asocierea dintre variabilele: structura familiei – intenția de a accesa un loc de muncă în străinătate. Dacă interesul pentru a obține o diplomă în străinătate nu se află într-o relație statistică semnificativă cu tipul de familie, în schimb proiectul plecării la muncă în străinătate reprezintă un proiect important pentru copiii din familiile monoparentale, dornici să își asigure venituri mai mari și un nivel de viață ridicat.

4. Ipoteza *Stima de sine a copiilor din familiile monoparentale este mai scăzută decât a celor care provin din familii complete* este de asemenea confirmată de datele cercetării.

Stima de sine reprezintă „ dimensiunea evaluativă a imaginii de sine și se referă la modul în care ne considerăm ca persoane în raport cu propriile așteptări

și cu ceilalți” (Lemeni, G; Miclea, M. coord., 2004, p. 34). Este necesar să se realizeze diferența între evaluarea imaginii de sine și evaluarea comportamentului. Copiii își formează o stimă de sine crescută sau scăzută în funcție de imaginea de sine, pe care o evaluează în funcție de părerile părinților și a cadrelor didactice.

Considerăm ca fiind foarte importantă, constituirea familiei ca *sursă de suport social* constantă, respectiv intervenția acesteia cu măsuri corective în cazul stimei de sine scăzute a copilului. Calitatea mediului familial amprentează semnificativ formarea și dezvoltarea copilului, integrarea în viața școlară și socială.

Cercetarea a relevat pe această temă, următoarele:

- Au fost identificate relații semnificative statistic între variabilele structura familiei și sentimentul de a nu fi bun de nimic, respectiv structura familiei și percepția despre sine că este un ratat. S-a putut constata că elevii care provin din familie monoparentală sunt mai vulnerabili, au nevoie de susținere pentru a clădi o imagine și stimă de sine ridicată. În acest context, integrarea în grupurile sociale, reușita în anumite activități sau calitatea relațiilor sociale pot asigura condițiile ca acești copii să depășească pragul în care se consideră ratați sau că nu sunt buni de nimic. Școala sau comunitatea sunt chemate să compenseze neîmplinirii funcțiilor familiei în acest domeniu sensibil.
- S-au înregistrat diferențe nesemnificative între ponderea copiilor din familii monoparentale care au atitudine negativă față de sine, se simt inutili sau au o satisfacție față de viață mai mică în raport cu copiii din familii complete, dar trebuie să reținem aceste aspecte în contextul unui complex de factori care diferențiază familia monoparentală și familia completă.

Stima de sine a copiilor se poate asocia și cu satisfacția în raport cu viața, luată ca întreg, copiii din familiile monoparentale manifestând grad mai scăzut de satisfacție comparativ cu cei proveniți din familiile complete. Satisfacția mai scăzută a copiilor proveniți din familiile monoparentale poate fi determinată de nerealizările, constând în performanțe școlare mai reduse, din relațiile cu cadrele didactice și cu ceilalți copii, dar și în bunăstarea mai scăzută a familiilor de origine în comparație cu copiii proveniți din familii complete.

5. Generozitatea și atitudinile altruiste se vor manifesta în proporții mai reduse în rândul elevilor proveniți din familii monoparentale comparativ cu cei proveniți din familii complete este ipoteza prin care ne propunem să verificăm

în ce măsură atitudinea față de alții, manifestată de copiii proveniți din familiile monoparentale este amprentată de mediul familial al acestor structuri familiale, de dificultățile pe care le întâmpină. Astfel, vom avea în vedere indicatorii: acordarea de sprijin ca formă a generozității, dorința de a avea un loc de muncă prin intermediul căruia să-i ajute pe alții. Copiii din familiile monoparentale manifestă generozitate în relațiile cu ceilalți, cel puțin în fază de proiecție, existând relația statistic semnificative între variabilele structura familiei – acordarea de sprijin și structura familiei – accesarea unui loc de muncă din care să îi poată ajuta pe ceilalți. Atitudinile altruiste ar putea fi induse de neîmplinirile proprii dar și de lipsa resurselor, percepută de copii ca o îngrădire a acțiunilor.

În aceste situații există mari rezerve de acțiune în care școala, prin factorii educativi de care dispune (profesori, diriginți, psihologi, asistenți sociali) poate interveni. Este necesar să cunoască, în primul rând copiii cu diferite grade de vulnerabilitate, inclusiv pe cei care provin din familii monoparentale și să le acorde sprijin adecvat, incluzându-i în activități de voluntariat, în echipe de sprijin ale altor persoane dezavantajate.

6. Ipoteza Acțiunile de bullying și cyberbullying vor fi mai intense în rândul copiilor proveniți din familiile monoparentale comparativ cu copiii care provin din familii complete.

Cercetarea a cuprins în analiză următorii indicatori: apartenența la familia monoparentală și amenințarea pe internet; adresarea în spațiul online a unor cuvinte urâte; participarea la un program de informare asupra siguranței online; atitudinea față de o situație de bullying cibernetic; bullyingul verbal prin cuvinte și porecle; bullyingul cibernetic care au fost corelate cu tipul de familie de origine a subiectului.

Reținem astfel faptul că între variabilele bullying verbal și fizic, pe de o parte și tipul de familie din care provin copiii, pe de altă parte, au fost evidențiate relații semnificative, arătând că elevii care provin din familiile monoparentale sunt expuși în mai mare măsură acțiunilor de bullying comparativ cu cei care provin din familii complete. În ceea ce privește cyberbullyingul, nu s-au evidențiat diferențe semnificative din punct de vedere statistic între copiii proveniți din cele două tipuri de familii de origine ale elevilor, deși anumite tendințe de afectare mai intensă a copiilor proveniți din familiile monoparentale comparativ cu cele normale reies din frecvențele înregistrate.

Datele de cercetare analizate și prezentate atestă faptul că fenomenul de bullying, atât a celui verbal cât și a celui fizic este destul de prezent în cadrul populației școlare analizate. Faptul că aproximativ o treime dintre subiecți declară că au fost agresați verbal și că un sfert au suferit chiar violențe fizice este în măsură să pună probleme serioase în fața școlii și a familiei copiilor.

De aceea considerăm că în combaterea fenomenului de bullying și cyberbullying, alături de familie trebuie să se implice și școala și alți factori educaționali. Este important ca școala să cuprindă în oferta educațională inclusiv programe de consiliere a elevilor care au devenit victime ale violenței fizice și mai ales a cyberbullying-ului. Elevii trebuie să cunoască și să aplice strategii de coping în gestionarea situațiilor de bullying și cyberbullying. Actorii comunității școlare și familia au responsabilități în sensul prevenirii, gestionării situațiilor de bullying.

7. Ipoteza *Nivelul de educație al părinților din familiile complete (măsurat prin ultima școală absolvită) va fi mai ridicat comparativ cu cel al părinților din familiile monoparentale* este confirmată. Cercetarea a relevat faptul că numărul mamelor din familiile monoparentale care au studii superioare este mai mare decât cel al mamelor din familiile complete. Este important acest aspect, având în vedere că aspirațiile pentru copii, inclusiv traseul de școlaritate, sunt mai mari cu cât e mai ridicat stocul de educație. În ceea ce privește nivelul de instrucție al tatălui, cercetarea relevă că acest indicator are valori mai mici decât în cazul mamelor din familii monoparentale, respectiv decât a celor taților din familiile complete. Nivelul de instrucție al părinților este un predictor important al performanțelor obținute la școală de către copii, după cum au consemnat majoritatea cercetărilor anterioare, menționate și în prezenta lucrare.

În strânsă corelația cu capitalul educațional, concretizat în nivelul de instrucție și tipul de familie s-au configurat și statutul ocupațional al părinților și migrația acestora în scop de muncă.

Chiar dacă nu se configurează o corelație semnificativă din punct de vedere statistic în privința ocupației mamei elevilor proveniți din familii monoparentale și complete (Pearson Chi Square=3,456, la un prag de 0,969), la nivelul frecvențelor înregistrate apar unele diferențe care constau în primul rând într-o proporție mai ridicată a muncitorilor și a șomerilor, pe de o parte și mai scăzută a casnicilor în rândul familiilor monoparentale, comparativ cu cele complete.

În schimb, între ocupația tatălui și tipul de familie s-a evidențiat o corelație semnificativă statistic, tații elevilor din familiile monoparentale regăsindu-se în cea mai mare măsură în rândul persoanelor cu studii superioare, a tehnicienilor, maștrilor și funcționarilor, a lucrătorilor din servicii și turism și a patronilor/întreprinzătorilor proprii dar și a șomerilor. Pe de altă parte, tații prezenți în familiile complete sunt mai frecvent reprezentați în categoria muncitorilor, a pensionarilor și a casnicilor.

Situația statusului ocupațional este strâns legată de cu migrația părinților, În cazul copiilor din familii monoparentale se întâmplă mai des ca unul din membri familiei să fi plecat la muncă în străinătate decât în cazul copiilor proveniți din familii complete (corelația între plecarea la muncă în străinătate și tipul de familie este semnificativă statistic). Frecvențele înregistrate arată că: În ambele tipuri de familie persoana care pleacă cel mai frecvent la muncă în străinătate este tatăl, cu precizarea că ponderea cea mai ridicată o reprezintă tații din familiile complete, (în 69,6% cazuri), comparativ cu tații din familiile monoparentale, în care tatăl este plecat doar în 60,0% din cazuri. În schimb mamele care pleacă la muncă în străinătate au ponderea cea mai ridicată în familiile monoparentale, în 32,9% din cazuri, comparativ cu doar 24,0% din cazuri în structura familiei complete.

Considerăm că plecarea la muncă în străinătate a unui părinte prezintă semnificație pe de o parte pentru afectarea controlului parental în familie, în special în familiile cu un singur părinte. Plecarea la muncă în străinătate poate fi simptomatică și pentru situația financiară a familiei. Faptul că în familia monoparentală, mama este cea care pleacă mai frecvent la muncă în străinătate poate sugera dificultăți financiare mai accentuate în cazul familiei monoparentale cu mamă. În familia completă, tatăl este cel care își asumă rezolvarea problemelor financiare ale familiei, el fiind și cel care se angajează în demersuri de obținere a unor câștiguri mai mari, prin deplasarea la muncă în străinătate.

8. Ipoteza *Stilul educativ al familiei monoparentale diferă din perspectiva cunoașterii și controlului comportamentului elevilor față de cel din familiile complete, în sensul constituirii unui stil educativ specific familiilor monoparentale, mai puțin angajant și suportiv se confirmă doar parțial.*

Cercetarea a relevat diferențe între variabilele analizate: cunoașterea și controlul comportamentului copiilor; discutarea situației la învățătură cu profesorii și discutarea problemelor elevilor cu ceilalți părinți în favoarea familiei complete,

chiar dacă nu au valori ridicate. Există o relație statistică semnificativă doar între variabilele: tipul familiei și participarea la ședințele cu părinții, potrivit căreia părinții unici întreținători participă în mai mică măsură la ședințele cu părinții și alte activități din cadrul parteneriatului parental.

Datele de cercetare au relevat faptul că un *capital intrafamiliar*, respectiv *extrafamiliar* destructurat, caracteristic familiilor monoparentale, are consecințe pe termen mediu și lung asupra dezvoltării copilului, asupra vieții școlare și asupra vieții sociale.

Analiza problematicii copiilor proveniți din familii monoparentale din perspectiva rețelelor sociale, în care actorii sociali sunt copilul–familia–comunitatea, evidențiază faptul că fiecare pol investește un potențial structurat și dezvoltat/limitat de propriile resurse.

În acest moment al demersului de cercetare putem concluziona, pornind de la teoria rețelelor, nevoia de a se constitui un mecanism integrator funcțional în care fiecare actor cu responsabilități în dezvoltarea copilului, să intervină într-un efort concertat, subordonat unor obiective comune.

Politicile publice, programele suport pentru copiii din familiile monoparentale se cer a fi fundamentate pe date de cercetare, cu elaborarea și promovarea unei viziuni holistice asupra problematicii copiilor din familii monoparentale, ca un grup de risc educațional.

Cercetarea a relevat faptul că această ipoteză este corectă și pertinentă, având în vedere că familia monoparentală reușește în mică măsură și cu dificultate, să îndeplinească funcțiile care revin familiei. *Un elev care provine dintr-o familie monoparentală care beneficiază de un suport social adecvat are șanse de integrare în mediul școlar semnificativ mai mari.* Conceptualizarea suportului social presupune abordarea deopotrivă a *suportului social perceput și a suportului social acordat.* Având un caracter multidimensional, suportul social constituie o *resursă* „generală și accesibilă din rețeaua de prieteni și cunoștințe (rețeaua socială) care ajută o persoană să facă față problemelor de zi cu zi sau crizelor mai serioase” (Walker, Wasserman și Wellman, 1993, p. 71), respectiv acțiune „bine intenționată oferită de bunăvoie unei persoane cu care există o relație interpersonală și care produce un răspuns pozitiv imediat sau mai târziu” (Hupcey, 1998, p. 313). Thoits (2010) a oferit o definiție mai cuprinzătoare a suportului social care implică asistența emoțională (empatie, înțelegere), informațională (consiliere cu privire la luarea

deciziilor) sau instrumentală (materială și/sau satisfacerea nevoilor de companie) din partea persoanelor semnificative cum ar fi membri ai familiei, prieteni sau colegi de serviciu. Alți autori (Lakey, 2010) susțin că suportul social include și integrarea socială, care reflectă calitatea și cantitatea relațiilor sociale formale și informale în care beneficiarii suportului sunt implicați (maritale, paterne, fraterne, de prietenie, cu profesorii). Se consideră că ceea ce contează este puterea legăturilor, disponibilitatea de a oferi sprijin și calitatea aceluia sprijin, mai degrabă decât numărul de legături pe care o persoană le stabilește în cadrul unei rețele sociale.

Integrarea copilului în mediul școlar se realizează în contextul adaptării eficiente a acestuia la cerințele din comunitatea școlară, cerințele privind activitatea educațională și nu în ultimul rând la interacțiunile din cadrul mediului școlar. O integrare adecvată în viața școlii, a grupului școlar și în mod special în activitățile educaționale, va duce la reușita școlară și la respectarea echilibrată a cerințelor școlii și ale familiei. În mod evident, în condițiile unei integrări școlare eficiente, elevul va dezvolta și manifesta o atitudine pozitivă față de școală și educație. Este important ca în familie să se asigure controlul parental, dar și o experiență de viață care să fundamenteze relațiile cu sine, cu ceilalți, cu școala.

În cadrul cercetării au fost analizate relațiile dintre variabilele: structura familiei și siguranța în școală, structura familiei și încrederea în persoanele din jur, încrederea în colegi, structura familiei și încrederea în oamenii pe care nu îi cunoaște. Așa cum arătam, ponderea înregistrată la fiecare indicator este sensibil diferită între copiii din familia monoparentală și copiii din familia completă.

Avem în vedere realizarea unei *cercetări calitative* pentru a identifica percepția principalilor actori implicați în educația, formarea și protecția copiilor din familiile monoparentale, în vederea asigurării unei cunoașteri adecvate a situației acestora.

9. *Bunăstarea familiei (măsurată prin veniturile obținute în familie, rezidența urban/rurală) este mai ridicată în familiile complete comparativ cu cele monoparentale.*

Concept multidimensional, calitatea vieții este ca „gradul în care nevoile obiective ale individului sunt satisfăcute în relație cu percepția subiectivă, individuală sau de grup, asupra bunăstării” (Robert Constanza, 2008). În viziune mai complexă, calitatea vieții este: „ansamblul elementelor care se referă la situația fizică, economică, socială, culturală, politică și de sănătate etc., în care trăiesc

oamenii, conținutul și natura activităților pe care le desfășoară, caracteristicile relațiilor și proceselor sociale la care participă, bunurile și serviciile la care au acces, modelele de consum adoptate, modul și stilul de viață, evaluarea împrejurărilor și rezultatele activităților din perspectiva în care acestea corespund așteptărilor populației, precum și stările subiective de satisfacție/insatisfacție, fericire, frustrare” (Mărginean și Bălașa, 2005, p. 33).

Calculul testelor de semnificație dar și analizele de frecvențe arată că există o relație semnificativă statistic între structura familiei și nivelul veniturilor, precum și domiciliul familiilor monoparentale, sugerând că veniturile familiilor monoparentale sunt mai reduse, iar ponderea celor cu domiciliul în mediul rural este mai mare comparativ cu cea a familiilor complete. Poate acest fapt influențează și datele privind diferențele de dotare a locuinței celor două tipuri de familii. De asemenea, s-a constatat că familiile monoparentale dispun de un nivel mai redus de bunăstare economică și materială, fapt reliefat prin evidențierea unei relații semnificative statistic între structura familiei și dotarea cu aer condiționat, posesia unui automobil, laptop, conexiune internet, loc pentru efectuarea temelor.

4.5.2. Etapa a II-a: Cercetarea calitativă – *Identificarea și analiza percepției actorilor semnificativi asupra vulnerabilității copiilor din familiile monoparentale*

4.5.2.1. Prezentarea cercetării calitative

Cercetarea calitativă cu tema *Identificarea și analiza percepției actorilor semnificativi asupra vulnerabilității copiilor din familiile monoparentale* face parte dintr-un studiu amplu care vizează vulnerabilitatea copiilor din familiile monoparentale, prezentat în etapa anterioară. Datele obținute vor fi corelate cu cele rezultate din cercetarea cantitativă realizată prin aplicarea de chestionare elevilor din clasa a VIII-a din școlile din județul Bihor.

Problematika familiilor monoparentale și a copiilor proveniți din aceste familii este percepută diferit de actorii sociali cu atribuții în gestionarea situațiilor specifice legate de acest domeniu. Importanța cunoașterii acestor percepții este dată de faptul că pot sta la baza identificării și aplicării unor măsuri specifice pentru susținerea grupului vulnerabil al familiei monoparentale și al copiilor socializați în aceste tipuri de familii.

Scopul și obiectivele cercetării calitative

Tabelul 4.19. *Finalitățile cercetării calitative*

Scopul cercetării	Analiza percepției părinților, reprezentanților autorităților locale, a instituțiilor specializate, a practicienilor din învățământ asupra familiei monoparentale și a copiilor provenind din aceste familii.
Obiectivele cercetării	<ul style="list-style-type: none"> • Identificarea și analiza percepției actorilor semnificativi asupra vulnerabilității copiilor din familiile monoparentale; • Colectarea unor date privind experiențele legate de familia monoparentală și copiii din familiile monoparentale, legislația specifică, forme de sprijin, problemele specifice, exemple de bune practici în gestionarea situației de risc a copiilor din familiile monoparentale; • Identificarea în baza intervențiilor participanților, a unor măsuri de intervenție în sensul ameliorării situației de risc a copiilor proveniți din familiile monoparentale.

Sursa: Construcție proprie

Metode și tehnici utilizate

Cercetarea calitativă a constat în organizarea unor focus-grupuri, cu participarea părinților (atât din familii monoparentale, cât și din familii complete), reprezentanți ai instituțiilor specializate din comunitate, cu atribuții în problematica copiilor proveniți din familii monoparentale, directori, profesori din învățământul preuniversitar, diriginți, reprezentanți ai comunității locale.

Ca și tehnică uzitată în evaluarea nevoilor comunitare, focus grupul își are originea la nivelul anilor 30, fiind întrebuițat de către Lazarefel și Merton, în anumite cercetări desfășurate pe parcursul celui de-al doilea război mondial. Focus grupul este un interviu de grup care se centrează pe o anumită temă, și care sub conducerea unui evaluator/moderator urmărește obținerea anumitor date rezultate din analiza percepțiilor, opiniilor și sentimentelor celor intervievați. În concepția lui Morgan (apud Cojocaru, 2003, p.88), focus grupul este definit ca „tehnica de cercetare în care suportul pentru culegerea datelor este interacțiunea de grup, pe o temă dată de cercetători”. Cu ajutorul acestei tehnici de cercetare avem acces la date calitative care ne oferă un tablou complex în care sunt evidențiate comportamentele, opiniile și informațiile indivizilor, analizate strict statistic, deosebindu-se net de interviul de tip individual prin faptul că „focus-grupul smulge o multiplicitate de perspective și procese emoționale într-un context de grup” (Cojocaru, 2003, p. 89). Scopul fundamental al focus-grupului este obținerea unor informații direct de la sursă „cu valoare de opinii” (Miftode, 2003, p. 28), de la membrii comunității care sunt ajutați să își prezinte atitudinea, sentimentele sau experiențele față de o

temă dată. Apelarea la focus grup este folosită pentru: înțelegerea corectă a informațiilor care vizează o anumită temă, în urma culegerii, analizei și interpretării datelor de tip cantitativ; colectarea anumitor informații sau date care sunt necesare analizării calitative a problematicii; înțelegerea anumitor nevoi ale comunității, cum interpretează, reacționează și gândesc membrii acesteia față de aceste nevoi.

Cercetarea calitativă vizează *identificarea și analiza percepției actorilor semnificativi asupra vulnerabilității copiilor din familiile monoparentale*.

Au fost organizate 3 *focus-grupuri* în perioada iunie–august 2020, după cum urmează:

1. Focus grup organizat cu părinți proveniți din familii monoparentale și familii complete (6 părinți din familii monoparentale și un părinte din familie completă);
2. Focus grup organizat cu reprezentanți ai instituțiilor specializate și ai autorității locale (2 reprezentanți DASO (Direcția de Asistență Socială Oradea), 2 reprezentanți ai bisericii, 2 reprezentanți ai Fundației „Ruhama”);
3. Focus grup organizat cu manageri ai unităților de învățământ, cadre didactice, inspectori școlari (6 directori ai unităților de învățământ preuniversitar, 4 profesori din unități de învățământ preuniversitar, 1 inspector școlar).

Participanți

Am considerat că actori semnificativi sunt reprezentanți ai instituțiilor cu atribuții în domeniu/ instituții specializate (Direcția de Asistență Socială Oradea, Agenția Socială pentru Plăți și Inspectie Socială Bihor, Centrul Județean de Resurse și Asistență Educațională, Inspectoratul Școlar Județean Bihor), asistenți sociali, profesori, directori unități de învățământ din învățământul preuniversitar, părinți din familii monoparentale și familii complete, reprezentanți ONG.

Problema copiilor proveniți din familiile monoparentale trebuie să fie analizată pornind de la faptul că acești copii fac parte dintr-un *grup vulnerabil*, după cum s-a argumentat în capitolele anterioare ale tezei. În acest context, putem detașa spre analiză elemente care privesc intervențiile formale pentru sprijinul familiilor monoparentale și ale copiilor care provin din aceste familii. Analiza se poate realiza la nivelul intervenției în mediul familial, instituțional, comunitar și într-un final, la nivel societal.

În ce măsură se răspunde nevoilor sociale ale copiilor din familiile monoparentale, cu atât mai mult cu cât societatea în schimbare aduce provocări și, implicit, noi nevoi cu care se confruntă copiii?

Participanții la focus-grupuri sunt persoane resursă, ei au rol de decizie sau de execuție în instituții specializate, sau sunt reprezentanți ai comunității (paradigma comunitară configurează un cadru de intervenție complexă în sensul sprijinirii copiilor din familii monoparentale, descriind în fapt un trend care se regăsește în numeroase țări). În ceea ce privește experiența părinților din familii monoparentale, aceasta este relevantă pentru descrierea nevoilor concrete ale familiei și copiilor, poate oferi lecții de viață, soluții identificate, propuneri pentru optimizarea sprijinului de care beneficiază familia monoparentală.

Focus-grupurile a fost configurate pornind de la următoarele **dimensiuni de analiză**/tematice:

- cadrul legislativ privind familia monoparentală și copiii proveniți din familia monoparentală – se are în vedere măsura în care sunt cunoscute reglementările legale prin care se asigură sprijinul familiilor monoparentale;
- contextul de acordare a sprijinului pentru familiile monoparentale – se au în vedere principiile pentru care se acordă sprijinul familiilor monoparentale, dificultățile cu care se confruntă familiile monoparentale, vulnerabilitățile copiilor proveniți din familiile monoparentale, situații noi care sunt identificate în societatea contemporană și pot genera riscuri asociate;
- sprijinul acordat familiei monoparentale și condițiile în care este acordat – cunoașterea condițiilor de acordare a sprijinului familial, de retragere a acestuia, alte forme de sprijin utile, precum stimulentele educaționale;
- harta actorilor semnificativi implicați în problematica familiei monoparentale – rolul diferitelor instituții cu atribuții în domeniu (de stat, ONG-uri, cunoașterea unor modele de intervenții);
- documentele privind acordarea sprijinului familiei monoparentale și circuitul acestora – circuitul documentelor, modul de culegere a datelor și valorificarea lor – utilitatea acestora, limitele utilizării lor;
- măsuri și propuneri privind sprijinul familiei monoparentale și a copiilor proveniți din aceste familii.

4.5.2.2. Analiza și interpretarea datelor de cercetare

În vederea interpretării rezultatelor am utilizat analiza tematică. Itemii au fost grupați pe teme de referință și în cadrul analizei, fiecare item a fost raportat la dimensiunile tematice stabilite: cadrul legislativ, sprijinul acordat familiilor

monoparentale (context, condiții, circuitul documentelor), harta actorilor semnificativi, măsuri și propuneri privind sprijinul familiei monoparentale.

Rezultatele obținute în urma focus/grupului sunt grupate pe dimensiunile mai sus amintite.

- **Cadrul legislativ** (*cunoașterea principalelor legi; aspecte care nu sunt surprinse, limite*)

În cadrul focus-grupului, o primă temă de discuție a fost legată de contextul legislativ prin care se asigură sprijinul familiilor monoparentale de către stat, cunoașterea documentelor legislative de către potențialii beneficiari. Totodată, s-a avut în vedere identificarea percepției participanților asupra importanței alocației pentru familia monoparentală și gradul de satisfacere a nevoilor copiilor proveniți din aceste familii.

Discuțiile despre cadrul legislativ care reglementează sprijinul acordat de stat familiilor monoparentale relevă două situații:

1. Situația în care participanții la întâlnire nu cunosc legislația și posibilitatea de a beneficia de acest sprijin financiar.
2. Situația în care se cunosc drepturile de a beneficia de alocația pentru familia monoparentală, dar părinții nu au solicitat, întrucât nu au avut nevoie de sprijin financiar.

Sprijinul oferit familiilor monoparentale

Nu au avut informații despre alocația de susținere pentru familia monoparentală, o parte din părinții din familia monoparentală (2 părinți din 7) și unul dintre cei din familia completă. Părinții care au participat la focus grup și au informații despre alocația pentru familia monoparentală susțin că acest sprijin nu este suficient pentru acoperirea nevoilor copilului: „*Categoric, financiar și material se simte o diferență când sunt două surse de venit în familie sau numai una. Din punct de vedere al relațiilor sociale nu consider că ar trebui să existe o problemă deoarece copilul socializează la școală, iar în interiorul familiei părintele responsabil de creșterea copilului cred că îi poate oferi afecțiunea de care acesta are nevoie*” (părinte din familie monoparentală).

Se poate identifica percepția participanților privind inconsistența alocației pentru familia monoparentală în contextul resurselor deficitare ale acestor familii. Protecția socială a familiilor monoparentale este acordată după o formulă

unică, fără a ține seama de anumite caracteristici ale familiei care constituie elemente de diferențiere.

Această formă de sprijin pentru familiile monoparentale este asociată și cu altele, precum alocația de stat pentru copii. Statul, ca furnizor principal al bunăstării, are datoria, în percepția publică, să ofere sprijin grupurilor/persoanelor dezavantajate. Perioada postcomunistă aduce problematica familiei monoparentale în agenda publică în forme articulate și coerente, în anul 2003 (Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 105 din 2003). Starea de sărăcie a familiilor monoparentale este recunoscută și analizată de decidenții politici, astfel că familiile monoparentale beneficiază de o *alocație lunară de susținere*.

Ideea că cele mai mari probleme sunt cele cu care se confruntă familia monoparentală a fost sesizată în spațiul științific și cel public (Ghebrea, 2000; Ștefan, 2001), cu mențiunea că „alocațiile ar trebui să fie particularizate pentru profilul nevoilor familiei în momente diferite de viață, privind nemijlocit, specificul condițiilor de existență” (Ghebrea, 2000, p. 169).

Cadrele didactice și managerii unităților de învățământ cunosc în mare măsură cadrul legislativ care reglementează sprijinul familiei monoparentale: „*Alocația pentru susținerea familiei este acordată pentru a completa veniturile familiale cu scopul asigurării unor condiții mai bune pentru creșterea, îngrijirea și educarea copiilor, precum și pentru încurajarea frecventării de către copii a unei forme de învățământ. Dificultățile financiare sunt printre cele mai stringente probleme ale familiilor monoparentale și nu sunt acoperite în totalitate prin aceste alocații de sprijin*” (cadru didactic). Facem precizarea că o parte din participanții la focus grup au enumerat facilități care sunt acordate fără a fi corelate obligatoriu familiei monoparentale și descendenților acesteia: alocație pentru studiu, gratuitate sau subvenționare parțială a participării la cursuri de formare, pensie de urmaș etc.

Cadrele didactice sunt cele care aduc în discuție faptul că elevii care provin din familii monoparentale au șanse mai mici de a urma un traseu educațional adecvat, respectiv crește probabilitatea de a abandona școala sau de a face opțiuni care nu sunt în concordanță cu nivelul aspirațional al familiei și al lor.

În concluzie, precaritatea resurselor financiare este una dintre dificultățile pe care le are familia monoparentală, fiind necesar un sprijin formal din partea statului pentru a completa veniturile acesteia. Pentru a răspunde nevoilor familiilor monoparentale și ale copiilor din aceste familii, statul implementează politici

sociale și acordă asociații de sprijin, fără ca nevoile acestora să fie îndeplinite la un nivel adecvat. De altfel, se resimte, așa cum reiese și din intervențiile participanților la focus grup, identificarea altor forme de sprijin care să satisfacă nevoi specifice al grupului vulnerabil al familiilor monoparentale și al copiilor, respectiv care să se diferențieze după caracteristicile/particularitățile familiilor.

- **Contexte de acordare a sprijinului pentru familiile monoparentale** (*principii pentru care se acordă sprijinul familiilor monoparentale, dificultăți cu care se confruntă familiile monoparentale, vulnerabilitățile copiilor proveniți din familiile monoparentale, situații noi*)

Dificultăți cu care se confruntă familia monoparentală, vulnerabilitățile acesteia

În tabelul de mai jos am sintetizat răspunsurile subiecților în cadrul categoriilor de focus grupuri organizate.

Tabelul 4.20. Dificultăți și vulnerabilități pentru familia monoparentală

Dificultăți pentru familia monoparentală			
Părinți – familie monoparentală	Părinți – familie completă	Cadre didactice/managerei unități de învățământ	Instituții specializate
<ul style="list-style-type: none"> - absența unui membru al familiei/părinte și a modelului parental aferent; - existența unei singure surse de venit; - resurse financiare insuficiente/ reduse pentru asigurarea unui trai decent și a accesului la educație; - sprijin emoțional redus. 	<ul style="list-style-type: none"> - resurse financiare reduse; - aglomerarea de roluri în cadrul familiei monoparentale, supraîncărcarea părintelui singur. 	<ul style="list-style-type: none"> - resurse financiare reduse; - calitatea relațiilor în interiorul familiei; - precaritatea resurselor financiare, materiale; - alterarea relațiilor sociale pentru fiecare membru al familiei monoparentale; - copiii manifestă în mai mare măsură anxietate, agresivitate, comportament antisocial. 	<ul style="list-style-type: none"> - disfuncționalități legate de partea emoțională și relaționarea în interiorul familiei; - precaritatea resurselor materiale și financiare; - dificultatea părintelui singur de a îndeplini cumulativ rolurile în familie; - riscul excluziunii sociale.
Vulnerabilități ale familiei monoparentale			
<ul style="list-style-type: none"> - nivelul ridicat de sărăcie duce la un nivel de școlarizare și profesionalizare redus; - se dezvoltă comportamente de risc; - reproducerea comportamentului parental. 	<ul style="list-style-type: none"> - lipsa sprijinului extern. 	<ul style="list-style-type: none"> - relații sociale disfuncționale și stima de sine scăzută a membrilor familiei monoparentale. 	<ul style="list-style-type: none"> - dificultăți de integrare socială; - dezvoltarea la copii din familiile monoparentale, cu probabilitate ridicată, a comportamentelor de risc.

Sursa: cercetare proprie

Părinții din familiile monoparentale oferă răspunsuri prin care se raportează la problematică într-o manieră globală: „*Consider că apare efectul bulgărelui de zăpadă în cazul acestor familii: lipsa resurselor financiare duce la lipsa unei locuințe stabile fiind nevoiți să locuiască la rude sau în chirie ceea ce înseamnă cheltuieli în plus, lipsa accesului la educație și obținerea unei profesii bine plătite, lipsa modelului parental, duce la copii vulnerabili ce se angajează în anturaje cu efect negativ asupra dezvoltării lor psihoindividuale*” (părinte – familie monoparentală). Astfel, precizează mai multe categorii de factori care acționează asupra copiilor și generează o creștere a vulnerabilității acestora.

Percepția comunității asupra familiei monoparentale

Focus-grupul a relevat două moduri de poziționare față de familia monoparentală: atitudine suportivă a comunității față de acest tip de familie, în cazul comunităților cu mentalitate deschisă spre nou și mai puțin conservatoare, respectiv o atitudine de respingere și stigmatizare a familiilor monoparentale, sub suspiciunea cauzalității monoparentalității, în comunitățile conservatoare.

În perspectiva unor reprezentanți ai instituțiilor specializate, se poate vorbi deci despre o percepție diferită asupra familiilor monoparentale la nivel comunitar și intervențiile formale trebuie să țină seama de aceasta în identificarea și implementarea unor măsuri de optimizare a situației acestora și a copiilor: „*În comunitate lucrurile depind foarte mult de caracterul deschis al acesteia și de mentalitatea cetățenilor. Familia monoparentală, dincolo de a fi susținută sau stigmatizată, este văzută ca o familie de probleme, caracterizată în primul rând prin precaritatea resurselor și prin îndeplinirea dificilă a rolurilor de către părintele singur. Este foarte important ca în unitățile de învățământ să fie acordat sprijinul necesar atât copiilor cât și părintelui din familia monoparentală*” (reprezentant inspectorat școlar).

O comunitate cu întreprinderi sociale va promova atitudine suportivă și o poziționare corectă asupra grupului vulnerabil al familiei monoparentale și a copiilor care provin din aceste familii.

Părinții din familiile monoparentale consideră că imaginea socială pe care o au în comunitate este una care reduce posibilitatea de integrare socială, profesională, de a dezvolta o carieră. Avansarea pe funcții importante la nivelul diverselor organizații sau în zona politică este dificilă, după cum și participarea la anumite activități sociale. Marginalizarea mamelor din familiile monoparentale de către

cele din familiile complete este datorată tocmai percepției care s-a format și întreținut în timp: „*Dacă faci parte din familie monoparentală de obicei nu poți să accezi la funcții importante în societate deoarece nu ai familia care să dea bine și să îți ofere imaginea de familist (...). În cazul meu, de multe ori am simțit că suntem marginalizate eu și fiica mea. De cele mai multe ori mamele nu ne considerau suficient de „Bune” pentru a participa la diferite activități care se organizau la școala fiicei mele*” (părinte – familie monoparentală).

Tabelul 4.21. Percepția comunității față de familia monoparentală

Percepția comunității față de familia monoparentală			
Părinți – familie monoparentală	Părinți – familie completă	Cadre didactice/managerei unități de învățământ	Instituții specializate
<ul style="list-style-type: none"> - imagine socială deficitară care nu permite accesul la funcții importante; - familia monoparentală este văzută ca o familie cu dificultăți și probleme, mai ales de natură economico-financiară; - tendința mamelor din familiile complete de a marginaliza mamele din familiile monoparentale; 	<ul style="list-style-type: none"> - familia monoparentală este în situația de a se descurca singură, neavând un sprijin extern. 	<ul style="list-style-type: none"> - percepția este influențată în mod semnificativ de comunitate, de profilul acestora, de resursele de care dispune; - familia monoparentală nu are stigmatul din alte perioade, e acceptată ca model de familie. 	<ul style="list-style-type: none"> - nu este diferită percepția comunității față de familia monoparentală, în raport cu cea față de familia completă; - percepția este diferită în funcție de anumite criterii: cauzalitatea monoparentalității (prin divorț, părintele este de sex feminin, de etnie romă).

Sursa: cercetare proprie

Reprezentanții bisericii consideră că familia monoparentală este percepută diferit, în funcție de mediul social unde își desfășoară activitatea, prestigiul profesiilor, dar și în funcție de profilul celor care observă și analizează. Este important ca funcțiile educative ale familiei să fie exercitate în mod adecvat și familia monoparentală să dovedească un potențial educogen înalt: „*Din punctul meu de vedere, familia monoparentală este percepută diferit, în funcție de cei care sunt observatori și de mediul social în care familia își desfășoară activitatea. Consider că dacă familia monoparentală este bine integrată din punct de vedere social și educațional, percepția asupra ei este una pozitivă, iar dacă există anumite probleme de integrare socială și lipsuri la nivel educațional, percepția va fi una negativă*” (reprezentant biserică).

Integrarea socială apare ca un cuvânt cheie în poziția exprimată de reprezentanți ai instituțiilor din comunitate, iar percepția negativă asupra familiei monoparentale este corelată cu disfuncționalități în planul integrării sociale și cu stocul educațional al părinților.

Un punct de vedere interesant este cel care susține relația de determinare dintre profilul comunității și percepția acesteia asupra familiei monoparentale. Comunitatea tradițională vine să sancționeze familia monoparentală (mai ales dacă este o mamă care a dat naștere unui copil în afara căsătoriei legale, ori în urma divorțului). În opinia reprezentanților instituțiilor din comunitate, familia monoparentală este întâmpinată cu mai multă deschidere de către comunitățile moderne, flexibile și care promovează norme mai puțin constrângătoare: *„În comunități tradiționale, percepția este negativă, în comunități cu mentalitate deschisă, familia monoparentală este sprijinită”* (director unitate de învățământ).

Alți factori care promovează sau întrețin o percepție negativă asupra familiei monoparentale și a copiilor proveniți din acestea sunt: mediul de proveniență (rural–urban), cauzele monoparentalității, etnia, sexul părintelui rămas unic întreținător (în numeroase cazuri, femeile, mai ales cele foarte tinere, sunt mai vulnerabile și nu beneficiază de atitudinea suportivă a comunității): *„În funcție de cauză, comunitatea manifestă empatie, suport sau dimpotrivă, pot fi evidențiate comportamente diverse, de la critică, etichete, până la blamarea persoanei aflată în această situație. În funcție de mediul în care locuiește respectiva persoană, urban versus rural, sprijinul și suportul diferă de la indiferența la blamare, ori suport. În general, familiile monoparentale ca urmare a decesului unuia dintre parteneri primesc acceptul comunității și suportul acesteia, la polul opus fiind familiile monoparentale în care părintele este femeie tânără sub 18 ani. Dacă etnia femeii tinere este romă, blamarea și lipsa suportului comunității sunt mult mai pregnant”* (reprezentant ONG).

Doar reprezentantul DASO nu consideră că familia beneficiază de o percepție diferită la nivelul comunității de origine: *„Percepția comunității asupra familiilor monoparentale nu este diferită față de o familie formată din soți și copilul/copiii acestora”*.

Factorului uman i se acordă o importanță foarte mare în aprecierea poziției familiei în comunitate. Tradițiile, valorile, normele promovate de societate influențează această percepție. Se poate identifica rolul lor la nivel acțional, și în raport cu atitudinea suportivă față de familia monoparentală și măsurile de sprijin pentru aceasta.

Tabelul 4.22. Percepția actorilor sociali asupra familiei monoparentale din perspectiva mediului educațional, a comportamentului școlar și a riscurilor din societate

Calitatea mediului educațional oferit de familia monoparentală			
Părinți – familie monoparentală	Părinți – familie completă	Cadre didactice/ manageri unități de învățământ	Instituții specializate
- modelul parental generează și întreține anumite relații între membrii familiei, asigurând un cadru mai mult sau mai puțin propice unei educații armonioase a copiilor.	- deși educația copilului și asigurarea unui mediu educațional adecvat este o provocare mai mare pentru părintele singur, totuși efortul acestuia este benefic.	- potențial educogen al familiei monoparentale corelat cu resursele de care dispune; - mediul educațional depinde de educația părinților și de gradul de implicare în viața și activitatea copilului.	- calitatea mediului educațional din familie depinde de gradul de instrucție al părintelui și de modul în care se implică în educația copilului; - potențialul educogen al familiei monoparentale depinde în mare măsură de puterea de adaptare a părintelui singur și asumarea unui complex de roluri parentale, care în mod normal ar fi fost realizate de ambii părinți;
Comportamentul școlar și integrarea școlară			
- integrarea este mai dificilă în contextul diverselor probleme frecvente în domeniul emoțional, social.	- există multe aspecte în viața elevului din familia monoparentală care fac dificilă integrarea și adaptarea școlară, unul fiind cel al stigmatizării, în special în familii monoparentale numai cu mamă.	- diferă în funcție de mediul școlar și nivelul de trai al familiei de proveniență; - copiii din familiile monoparentale sunt predispuși la comportamente antisociale și abandon școlar, acestea fiind corelate cu nivelul scăzut de educație; - integrarea și adaptarea școlară este dificilă în raport cu a copiilor din familii complete.	
Riscuri în societatea contemporană			
- fenomenul migrațional; - precaritatea resurselor de care dispune familia monoparentală.	- contextul socio-economic aduce elemente de risc crescut pentru familiile monoparentale.	- nivelul redus al resurselor de care dispune familia, ca factor favorizant al abandonului sau al părăsirii timpurii a școlii; - rata crescută a șomajului fenomenul poate afecta familia monoparentală, care are oricum resurse deficitare; - fenomenul migrațional în rândul părinților; - pandemia.	- fenomenul migrațional; - pandemia; - situația socio-economică a familiilor și a societății în ansamblu.

Sursa: cercetare proprie

Putem observa că punctele de vedere asupra celor trei dimensiuni sunt diferite.

Unii practicieni din organizațiile școlare au și o perspectivă pozitivă asupra calității mediului educațional oferit de familia monoparentală pe care o și exprimă. Potențialul educogen al familiei depinde de modul și gradul în care se implică părintele unic întreținător în educația copilului. Unele familii monoparentale reușesc să asigure o educație de calitate copiilor, chiar dacă rolurile în familie se schimbă și responsabilitatea revine părintelui singur. Majoritatea celor care au participat la focus grup au însă o altă percepție. Familia monoparentală înregistrează disfuncționalități care pun amprenta negativă pe educația copiilor. Părintele din familia monoparentală constituie o resursă importantă în această discuție. Părinții cu un stoc înalt de educație și implicare consecventă în educația copilului vor asigura un mediu educațional pozitiv și stimulat. Cu cât stocul de educație al părintelui este mai scăzut, cu atât mai mare este probabilitatea ca potențialul educogen al familiei să fie mai scăzut, să se configureze un climat educațional dezorganizat, generator de conflicte și comportamente inadecvate ale copilului.

Părinții din familiile monoparentale au așteptări clare în privința adaptării și integrării în comunitatea școlară a copiilor. Unii pornesc de la premisa că în condițiile unei educații bazate pe principiul echității și egalității, copiii din familiile monoparentale trebuie să beneficieze de suport pentru integrare optimă. Alți părinți conștientizează și exprimă disparitățile în zona de integrare și adaptare școlară a copiilor din familii monoparentale și a celor din familiile complete. Aceste disparități au la bază diverse aspecte: probleme de dezvoltare emoțională și socială, controlul parental, percepția asupra copilului și familiei, nivelul resurselor de care dispune elevul și familia.

Este important de subliniat faptul că așteptările reprezentanților instituțiilor specializate converg spre o abordare integrată a măsurilor de intervenție în vederea asigurării sprijinului familiilor monoparentale: *„Problematica este complexă și include, de cele mai multe ori, nevoi de ordin financiar, emoțional, relațional și social. Din aceasta perspectivă intervențiile statului care se rezumă cu precădere la oferirea de prestații sociale, reclamă urgența unei abordări integrate prin corelarea intervențiilor”* (reprezentant DASO).

Se resimte la nivelul acestor instituții nevoia de colaborare, de conjugare a eforturilor, sarcinile fiind privitoare la același grup țintă fără însă să genereze

rezultate comune sau de utilitate comună. În opinia acestora, sprijinul financiar trebuie să fie însoțit de servicii sociale specifice, pentru a obține rezultate mai bune și cu un impact mai mare: *„Eforturile instituțiilor specializate trebuie să fie sinergice și să vizeze nevoilor complexe ale copilului din familia monoparentală. Se impune monitorizarea situației acestor copii, ca fiecare actor social sau comunitar să aibă intervenții în timp util. Avem baze de date care se actualizează, mai puține exemple de activități formale pentru susținerea acestor copii. Școala trebuie să dezvolte strategii de sprijin și intervenție și să fie agentul catalizator al eforturilor în plan comunitar. Acestea trebuie să țină seama de probleme din actualitate, cum ar fi migrația părinților, inclusiv a celor din familiile monoparentale, care generează situații dificile pentru copii. Un alt element de risc îl reprezintă pandemia cu influență asupra vieții familiale în ansamblu. Reprezintă provocări pentru fiecare actor implicat și parteneriatul câștigă legitimitate mai mult ca oricând”* (reprezentant I.S.J Bihor). Perioada pandemiei a adus noi provocări și la nivelul instituțiilor cu atribuții în gestionarea situației familiilor monoparentale: *„Da, normal. Din anul 2015, monitorizăm situația copiilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate iar pe perioada stării de urgență/alertă, generată de contextul epidemic COVID19, părinții au avut posibilitatea să ne contacteze la telefonul verde în vederea depășirii unor situații de criză”* (reprezentant DASO).

- **Sprijin acordat familiilor monoparentale, condiții**

Condiționarea alocațiilor de frecvența școlară

Toate categoriile de participanți au susținut importanța respectării cadrului legal și a condiționărilor impuse în acest cadru. Obiectivul condiționării alocării sprijinului financiar de indicatori precum participarea școlară, număr de absențe, trebuie să fie interpretat ca un factor motivațional, stimulativ.

S-a exprimat ideea că sprijinul acordat trebuie să fie focalizat pe copilul din familia monoparentală, să se realizeze astfel încât să beneficieze de el strict copilul, pentru a nu cultiva dependența părinților de alocația pentru familia monoparentală: *„Ajutorul social trebuie acordat clasei sociale care chiar are nevoie de el. Aceste sume de bani trebuie acordate elevilor care frecventează școala, pentru a-i ajuta cu cele necesare la școală, nu dați părinților să îi cheltuiască pe altceva de care au părinții nevoie. Acest venit trebuie să se materializeze în copil, acesta trebuie să fie investit doar în educația copilului. Familia este cea care gestionează banii*

primiti de la ajutorul social. Din acei bani doar copiii trebuie întreținuți nu și alți membri ai familiei care nu muncesc. Acest venit primit din ajutorul social, încurajează șomajul părinților” (părinte – familie monoparentală).

Impactul stimulentului educațional asupra comportamentului școlar și social

Un alt aspect care a fost aprobat de toate categoriile de participanți este acela al acordării unui stimulent educațional copiilor care provin din familiile monoparentale. Acesta trebuie să stimuleze participarea școlară și să permită dezvoltarea copilului pe multiple planuri. Evident, acest stimulent trebuie să fie acordat în paralel cu alocația de susținere a familiei monoparentale (financiar).

- **Harta actorilor implicați** (*rolul diferitelor instituții cu atribuții în domeniu (de stat, ONG-uri), cunoașterea unor modele de intervenții*)

Instituțiile care au fost enumerate de participanți au fost: Agenția Județeană pentru Plăți și Inspecție Socială, asociații, fundații, inspectoratele școlare, SPAS, DASO, primăriile. Răspunsurile nu relevă o foarte bună cunoaștere a instituțiilor specializate și sarcinile specifice ale acestora de către unii dintre părinți ceea ce constituie un aspect care trebuie ameliorat prin creșterea vizibilității instituțiilor. Fără a rezolva acest aspect și a asigura un cadru partenerial, eficientizarea gestionării situației familiilor monoparentale și a copiilor proveniți din aceste familii devine un exercițiu dificil. În măsura în care cunosc această hartă a actorilor participanți, cei mai mulți dintre participanții la focus grup apreciază că nu există o colaborare adecvată la nivel instituțional și nici serviciile nu sunt focalizate pe nevoile reale ale copiilor din familiile monoparentale și familiile lor.

Implicarea comunității este susținută de toate categoriile de participanți la focus grup ca pe un deziderat comun de mare utilitate în efortul de a interveni cu măsuri complexe și punctuale în sprijinul familiilor monoparentale.

- **Circuitul birocratic** (*circuitul documentelor, modul de culegere a datelor și valorificarea lor – utilitatea acestora, limitele utilizării lor*)

Eficientizarea circuitului documentelor necesare în vederea obținerii alocației pentru familia monoparentală se poate realiza prin gestionarea lor de către una dintre instituții care apoi să realizeze comunicare și colaborare adecvată, punctuală, specific cu celelalte instituții cu atribuții în domeniu. O altă măsură propusă este digitalizarea, ceea ce crește operativitatea procedurilor și operațiunilor: „*Simplificarea*

cererilor tip privind acordarea alocațiilor pentru familii monoparentale. Reducerea numărului de documente justificative în vederea acordării alocației, prin utilizarea bazelor de date și a programelor informatizate existente (situații ANAF, Agențiile de plăți, etc.” (reprezentant DASO).

- **Măsuri/propuneri** (*mijloace și metode de intervenție în vederea ameliorării situației familiilor monoparentale, mijloace și metode de intervenție în vederea ameliorării situației copiilor proveniți din familii monoparentale, măsuri propuse la nivel instituțional, de sistem*)

Participanții la focus grup au propus ca măsuri care se pretează a fi implementate la diferite nivele, pe care le putem sistematiza astfel:

- Realizarea unui proces coerent de identificare și inventariere a nevoilor specifice ale familiilor monoparentale și ale copiilor din familiile monoparentale;
- Identificarea măsurilor de intervenție în vederea gestionării situației familiilor monoparentale și copiilor din aceste familii;
- Eliminarea birocrăției din circuitul documentelor care se elaborează în vederea obținerii ajutorului financiar pentru familia monoparentală;
- Colaborarea eficientă între instituțiile cu atribuții în domeniu;
- Intervenții formale pentru copiii din familiile monoparentale (activități extracurriculare);
- Acordarea sprijinului material și financiar care să acopere în mai mare măsură nevoile familiei monoparentale;
- Organizarea unor sesiuni de informare, consiliere și mediere pentru potențialii beneficiari, astfel încât sprijinul acordat familiilor monoparentale să ajungă la cei cărora le este destinat;
- Măsuri de sprijin în favoarea persoanelor defavorizate pe piața muncii, în special a femeilor;
- Situația monoparentalității ar trebui să fie un criteriu prioritar pentru atribuirea unui loc la creșă, pentru atribuirea unei locuințe;
- Programe de susținere școlară gratuită pentru copiii proveniți din familii monoparentale;
- Înființarea unor rețele de sprijin pentru mamele sau tații care își cresc singuri copiii.

4.5.2.3. Concluziile cercetării calitative

În urma derulării focus-grupurilor am identificat puncte de vedere diverse, divergente sau convergente exprimate de participanți. Cele mai multe intervenții comune au fost legate de măsurile care se cer a fi implementate în sprijinul familiilor monoparentale.

Răspunsurile participanților au relevat faptul că nu se cunoaște îndeajuns cadrul legislativ și politicile pentru susținerea familiei monoparentale, sau se confundă cu alte forme de sprijin adresate unor grupuri vulnerabile. În absența unei comunicări eficiente, există posibilitatea ca unele persoane, deși în drept, să nu beneficieze de alocația acordată.

Familia monoparentală beneficiază din partea majorității actorilor sociali de *percepția* unei familii cu probleme economico-financiare. Statutul de familie cu probleme influențează negativ posibilitatea integrării membrilor familiei monoparentale (părinte și copil/copii) în viața socială și profesională, în accesarea unor statusuri sociale importante. Calitatea relațiilor sociale este alterată atât la nivelul adulților cât și al copiilor, de unde decurg și alte consecințe negative: stima și imaginea de sine scăzută, încrederea în sine scăzută. Dificultățile întâmpinate în viața profesională reduc șansele obținerii unor venituri suficiente pentru acoperirea nevoilor reale ale familiei monoparentale și ale copilului care provine din aceste familii.

Privită ca o „familie cu probleme”, familia monoparentală se confruntă cu situații dificile din cauza sărăciei, a resurselor financiare și materiale insuficiente. Totodată, membrii familiei monoparentale au dificultăți de integrare socială, profesională, fiind în situații de marginalizare sau excludere socială.

Familia monoparentală beneficiază de sprijin financiar, dar acesta este orientat pentru eradicarea sărăciei și nu pentru dezvoltarea complexă a copiilor și satisfacerea diverselor nevoi.

Comunitatea se implică în mod diferit în gestionarea situației familiilor monoparentale. Strategiile de acțiune sunt diferite în funcție de profilul comunității, de gradul de implicare în realizarea obiectivelor sociale. Cu cât *economia socială* este mai bine dezvoltată, cu atât sprijinul acordat grupurilor vulnerabile este mai consistent și organizat. Prin urmare, susținerea și dezvoltarea economiei sociale trebuie să fie în atenția autorităților locale, întrucât în acest context, grupurile

vulnerabile, inclusiv al familiilor monoparentale și al copiilor proveniți din aceste familii, pot beneficia de un sprijin concertat, focalizat pe nevoile specifice identificate.

Este foarte important ca instituțiile din comunitate cu atribuții în domeniul familiei monoparentale să conlucreze, să își stabilească clar specificul și să se facă cunoscute, în vederea acordării de sprijin (consiliere, informare, atribuire de alocații de susținere a familiilor monoparentale).

Așa cum am precizat, am realizat atât cercetarea calitativă cât și cea cantitativă. Am constatat congruența concluziilor. Astfel, cercetarea calitativă vine să susțină aspecte pe care le-a analizat și confirmat și cercetarea cantitativă:

1. Potențialul educogen al familiei monoparentale e redus în comparației cu cel al familiei complete;
2. Copiii din familiile monoparentale beneficiază de un control parental scăzut și probabilitatea manifestării unor comportamente inadecvate;
3. Există diferențe între opțiunile pentru traseul de școlaritate al copiilor din familiile monoparentale, respectiv familiile complete;
4. Părinții din familiile complete se implică în mai mare măsură în activitatea copiilor;
5. Copiii din familiile monoparentale prezintă probleme socio-emoționale.

Cercetarea calitativă a evidențiat și elemente noi, utile pentru înțelegerea modului de gestionare a situațiilor familiilor monoparentale, ca grup vulnerabil, cu risc de excluziune socială.

4.5.3. Etapa a III-a: Elaborarea *Sistemului integrat pentru identificarea, intervenția și monitorizarea copiilor proveniți din familii monoparentale*, a instrumentelor de intervenție și monitorizare. Propunere

Pornind de la argumentele teoretice dar și a celor rezultate din cercetarea empirică proprie, considerăm că este necesar să fie consolidată teza potrivit căreia familia monoparentală prezintă toate caracteristicile unui grup vulnerabil, cu potențial ridicat de excluziune socială. În același sens, lucrările teoretice, datele statistice, dar și observația la nivelul simțului comun atestă faptul că familia monoparentală reprezintă un fenomen social în creștere în societatea modernă și postmodernă, inclusiv în cea românească, beneficiind de un grad înalt de acceptare și toleranță în cadrul comunităților.

De aceea considerăm că societatea, prin organismele sale centrale și locale, nu poate rămâne indiferentă la ceea ce se petrece în mod real în structura și manifestarea vieții sociale. Politicile sociale adoptate în fiecare moment și aplicarea lor la nivelul comunităților trebuie să fie în concordanță cu realitatea socială, care trebuie cunoscută și, pe baza cunoașterii, optimizată. Sociologia, în special prin funcția sa aplicativă, poate deveni o știință cu rol de optimizare a vieții sociale, care prin propunerile și sugestiile formulate în baza cercetărilor specifice, poate orienta schimbarea în sens constructiv în funcție de valorile fundamentale promovate de societate, având în centrul lor valorificarea deplină a personalității umane în condiții de deplină egalitate a tuturor cetățenilor săi. (Chipea, 2014; Giddens, 2010; Gusti, 1968; Vlăsceanu, 2011 (coord.); Zamfir (coord.), 2020; Zamfir, 2005).

Ca o valorificare a tezelor prezentate ne-am propus, ca pornind de la analiza teoretică și de cercetare concretă asupra grupului reprezentat de familia monoparentală să prezentăm o propunere de abordare a sa, un sistem integrat pe baza căruia factorii responsabili de la nivel național și local să acționeze în scopul integrării acestui grup în societatea românească.

4.5.3.1. Prezentarea Sistemului integrat pentru identificarea, intervenția și monitorizarea copiilor provenind din familiile monoparentale

A. Filosofia sistemului

Argument

Problematika copiilor din familiile monoparentale este la momentul cercetării în atenția diferiților actori sociali care, în virtutea atribuțiilor strict profesionale, colectează și utilizează anumite categorii de date privind acești copii.

O analiză a documentelor și a preocupărilor la nivel național, precum și datele cercetării proprii, anterior prezentată privind copiii din familii monoparentale evidențiază un aspect important care trebuie să intre în zona de interes a celor care au atribuții în domeniu: *necesitatea unor eforturi concertate privind intervenția formală în sprijinul copiilor din familiile monoparentale*. Fiecare actor social are sarcini stricte privind această problemă, fără însă ca eforturile să fie conjugate, să ofere o *perspectivă globală* asupra copilului și situației de viață a acestuia, astfel ca demersurile de intervenție să se caracterizeze prin adecvare, utilitate, eficiență.

În momentul actual, nu toate documentele de politică socială din spațiul românesc consideră grupul copiilor din familiile monoparentale ca fiind un grup vulnerabil. Realitatea susține însă această idee, cu atât mai mult cu cât, schimbările din societate aduc acest *grup vulnerabil* în fața unor noi provocări; prezentăm spre exemplificare cazul copiilor din familii monoparentale care, în urma plecării părintelui (unic aducător de venit) la muncă în străinătate, rămâne singur sau în grija unor persoane din familia extinsă sau din cercul de cunoștințe.

Acordarea unui sprijin financiar de către stat, familiilor monoparentale, nu este suficient pentru asigurarea condițiilor de viață, formare, dezvoltare a copiilor proveniți din aceste familii. Totodată, atribuirea sprijinului financiar trebuie să țină seama de caracteristicile familiei monoparentale: număr de copii, vârsta părintelui, statutul părintelui pe piața forței de muncă, starea de sănătate a acestuia etc.

La nivel societal, susținerea inițiativelor specifice *economiei sociale*, a întreprinderilor sociale care, prin natura și specificul lor vizează obiective sociale, nu beneficiază de susținerea pe care o putem identifica în alte state. Este un vid care trebuie eliminat, având în vedere contribuția specifică pe care întreprinderile sociale o pot aduce în sprijinul copiilor din familii monoparentale, ca grup aflat în situații de risc.

Modelul propus aici promovează o paradigmă inter-instituțională centrată pe beneficiarii politicilor suport pentru copiii din familiile monoparentale.

A supraîncărcă fișele de post ale angajaților unei instituții specializate cu munca diferențiată privind categoria de grup vulnerabil a copiilor proveniți din familiile monoparentale, nu reprezintă un demers de eficiență maximă. Aplicarea însă, a *responsabilității partajate* la nivelul actorilor sociali semnificativi în zona acestei problematici, constituie o oportunitate de colaborare, asigurare în contextul cooperării, a utilității datelor colectate sau a informațiilor, a concluziilor. Este necesar un *cadru unitar și un instrumentar* conceput sub semnul eficienței și adecvării, care să aducă actorii – informatori cheie, într-un cadru formal bine structurat, înscriindu-și activitatea sub semnul unor finalități stabile.

În acest context, constituirea unei *rețele instituționale*, care să ofere plasa de siguranță pentru copiii din familiile monoparentale, câștigă legitimitate. Chiar dacă sunt sarcini specifice pentru fiecare actor instituțional din rețea, întregul demers are în centru copilul.

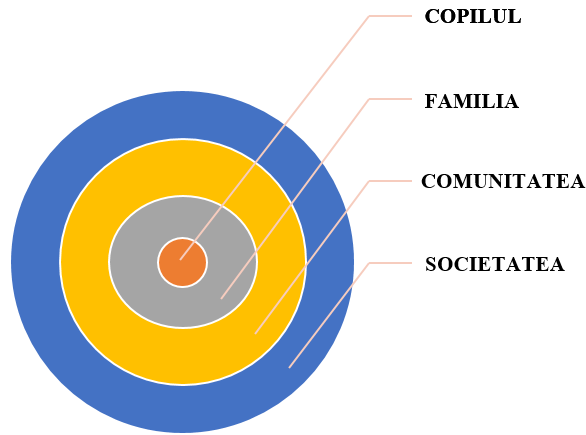

Figura 4.3. Nivele de decizie și acțiune privind suportul acordat copiilor din familiile monoparentale

Sursa: Construcție proprie

Etape în construcția sistemului

1. La nivel comunitar

Se are în vedere:

- realizarea unui *profil al comunității* din perspectiva indicatorilor de excludere/incluziune socială;
- identificarea *grupurilor vulnerabile și a gradului de risc* pentru acestea;
- elaborarea și implementarea unor *politici locale* de promovare a incluziunii sociale;
- promovarea *parteneriatelor* de stat și private care vizează sprijinul grupurilor vulnerabile;
- gradul de susținere a *economiei sociale*, a întreprinderilor sociale ca factori implicați în sprijinul grupurilor vulnerabile, inclusiv a copiilor din familii monoparentale.

2. La nivelul instituțiilor

Se are în vedere:

- deschiderea spre schimbare și dezvoltare organizațională;
- stabilirea unor obiective sociale;
- deschiderea spre promovarea unor valori și principii care susțin nediscriminarea, toleranța;

- existența preocupărilor pentru susținerea indivizilor și grupurilor aflate în situații de risc;
- realizarea bazelor de date privind copiii aflați în situații de risc;
- aplicarea unor instrumente și mecanisme de intervenție în sensul sprijinului indivizilor/grupurilor vulnerabile;
- stabilirea unor indicatori comuni care să permită o diagnoză socială eficientă;
- identificarea partenerilor care să conlucreze pentru atingerea obiectivelor comune în vederea gestionării situației copiilor aflați în situații de risc;
- asigurarea resursei umane formate/specializate în vederea desfășurării activităților specifice adresate copiilor din grupul vulnerabil;
- implementarea unor acțiuni de prevenție, intervenție, monitorizare în cadru partenerial cu instituții de stat și private;
- încărcarea datelor specifice pe *platforma comună*, în vederea utilizării acestora de către actorii implicați.

Scopul propunerii sistemului de intervenție

Propunerea acestui sistem pornește de la ideea că atunci când vorbim despre copiii din familiile monoparentale, vorbim despre un grup vulnerabil.

Este importantă o abordare globală a acestei problematice; analiza în plan comunitar și social va fundamenta politici de sprijin a copiilor din familiile monoparentale. Acești copii necesită sprijin pentru incluziunea socială, de la accesul la educație și locuri de muncă, la apartenență, integrare, implicare și participare socială a indivizilor în societate (Berghman, 1996); astfel, incluziunea socială implică apartenența simultană la patru sisteme: *sistemul democratic (integrarea civică)*; *piața muncii (integrarea economică)*; *sistemul statului bunăstării (integrarea socială)*; *sistemul familiei și al comunității*.

Sistemul de identificare, intervenție și monitorizare a copiilor proveniți din familii monoparentale are ca și scop implementarea unui management eficient al riscurilor cu care se confruntă aceștia. Actorii semnificativi în a căror zonă de interes și acțiune intră problematica copiilor din familiile monoparentale, vin, în virtutea responsabilității partajate, să intervină proactiv și activ, în funcție de o serie de elemente de context (familiar, comunitar, social).

În principal, *Sistemul de identificare, intervenție și monitorizare* vizează câteva categorii mari de activități/ servicii:

Tabelul 4.23. Principalele activități vizate de Sistemul de identificare, intervenție și monitorizare

1	Activitate diagnostică/ identificarea vulnerabilităților	Se va realiza la nivel comunitar, cu privire la toate grupurile vulnerabile, inclusiv cel al copiilor din familii monoparentale.
2	Acțiuni de prevenție	Activitățile proactive sunt proiectate și implementate în echipă interinstituțională.
3	Acțiuni de intervenție (consiliere, activități de socializare, de formare, de voluntariat, de informare, activități de suport educational, etc).	Serviciile/acțiunile vor răspunde finalităților din strategia județeană, cu respectarea specificului comunității și a cazurilor identificate
4	Acțiuni de monitorizare și evaluare	Sunt coordonate de către Grupul de coordonare și suport
5	Acțiuni parteneriale	Instituții de stat și private
6	Acțiuni de formare a resursei umane	Formarea resursei umane din fiecare entitate din Rețeaua instituțională

Sursa: cercetare proprie

Este foarte important să precizăm necesitatea de a se identifica și implementa măsuri de **prevenție**. O abordare proactivă, în echipă interinstituțională asigură premisele unui demers responsabil și eficient în gestionarea situației de risc a copiilor proveniți din familiile monoparentale.

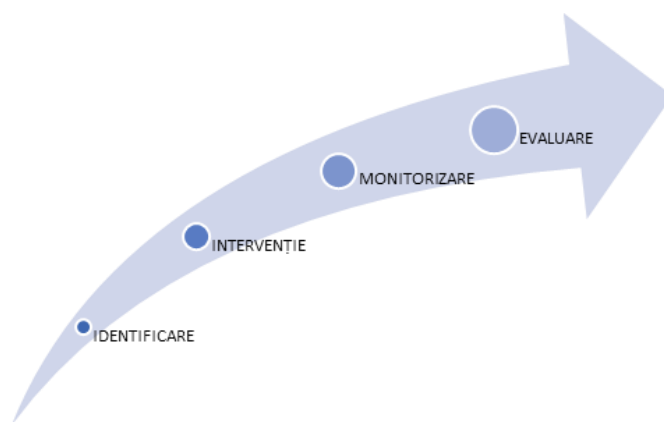

Figura 4.4. Etapele procesului de sprijin pentru copiii din familiile monoparentale

Sursa: Construcție proprie

Trebuie însă ca eforturile să nu rămână acțiuni separate între ele sau acțiuni ale unui actor social separate de ale celorlalți din rețeaua instituțională. Totodată, avem *un proces*, nu doar acțiuni independente. Acest proces va avea ca etape principale, identificarea, intervenția, monitorizarea, evaluarea. Fiecare parte din rețeaua instituțională, sub coordonarea și consilierea Grupului de coordonare, va

avea sarcini și roluri specifice. Astfel beneficiarul, copilul aflat în situații de risc, în speță cel provenit din familii monoparentale, să fie supus unor intervenții educaționale și de sprijin complexe, care să îl stimuleze și în viața socială și în cea personală.

Valori, principii ale sistemului:

- Responsabilitatea partajată;
- Implicarea activă;
- Cooperarea;
- Comunicarea;
- Munca în echipă comunitară/interinstituțională.

Metode utilizate de actorii implicați:

- Ancheta apreciativă;
- Ancheta și interviul;
- Focus-grupuri;
- Advocacy.

Obiective ale demersului:

- Asigurarea unui *cadru unitar metodologic și tehnic* comun, agreat de către actorii implicați în problematica grupului vulnerabil al copiilor din familiile monoparentale;
- Elaborarea unor *strategii* privind prevenția și intervenția în cazul grupurilor vulnerabile;
- *Asigurarea resursei umane*, formarea și dezvoltarea profesională adecvată muncii cu indivizi/grupuri vulnerabile.

Activități specifice:

- Implementarea unor politici locale (comunitare) și interne (la nivelul instituțiilor/organizațiilor);
- Identificarea grupurilor vulnerabile din comunitate/organizație;
- Analiza de risc la nivelul comunității, din perspectiva vulnerabilității sociale;
- Realizarea Hărții actorilor sociali semnificativi în problematica copiilor din familii monoparentale, ca grup vulnerabil (stat și privat, instituții/organizații, întreprinderi sociale);
- Identificarea copiilor proveniți din familiile monoparentale (nivel comunitar și organizațional);

- Formulare de propuneri/măsuri de îmbunătățire în procesul de susținere a copiilor din familiile monoparentale.

Rezultate așteptate:

- *Rețele instituționale* colaborative în scopul realizării managementului de risc;
- *Inventarul grupurilor vulnerabile* la nivel de comunitate;
- *Baze de date* cuprinzând copiii din familii monoparentale, ca grup vulnerabil;
- *Platformă informatică interactivă* la care să aibă acces instituțiile cu atribuții specifice în problematica copiilor din familiile monoparentale;
- *Instrumente* de identificare, monitorizare a copiilor din familiile monoparentale;
- *Circuit birocratic* eficientizat, accesibil beneficiarilor sprijinului pentru familiile monoparentale;
- *Oferte de servicii* adecvate grupului vulnerabil al copiilor proveniți din familiile monoparentale;
- *Parteneriate/proiecte* cu instituții de stat și particulare.

Harta actorilor sociali

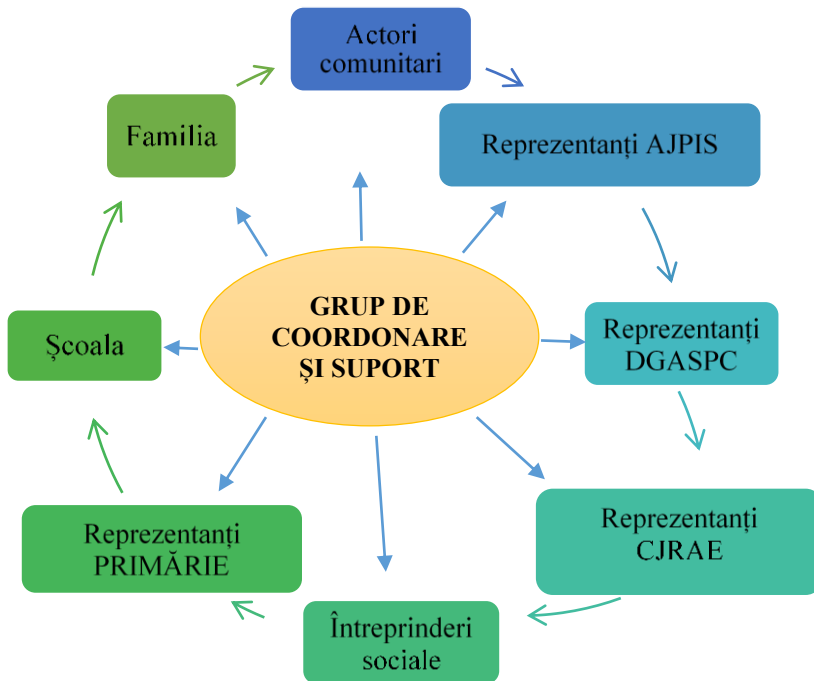

Figura 4.5. Harta actorilor sociali

Sursa: construcție proprie.

Avem în vedere o abordare complexă a problematicii copiilor din familiile monoparentale. Chiar dacă diferite instituții colectează date despre acest grup vulnerabil, se poate observa că modalitatea de colectare a acestora este stângace, nu are loc într-un cadru unitar și cu instrumente clare, care să permită apoi operaționalizarea datelor (idee furnizată și de subiecții focus grupurilor).

Viziunea sistemului pe care îl propunem este cea a *acțiunii centrate pe copil*.

Sistemul este coordonat/implementat de o **entitate** constituită la nivel județean: *Grup de coordonare și suport*, cuprinzând reprezentanți ai instituțiilor specializate, ai comunității locale, ai părinților.

Aceasta va elabora și implementa o *strategie* la nivel județean (cu replici la nivel local, având în vedere specificul fiecărei comunități) și va gestiona *platforma informatică* pe care o vor accesa și vor încărca date, fiecare dintre actorii cuprinși în rețeaua instituțională.

Activitățile specifice coordonate de **Grupul de coordonare și suport** vizează următoarele:

- Implementarea politicilor publice naționale pentru sprijinul persoanelor și grupurilor aflate în situații de risc;
- Sprijinirea elaborării și implementării politicilor locale pentru acordarea suportului grupurilor vulnerabile din comunitate, inclusiv al celui format din copii proveniți din familii monoparentale;
- Constituirea Rețelei instituționale;
- Coordonarea diagnozei sociale a comunității;
- Elaborarea unor instrumente de lucru utile, clare, care să permită operaționalizarea datelor colectate într-un cadru unitar;
- Coordonarea activităților de monitorizare a aplicării instrumentelor de lucru, colectării datelor, identificării și aplicării măsurilor de intervenție;
- Coordonarea încărcării pe platforma informatică a datelor de către fiecare entitate din rețeaua instituțională; asigurarea unui circuit eficient al colectării datelor;
- Elaborarea Strategiei județene pentru suportul copiilor din familii monoparentale (cu un cadru de referință mai larg, care să vizeze și alte grupuri de copii aflate în situații de risc);
- Diseminarea, prin implicarea reprezentanților fiecărei entități din Rețeaua instituțională, a tuturor informațiilor necesare pentru accesarea formelor de

sprijin de care beneficiază familii monoparentale și copiii care provin din aceste familii;

- Realizarea unor statistici și materiale sinteză relevante pentru situația grupului copiilor din familii monoparentale, pentru evoluția acestui fenomen la nivel județean;
- Analiza cazurilor de copii din familiile monoparentale care sunt identificate a fi cu risc crescut și cu riscuri asociate; stabilirea unor măsuri de intervenție și monitorizarea cazurilor;
- Stabilirea/susținerea parteneriatelor benefice pentru managementul situațiilor de risc ale copiilor din familiile monoparentale (rețea de stat sau privat);
- Analiza documentelor sinteză ale fiecărei entități din Rețeaua instituțională, propunerea de măsuri proactive și de intervenție; realizarea unor recomandări factorilor decidenților, fundamentate pe analiza și cunoașterea datelor privind copiii din familiile monoparentale;
- Identificarea oportunităților de formare pentru resursa umană implicată în acțiunile de sprijin ale copiilor din familiile monoparentale.

Activitățile, documentele și instrumentele elaborate au la bază o bună cunoaștere a comunității. Diagnoza socială a comunității este în măsură să releve situații de risc în care se află copiii, nu numai cei din grupul copiilor proveniți din familiile monoparentale. De altfel, fiecare grup vulnerabil se confruntă cu riscuri asociate, astfel că un copil poate fi în situația de a aparține simultan mai multor grupuri de risc. În aceste condiții, se impune ceea ce subliniam și mai sus, o abordare complexă, globală a problemicii copiilor aflați în situații de risc, pe fondul analizei grupurilor vulnerabile identificate; analiza unui singur grup vulnerabil trebuie să constituie o a doua etapă de lucru în agenda decidenților sau a actorilor care implementează politicile, strategiile, programele specifice fiecăruia dintre grupuri.

Utilitatea **Rețelei instituționale** este dată de oportunitatea asigurării unui cadru formal de comunicare și cooperare a instituțiilor pe care le cuprinde, pe problematica comună, a copiilor din familiile monoparentale.

Fiecare entitate din **Rețeaua instituțională** comunică, cooperează în plan: informațional, de consultare, decizional, de intervenție/ acțional, de monitorizare și evaluare.

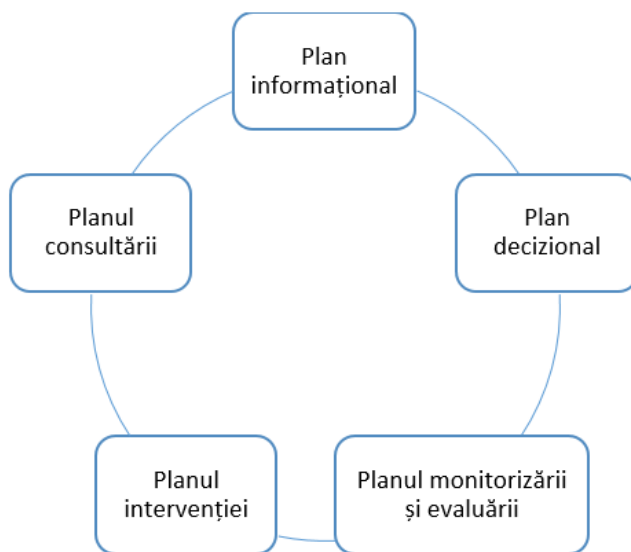

Figura 4.6. Dimensiunile implicării entităților din Rețeaua instituțională

Sursa: construcție proprie.

B. Instrumente de identificare, monitorizare, evaluare

a) Platforma informatică

Tabelul 4.24. Platforma informatică – propunere

PLATFORMA INFORMATICĂ	
1. Grup de coordonare	Va fi format din reprezentanții actorilor sociali cu atribuții în problematica copiilor din familii monoparentale, așa cum reiese din Harta actorilor sociali.
2. Rețeaua instituțională	Totalitatea instituțiilor/actorilor sociali cu atribuții în problematica copiilor din familii monoparentale (instituții de stat, particulare).
3. Baze de date	Baze de date actualizate, centralizate (după caz). Circuit eficient de colectare a datelor.
4. Parteneri	Constituirea Rețelei interinstituționale; cunoașterea de către potențialii beneficiari a specificului fiecărei instituții, în vederea creșterii vizibilității acestora.
5. Activități	Activități de diagnostic socială la nivelul comunității. Activități specifice sau activități derulate în parteneriat, cu potențial ridicat în vederea gestionării eficiente a situației de risc în care se află copiii din familii monoparentale Activități proactive, în afara sistemului educațional pentru stimularea dezvoltării personale a copiilor, socializare, integrare socială.
6. Proiecte	Oferirea de servicii suport pentru copiii din familii monoparentale în vederea integrării școlare, sociale, profesionale. Parteneriate cu implicarea întreprinderilor sociale.

Sursa: cercetare proprie

b) Fișa de monitorizare a copilului provenit din familia monoparentală

Tabelul 4.25. Fișa de monitorizare

Numele și prenumele: Unitatea de învățământ:		
PROFILUL FAMILIEI - Tipul de familie monoparentală (numai mamă, numai tată) - Profilul părintelui unic susținător (nivel educație, statut persoană activă/șomer/fără ocupație, migrant etc.) - Număr copii în familie - Condiții de locuire - Venituri - Beneficiari alocație de sprijin	Caracterizare generală	Situații speciale
COMPORTAMENTUL ELEVULUI ÎN COMUNITATEA ȘCOLARĂ - Grad de adaptare și integrare școlară - Rezultatele școlare - Corigență - Repetenție - Comportament școlar (respectarea normelor și regulilor, participarea la activitățile școlare și extrașcolare, relații elev–elev, relații elev–profesori) - Absenteism - Abandon școlar - Abateri și sancțiuni disciplinare		
COMPORTAMENT SOCIAL Participarea la activitățile extrașcolare Participare la activități sportive Implicare în proiecte		
PARTENERIAT ȘCOALĂ-FAMILIE Calitatea relației părinte–școală Frecvența participării la ședințele cu părinții Grad de implicare în activitățile școlii		
Alte date Beneficiază de servicii suport din partea școlii (consiliere psihologică, program de învățare remedială etc)		

Sursa: cercetare proprie

C. Elemente de susținere a utilității și oportunității sistemului integrat de identificare, intervenție, monitorizare a copiilor proveniți din familiile monoparentale:

- serviciile și activitățile nu sunt create pentru a genera dependență, ci în scop proactiv, să asigure un cadru propice pentru dezvoltarea integrală a copiilor din familiile monoparentale;

- potrivit legislației în vigoare, se acordă alocația pentru susținerea familiei monoparentale. Dar suma atribuită nu reprezintă un sprijin suficient, și este strict de natură financiară, considerăm că rămân descoperite nevoi sociale ale copilului din familia monoparentală;
- abordarea interinstituțională face posibilă implementarea în cadre parteneriale, focalizat, a unor acțiuni/măsuri care nu reprezintă neaparat sarcinile profesionale stabilite formal la nivelul organizațiilor implicate; ele vin să adauge plus-valoare prin diversitatea acțiunilor care transcend lista celor „obișnuite” și susțin copilul în integrarea socială, civică, culturală;
- cadrul formal al Sistemului de identificare, intervenție, monitorizare a copiilor din familiile monoparentale, este propice cultivării cooperării întreprinderilor sociale din comunitate, sau al sprijinului acordat de instituțiile de stat;
- activitatea colaborativă cu întreprinderile sociale aduce câștiguri importante (nu doar financiare) și la nivelul managementului instituțional, având în vedere că se poate aplica modelul organizațiilor care învață. Învățarea socială aduce beneficii nu doar la nivel individual, ci și organizațional, astfel că organizațiile au modele de management inclusiv în zona obiectivelor sociale;
- la momentul realizării prezentului studiu, la nivel local sunt acordate (ca act de prevenție), prestații sociale, fără ca sprijinul să fie materializat sub forma activităților de consiliere, de formare a competențelor necesare vieții private și celei profesionale etc.
- categoriile vulnerabile, inclusiv copiii proveniți din familii monoparentale, nu sunt doar în competența instituțiilor specializate și a asistenților sociali. Tocmai acesta este un aspect foarte important: fiecare dintre cei cuprinși în Harta actorilor sociali trebuie să se implice și eforturile să fie concertate, pentru bunăstarea copiilor și a familiilor acestora, respectiv a comunităților. În această ordine de idei este necesar să fie asigurată resursa umană care să își exercite competențele în această problematică.

Întrucât în anul 2004, la nivelul fiecărui județ, inclusiv al județului Bihor au fost elaborate Planuri Județene Antisărăcie și Combatere a Incluziunii Sociale (Zamfir, 2009) care urmau a fi actualizate în fiecare an, întreaga activitate fiind coordonată și în prezent de o Comisie cu caracter interdisciplinar de la nivelul prefecturilor, gestionată de specialiștii din cadrul IJPIPS, sugerez ca Sistemul propus aici să fie gestionat și aplicat la nivelul acestor comisii, la nivelul fiecărui județ.

4.6. Limitele cercetării și deschideri spre abordări viitoare

Consider că o limită importantă a cercetării cantitative privește faptul că eșantionul stabilit cuprinde doar elevi de clasa a VIII-a din județul Bihor, care este adevărat că pot fi relevanți, având în vedere faptul că învățământul gimnazial este unul obligatoriu și oferă șansa ca marea majoritate a copiilor de această vârstă să fie cuprinși în clasa a VIII-a. Totuși, după cum au arătat multe studii și date statistice despre educația din România, abandonul școlar până la această vârstă nu este de neglijat, fiind posibil ca mulți dintre copiii care abandonează școala să fie recrutați tocmai dintre cei care provin din familii monoparentale, ceea ce influențează dimensiunea familiilor monoparentale din eșantion. În acest sens este de menționat că există probabilitatea ca alte generații să prezinte caracteristici familiale și individuale, dincolo de acele aspecte ce caracterizează familia monoparentală în general și copiii care provin din familia monoparentală, conform cercetării noastre, sau ca unele caracteristici identificate să fie mai pronunțate decât cele desprinse din actuala cercetare. Este posibil ca în clasa a XII-a, sau în învățământul primar, de exemplu, ponderea copiilor proveniți din familii monoparentale să fie diferită, ceea ce ar permite informații suplimentare referitoare la șansele de acces la învățământ ale copiilor proveniți din această structură familială.

Totodată, unii indicatori utilizați în cercetare pun respondenții în situația de a se pronunța din perspectiva proiecției, ținând de alte etape de viață; unele proiecții s-ar putea să nu fie transpuse în realitate, cum sunt cele legate de traseul de școlaritate, de viață profesională. Din acest punct de vedere un eșantion în care să fie cuprinși studenții ar aduce informații mai adecvate privind șansele reale de acces la rute educaționale mai îndelungate și de realizare efectivă a idealurilor formulate.

De aceea considerăm că studii viitoare pe această temă ar trebui să se extindă și la nivelul absolvenților de liceu sau chiar de învățământ superior și la nivelul învățământului primar.

O altă limită importantă a cercetării se referă la faptul că metodele de analiză și interpretare a datelor de cercetare se situează la un nivel mediu. Am utilizat doar analiza de frecvențe și aplicarea unor teste de corelație pentru testarea ipotezelor în primul rând pentru că ne-am extins la un număr foarte mare de dimensiuni ale cercetării care nu ne-a permis să aprofundăm fiecare relație dintre

variabile. Într-o etapă ulterioară, relațiile dintre variabile, pe dimensiunile relevante ale cercetării ar putea fi aprofundate iar rezultatele valorificate prin publicarea unor articole în publicații de prestigiu științific ridicat.

Chiar dacă, prin intermediul capitolului de cercetare calitativă am încercat să îmbinăm cercetarea obiectivă a fenomenului cu cea subiectivă, constând în investigarea percepțiilor actorilor sociali implicați în soluționarea problemelor educative ale grupurilor vulnerabile, subiecții cuprinși în grupuri au fost relativ puțini, rămânând deschisă posibilitatea organizării de focusgrupuri și cu alți specialiști care pot furniza perspective diverse, de tipul medicilor, al asistenților sociali, al ONG-urilor etc. De asemenea considerăm că ar fi necesar organizarea unor interviuri aprofundate cu copiii din familii monoparentale și complete vizând dificultățile în realizarea sarcinilor școlare și, în general, a integrării în grupuri și în mediul școlar și social, completând astfel datele obiective culese și prelucrate pe baza chestionarului cu perspectivele subiective oferite de elevii înșiși.

CONCLUZII ȘI APRECIERI FINALE

În urma studiului literaturii de specialitate, a legislației și în baza cercetării pe care am realizat-o, prin metode cantitative și calitative, am concluzionat că familiile monoparentale și copiii proveniți din cadrul acestora, trebuie considerate și analizate din perspectiva clară a vulnerabilității sociale, a apartenenței la un grup social vulnerabil.

Legitimitatea preocupării pentru studiul și analiza familiilor monoparentale este dată de incidența mare a acestui fenomen în spațiul românesc și internațional. De asemenea, caracteristicile structurale, funcționale, relaționale ale familiei monoparentale aduc schimbări, provocări în viața membrilor acestui tip de familie și în relația cu mediul familial extern.

În acest context, am considerat oportună studierea modului și gradului de integrare a copiilor din familiile monoparentale în viața personală, socială și școlară, din perspectiva rețelelor sociale, în care actorii sociali sunt copilul–familia–comunitatea, fiecare pol având un potențial structurat și dezvoltat/limitat de propriile resurse.

Capitalul social intrafamiliar și capitalul social extrafamiliar sunt variabile importante în analiza despre integrarea copiilor din familiile monoparentale în comunitatea școlară și în viața socială. Capital intrafamiliar destructurat în cazul familiilor monoparentale poate avea efecte negative asupra dezvoltării copiilor, asupra comportamentului și performanțelor școlare ale acestora. Situațiile de risc educațional afectează nu numai situația școlară și integrarea în mediul școlar, ci și în mediul social.

Studiile arată că marginalizarea și excluderea socială apar cu frecvență ridicată pe fondul polarizării și a coeziunii sociale reduse, fiind necesare *politici sociale de tip targeting*, focalizate pe grupurile vulnerabile, unul dintre acestea fiind grupul copiilor proveniți din familiile monoparentale.

Literatura de specialitate arată că media familiilor monoparentale este de 14% în majoritatea țărilor. Cercetarea pe care am realizat-o a scos în evidență faptul că, deși statisticile înregistrează o creștere a numărului familiilor monoparentale,

în județul Bihor media este 12% (date privind eșantionul cuprins în cercetare). Așa cum am susținut pe parcursul lucrării, trebuie să privim cu prudență datele privind familiile monoparentale, întrucât, nefiind considerate ca grup vulnerabil în context general, găsim date în statistici elaborate de diferite instituții, fără a fi prinse într-un cadru coerent, care să permită și o analiză pertinentă.

Familiile monoparentale și copiii care provin din aceste familii trebuie să fie considerate ca grupuri vulnerabile și să se elaboreze strategii care să răspundă nevoilor specifice, pentru a reduce vulnerabilitatea. Numeroase state au elaborat și implicat politici de sprijin a familiei monoparentale în mod diferențiat, după vârsta părintelui unic susținător, vârsta copiilor, alte criterii care permit o diferențiere benefică, activă în planul susținerii acestui tip de familie.

Cercetarea a dovedit că performanțele școlare ale elevilor proveniți din familii complete sunt superioare celor obținute de copiii din familiile monoparentale. La un alt nivel de analiză, acela al participării la competiții și concursuri, nu s-a evidențiat însă o corelație între structura familiei și participarea la astfel de activități.

Copiii din familiile monoparentale optează pentru un traseu de școlaritate mai scurt, întrucât precaritatea condițiilor de viață le dezvoltă o atitudine pragmatică, ei orientându-se devreme spre un loc pe piața muncii. Este de notat însă că intenția copiilor din aceste familii de a abandona școala nu este evidențiată de cercetarea realizată.

De asemenea, aceștia cultivă anumite relații sociale în interiorul comunității școlare, ei fiind în mai mare măsură victime ale bullying-ului, în comparație cu cei din familiile complete. Manifestă însă un grad ridicat de mulțumire față de actorii din comunitatea școlară și apreciază mediul școlar, în virtutea caracterului securizat prin reguli și norme, suplinind oarecum carențele mediului destructurat al familiei monoparentale.

Stilul educativ al familiei monoparentale este diferit de cel al familiei complete. Astfel de diferențe se înregistrează în raport cu potențialul educogen al familiei complete și capacitatea de control parental în raport cu cele manifestate de familia completă.

În esență, integrarea în mediul școlar constituie un obiectiv dezirabil și în măsura în care acest proces se realizează în condiții optime, copiii proveniți din familiile monoparentale dezvoltă o atitudine pozitivă față de educație în general.

Parteneriatul școală-familie prezintă și el anumite caracteristici când avem în vedere familiile monoparentale. Analiza comparativă realizată a evidențiat faptul că părinții din familiile complete sunt implicați în mai mare măsură în acest parteneriat, participând la ședințe, consiliere, activități organizate de unitatea de învățământ.

Potențialul educogen al familiilor monoparentale este mai scăzut și în raport cu nivelul de educație al părinților, cercetarea a arătat că acesta este mai ridicat în cazul familiilor complete.

Bunăstarea materială a copiilor care provin din familiile monoparentale este redusă în raport cu cea a copiilor din familiile complete, cercetarea evidențiind faptul că veniturile familiilor monoparentale sunt mai scăzute decât cele ale familiilor complete.

În planul dezvoltării emoționale a copiilor din familiile monoparentale, potrivit datelor de cercetare putem concluziona că aceștia au o stimă de sine mai scăzută decât cei din familiile complete. Familia, prin mediul și climatul educațional specific, oferă suport social copiilor. Cercetarea a relevat faptul că există o relație semnificativă statistică între variabilele structura familiei și sentimentul de a nu fi bun de nimic, între structura familiei și percepția despre sine că este un ratat. Fiind vulnerabili, copiii din familiile monoparentale necesită sprijin în vederea manifestării unei stime de sine ridicate și implicit a încrederii în sine, care, potrivit datelor de cercetare.

Potrivit datelor obținute în cadrul cercetării calitative, se desprind câteva concluzii care evidențiază influența pe care percepția individuală și cea comunitară o are asupra familiilor monoparentale și a copiilor care provin din cadrul acestora. Este promovată o atitudine de respingere și stigmatizare a familiilor monoparentale, sub suspiciunea cauzalității monoparentalității, în comunitățile conservatoare, în timp ce în comunitățile deschise, flexibile, acestea beneficiază de atitudine suportivă.

Un alt element important îl constituie organizarea și funcționarea întreprinderilor sociale; o comunitate care susține acest segment va dezvolta în mai mare măsură un suport adecvat grupului vulnerabil al familiilor monoparentale și al copiilor din cadrul acestora.

Există o preocupare a părinților din familiile monoparentale pentru ceea ce înseamnă imaginea lor socială, ceea ce poate sta la baza măsurii de intervenție concretă pentru instituțiile cu atribuții în domeniu, în vederea consilierii lor.

Am concluzionat totodată că, un stoc scăzut de educație al părintelui determină o creștere a probabilității ca potențialul educogen al familiei să fie mai scăzut și în același timp să se configureze un climat educațional dezorganizat, care să stea la baza comportamentelor inadecvate ale copilului.

În ceea ce privește sprijinul oferit familiilor monoparentale, cercetarea a evidențiat un aspect foarte important: eforturile instituțiilor specializate trebuie să se manifeste într-un cadru sinergic și să fie centrate pe nevoile complexe ale copilului din familia monoparentală. De asemenea, sprijinul trebuie să fie focalizat pe copil, astfel încât să nu ducă la dependența părinților de acesta. Crearea unor rețele sociale de sprijin pentru părinții din familiile monoparentale constituie un obiectiv dezirabil, mai ales în contextul promovării economiei sociale.

Intervențiile concrete în vederea ameliorării sau prevenirii dificultăților inerente care afectează viața familiilor monoparentale și a copiilor care provin din acestea trebuie să fie configurate în baza unei abordări globale și într-un cadru coerent, sinergic al actorilor cu atribuții în domeniu.

Integrarea copiilor din familii monoparentale în comunitățile școlare și în viața socială trebuie analizată, monitorizată și evaluată, astfel încât să facă posibilă o intervenție optimă.

Măsurile de intervenție pe care le recomandăm pot fi asociate mai multor nivele, întrucât așa sunt configurate și consecințele asociate statutului de familie monoparentală/ copil provenit din familie monoparentală.

La nivel comunitar/societal este necesară *informarea beneficiarilor potențiali* asupra politicilor și mijloacelor concrete de susținere din partea statului, ca acestea să își îndeplinească obiectivele propuse în acest domeniu. În urma analizei datelor din cadrul cercetării calitative, s-a constatat că nu toți părinții unici susținători de familie cunosc ce drepturi și beneficii au și nici care sunt modalitățile concrete de accesare a acestora. Acordată sub o formulă unică, nediferențiată, alocația de sprijin pentru familiile monoparentale nu este accesată în numeroase cazuri de potențialii beneficiari. Totodată, cei care beneficiază sau cunosc modalitatea de sprijin a familiilor monoparentale de către stat, sau care beneficiază de ea, consideră că sprijinul acordat nu este suficient. Cadrele didactice pe de altă parte, cunosc prevederile legale privind acordarea sprijinului familiei monoparentale. Subliniem faptul că, în opinia noastră, cel mai important agent de informare și mediere în această problematică rămâne școala. De altfel, este instituția care oferă cele mai

multe date despre copiii din familiile monoparentale, dar din păcate cadrul de colaborare și susținere cu celelalte instituții cu preocupări în domeniu este deficitară. Școala își asumă în foarte mare măsură răspunderea în acțiunile de prevenire, intervenție, monitorizare a situațiilor copiilor din familiile monoparentale.

Autoritățile locale trebuie să se implice în susținerea și dezvoltarea *economiei sociale*, în mod consecvent. Întreprinderile sociale au în vedere obiective sociale, a căror îndeplinire permite sprijinul grupurilor vulnerabile din comunitate. Dacă strategiile de dezvoltare a comunităților și politicile locale au în vedere stimularea economiei sociale, în mod evident că nevoile grupurilor vulnerabile, aflate în situații de risc, vor fi prinse în cadre formale de soluționare a lor.

Se impune dezvoltarea unor mecanisme specifice de prevenție și intervenție, respectând specificul activității fiecărui actor social implicat. Acest obiectiv implică comunicarea și colaborarea tuturor actorilor comunitari în vederea sprijinirii familiilor monoparentale și a copiilor din aceste familii. Paradigma comunitară este adecvată cerințelor din societatea contemporană. Comunitatea devine un *factor resursă* prin ceea ce oferă (diversitatea resurselor, calitatea factorului uman, politicile locale, valori, norme, principii);

Este foarte importantă percepția corectă a comunității în raport cu familia monoparentală. Profilul comunității (conservatoare sau mai flexibilă, deschisă) promovează acceptarea sau respingerea familiilor monoparentale. Stigmatizarea familiilor monoparentale și a copiilor care provin din aceste familii reprezintă un factor care amprentează viața lor, interacțiunile sociale, necesitând o atenție deosebită în vederea prevenirii și ameliorării acestei situației. Tocmai în această perspectivă, dezvoltarea economiei sociale beneficiază de încredere sub raportul potențialului de a interveni în ameliorarea vulnerabilității copiilor din familiile monoparentale.

Vulnerabilitățile familiilor monoparentale sunt cunoscute de către toți actorii semnificativi care au luat parte la cercetare: părinți din familii complete, reprezentanți ai instituțiilor de stat, părinți din familii monoparentale. Este important acest fapt, întrucât o problemă conștientizată va fi în mai mare măsură în atenția factorilor de decizie sau acțiune, decât una care nu este percepută ca fiind problematică.

La nivel instituțional

Cercetarea calitativă a scos în evidență lipsa de informare a părinților din familiile monoparentale privind forme concrete de sprijin din partea statului și

modalitatea de obținere a acestora. De asemenea, s-a evidențiat faptul că instituțiile din comunitate, cu atribuții specifice în problematica familiilor monoparentale și a copiilor acestora. Este important ca lucrurile să se așeze astfel încât instituțiile să își promoveze o carte de identitate atent elaborată, astfel încât, potențialii beneficiari să fie informați corect.

- Alocația de susținere să fie diferențiată în funcție de anumite criterii specifice (numărul copiilor, veniturile părintelui unic susținător, etc.).

La nivel familial

- Este necesară *informarea beneficiarilor potențiali* asupra politicilor și mijloacelor concrete de susținere din partea statului, ca acestea să își îndeplinească obiectivele propuse în acest domeniu;
- Acordarea unui stimulent educațional copiilor care provin din familiile monoparentale, astfel încât să fie satisfăcute nevoi complexe ale acestora, să permită motivarea pentru opțiunea unui traseu de școlaritate adecvat, pentru stimularea accesării unei rute de învățare înalte, obținerea de rezultate/performance la învățătură;
- Părinții pot fi sprijiniți prin măsuri de menținere în câmpul muncii, prin măsuri la nivelul organizației în care prestează activitate (flexibilizarea programului de lucru, adecvarea programului de lucru cu vacanțele copiilor, acordarea de stimuli premiali pentru performanță sau pentru dezvoltare personală).

Integrarea copiilor din familiile monoparentale în mediul școlar este defnitorie pentru evoluția viitoare a acestora. Copiii din familiile monoparentale și familiile acestora fac parte din grupuri vulnerabile social și statul, comunitatea trebuie să intervină din această perspectivă. De altfel, problema copiilor din familiile monoparentale trebuie abordată și din perspectiva unor riscuri asociate cum ar fi cea a copiilor din familiile în care unicul susținător este plecat la muncă în străinătate.

Dinamica contextelor societale, comunitare, familiale, poziționează problematica copiilor din familiile monoparentale și a familiilor acestora, în topul agendelor actorilor sociali cu atribuții în domeniu.

BIBLIOGRAFIE

- Abraham P., Crăciun A., 2000, *Legislație în asistența socială*, Editura Național, București;
- Abbot R.M., 1992, *Masculine and feminine: gender roles over the life cycle*, New York: McGraw-Hill, accesat în martie 2020, <https://www.worldcat.org/title/masculine-and-feminine-gender-roles-over-the-life-cycle/oclc/23687805>;
- Agabrian M., 1999, *Sociologie*, Editura Didactică, Alba-Iulia;
- Alber J., Fakey T., 2004, A paradox in African Quality of Life, in *Social Indicators Research*, vol.42, No. 2;
- Ali J., Avison W.R., 1997, Tranziții de angajare și suferință psihologică: experiențele contrastante ale mamelor singure și căsătorite, *Jurnal de sănătate și comportament social*, 38, 345–362;
- Apostu O., Balica M., Furtușnic C., Florian B., Horea I., Voinea I., 2015, Copiii care nu merg la școală. O analiză a participării la educație în învățământul primar și gimnazial, București, Institutul de Științe ale Educației, UNICEF România;
- Arpinte D., Baboi A., Cace S., Tomescu C., Stănescu I., 2008, Politici de excluziune socială, în *Calitatea Vieții*, XIX, Nr.3–4, pp. 339–364;
- Anderson A.L., 2002, Individual and contextual influences on delinquency: The role of the single-parent family. *Journal of Criminal Justice*, 30 (6), 575–587;
- Avison W.R., Davies L., 2002, *Structura familiei, genul și sănătatea în contextul cursului de viață*, https://doi.org/10.1093/geronb/60.Special_Issue_2.S113;
- Barajas M.S., 2011, Academic achievement of children in single parent homes: A critical review. *The Hilltop Review*, 5 (1), 4;
- Baran-Pescaru A., 2004, *Familia azi – O perspectivă socio-pedagogică*, Editura Aramis, București;
- Barker R.I., 1995, *The Social Work Dictionary*, NASW Press, Washington, DC;
- Bălățescu S., Bacter C., 2015, Bunăstarea văzută prin ochii copiilor români: rezultatele studiului internațional „Lumea copiilor”, Oradea, Editura Universității din Oradea;
- Beck, U., 1995, *Risk Society: Towards a New Modernity*, Sage Publications, Londra;
- Beck U., 1999, *World Risk Society*, Polity Press, Malden, Mass;
- Beck U., Beck-Gernsheim E., 2002, *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*, Sage, Londra;

- Benzeval M., 1998, Starea de sănătate auto-raportată a părinților singuri;
- Berger P.T., Luckmann T., 1966/1999, *Cunoașterea socială a realității. Tratat de sociologia cunoașterii*, Editura Univers, București;
- Bistriceanu C., 2006, *Sociologia familiei*, Editura Fundației România de Măine, București;
- Bîrle D., 2011, *Familia și grupul de prieteni*, în volumul E. Bonchiș (coordonator), 2011, *Familia și rolul ei în educarea copilului*, Editura Polirom Iași;
- Blumer H., 1969, *Symbolic Interactionalism: Perspective Prentice Hall Method*, Englewood Cliffs N.J.;
- Bonchiș E., 2004, *Psihologia copilului*, Editura Universității din Oradea;
- Bonchiș E., 2011, *Familia și rolul ei în educarea copilului*, Editura Polirom, București;
- Boswell J., 1995, în Giddens, A., 2001, *Sociologie*, Editura ALL, București Changing societies in a diverse world, ed. a IV-a, Allyn et Bacon, Boston;
- Bourdieu P., 1979, *La distinction*, Les Editions de Minuit, Paris;
- Bourdieu P., 1998, *The Forms of Capital*, în A.H.Halsey și colab. (coord.) *Education, Clture, Economy, Society*, Oxford University Press, Oxford;
- Bramlett M.D., & Blumberg S.J., (2007). Family structure and children's physical and mental health. *Health affairs*, 26 (2), 549–558;
- Brown G., Moran P.M., 1997, Mame singure, sărăcie și depresie. *Medicină psihologică*, 27, 21–33;
- Bryjak G., Soroka M., 2001, *Sociology. Changing societies in a diverse world*, ed. a IV-a, Allyn și Bacon, Boston;
- Burcu A., 2003, *Piramida trebuințelor umane fundamentale*, Editura Fundației Mercur;
- Burch T., 1976.b, *La familia como unidat de estudio demografico*, Editura Celade, San Jose;
- Burn J., Scott, C., 1994, *Mother Headed Families and Why They Have Increased*, Lawrence Erlbaum, Hillsdale;
- Carcea M.I., 1999, *Mediul educațional școlar*, Editura CERMI;
- Carlson M.J., & Corcoran M.E., (2001). Family structure and children's behavioral and cognitive outcomes. *Journal of marriage and family*, 63 (3), 779–792;
- Carter E., McGoldrick M., 1999, *The Expanded Family Lifecycle. Individual, Family and Social Perspectives*, Boston: Allyn&Bacon;
- Cauc I., Manu B., Goran L., 2007, *Metodologia cercetării științifice, metode și tehnici de cercetare*, ediția IV, Editura Fundației România de Măine, București;
- Chelcea S., 1998, *Cercetarea experimentală*, Editura Destin, Deva;

- Chipea F., 2001, *Familia contemporană. Tendințe globale și configurații locale*, Editura Expert București;
- Chipea F., 1996, *Ordine socială și comportament deviant*, Oradea, 1996, Editura Cogito, Oradea;
- Chipea F., 1997, *Sociologia comportamentului infracțional*, Editura Euxin, București;
- Chipea F., 2000, Femeia în tranziție în comunitățile bihorene, în Chipea, F., *Femeia în tranziție. Statusuri, roluri, identități*, 2000, Editura Universității din Oradea;
- Chipea F., 2014, *Perspective, teme și concepte fundamentale ale sociologiei*, Editura EIKON, Cluj-Napoca;
- Chipea F., 2015, *Dezvoltare socială teritorială*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca;
- Christenson L.S., 2004, The family-school partnership. An opportunity to promote the learning competence of all students. *School Psychology Review*, 33, pp. 83–104;
- Christenson L.S., Sheridan S.M., 2001, *School and families: Creating essential connections for learning*. Guilford Press, New York;
- Coșan A., Vasilescu A., 1988, *Adaptarea școlară*, Editura Didactică și Enciclopedică, București;
- Cobb S., 1982, *Social support and health through the life cycle*. In H.I. McCubbin, A.E.;
- Cojocacu Ș., 2003, *Elaborarea proiectelor*, Editura Expert Projects, Iași;
- Cojocaru D., 2003, *Focus grupul – tehnică de cercetare a socialului, în Revista de cercetare și intervenție socială*, vol. III/2003, Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași;
- Cojocaru Ș., 2004, Abordarea problemelor sociale din perspectiva vulnerabilității sociale. *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*. vol. 5. Holt România și Universitatea „Al.I.Cuza”. Departamentul de Sociologie și Asistență Socială. Editura Lumen. Iași. pp.657–658;
- Cojocaru Ș., 2005, *Metode apreciative în Asistența socială. Ancheta, supervizarea și managementul de caz*”, Editura Polirom, Iași;
- Coleman J., 1987, Families and schools, *Educational Researcher*, pp. 32–38;
- Coleman J., 1988, *Social Capital in the Creation of Human Capital*, American Journal of Sociology, 94;
- Coleman J., 1990, *Foundations of Social Theory*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts;
- Coleman W.J., Cressy D.R., 1987, *Social Problems*, Harper and Row, Publisher Her, New York;

- Coleman 1975, *Social Structure and a Theory of Action*, în Peter Blau „*Approches to the Study of Social Structure*”, The Free Press, New York; Collier Macmillan Publishers, London, p. 76–93 James;
- Collins R., 1975, *Conflict Sociology: Toward An Explanatory Science*, Editura Academic Press, New York;
- Cooley C.H., 1909, *Social Organisation*, Scribner's Sons, New York;
- Cooley C.H., 1922, *Human Nature and The Social Order* (Revised edition) New York: Charles Scribners Sons;
- Cosmovici A., 1996, *Psihologie generală*, Editura Polirom, Iași;
- Costanza R. et al., 2008, *An Integrative Approach to Quality of Life Measurement, Research, and Policy*, S.A.P.I.E.N.S, 1.1/2008, <http://sapiens.revues.org/index169.html>;
- Cormoș V.C., 2005, „Familia monoparentală – o realitate a lumii contemporane”, *Analele Universității Ștefan cel Mare*, Suceava;
- Costaforu X., 2004, *Cercetarea monografică a familiei*, București, Editura Tritonic;
- Cuznețov L., 2008, *Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei*, Chișinău, CEP USM;
- Costea St., 2001, *Familia monoparentală*, Editura Arefeană, București;
- Cuciureanu M. (coord.), 2014, *Cultura elevilor și învățarea*, București, <http://www.ise.ro/wp-content/uploads/2015/08/Cultura-elevilor-si-invatarea.pdf>, accesat noiembrie 2020;
- Cucoș C., 2008, *Educația. Iubire, edificare, desăvârșire*, Editura Polirom, Iași;
- Darter-Lagos Michelle M., 2003, *School Psychologists Perspectives on Parent Involvement Activities, A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Education Specialist*, Department of Psychological and Social Foundations College of Education University of South Florida;
- Damian C.I., 2019, *Instituția familiei în Roma Antică*, Editura Astra Museum, Sibiu;
- De Lange M., Dronkers J., Wolbers M.H.J., 2014, *Single parent family forms and childrens educational performance in a comparative perspective effects of schools, share of single-parent families* Radboud University Nijmegen The Netherlands;
- Decsei-Radu A., 2011, în Bonchiș, E., 2011, *Familia și rolul ei în educarea copilului*, Editura Polirom, Iași;
- Demo DH, Acock A., 1996, Singurătate, căsătorie și recăsătorire: Efectele structurii familiale și ale relațiilor familiale asupra bunăstării mamelor, *Journal of Family Issues*, 17, 388–407;

- Druța Fl., 1998, *Psihologia familiei*, Didactica și Pedagogică Publishing House, București;
- Dumitrașcu V., 2017, Rolul studierii vulnerabilității comunitare în gestionarea riscurilor, în *Revista română de sociologie*, serie nouă, anul XXVIII, nr.5–6, București;
- Durkheim E., 2002, *Regulile metodei sociologice*, Editura Polirom, Iași;
- Durkheim E., 2005, *Despre sinucidere*, Editura Antet, București;
- Durkheim E., 1980, *Educație și sociologie*, Editura Didactică și Pedagogică, București;
- Durning P., 1995, *Education familiale. Acteurs, processuss et enjeux*, PUF, Paris;
- Eck M., Novikoff M.C., Bonnet, D., 1973, *Neuropsychiatrie infantile*, Paris, J.B. Balliere;
- Eitle D. (2006). Parental gender, single-parent families, and delinquency: exploring the moderating influence of race/ethnicity. *Social Science Research*, 35:727–748;
- Engels Fr., 1891, *Originea familiei, apropietații private și a statului*, Editura Politică, București;
- Estivil J., 2003, *Concepts and strategies for combating social exclusion. An overview*, Geneva, ILO;
- Featherman D., & Hauser R., 1978, *Opportunity and change*. New York: Academic Press;
- Ferreol G., Cauche P., Duprez J.M., Gadrey N., Simon M., 1998, *Dicționar de sociologie*, Editura Polirom, Iași;
- Ferreol G. coord., 1995, *Dicționar de sociologie*, Editura Polirom, Iași;
- Figueiredo J.B., Gore C., 1997, *Social Exclusion and Development Policy Series*, International Institute for Labour Studies, Geneva 22;
- Filimon L., 2001, *Psihologia educației*, Editura Universității din Oradea;
- Filipescu I., 1997, *Tratat de dreptul familiei*, Editura All, București;
- Francois de Singly, 1998, *Ancheta și metodele ei. Chestionarul, interviul de producere a datelor, interviul comprehensiv*, Editura Polirom, București;
- Fukuyama F., 2002, *Marea ruptură: Natura umană și refacerea ordinii sociale*, Editura Humanitas, București;
- Gergen K.J., 1985, The social constructionism movement in modern psychology, *American Psychologist*, 40 (3), pp. 266–275;
- Ghebrea G., 2000, *Regim social-politic și viață privată*, Editura Universității din București;
- Gherghel A., 1999, *Famiiliile monoparentale: între marginalizare, excludere socială și model alternativ al familiei*, în *Revista Română de Sociologie*;

- Gherghel A., 2002, Traiectorii ale monoparentalității în România. Istorii de viață ale părinților singuri, în *Direcții și teme de cercetare în studiile de gen din România*, Ecole Doctorale Regionale on Sciences Sociales;
- Ghețau V., 1997, *Revista de cercetări sociale*, Editura Științifică și Enciclopedică, București;
- Giddens A., 2007, *Europa în epoca globală*, Editura Ziua, București;
- Giddens A., 2001, *Sociologie*, Editura All;
- Giddens A. (2010). *Sociologie*, ediția a V-a, Editura ALL, București;
- Gordon L., 1992, Social Insurance and Public Assistance: The Influence of Gender în *Welfare Thought in the United States*, *American Historical Review*, 97;
- Gusti D. (1968). *Opere*, Vol. I, Editura Academiei R.S.R;
- Haque E., Etkin D., 2012, *Disaster Risk and Vulnerability*. Mitigation through Mobilizing Communities and Partnerships, McGill-Queen's University Press;
- Harwood R., Miller A.S., Vasta, R., 2010, *Psihologia copilului*, Editura Polirom, Iași;
- Hatos A., 2006, *Sociologia educației*, Editura Polirom, Iași;
- Hatos A., Săveanu, S., 2009, *Educația și excluziunea socială a adolescenților din România*, Editura Universității din Oradea;
- Hatos A., Chioncel N., 1999, în *Revista de cercetări sociale*, 3–4, 1999. file:///C:/Users/Admin/Downloads/RCS_1999_3-4_03_Hatos%20(2).pdf
- Hayes Nicky, Orrell Sue, 2003, *Introducere în psihologie*, Editura ALL, București;
- Hemovich V., & Crano W.D. (2009). Family structure and adolescent drug use: An exploration of single-parent families. *Substance use & misuse*, 44 (14), 2099–2113;
- Holand I. et al., 2011, „Social vulnerability assessment for Norway: A quantitative approach”, *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*, Vol. 65, 117, http://www.tracerevenues.com/wpcontent/uploads/2014/11/Holand_EtAl_2011_NGT_SocialVulnerabilityAssessment4Norway_AQuantitativeApproach.pdf;
- Iacob A., Manea M., 2014, *Elemente de sociologie medicală. Politici sociale și de sănătate*, Editura Aureo, Oradea;
- Ilie S., 2003, Sărăcie și excluziune socială. Incluziunea socială ca obiectiv al sistemului de protecție socială” în *Revista Calitatea Vieții*. XIV. nr.3–4. ICCV București;
- Iluț P., 1995, *Familia. Cunoaștere și asistență*, Editura Argonaut, Cluj Napoca;
- Iluț P., 2001, *Sinele și cunoașterea lui*, Editura Polirom, Iași;
- Iluț P., 2005, *Sociopsihologia și antropologia familiei*, Editura Polirom, Iași;

- Iucu R., 2006, *Managementul clasei de elevi. Aplicații pentru gestionarea situației de criză educațională*, Editura Polirom, Iași;
- Jigău Mihaela, 1998, *Factorii reușitei școlare*, Editura Grafoart, București;
- Jigău Mihaela, 1998, *Factorii reușitei școlare*, Editura Grafoart, București;
- Jurcău N., Niculescu R.M., 2002, *Psihologie școlară*, Editura U.T. PRES, Cluj-Napoca;
- Katz D., Kahn R., 1966, *The Social Psychology of Organization*, New York, Editura John Wiley and Sons;
- Kohn R.C., 1994, *La Notion de reseau în B Charlot, Lecole et le territoire: nouveaux espaces, nouveaux enjeux*, Pris, Armand Colin;
- Kotwal N., & Prabhakar B., 2009, Problems faced by single mothers. *Journal of Social Sciences*, 21 (3), 197–204;
- Knox D., & Scahcht C., 2010, *Choices in Relationships. An Introduction to Marriage and the Family*, tenth edition. Wadsworth: Cengage Learning;
- Kulcsar T., 1978, *Factorii psihologici ai reușitei școlare*, Editura Didactică și Pedagogică, București;
- Lee S.M., Kushner J., & Cho S.H., 2007, Effects of parent's gender, child's gender, and parental involvement on the academic achievement of adolescents in single parent families. *Sex Roles*, 56 (3–4), 149–157;
- Lee, D., & McLanahan, S., 2015, Family structure transitions and child development: Instability, selection, and population heterogeneity. *American sociological review*, 80 (4), 738–763;
- Lemeni G., Miclea M. (coord.), 2004, *Consiliere și orientare-Ghid de educație pentru carieră*, Editura ASCR, Cluj-Napoca;
- Lyndon S.M., Narayan Uma N, 2001, *Reconstrucția teoriei politice*, Editura Polirom, Iași;
- Lichter D., McLaughlin, D., Kephart, G., Landry, D., 1992, Race and retreat from marriage: Shortage of marriageable men?, in *American Sociological Review*, 57;
- Lynch J., 1995, Chasing deadbeat parents, in *Spokesman Review*, 26 martie;
- Mauco G., 1971, *Education affective et caracterielle de l'enfant*. Paris, Libr. Armand Colin;
- Mănoiu F., Epuran V., 1996, *Asistența socială în România*, Editura All, București;
- Mărginean I, Precupețu I., coord., 2011, *Paradigma calității vieții*, Editura Academiei Române, București;
- Mărginean I., Bălașa A. coord., 2005, *Calitatea vieții în România*, Editura Expert, București;
- Mândrilă C.G., 2000, Funcțiile familiei, *Analele teologiei*, Iași;

- Mezei S., 1989, Un model empiric al ciclului de viață familial, *Viitorul social*. 3;
- Miftode V., 2003, *Tratat de metodologie sociologică*, Editura Lumen, Iași;
- Mihăilescu I., 2006, *Sociologie generală. Concepte fundamentale*, Editura Universității București;
- Mihăilescu I., 1997, *Tratat de sociologie*, Editura Humanitas, București;
- Mihăilescu Ioan, 2003, *Sociologie generală*, Editura Polirom, Iași;
- Mihăilescu I., 2004, *Rolul familiei în dezvoltarea copilului*, Editura Cartea Universitară, București;
- Miroiu M., 2006, *Familia monoparentală*, Editura Polirom, Iași;
- Mitrofan I., 1998, *Cuplul conjugal-armonie și dizarmonie*, Editura Științifică și enciclopedică;
- Mitrofan I., Ciupercă C., 1992, *Incursiune în psihologia și psihosexologia familiei*, Editura Press M., București;
- Mitrofan I., Ciupercă, C., 1997, *Psihologia relațiilor dintre sexe*, Editura Alternative, București;
- Mitrofan I., Ciupercă, C., 1998, *Introducere în psihosociologia și psihosexologia familiei*, Editura Alternative, București;
- Mitrofan N., 1988, *Funcțiile familiei și conduita de rol marital, în psihologie și viața cotidiană*, Editura Academiei, București;
- Mitrofan I.; Ciupercă, C., 2002, *Psihologia vieții de cuplu*, Editura Sper, București;
- Mitrofan I., 1991, *Familia de la A...la Z*, București, Editura Științifică p. 145;
- Mitrofan N., 2000, *Familia de la A la Z*, Editura Științifică, București;
- Mitrofan I., 1998, *Cuplul conjugal-armonie și dizarmonie*, Editura Științifică și enciclopedică;
- Morgan D.H.S, 1985, *The family politics and social theory* ,, Routlege, Londra;
- Morgan D.L., 1996, *Focus groups in Annual Review of Sociology* 22;
- Mulkey L.M., Crain R.L., & Harrington A.J.C. (1992). One parent households and achievement: Economic and behavioral explanations of a small effect. *Sociology of Education*, 65, 48–65;
- Muntean, A., 2006, *Psihologia dezvoltării umane*, Editura Polirom, Iași;
- Murdock G.P, 1949, *Social Structure*, New York, USA, The Macmillan Company, New York;
- Murdock, G.P., 1967, *Social Structure*, Free Press;
- Neacșu M., 2011, *Pedagogie socială românească. Tradiție și modernitate*, Editura Paralela 45, Pitești;

- Neacșu I., 2010, *Pedagogie socială. Valori, comportamente, experiențe, strategii*, Editura Universității București;
- Neacșu I., 2010, *Introducere în psihologia educației și a dezvoltării*, Editura Polirom, Iași;
- Neacșu I., 2019, *Neurodidactica învățării și psihologia cognitivă. Ipoteze, conexiuni, mecanisme*, Editura Polirom, Iași;
- Neamțu C., 2003, *Devianța școlară*, Editura Polirom, Iași;
- Neamțu N., 2011, Managementul în asistența socială, în *Tratat de asistență socială*, coord. Neamțu, G., Editura Polirom, Iași, pp. 614–660;
- Orțan F., 2014, *Pedagogie. Sinteze și structuri logice*, Editura Universității din Oradea;
- Oswald H., Stevenson L.D., Baker D., 1988, School charter and parental management in West Germany, *Sociology of Education*, v.61, nr. 4, pp. 255–265;
- Oșvat C., 2012, *Aspecte privind calitatea vieții în familiile copiilor cu dizabilități*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, pp. 162–163;
- Parsons T., Bales R., 1998, *Family socialization and interaction process*, Routledge and Kegan Paul, Londra;
- Pasti V., 2003, *Ultima inegalitate. Relațiile de gen în România*, Editura Polirom Iași;
- Pasti V., 2004, *Sociologie politică*, Editura Ziua, București;
- Pașchia Pr. Passin, 1985, *Familia și raporturile dintre membrii ei*, în *Revista Bisericii Ortodoxe Române*, Anul C III, nr.1;
- Păunescu C., 1994, *Agresivitatea și condiția umană*, Editura Tehnică, București;
- Pescaru-Băran A., 2004, *Familia azi. O perspectivă sociopedagogică*, Editura Aramis, București;
- Petrescu I., 2004, *Management social*, Editura Expert, București;
- Petrescu C., 2013, *Economia socială în contextul dezvoltării locale*, Editura Polirom;
- Piaget J., 1972, *Psihologie și pedagogie*, Editura Didactică și Pedagogică, București;
- Pop L.M., 2005, *Politici sociale. Elemente de teorie, analiză și evaluare a politicilor sociale*, Editura Economică, București;
- Pop L.M., 2002, *Dicționar de politici sociale*, Editura Expert, București;
- Pop L.M., 2003, *Imagini instituționale ale tranziției*, Editura Polirom, Iași;
- Popescu D., Cojocaru A., Heljoni N., Nussbaum L., Nussbaum L., 2020, *Efectele structurii familiei asupra sănătății mintale a copiilor și adolescenților*, <https://snpcar.ro/efectele-structurii-familiei-asupra-sanatatii-mintale-a-copiilor-si-adolescentilor/>;

- Popescu R., 2009, *Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană*, Editura Polirom, Iași;
- Preda M., 1999, *Grupuri sociale ignorate/excluse de politicile sociale din România*, Editura Expert, București;
- Preda M., 2002, *Politica socială românească. Între sărăcie și globalizare*, Editura Polirom, Iași;
- Preotesei M., 2017, Eficiența sistemului de protecție socială în reducerea sărăciei. Comparații România-țări din Uniunea Europeană în *Sociologie Românească*, Nr. 16, 2017;
- Rad S.C., 2003, Criza familiei contemporane. Repere psihosociomorale, în Mihăilescu I., (coordonator), *Sociologie generală*, Editura Polirom Iași;
- Radway J.A., 1984, *Reading the Romance* (Chapel Hill:University of North Carolina Press);
- Ritzer G., 1988, *Teoria sociologică contemporană* (ed. A II-a). New York, NY etc.: McGraw-Hill;
- Rodgers G., 1995, *What is special about a "social exclusion approach"?* în Rodgers G., Gore C., Figueirido J.B. (eds.), *Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses*, Geneva, ILO;
- Rosenberg N.L., Grigsby J., Dreisbach J., Busenbark D., Grigsby P., 2002, Neuro-psychologic impairment and MRI abnormalities associated with chronic solvent abuse. *Journal of Toxicology: Clinical Toxicology*, 40:21–34;
- Rotariu T., Iluș P., 1997, *Ancheta sociologică și sondajul de opinie*, Editura Polirom, Iași;
- Stahl H., Matei I., 1962, *Manual de prevederi și asistență socială*, Vol.I și vol.II, Editura Medicală, București;
- Stahl H., 1976, *Teoria și practica investigațiilor sociale*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, vol. II;
- Saxton L., 1986, *The Individual Marriage and the Family*, Wadsworth Publishing Company Belmont, California;
- Schafer R., 2005, *Introducere în psihologia copilului*, Editura ASCR, Cluj Napoca;
- Scutaru A., 2006, *Familia monoparentală – de la vulnerabilitate la autocontrol*, Editura Lumen, Iași;
- Segalen M., 2011, *Sociologia familiei*, Editura Polirom, Iași;
- Singly F., 1993, *Sociologie de la famille contemporaine*, Nathan, Paris;
- Sorescu M., Berilă I., 2005, *Asistența socială – sistem și profesie*, Editura Universitaria, Craiova;

- Spânu M., 1998, *Introducere în asistența socială a familiei și protecției copilului*, Edit. Tehnică, Chișinău;
- Stanciu M. (coord.), 2008, *Condiții de viață ale familiilor cu copii din România*, București, Institutul de Cercetare a Calității Vieții;
- Stănculescu E., 1997, *Sociologia educației familiale*, Vol I, Strategii educative ale familiilor contemporane, Editura Polirom Iași;
- Stănculescu E., 1998, *Sociologia educației familiale*, vol. I-II, Editura Polirom, Iași (ediție revizuită 2002);
- Stănculescu M.S., Martin M., Papp A., 2012, *Copil în România – o diagnoză multidimensională*, UNICEF;
- Stănoiu A., Voinea, M., 1983, *Sociologia familiei*, Editura Universității, București;
- Stone L., 1977, *The family. Sex and Marriage in England, 1500–1800*, London: Weidenfeld and Nicolson;
- Ștefan C., 2001, *Familia monoparentală*, Ediția I, Editura Polirom, Iași;
- Științe sociale și medicină*, 46, 1337–1353;
- Taylor S., Peplau L.A., Sears D.O., 1994, *Social Psychology*, Prentice Hall, Englewood Cliffs;
- Telleri F., 2003, *Pedagogia familiei*, Editura Didactică și Pedagogică București 219 Journal Plus Education, ISSN: 1842-077X, E-ISSN (online) 2068 – 1151 Vol. VIII (2012), No. 1;
- Teșu I.C., 2011, *Familia contemporană între ideal și criză*, Iași Editura Doxologia;
- Thomas D., 2013, „*Social Vulnerability to Disasters*”. Second Edition, CRC Press;
- Tofler A., 2000, *Șocul viitorului*, Editura Antet Lucman, București;
- Turliuc, M.N., 2004, *Psihologia cuplului și a familiei*, Editura Performantica, Iași;
- Turliuc M.N., Dănilă O., Lungu L., 2008, *Rolul informației în schimbarea atitudinii față de violența domestică*, Editura Universității, „Alexandru Ioan Cuza”, Iași;
- Varly P., Iosifescu C., Fartușnic C., Andrei T., Herțeliu C., 2014, *Costul investiției insuficiente în educație în România*, București, UNICEF România;
- Vasile D.L., 2007, *Introducere în psihologia familiei și psihosexologiei*, Editura Fundației România de Măine, București;
- Velicu A., Blaya C., 2018, *Campaniile de siguranță pe internet și prevenirea cyberbulging-ului în școli*. O poveste a copiilor, spusă de datele proiectului EU KIDS ONLINE, în *Revista de sociologie, anul XXIX*, p. 3–22, București;
- Vlăsceanu L., 2007, *Sociologie și modernitate. Tranziții spre modernitatea reflexivă*, Editura Polirom, Iași;

- Vlăsceanu L., 2011, *Sociologie*, Editura Polirom, Iași;
- Voicu M. & C. Zamfir (ed.) (Beryl Day; Bane Mary jo; Elwood David; R. Titmuss; A. Memmi), 1999, *Dicționar de sărăcie*, Disponibil online la <http://www.iccv.ro>;
- Voicu B., 1998, Schimb social, schimburi sociale, în *Revista de Cercetări Sociale*, nr. 2/1998;
- Voinea M., 1996, *Psihosociologia familiei*, Editura Universității din București;
- Voinea M., 2005, *Monoparentalitatea și statutul marital al femeii din România*, în *Sociologie Românească*, vol. III, nr. 3;
- Voinea M., 1993, *Psihosociologia familiei*, Editura Universității, București;
- Voinea M., 2000, *Tipologia familiilor monoparentale*, Editura Universitatea din București, București;
- Voinea M., Apostu I., 2008, *Familia și școala în impas?*, Editura Universității din București;
- Walter J.B., Wasserman S., Wellman B., 1983, *Statistical Models For Social Support Networks*. Thousand Oaks C.A.;
- Weber M., 1978, *Economy and society*, University of California, Berkerey;
- Woessmann L., 2015, *An international look at the single-parent family; family structure matters more for US students*. *Education Next*, 15 (2), 42–50;
- Zakour D., Gillespie M., 2013, *Community Disaster Vulnerability. Theory, Research and Practice*, Springer, New York, Library of Congress;
- Zamfir C., Vlăsceanu L., 1993, *Dicționar de Sociologie*, Editura Babel, București;
- Zamfir C., Zamfir E. (coord), 1999, *Politici sociale – România în context european*, Editura Alternative, București;
- Zamfir C., Vlăsceanu L., coord., 1998, *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București;
- Zamfir Cătălin, coord., *Diagnoza sărăciei și a riscurilor în dezvoltarea copilului din România*. București: UNICEF, 2005;
- Zamfir E., Voicu M., Stoenescu S.M., coord., 2020, *Politici sociale în România după 30 de ani. Așteptări și răspunsuri*, Editura Academiei Române, București;
- Zamfir E., Stănescu S., Arpinte D., coord., 2015, *Asistența socială în România după 25 de ani: răspuns la probleme ale tranziției*, Editura Elikon.

Alte surse

- Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale, *Studiu de impact asupra măsurilor promovate prin Legea 416 din 2011 privind venitul minim garantat, la nivelul anului 2011*;

- Ministerul Muncii și Protecției Sociale, 2020, *Raport privind incluziunea socială în România în anul 2018*, București
- Institutul Național de Statistică, 2018 *Dimensiuni ale incluziunii sociale în România, în anul 2017*
- https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/dimensiuni_ale_incluziunii_sociale_in_romania_2017.pdf
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Statistici_demografice_la_nivel_regional&oldid=263809
- http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Familie/2020/14012020Raport_incluziune_RO_2018.pdf
- <http://www.mmuncii.ro/j33/index.php/ro/2014-domenii/familie/politici-familiale-incluziune-si-asistenta-sociala/54-2014-domenii/familie/politici-familiale-incluziune-si-asistenta-sociala/787-alocatia-de-sustinere-pentru-familia-monoparentala>, accesat în februarie 2020
- Comisia Europeană, Recomandare a Consiliului privind sisteme de înaltă calitate de educație și îngrijire a copilului preșcolar, 2018, p 12)
- http://www.cdep.ro/afaceri_europene/CE/2018/COM_2018_271_RO_ACTE_f.pdf, accesat februarie 2020
- Recomandări pentru activitatea experților care lucrează în cadrul unor organizații care furnizează servicii sociale și de ocupare pentru grupurile vulnerabile, https://www.prois-nv.ro/docs/Brosura_recomandari_experti_CIS.pdf
- Politici de susținere a familiilor cu copii: viziune de politici în Uniunea Europeană și propuneri pentru Republica Moldova https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/studii-de-politici-publique/item/download/1191_05ec3b6823afdb91e42373a2eb7a002e
- Child Poverty in the EU, <http://www.eurochild.org/en/policy-action/child-poverty-in-the-eu/index.html> http://cadredidactice.ub.ro/maresgabriel/files/2012/01/studiu_-_nevoi_emergente_ale_copiilor_din_romania.pdf
- http://www.insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/evenimente_demografice_in_anul_2017.pdf
- https://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-22396062-ioana-familia-monoparentala-rata-saraciei.htm
- <https://legeaz.net/codul-familiei/art-97-cfam>
- <http://www.scrigroup.com/educatie/sociologie/Conceptii-despre-familia-monop14183.php>, accesat februarie 2020

- <https://www.slideshare.net/ioanasgondea3/studiu-familii-monoparentale1>
- https://www.academia.edu/36970337/Familia_monoparental%C4%83
- https://www.academia.edu/11342381/ANA_GHERGHEL
- UNEP (2002), Assessing Human Vulnerability due to Environmental Change: Concepts, Issues, Methods and Case Studies, <http://anyflip.com/ycww/lvnf/basic>.
- Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice, Strategia națională privind incluziunea socială și combaterea sărăciei, 2015–2020 http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Familie/2016/StrategyVol1RO_web.pdf
- http://www.catalactica.org.ro/files/grupurile_vulnerabile_si_economia_sociala.pdf
- <http://www.eurochild.org/en/policy-action/child-poverty-in-the-eu/index.html>. 20)
- Planul Național Antisărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale (CASPIIS, Guvernul României, 2002)
(Raportul UNICEF din anul 2010 privind analiza situației copiilor ai căror părinți sunt plecați în străinătate)
- <http://andpdca.gov.ro/w/situatie-copii-cu-parinti-plecati-la-munca-30-06-2020>, accesat în ianuarie 2021
- <http://andpdca.gov.ro/w/situatii-defalcate-pe-judete-30-06-2020/>
- European Commission Employment Social Affairs and Inclusion (2010. p. 23),
- Ministerul Muncii, 2010, anexa 9 - Analiza statistică a grupurilor vulnerabile în România, completat cu date din Planul național de dezvoltare 2007-2013, Guvernul României, 2005, și Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane 2007-2013, Guvernul României și MMFPS, 2007
- Legea 116/2002 privind prevenirea și combaterea marginalizării sociale, publicată în Monitorul Oficial nr. 193 din 21 Martie 2002
- Strategia Națională în Domeniul Protecției și promovării drepturilor copilului 2008-2013: <http://www.copii.ro/Files/Strategia%20Nationala%20in%20domeniul%20protectiei%20dreptu.pdf>
<https://psihoterapiafamiliei.wordpress.com/2012/01/07/ciclul-vietii-de-familie/>
<http://www.mmssf.ro/j33/index.php/ro/2014-domenii/familie/politici-familiale-incluziune-si-asistenta-sociala/54-2014-domenii/familie/politici-familiale-incluziune-si-asistenta-sociala/799-prestatii-sociale>
<https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
<http://www.mmssf.ro/j33/index.php/ro/transparenta/statistici/buletin-statistic>

<http://www.mmssf.ro/j33/index.php/ro/2014-domenii/familie/politici-familiale-incluziune-si-asistenta-sociala/2629>

<https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

<http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>

ANEXE

ANEXA 1.

Ghid de interviu pentru focus-grup

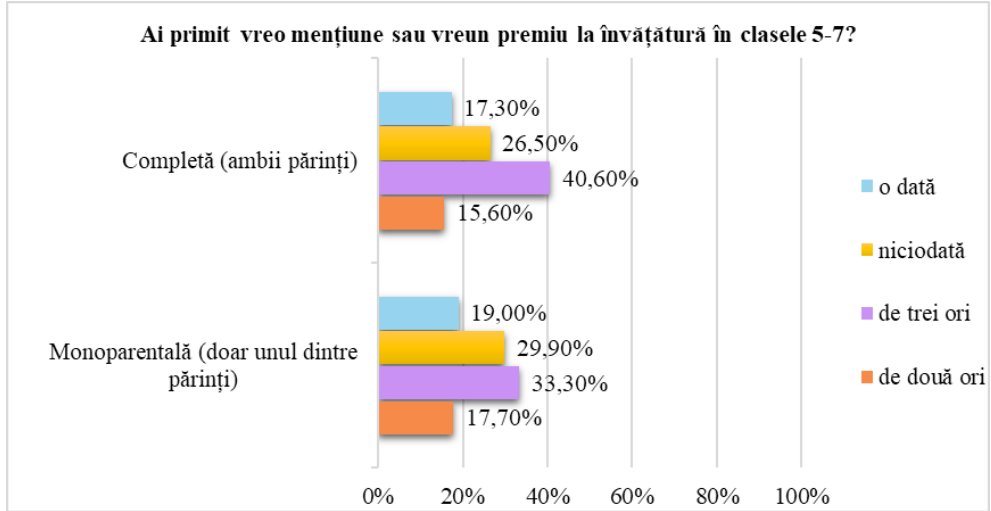
Dimensiuni de analiză/tematice:

- **CADRUL LEGISLATIV** (*cunoașterea principalelor legi; aspecte care nu sunt surprinse, limite*);
 1. Cunoașteți forma prin care familiile monoparentale sunt sprijinite de stat?
 2. Din experiența dumneavoastră, cum apreciați sprijinul oferit de stat familiilor monoparentale și copiilor proveniți din aceste familii? Nevoile familiei sunt acoperite prin aceste alocații de sprijin?
- **CONTEXTE DE ACORDARE A SPRIJINULUI PENTRU FAMILIILE MONOPARENTALE** (*principii pentru care se acordă sprijinul familiilor monoparentale, dificultăți cu care se confruntă familiile monoparentale, vulnerabilitățile copiilor proveniți din familiile monoparentale, situații noi*)
 3. În percepția dumneavoastră, care sunt problemele importante cu care se confruntă familiile monoparentale și copiii care provin din familiile monoparentale? (resurse financiare, resurse materiale, relații sociale, relații în interiorul familiei)
 4. Din punctul dumneavoastră de vedere, cum este văzută familia monoparentală? (percepția comunității asupra familiei monoparentale)
 5. Cum apreciați calitatea mediului educațional oferit de familiile monoparentale?
 6. Comportamentul școlar și integrarea școlară a elevilor sunt marcate de apartenența la familiile monoparentale ?
 7. Aveți în vedere schimbări din societatea contemporană care sporesc riscurile la care sunt supuși copiii din familiile monoparentale? (migrația părinților, pandemia).

- **SPRIJIN ACORDAT FAMILIILOR MONOPARENTALE, CONDIȚII** (*cunoașterea condițiilor de acordare a sprijinului familial, de retragere a acestuia, alte forme de sprijin utile*)
 8. Considerați că este eficientă condiționarea alocației de sprijin pentru familiile monoparentale care au în îngrijire copii de vârstă școlară, de frecvența la școală?
 9. Apreciați că un stimulent educațional (alocație suplimentară) pentru copiii de vârstă școlară (proveniți din familiile monoparentale) ar influența comportamentul școlar și social al acestora?
- **HARTA ACTORILOR IMPLICAȚI** (*rolul diferitelor instituții cu atribuții în domeniu (de stat, ONG-uri), cunoașterea unor modele de intervenții*)
 10. Care instituții se implică în sprijinul familiei monoparentale, a copiilor proveniți din familiile monoparentale și sub ce formă? (inclusiv ONG..)
 11. Cum apreciați colaborarea dintre instituțiile cu atribuții în domeniu?
 12. Considerați că este necesară implicarea comunității? Sub ce formă?
- **CIRCUITUL BIROCRATIC**
 - *circuitul documentelor (dosar, anchetă)*
 - *modul de culegere a datelor și valorificarea lor (utilitatea acestora, limitele utilizării lor)*
 13. În percepția dumneavoastră, cum se poate eficientiza circuitul documentelor necesare pentru a beneficia de alocația pentru familia monoparentală?
- **MĂSURI/PROPUNERI**
 - *Mijloace și metode de intervenție în vederea ameliorării situației familiilor monoparentale*
 - *Mijloace și metode de intervenție în vederea ameliorării situației copiilor proveniți din familii monoparentale*
 - *Măsuri propuse la nivel instituțional, de sistem*
 14. După părerea dumneavoastră, cum se poate interveni pentru sprijinul familiei monoparentale? Dar al copiilor proveniți din familiile monoparentale?
 15. La nivelul instituțiilor implicate ce măsuri sau acțiuni concrete considerați că ar trebui realizate în vederea sprijinului familiilor monoparentale?

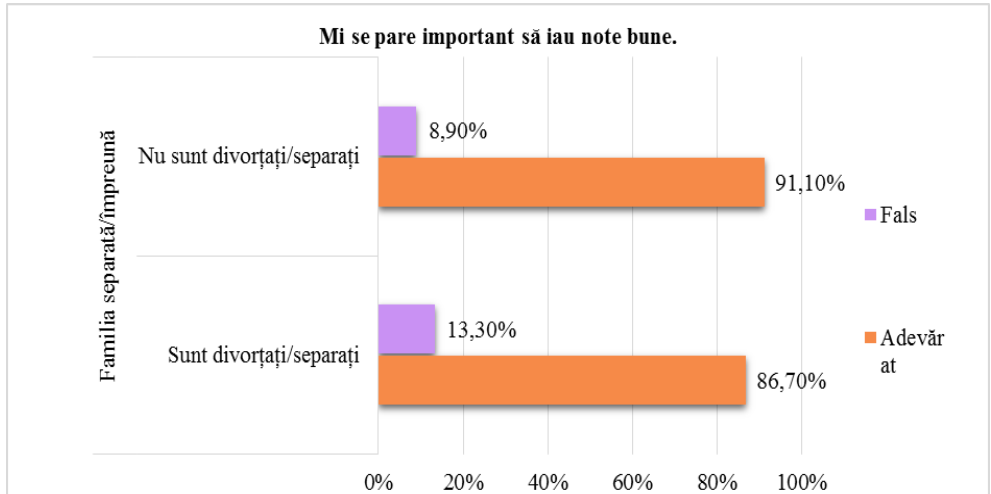
ANEXA 2.

Grafice și tabele – cercetarea cantitativă

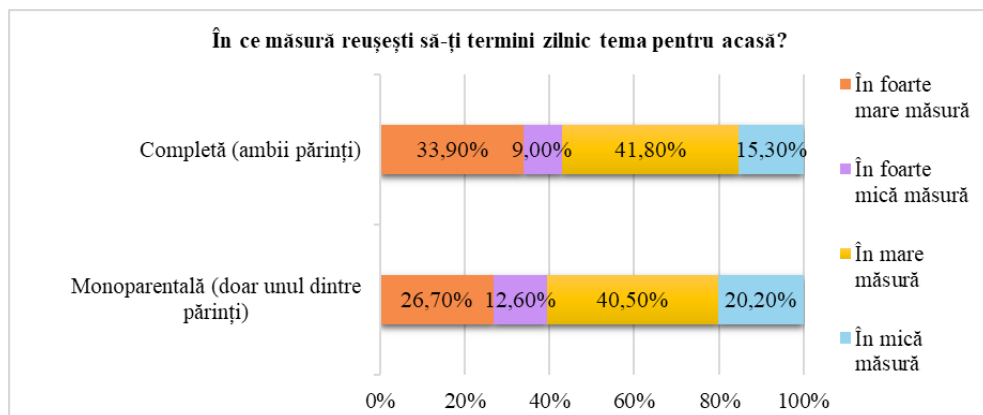
Graficul 4.2. Premii și mențiuni obținute de subiecți în clasele V–VII

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

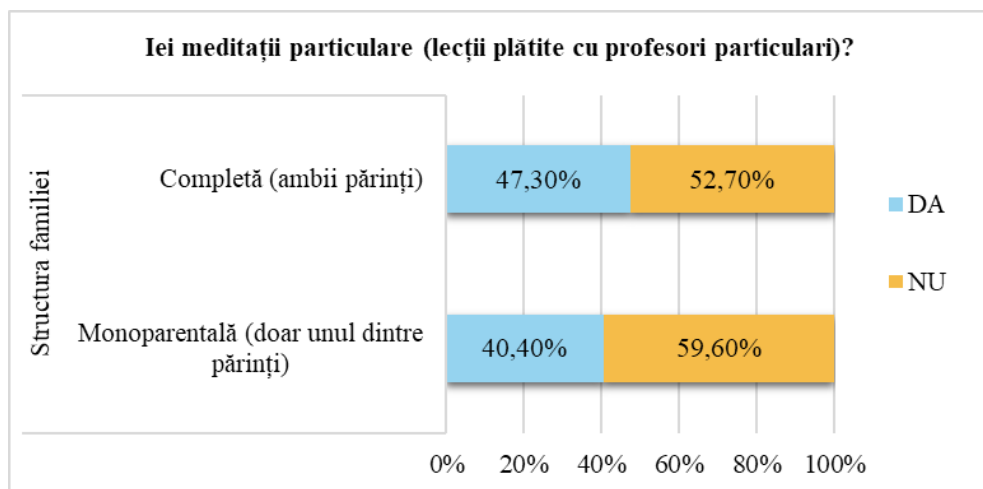
Graficul 4.3. Percepția copiilor privind importanța obținerii de note mari la școală

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

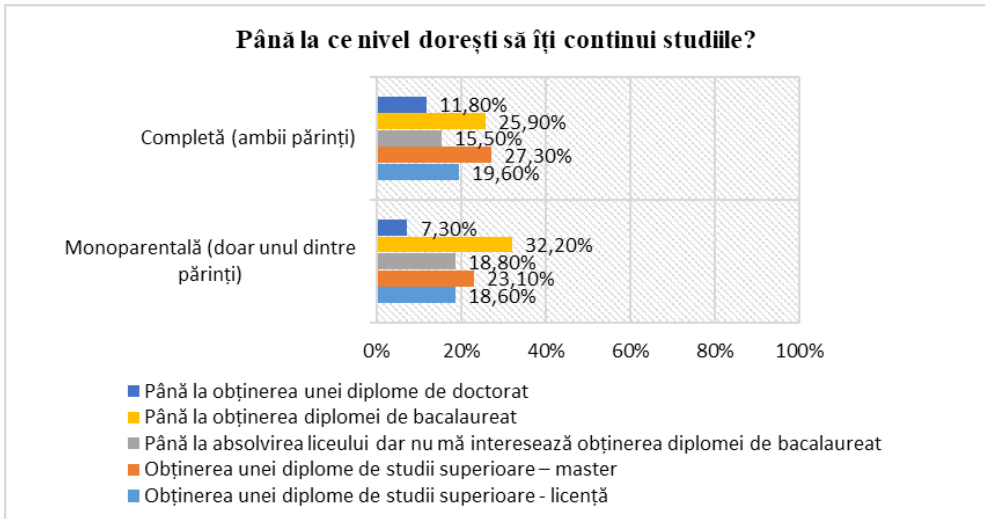
Graficul 4.4. Măsura în care reușesc copiii să își termine zilnic tema pentru acasă

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

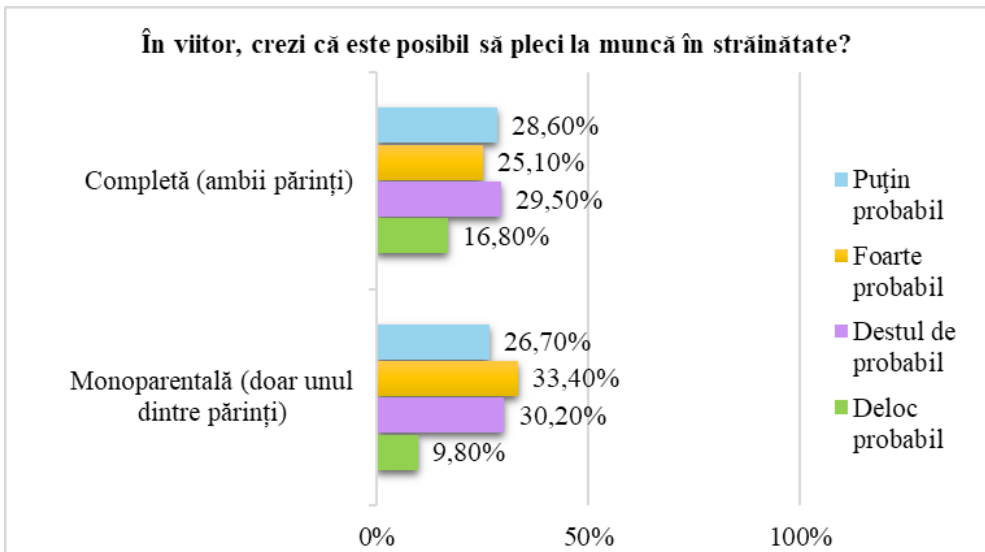
Graficul 4.5. Implicarea elevilor în consolidarea pregătirii prin meditații particulare

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

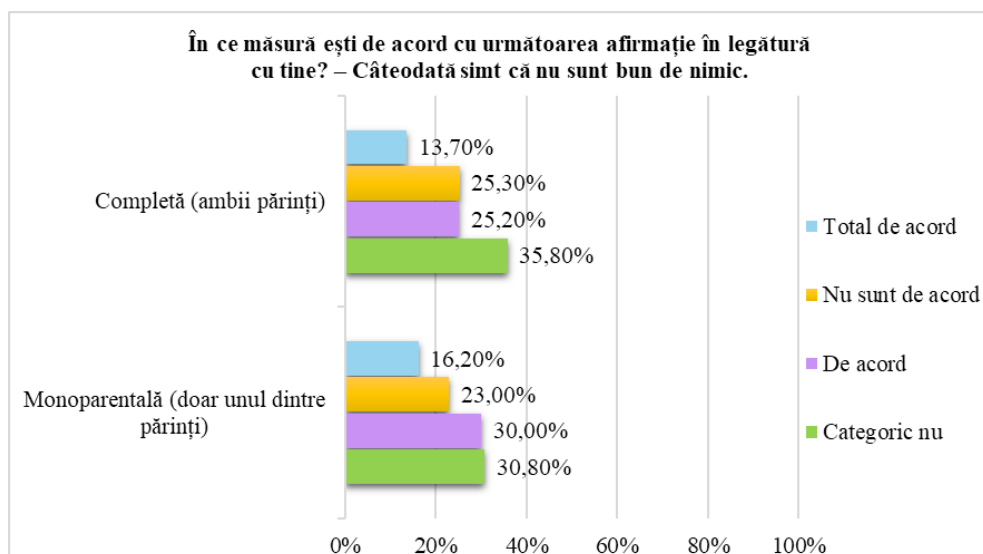
Graficul 4.6. Aspirațiile educaționale ale copiilor în funcție de tipul de familie

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

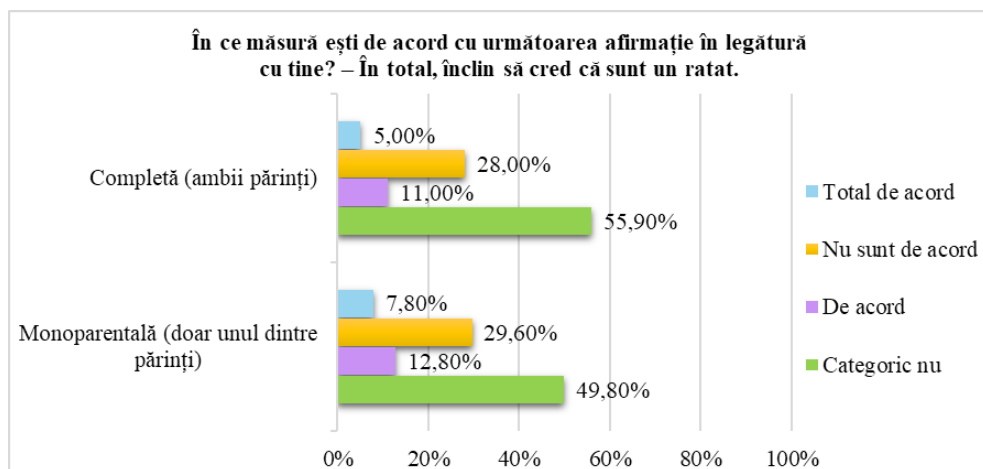
Graficul 4.7. Intenția de a pleca la muncă în străinătate

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

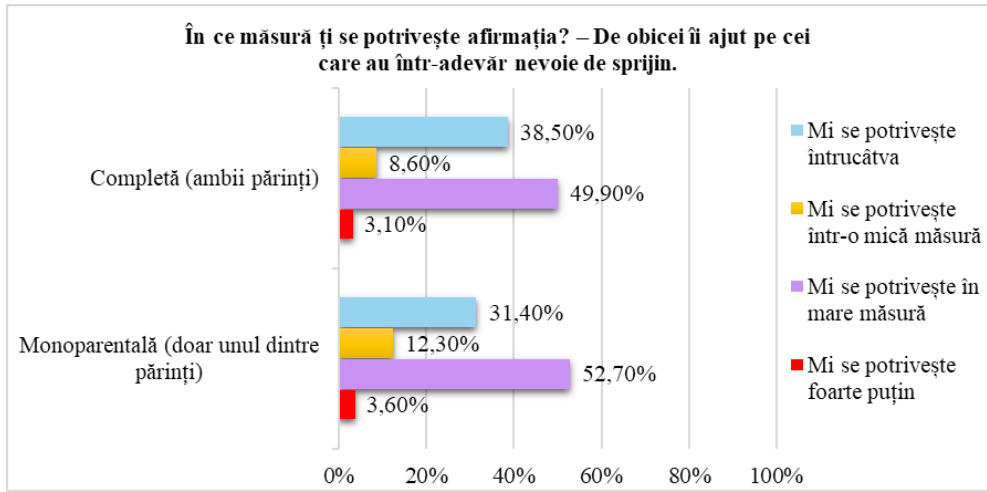
Graficul 4.8. Gradul de încredere în sine al copiilor în raport cu structura familiei de proveniență;

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

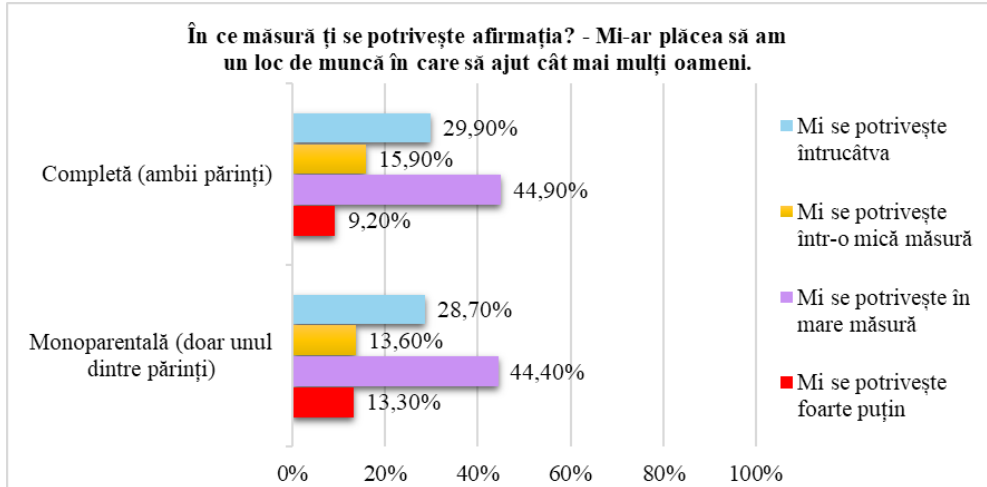
Graficul 4.9. Percepția subiecților că sunt ratați în funcție de tipul de familie din care provin (monoparentală sau completă)

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

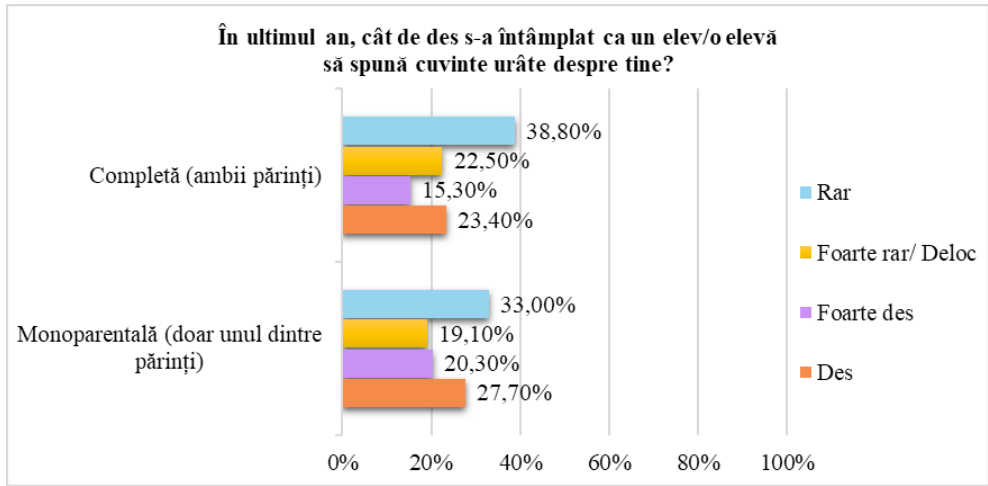
Graficul 4.10. Relația dintre structura familiei și generozitate

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

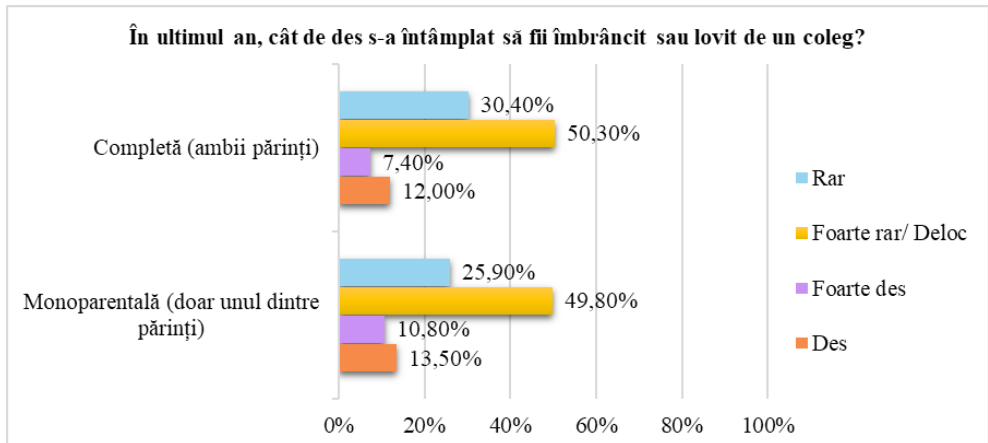
Graficul 4.11. Relația dintre structura familiei și accesarea unui loc de muncă cu potențial în a sprijini alți oameni

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

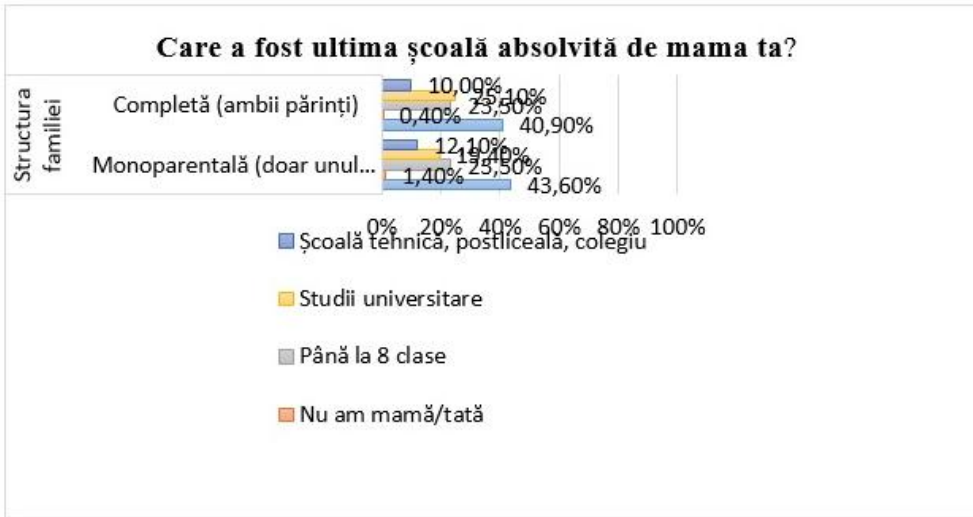
Graficul 4.12. Frecvența cuvintelor urâte primite pe internet în ultimul an

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

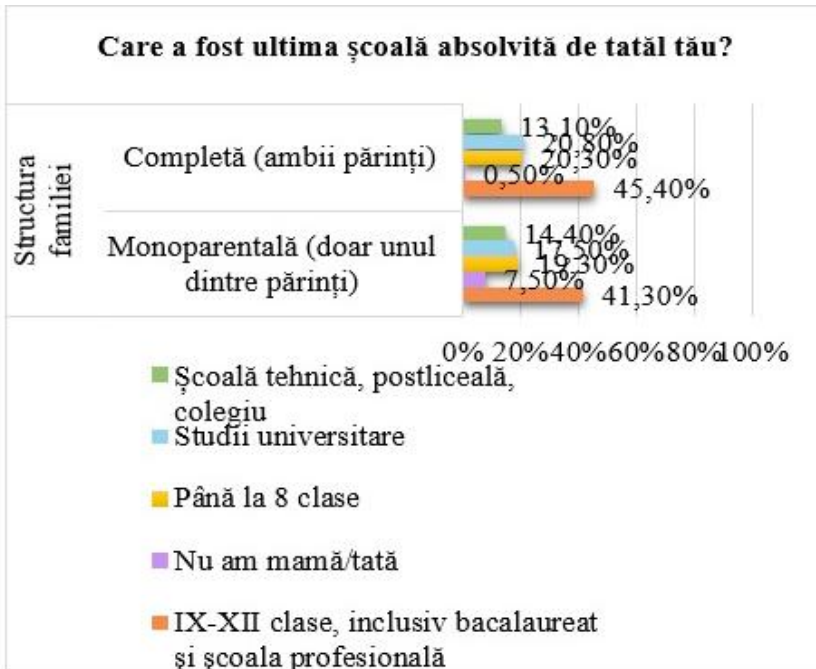
Graficul 4.13. Frecvența actelor de violență fizică;

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

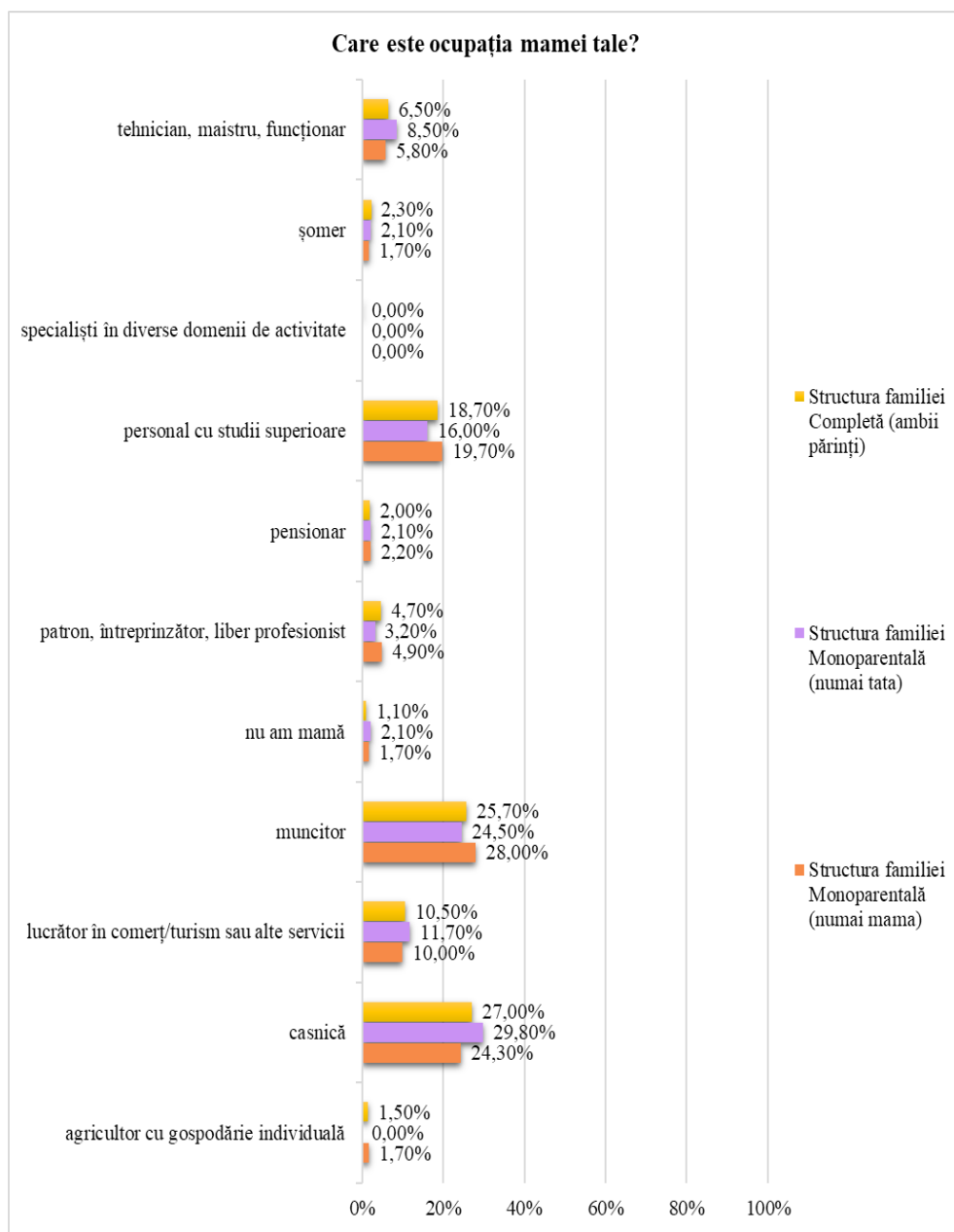
Graficul 4.14. Nivelul educațional al mamelor

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

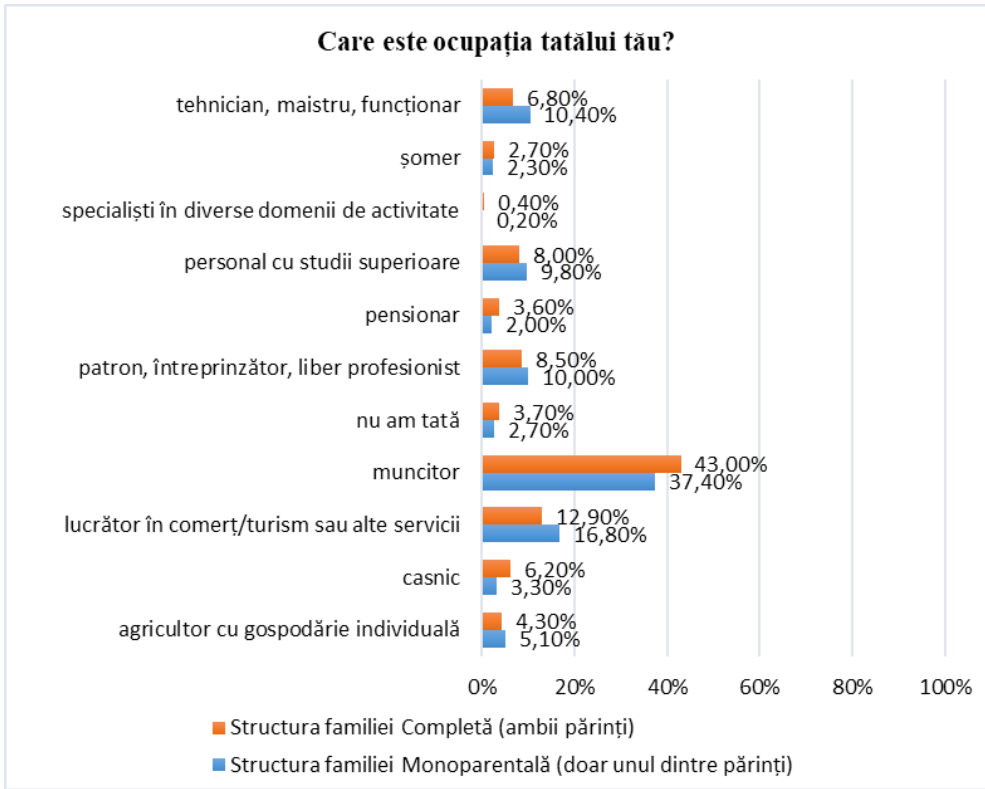

Graficul 4.15. Nivelul educațional al taților

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

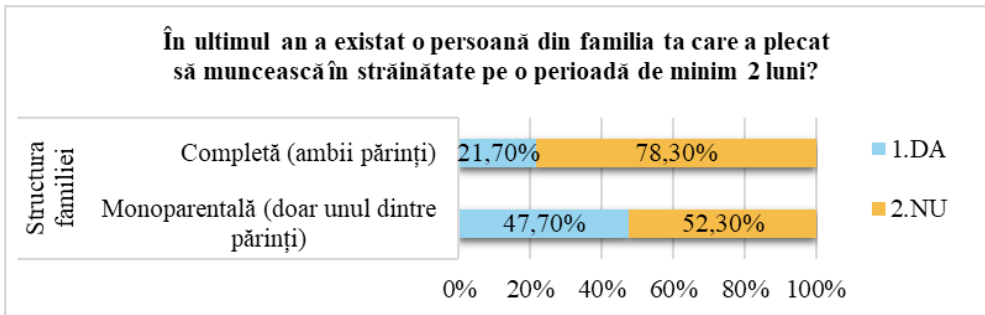

Graficul 4.16. Ocupația mamei subiectului
 Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

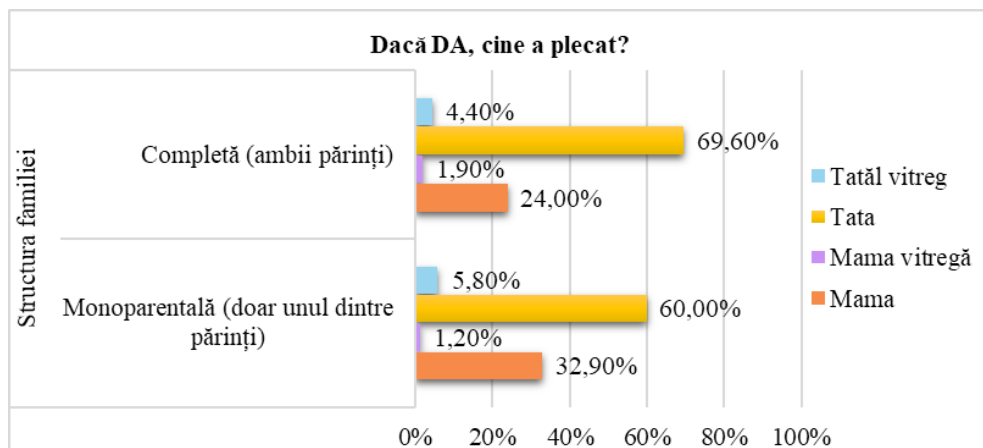
Graficul 4.17. Ocupația tatălui subiectului

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

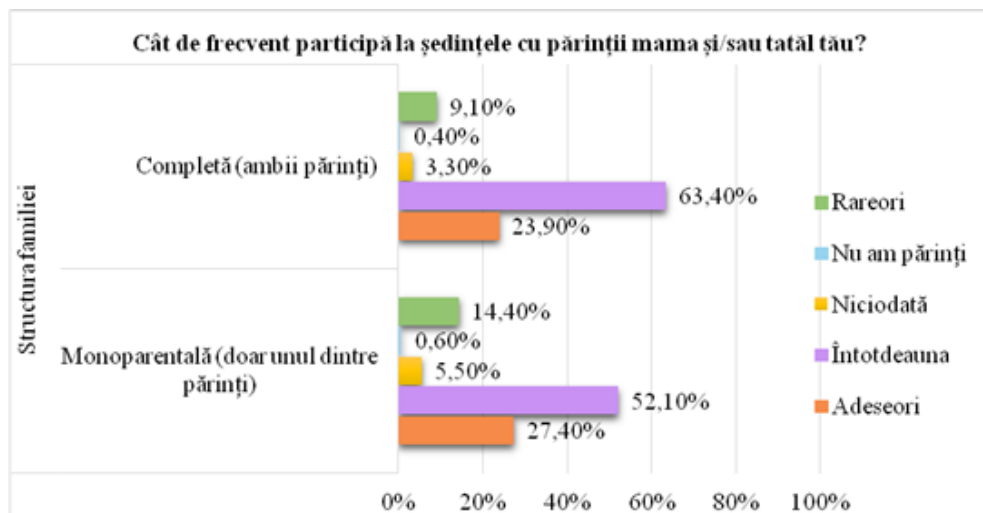
Graficul 4.18. Persoane plecate la muncă în străinătate și tipul de familie

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

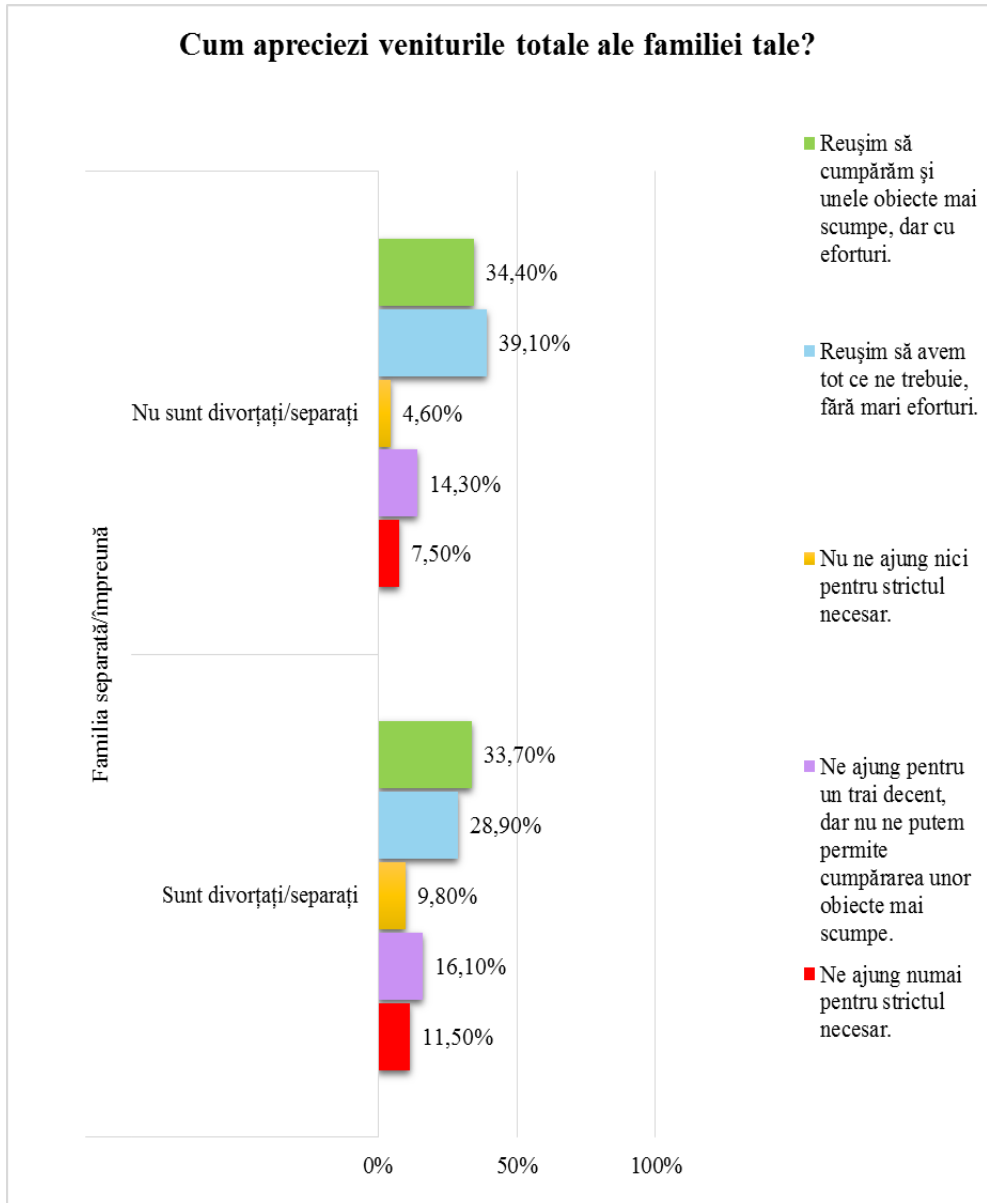
Graficul 4.19. Persoana plecată la muncă în străinătate și tipul familiei

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

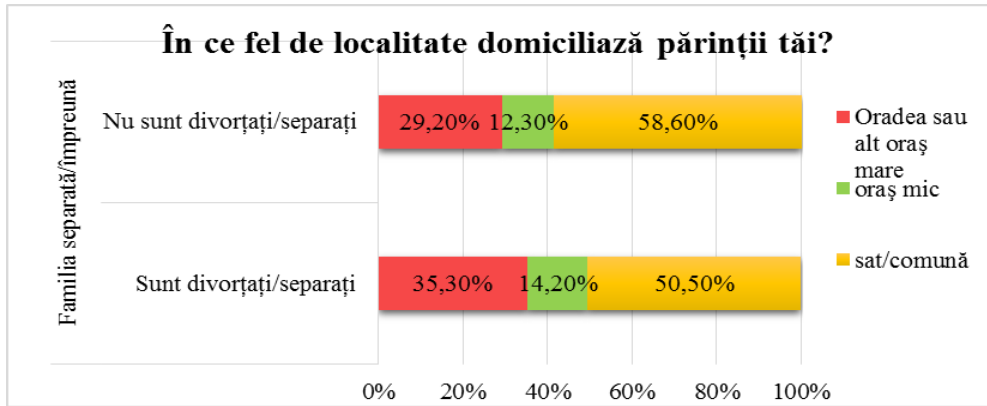
Graficul 4.20. Participarea părinților la ședințele cu părinții organizate de școală

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

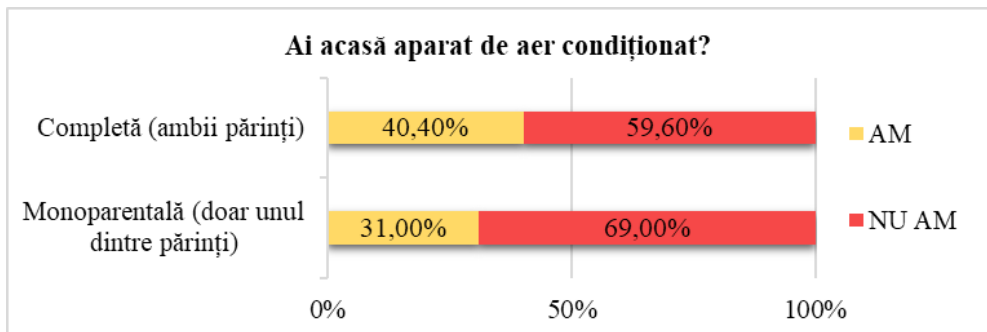
Graficul 4.21. Veniturile familiei

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

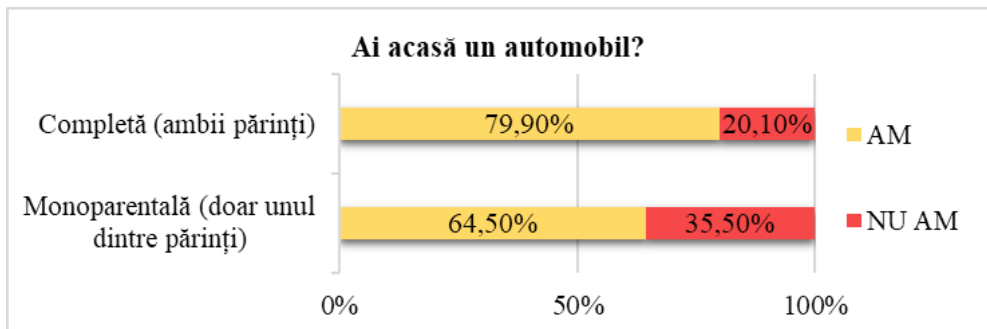
Graficul 4.22. Domiciliul părinților: urban/rural

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

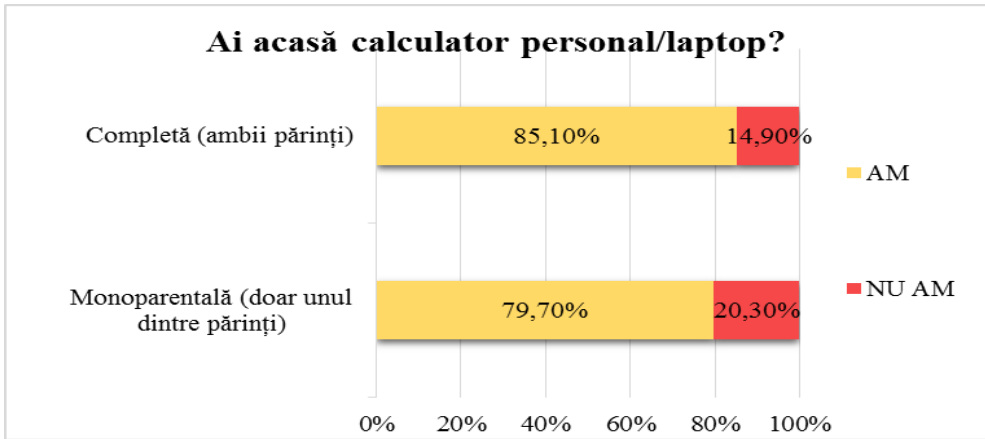
Graficul 4.23. Dotarea cu aer condiționat

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

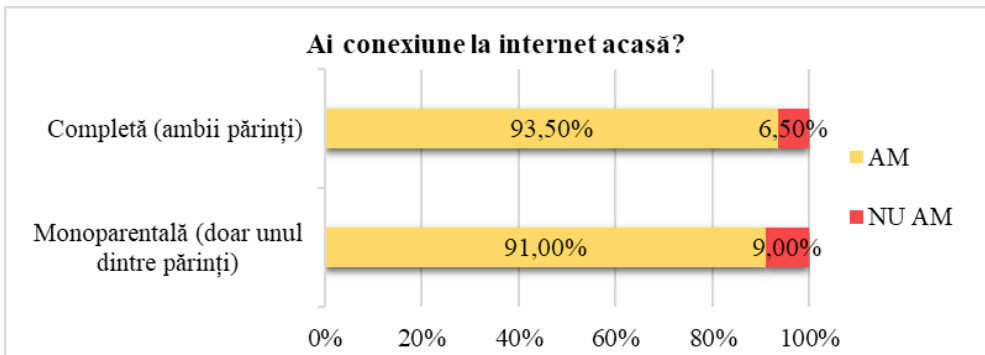
Graficul 4.24. Dotarea cu automobile

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

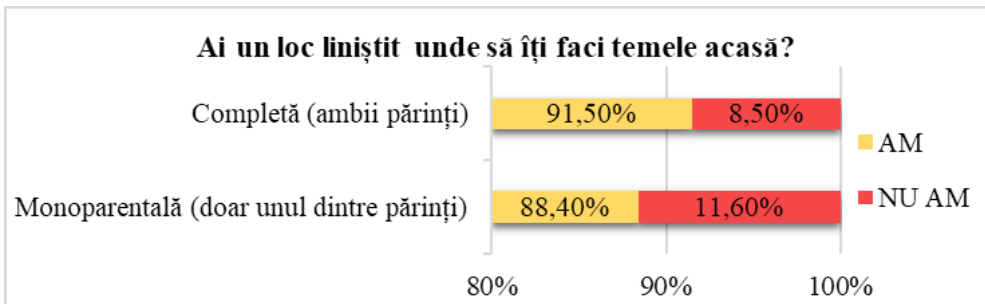
Graficul 4.25. Dotarea cu laptop/calculator personal – prelucrare proprie

Sursa: MERPAS

Graficul 4.26. Dotarea cu conexiune internet

Sursa: prelucrare proprie – sursa MERPAS

Graficul 4.27. Asigurarea unui loc pentru efectuarea temelor

Sursa: prelucrare proprie – sursa MERPAS

TABELE**Tabelul 4.5. Media generală obținută în anul școlar anterior în funcție de tipul de familie din care face parte?**

	Tipul de familie	N	Media	Abaterea Standard	Eroare Standard Standard Medie
1. Care a fost media ta generală în anul școlar anterior?	Familie monoparentală	619	8,08	1,233	0,04958
	Familie completă	3.516	8,48	1,278	0,02156

Sursa: Baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.6. Participare la olimpiade școlare sau la concursuri pe meserii

Structura familiei		Participare la olimpiadă școlară sau la un concurs de meserii		Total
		DA, am participat	NU, nu am participat	
Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Număr	229	256	485
	%	47,2%	52,8%	100,0%
Completă (ambii părinți)	Număr	1.499	1.506	3.005
	%	49,9%	50,1%	100,0%
Total	Număr	1.728	1.762	3.490
	%	49,5%	50,5%	100,0%

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.26. Intenția de a abandona școala

			AB SC. Te-ai gândit în ultimul an să te lași de școală ?		Total
			DA	NU	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	38	467	505
		% în Structura familiei	7,5%	92,5%	100,0%
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	205	2.897	3.102
		% în Structura familiei	6,6%	93,4%	100,0%
Total	Frecvența	243	3.364	3.607	
	% în Structura familiei	6,7%	93,3%	100,0%	

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.27. Intenția de a continua studiile în străinătate

			PLEC. În viitor, crezi că este posibil să ți se întâmple vreunul dintre următoarele evenimente? [Să plec la studii în străinătate.]				Total
			Deloc probabil	Destul de probabil	Foarte probabil	Puțin probabil	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	145	88	65	145	443
		% în Structura familiei	32,7%	19,9%	14,7%	32,7%	
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	899	600	396	839	2.734
		% în Structura familiei	32,9%	21,9%	14,5%	30,7%	100,0%
Total		Frecvența	1.044	688	461	984	3.177
		% în Structura familiei	32,9%	21,7%	14,5%	31,0%	100,0%

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.28. Relația cu colegii de clasă

			TR. În general, câtă încredere ai în: [Colegii tăi de clasă?]				Total
			Foarte multă încredere	Foarte puțină/ nicio încredere	Multă încredere	Puțină încredere	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	56	54	192	195	497
		% în Structura familiei	11,3%	10,9%	38,6%	39,2%	
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	369	320	1.201	1.206	3.096
		% în Structura familiei	11,9%	10,3%	38,8%	39,0%	100,0%
Total		Frecvența	425	374	1.393	1.401	3.593
		% în Structura familiei	11,8%	10,4%	38,8%	39,0%	100,0%

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.29. Relația cu profesorii

			TR. În general, câtă încredere ai în: [Profesorii tăi?]				Total
			Foarte multă încredere	Foarte puțină/ nicio încredere	Multă încredere	Puțină încredere	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	122	42	224	107	495
		% în Structura familiei	24,6%	8,5%	45,3%	21,6%	100,0%
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	873	290	1.281	601	3.045
		% în Structura familiei	28,7%	9,5%	42,1%	19,7%	100,0%
Total		Frecvența	995	332	1.505	708	3.540
		% în Structura familiei	28,1%	9,4%	42,5%	20,0%	100,0%

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.30. Relația cu directorul

			TR. În general, câtă încredere ai în: [Directorul școlii?]				Total
			Foarte multă încredere	Foarte puțină/ nicio încredere	Multă încredere	Puțină încredere	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	142	60	180	75	457
		% în Structura familiei	31,1%	13,1%	39,4%	16,4%	100,0%
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	1.010	380	998	435	2.823
		% în Structura familiei	35,8%	13,5%	35,4%	15,4%	100,0%
Total		Frecvența	1.152	440	1.178	510	3.280
		% în Structura familiei	35,1%	13,4%	35,9%	15,5%	100,0%

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.31. Evaluarea spiritului de echipă

			CE1. În ce măsură descriu următoarele propoziții situația din școala în care înveți? [În școală există un adevărat spirit de echipă.]				Total
			În foarte mare măsură	În foarte mică măsură	În mare măsură	În mică măsură	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	99	54	209	115	477
		% în Structura familiei	20,8%	11,3%	43,8%	24,1%	
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	715	282	1.249	727	2.973
		% în Structura familiei	24,0%	9,5%	42,0%	24,5%	
Total		Frecvența	814	336	1.458	842	3.450
		% în Structura familiei	23,6%	9,7%	42,3%	24,4%	

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.32. Percepția asupra siguranței personale

			CE1. În ce măsură descriu următoarele propoziții situația din școala în care înveți? [Mă simt în siguranță la școală.]				Total
			În foarte mare măsură	În foarte mică măsură	În mare măsură	În mică măsură	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	173	39	211	67	490
		% în Structura familiei	35,3%	8,0%	43,1%	13,7%	
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	1.152	215	1.303	373	3.043
		% în Structura familiei	37,9%	7,1%	42,8%	12,3%	
Total		Frecvența	1.325	254	1.514	440	3.533
		% în Structura familiei	80%	21,7%	75,4%	19,4%	

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.33. Încrederea în oamenii pe care nu îi cunoaște personal

Statistici Grup

	Structura familiei	N	Medie	Abatere Std.	Medie Eroare Std.
INCR. Pe o scală de la 0 la 10, câtă încredere ai în oamenii pe care nu îi cunoști personal?	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	508	2,82	2,859	0,127
	Completă (ambii părinți)	3.210	3,20	2,938	0,052

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.34. Satisfacția față de viața ca întreg

Statistici Grup

	Structura familiei	N	Medie	Abatere Std.	Medie Eroare Std.
SATV. Gândindu-te la viața și la situația ta personală, cât de mulțumit ești de viața ta luată ca întreg?	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	509	7,79	2,277	0,101
	Completă (ambii părinți)	3.192	8,27	1,925	0,034

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.35. Atitudinea pozitivă față de sine

			SS. În ce măsură ești de acord cu următoarele afirmații în legătură cu tine: [Am o atitudine pozitivă față de mine însumi.]				Total
			Categoric nu	De acord	Nu sunt de acord	Total de acord	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	23	222	52	189	486
		% în Structura familiei	4,7%	45,7%	10,7%	38,9%	100,0%
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	146	1.371	291	1.172	2.980
		% în Structura familiei	4,9%	46,0%	9,8%	39,3%	100,0%
Total		Frecvența	169	1.593	343	1.361	3.466
		% în Structura familiei	4,9%	46,0%	9,9%	39,3%	100,0%

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.36. Sentimentul inutilității

			SS. În ce măsură ești de acord cu următoarele afirmații în legătură cu tine: [Din când în când mă simt inutil.]				Total
			Categoric nu	De acord	Nu sunt de acord	Total de acord	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	130	158	113	80	481
		% în Structura familiei	27,0%	32,8%	23,5%	16,6%	100,0%
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	901	899	767	400	2.967
		% în Structura familiei	30,4%	30,3%	25,9%	13,5%	100,0%
Total		Frecvența	1.031	1.057	880	480	3.448
		% în Structura familiei	29,9%	30,7%	25,5%	13,9%	100,0%

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.37. Amenințare pe internet

			D. Am fost amenințat pe Internet		Total
			DA	NU	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	28	68	96
		% în Structura familiei	29,2%	70,8%	100,0%
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	145	403	548
		% în Structura familiei	26,5%	73,5%	100,0%
Total		Frecvența	173	471	644
		% în Structura familiei	26,9%	73,1%	100,0%

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.38. Participare la un program de informare asupra siguranței online

			INF. Ai participat la un program de informare asupra siguranței online?		Total
			DA	NU	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	192	236	428
		% în Structura familiei	44,9%	55,1%	100,0%
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	1.200	1.541	2.741
		% în Structura familiei	43,8%	56,2%	100,0%
Total		Frecvența	1.392	1.777	3.169
		% în Structura familiei	43,9%	56,1%	100,0%

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.39. Cuvinte urâte adresate pe internet

			VVV. În ultimul an, cât de des s-a întâmplat ca: [Un elev/elevă să spună cuvinte urâte despre mine pe internet.]				Total
			Des	Foarte des	Foarte rar/ Deloc	Rar	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	45	33	262	122	462
		% în Structura familiei	9,7%	7,1%	56,7%	26,4%	100,0%
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	260	171	1.775	691	2.897
		% în Structura familiei	9,0%	5,9%	61,3%	23,9%	100,0%
Total		Frecvența	305	204	2.037	813	3.359
		% în Structura familiei	9,1%	6,1%	60,6%	24,2%	100,0%

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.40. Informarea unui adult despre coomportamente negative online

			REACT. Când observi un comportament negativ care are loc asupra cuiva, online, informezi un adult, persoana de încredere?			Total
			DA	NU	Nu am observat	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	163	143	206	512
		% în Structura familiei	31,8%	27,9%	40,2%	100,0%
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	1.122	852	1.248	3.222
		% în Structura familiei	34,8%	26,4%	38,7%	100,0%
Total		Frecvența	1.285	995	1.454	3.734
		% în Structura familiei	34,4%	26,6%	38,9%	100,0%

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.41. Ignorarea de către prieteni

			VVV. În ultimul an, cât de des s-a întâmplat ca: [Un elev (o elevă) să mă ignore atunci când era cu prietenii lui/ei.]				Total
			Des	Foarte des	Foarte rar/ Deloc	Rar	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	77	54	177	168	476
		% în Structura familiei	16,2%	11,3%	37,2%	35,3%	
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	484	268	1.275	933	2.960
		% în Structura familiei	16,4%	9,1%	43,1%	31,5%	
Total		Frecvența	561	322	1.452	1.101	3.436
		% în Structura familiei	16,3%	9,4%	42,3%	32,0%	

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.42. Acordarea de porecle

			VVV. În ultimul an, cât de des s-a întâmplat ca: [Să mi se dea porecle care nu-mi plac.]				Total
			Des	Foarte des	Foarte rar/ Deloc	Rar	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	83	60	209	133	485
		% în Structura familiei	17,1%	12,4%	43,1%	27,4%	
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	460	309	1.373	877	3.019
		% în Structura familiei	15,2%	10,2%	45,5%	29,0%	
Total		Frecvența	543	369	1.582	1.010	3.504
		% în Structura familiei	15,5%	10,5%	45,1%	28,8%	

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.43. Cunoașterea de către părinți a programului copilului

			MAM. În ultimul an, cât de des s-a întâmplat ca CEL PUȚIN UNUL DINTRE PĂRINȚII TĂI: [Să știe de obicei unde sunt atunci când lipsesc de acasă.]					Total
			Adeseori	Întot- deauna	Niciodată	Nu am părinți	Rareori	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	116	321	22	3	41	503
		% în Structura familiei	23,1%	63,8%	4,4%	0,6%	8,2%	
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	760	2.012	103	40	205	3.120
		% în Structura familiei	24,4%	64,5%	3,3%	1,3%	6,6%	
Total		Frecvența	876	2.333	125	43	246	3.623
		% în Structura familiei	24,2%	64,4%	3,5%	1,2%	6,8%	

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.44. Cunoașterea de către părinți a anturajului copilului

			MAM. În ultimul an, cât de des s-a întâmplat ca CEL PUȚIN UNUL DINTRE PĂRINȚII TĂI: [Să știe de obicei cu cine sunt când lipsesc de acasă.]					Total
			Adeseori	Întot- deauna	Niciodată	Nu am părinți	Rareori	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	149	276	24	4	49	502
		% în Structura familiei	29,7%	55,0%	4,8%	0,8%	9,8%	
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	918	1.771	108	36	283	3.116
		% în Structura familiei	29,5%	56,8%	3,5%	1,2%	9,1%	
Total		Frecvența	1.067	2.047	132	40	332	3.618
		% în Structura familiei	29,5%	56,6%	3,6%	1,1%	9,2%	

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.45. Discutarea cu profesorii și cu dirigintele despre activitatea școlară

			MPM. Discută cu profesorii și cu dirigintele despre activitatea mea școlară.					Total
			Adeseori	Întotdeauna	Niciodată	Nu am părinți	Rareori	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	177	151	29	3	123	483
		% în Structura familiei	36,6%	31,3%	6,0%	0,6%	25,5%	100,0%
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	1.055	1.114	150	14	709	3.042
		% în Structura familiei	34,7%	36,6%	4,9%	0,5%	23,3%	100,0%
Total		Frecvența	1.232	1.265	179	17	832	3.525
		% în Structura familiei	35,0%	35,9%	5,1%	0,5%	23,6%	100,0%

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

Tabelul 4.46. Discutarea cu părinții colegilor despre problemele școlare

			MPM. Cât de frecvent fac mama și/sau tatăl tău următoarele acțiuni legate de activitatea ta de la școală? [Discută cu părinții colegilor despre problemele școlare.]					Total
			Adeseori	Întotdeauna	Niciodată	Nu am părinți	Rareori	
Structura familiei	Monoparentală (doar unul dintre părinți)	Frecvența	123	98	87	4	167	479
		% în Structura familiei	25,7%	20,5%	18,2%	0,8%	34,9%	100,0%
	Completă (ambii părinți)	Frecvența	838	650	474	14	942	2.918
		% în Structura familiei	28,7%	22,3%	16,2%	0,5%	32,3%	100,0%
Total		Frecvența	961	748	561	18	1.109	3.397
		% în Structura familiei	28,3%	22,0%	16,5%	0,5%	32,6%	100,0%

Sursa: baza de date MERPAS – prelucrare proprie

ISBN: 978-606-37-2831-0